https://doi.org/10.15388/vu.thesis.986
https://orcid.org/0009-0008-7509-8117

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Ignas Stanevičius

Lietuvių katalikų dvasininkija egzilyje 1944–1990 m.: tarp pastoracinių iššūkių ir visuomeninės misijos

DAKTARO DISERTACIJA

Humanitariniai mokslai,
Istorija ir archeologija (H 005)

VILNIUS 2026

Disertacija rengta 2020–2025 metais Vilniaus Universitete.

Mokslinis vadovas – prof. dr. Arūnas Streikus (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005).

Gynimo taryba:
Pirmininkas – dr. Norbertas Černiauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005).

Nariai:
doc. dr. Liudas Jovaiša (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005),
prof. dr. Vaida Kamuntavičienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005),
dr. Regina Laukaitytė (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005),
prof. dr. Juozas Skirius (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2026 m. rugsėjo mėn. 25 d. 15 val. Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto 211 auditorijoje. Adresas: Universiteto g. 7, Vilnius, Lietuva, tel. +3702687280 ; el. paštas if@if.vu.lt.

https://doi.org/10.15388/vu.thesis.986
https://orcid.org/0009-0008-7509-8117

VILNIUS UNIVERSITY
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Ignas Stanevičius

Lithuanian Catholic Clergy in Exile 1944–1990: between Pastoral Challenges and Social Mission

DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,
History and Archeology (H 005)

VILNIUS 2026

The dissertation was prepared between 2020 and 2025 at Vilnius University.

Academic Supervisor – Prof. Dr. Arūnas Streikus (Vilnius University, Humanities, History and Archaeology, H 005).

This Doctoral Dissertation will be Defended in a Public Meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Dr. Norbertas Černiauskas (Vilnius University, Humanities, History and Archaeology, H 005).

Members:
Assoc. Prof. Dr. Liudas Jovaiša (Vilnius University, Humanities, History and Archaeology, H 005),
Prof. Dr. Vaida Kamuntavičienė (Vytautas Magnus University, Humanities, History and Archaeology, H 005),
Dr. Regina Laukaitytė (Lithuanian Institute of History, Humanities, History and Archaeology, H 005),
Prof. Dr. Juozas Skirius (Vytautas Magnus University, Humanities, History and Archaeology, H 005).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 3 P. M. on 25 September 2026 in the meeting room 211 of the Faculty of History, Vilnius University.
Address: Universiteto g. 7, Vilnius, Lithuania
Tel. +3702687280; e-mail: if@if.vu.lt.

TURINYS

ĮVADAS 7

1. LIETUVIŲ DVASININKIJA EGZILYJE: NAUJOS PAŠAUKIMO KRYPTYS PO ANTROJO PASAULINIO KARO .. 33

1.1. Kunigų kolektyvinis portretas užsienyje XX a. penktajame dešimtmetyje 33

1.1.1. Kunigų pasitraukimas iš Lietuvos 1940–1944 m. 34

1.1.2. Dvasininkų kasdienybė ir (ne)prisitaikymas prie dinamiško perkeltųjų asmenų stovyklų gyvenimo 43

1.1.3. Dvasininkų karjeros vingiai: tarp asmeninės ir Bažnyčios vadovybės vizijos 56

1.2. Kunigų integracija Naujajame Pasaulyje XX a. 5–7 dešimtmečiais .. 61

1.2.1. Tarnystė paliktiems ir pamirštiems Vakarų Europoje 62

1.2.2. Kunigai JAV didmiesčiuose 74

1.2.3. Lietuviškos sielovados pirmeiviai kituose kraštuose 90

2. DVASININKIJOS BANDYMAI ORGANIZUOTIS EGZILIO SĄLYGOMIS 95

2.1. Egzilio vyskupų vaidmuo išeivijoje 96

2.2. Kunigų profesinės organizacijos 104

2.2.1. Kunigų vienybė 104

2.2.2. Kunigų sąjunga ir Kunigų sekretoriatas Australijoje 116

2.3. Lietuvių vienuolijos išeivijoje: tęstinumas, misijos ir visuomeninė veikla 118

2.3.1. Vyrų vienuolijos Šiaurės Amerikoje 119

2.3.2. Misionierystė ir geografinių horizontų plėtra 130

2.3.3. Jaunimo centras ir Kultūros židinys 134

2.4. Išeivijos kunigų visuomeninis-kultūrinis vaidmuo 137

2.5. Dvasinių pašaukimų ugdymas išeivijoje 142

2.5.1. Lietuviai klierikai Europos seminarijose 1945–1955 m. 142

2.5.2. Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje 144
2.5.3. Saleziečių ir pranciškonų bandymai rengti jaunuolius dvasinei tarnystei 149
2.5.4. Lietuvių kilmės vienuoliniai pašaukimai 155
2.5.5. „Tautinių“ pašaukimų problema XX a. 7–9 dešimtmečiuose158
3. IŠEIVIJOS DVASININKAI IR LAIKO ŽENKLAI 166
3.1. *Ecclesia sempre reformanda* – kunigų reakcija į Vatikano II susirinkimo nutarimus 166
3.2. Kunigų ryšiai su sovietų okupuota Lietuva 173
3.2.1. Išeivijos dvasininkų korespondencija ir tarpusavio mainai...173
3.2.2. Kunigų bandymai atkreipti pasaulio dėmesį į okupuotą Lietuvą ir religijos laisvės suvaržymus joje 175
3.2.3. Išeivijos ir sovietų okupuotos Lietuvos dvasininkų kelionės ir kontaktai 178
IŠVADOS..... 187
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA 192
PRIEDŲ SĄRAŠAS 204
PRIEDAI 205
SUMMARY 223
PADĖKA..... 230
CURRICULUM VITAE 231
PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS 232
UŽRAŠAMS 233

Tėvynė ir tėvynės meilė yra religiniai – moralinis liečiąs altorių klausimas.
Kun. Mykolas Krupavičius

ĮVADAS

Lietuvių išeivijos Romos Katalikų Bažnyčios (toliau – RKB) parapijų, religinių ir visuomeninių organizacijų veiklos esmę sudarantys katalikybės ir lietuvybės sintezės principai buvo ir tebėra lietuvių visuomeninio gyvenimo pagrindas. XIX–XX a. sandūroje pirmosios lietuvių parapijos Jungtinėse Amerikos Valstijose kūrėsi tautiniu pagrindu. Iš carinės imperijos išvykusius lietuvius naujajame pasaulyje vienijo bendra kultūra ir tikėjimas. Daugelis imigrantų buvo paprasti žemdirbiai ir valstiečiai, nemokėjo užsienio kalbos. Viena iš susibūrimo krypčių buvo katalikiškų parapijų kūrimas. Šalia jų veikė mokyklos, religinės brolijos ir savišalpos draugijos, kurios suteikė moralinę, intelektualinę ir materialinę paramą nuolat gausėjančiam tautiečių ratui išeivijoje. Neretai prie tokių iniciatyvų prisidėdavo ir katalikų kunigai. Tarpukariu, kai imigracija į JAV tapo apribota, lietuvių emigracijos srautai nukrypo į Pietų Amerikos šalis, kur buvo pradėtos kurti lietuviškos parapijos. Kanadoje ir Australijoje lietuvių religinis gyvenimas pagreitį įgavo tik atvykus pabėgėliams po Antrojo pasaulinio karo.

Plečiantis diasporai ir jos centrams, vis daugiau Lietuvos dvasininkų panoro dirbti tarp užsienyje gyvenančių tautiečių. JAV lietuvių katalikų išeivijos tyrinėtojas kun. Viljamas Valkavičius išskiria keturias lietuviškose parapijose dirbusių kunigų kategorijas: pirmieji – kunigo šventimus gavę gimtojoje vyskupijoje; antrieji – dvasininko studijas baigę JAV; tretieji – dvasininko kelią pasirinkę JAV; ketvirtieji – Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių karta su iš jos kylančiais ar esamais dvasininkais[1]. Autoriaus teigimu, kunigo pastoracijos pobūdis lietuvių diasporoje priklausė nuo to, kur ir kaip formavosi jo pašaukimas. Kai kuriose parapijose dirbo ir JAV gimę kunigai, kurių vieni aktyviai įsiliejo į lituanistinę veiklą, o kiti asimiliavosi ir palaipsniui nutolo nuo lietuvių kalbos vartojimo ir kultūros puoselėjimo.

Po Antrojo pasaulinio karo visame pasaulyje pasklidusi lietuvių pabėgėlių karta išsiskyrė savo ypatingu angažuotumu išsaugoti ir puoselėti pirmojoje Lietuvos Respublikoje subrandintą tautinį ir religinį identitetą. Pokario lietuvių išeivija puoselėjo bemaž tą patį kultūrinių interesų lauką kaip

[1] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Lithuanian religious life in America: a compendium of 150 Roman Catholic parishes and institutions*, Volume 1: Eastern United States, Norwood: Lithuanian Religious Life in America, 1991, p. 37–40.

ir ankstesnieji lietuviai emigrantai. Jie stengėsi išsaugoti lietuvių kultūrą, atkūrė Lietuvoje veikusias organizacijas, steigė mokyklas, leido lietuvišką spaudą. Reaguodami į naują geopolitinę padėtį visuomenėje, dvasininkai nuolat kėlė sovietų okupuotos Lietuvos klausimą ir siekė atkreipti į jį didžiųjų užsienio valstybių dėmesį. Visgi naujai atvykę kunigai išsiskyrė savo požiūriu tiek į emigraciją, tiek ir į dalyvavimą visuomeniniame gyvenime. Jų savivoka taip pat buvo kitokia: pirmiausia, jie save laikė politiniais tremtiniais, antra – daugelis jų įgijo išsilavinimą pirmojoje Lietuvos Respublikoje, o tai formavo jų santykį su visuomenės švietimu. Pokario pabėgėliai kunigai save suvokė kaip politinius tremtinius ir kasdieniniame gyvenime laviravo tarp pareigos tautai ir Bažnyčiai. Lietuvos išeivijos katalikų istorijai skirtuose darbuose neretai iškeliami kunigų nuopelnai tautos konsolidavimo ir švietimo darbuose, tačiau visiškai nėra išanalizuota, kokie jie buvo kaip dvasininkų luomo nariai, su kokiais pastoraciniais ir vidiniais gyvenimo pokyčiais susidūrė būdami emigracijoje.

Šis darbas – tai bandymas rekonstruoti per Antrąjį pasaulinį karą iš Lietuvos emigravusios lietuvių dvasininkijos kolektyvinį portretą išeivijoje. Disertacijoje į kunigus žvelgiama kaip į savitą kategoriją, turinčią išskirtinį socialinį, kultūrinį ir bažnytinį statusą. Tyrime neapsiribojama vien kunigų nuopelnų išvardijimu visuomeniniuose išeivijos veiklos baruose. Darbe dėmesys sutelktas į personalinį aspektą, o klausimai, susiję su parapijų institucijomis, paliečiami tik tiek, kiek jie svarbūs tyrimui. Disertacijoje nagrinėjamas dvasininkų pasklidimas pasaulyje po Antrojo pasaulinio karo, pastoracija, tarpusavio santykiai, dalyvavimas viešajame gyvenime už šventoriaus ribų, Vatikano II susirinkimo įtaka ir vertinimai, ryšiai su sovietų okupuotos Lietuvos gyventojais. Minėtų aspektų analizė leistų papildyti istoriografijoje vienpusiškai pateiktus teiginius apie išeivijos dvasininkų indėlį Lietuvos kultūrai bei nustatyti dvasininko kaip socialinio autoriteto reikšmę išeivijoje.

Tyrimo **aktualumą bei naujumą** galima pagrįsti keliais argumentais. Lietuvių pokario pabėgėlių dvasininkų veiklos tyrimas suteikia galimybę nauju rakursu pažvelgti į kultūrinę, tautinę bei religinę lietuvių padėtį išeivijoje ir visuotinės Bažnyčios paramą okupuotų kraštų katalikams. Netolimos praeities sričių pažinimas gali būti naudingas nagrinėjant ir vertinant stipriai išaugusios lietuvių bei kitataučių migracijos Europoje padarinius, ypač religingumo ir tautiškumo sąsajas. Žvelgiant retrospektyviai, galima pagrįstai teigti, kad lietuviškas visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas vyko dvejose erdvėse: sovietų okupuotoje Lietuvoje ir išeivijoje. Per paskutinį XX a. dešimtmetį išeivija apskritai, o ypač katalikiškoji jos dalis atliko svarbų vaidmenį kuriant po 1990-ųjų atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės ir

katalikiškosios kultūros pagrindus, todėl išeivijos dvasininkijos tyrimas padeda geriau suprasti ir tranzicijos laikotarpio procesus.

Tyrimo **objektas** – Romos Katalikų Bažnyčios lietuviai dvasininkai, Antrojo pasaulinio karo metais atsidūrę už Lietuvos bažnytinės provincijos ribų, ir jų pastoracinė bei visuomeninė veikla lietuvių diasporoje. Ši dvasininkijos kategorija apima taip pat ir kunigo šventimus užsienyje gavusius dvasininkus, kurie norėjo priklausyti Lietuvos bažnytinei provincijai ar išeivijoje veikusiomis lietuviškoms vienuolijoms.

Darbo **tikslas** – lietuvių katalikų kunigų egzilyje kolektyvinio portreto rekonstrukcija. Siekiant įgyvendinti tikslą, keliami šie **uždaviniai**:

1. išanalizuoti faktorius, lėmusius kunigų migracijos iš okupuotos Lietuvos ir tolimesnio judėjimo priežastis;
2. aptarti kunigų veiklą Vokietijos ir Austrijos perkeltų asmenų lietuvių stovyklose;
3. palyginti dvasininkų pastoraciją atskiruose lietuvių išeivijos regionuose (Vakarų Europoje, Šiaurės ir Pietų Amerikos šalyse, Australijoje);
4. ištirti lietuvių kunigų formacijos ir saviorganizacijos ypatybes;
5. išnagrinėti dvasininkų visuomeninės veiklos formas;
6. nustatyti išeivijos kunigų santykį su Vatikano II susirinkimo pradėtomis bažnytinio gyvenimo reformomis;
7. ištirti dvasininkijos ryšius su sovietų okupuota Lietuva;

Tyrimo chronologija ir geografija. Pradinė tyrimo chronologinė riba sutampa su trečiuoju emigracijos srautu ir nacistinės Vokietijos kariuomenės traukimusi iš Lietuvos (1944 m.), nors taip pat analizuojama ir keleto kunigų, Lietuvą palikusių pirmaisiais Antrojo pasaulinio karo metais, atvejai. Galutinė riba sutampa su nepriklausomos Lietuvos atkūrimu 1990 m. Žlugus Sovietų Sąjungai, dalis išeivių, tarp jų ir dvasininkų, grįžo į Lietuvą. Siekiant pateikti visapusišką dvasininko portretą, disertacijos geografinis tyrimo laukas apima Šiaurės ir Pietų Amerikos, Vakarų Europos ir Australijos valstybes, kuriose buvo susitelkusios didžiausios lietuvių diasporos.

Tyrimo struktūra. Pirmajame skyriuje nagrinėjama, ar pabėgėliai dvasininkai prisitaikė prie egzilio gyvenimo sąlygų. Pirmiausia analizuojama, kokiomis aplinkybėmis jie paliko Lietuvą Antrojo pasaulinio karo metais. Pasitelkiant prozopografinę prieigą bandoma nustatyti, kokių ir iš kur daugiausia kunigų pasitraukė. Analizuojamas jų amžius, geografinė kilmė ir pareigybės. Toliau tiriama, su kokiais pirmaisiais gyvenimo pokyčiais jie susidūrė emigracijoje: kaip organizavo gyvenimą Vokietijos ir Austrijos pabėgėlių stovyklose, kaip klostėsi tolesnis jų pasklidimas po pasaulį ir integracija į užsienio bažnytines struktūras. Antrajame skyriuje dėmesys

sutelkiamas į dvasininkų visuomeninės veiklos aspektą, taip pat nagrinėjama vyrų vienuolijų pastoracinė ir kultūrinė veikla. Atskirai analizuojama dvasinių pašaukimų ir naujų kunigų rengimo problema. Šiam klausimui skirti penki poskyriai, kuriuose bandoma atskleisti, kaip per visą aptariamą laikotarpį lietuvių iniciatyva buvo ugdomi pašaukimai. Kartu parodoma, kodėl pašaukimų klausimas buvo gyvybiškai svarbus lietuviškų parapijų išeivijoje ateičiai ir lietuvybės išlaikymui. Trečiame skyriuje nagrinėjamas egzilio dvasininkijos santykis su XX a. 6–7 dešimtmečiais įvykusiais pokyčiais pasaulyje. Pirmiausia tiriama, kaip lietuvių dvasininkai priėmė Vatikano II susirinkimo naujoves, kokie buvo jų tarpusavio sutarimo ir nuomonių susikirtimo taškai. Toliau dėmesys skiriamas išeivijos dvasininkų santykiui su sovietų okupuota Lietuva. Nagrinėjama, kaip kito kunigų laikysena Šaltojo karo metais: kaip jie stengėsi tarptautinėje erdvėje viešinti Bažnyčios persekiojimą ir Lietuvos okupaciją, kokių įtampų kilo lietuvių išeivijoje mezgantis naujiems, dažnai slaptiems kontaktams su okupuotos šalies dvasininkija ir religiniu pogrindžiu.

Metodai. Plačios problematikos tyrimo įgyvendinimas reikalauja taikyti kelis skirtingus tyrimo metodus. Siekiant kiek įmanoma plačiau ir išsamiau ištirti dvasininkų veiklą išeivijoje, pasitelkiami šie metodai:

1. Interpretacinis-aprašomasis metodas taikomas gausiam įvairių empirinių šaltinių duomenų sisteminimui ir apibendrinimui. Šis metodas leidžia pateikti išsamų dvasininkų veiklos vaizdą ir padeda geriau suprasti jų įtaką diasporos gyvenime.
2. Kritinės šaltinių analizės metodas suteikia galimybę visapusiškai įvertinti dvasininkų ir jų amžininkų prisiminimus kitų to paties laikotarpio dokumentų kontekste.
3. Lyginamasis metodas leidžia palyginti dvasininkų pastoracinės veiklos raidą ir nustatyti pagrindinius jos bruožus skirtinguose lietuvių išeivijos regionuose.
4. Prozopografiniu metodu siekiama sukurti kolektyvinę išeivijos dvasininkų biografiją, remiantis duomenimis apie individualius kunigus: jų išsilavinimą, tarnybinę karjerą, pastoracinę ir visuomeninę veiklą.

Istoriografija

Istoriografiją galima skirstyti į kelis blokus: išeivijos, Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbus. Bene svarbiausia grupė – **išeivijos istoriografija**. Galima teigti, kad atsakomybę už lietuvių išeivijos atminties tyrimus pirmiausia prisiėmė

patys išeiviai. Kruopščiai išanalizavęs JAV vyskupijų archyvų medžiagą ir palyginęs su tuometine spauda, V. Valkavičius paruošė tritomį apie Amerikos lietuvių katalikų religinį gyvenimą ir institucijas[2]. Leidinyje pateikiama lietuvių parapijų istorija nuo XIX a. pabaigos iki XX a. pabaigos. Pagrindinis dėmesys skiriamas parapijų tinklo kūrimui, skirtingų JAV lietuvių diasporos regionų parapijų istorijos ypatybėms ir bruožams atskleisti, įtraukiami reikšmingi įvykiai, darę įtaką tiek parapijos, tiek ir pačios diasporos gyvenimui. V. Valkavičius nevengia imtis ankstesniuose tyrinėjimuose nekeltų klausimų, tokių kaip dvasininkų santykis su kitų ideologinių pažiūrų organizacijomis, piktnaudžiavimas kunigo statusu ar lietuvių parapijos santykis su vietos ordinariatu. Kai kur leidinyje pabrėžiama po Antrojo pasaulinio karo atvykusių dvasininkų reikšmė tenykštėms senųjų imigrantų parapijoms, tačiau plačiau nenagrinėjama. Tritomyje gausu parapijose dirbusių ar net pašaukimą radusių dvasininkų sąrašų.

Apie lietuvių imigraciją į Kanadą po Antrojo pasaulinio karo studiją paruošė lietuvių migracijos tyrinėtoja Milda Danys[3]. Jos darbe dėmesys sutelktas į lietuvių diasporos Kanadoje raidą ir jos santykį su Kanados migracijos tarnyba. Autorė remiasi tiek pačių dipukų pasakojimais ir dokumentais, tiek ir Kanados institucijų šaltiniais. Pasitelkdama kunigų pasakojimus ir jų pateiktus šaltinius, autorė nagrinėja problemas, su kuriomis susidūrė dvasininkai: naujų bažnyčių statyba ir jų finansavimas, santykių užmezgimas ir palaikymas su vietos ordinarais, tautiškumo ir pamaldumo sąveika katalikų parapijose. M. Danys pastebėjo, kad lietuviai kunigai jautė pareigą lietuvių imigrantų bendruomenei, net jei tai reikalavo specialių įgūdžių ar peržengdavo įprastas dvasininko kompetencijų ribas.

Lietuvos istorikų darbuose, iš esmės suklestėjusiuose nuo XX a. pabaigos, domėjimasis lietuvių katalikų dvasininkų socialiniu portretu labiausiai matomas jaunųjų istorikų tarpe. Artimiausiu disertacijos temai darbu laikytinas Norberto Černiausko bakalauro darbas *Lietuvių Katalikų Bažnyčios dvasininkijos visuomeninė-kultūrinė veikla išeivijoje XX a. 5–7 dešimtmetyje*[4]. Autorius, neišskirdamas konkrečios kartos, į išeivijos katalikų kunigus žvelgia kaip į specifinę socialinę grupę išeivijos visuomeniniame

[2] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Lithuanian Religious Life in America, A Compendium of 150 Roman Catholic Parishes and Institutions. Norwood: Lithuanian Religious Life in America*, 1991–1998, Vol. 1–3.
[3] Milda Danys, *Dp, Lithuanian Immigration to Canada After the Second World War*, Canada, 1986.
[4] Norbertas Černiauskas, *Lietuvių Katalikų Bažnyčios dvasininkijos visuomeninė – kultūrinė veikla išeivijoje XX a. 5–7 dešimtmetyje: bakalauro darbas*, Vilniaus Universitetas, 2007.

gyvenime. Darbe dvasininkai išryškėja ne tik kaip aktyvūs tautinės kultūros puoselėtojai, švietimo skatintojai ir mecenatai, įvairių visuomeninių organizacijų nariai, bet ir pažymimas jų indėlis į išeivijos literatūros ir mokslo sklaidą. Nagrinėdamas įvairias kunigų pozicijas pareigos tautai ar Bažnyčiai klausimu istorikas paliečia ir dvasininkų tapatybės paieškas naujajame egzodo pasaulyje. Darbas pasižymi įvairialype išeivijos literatūros ir dokumentinio paveldo analize, teikia užuominų apie kunigo vietą susiskaldžiusioje išeivių bendruomenėje.

Metodiškai artimiausiu tyrimu disertacijai galima laikyti Monikos Pocienės magistro darbą, kuriame aptariama XX a. pirmosios pusės Lietuvos katalikų kunigų kolektyvinė biografija[5]. Pagrindinis įrankis kolektyviniam portretui nustatyti – prozopografinis metodas. Jo esmė – sudaryti biografinių duomenų klausimyną, pagal kurį kiekvienam tiriamam asmeniui užpildoma atskira anketa. Skirtingų biografijų tyrimų pagalba galima išanalizuoti ryšius tarp institucijų, visuomenės, pavienių asmenų ar kitų struktūrų. Šiame darbe dėmesys sutelkiamas į kunigų kaip socialinės grupės tyrimą: kokia kilmė, išsilavinimas, pasklidimas po vyrų vienuolijas, kokia buvo kunigų kasdienybė ar net laisvalaikio kultūra.

Tyrinėjant dvasininkiją socialiniu aspektu, svarbūs yra ir gerokai anksčiau atlikti tyrimai. Nors laiko ir objekto atžvilgiu jie yra nutolę, tačiau paliečia panašius dvasininkų pastoracinės ar asmeninės veiklos bruožus. Pavyzdžiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tiek katalikų[6], tiek evangelikų[7] dvasininkijos tyrinėjimuose siekta atkurti kuo tikslesnį dvasiškių portretą visuomenėje. Remiantis prozopografiniu metodu tyrinėta jų kilmė, teisinis statusas, materialinis aprūpinimas, ūkinė ir intelektualinė veikla. Taip pat prozopografiškai bandyta tirti partizanus[8] ir tarpukario lietuvių istorikų bendruomenę[9].

Tyrimo kontekstui analizuoti svarbi Sauliaus Bytauto daktaro disertacija *Lietuvių pranciškonų identiteto raiška pastoracinėje veikloje*

[5] Monika Pocienė, *XX a. I pusės Lietuvos katalikų kunigų kolektyvinė biografija: magistro darbas*, Vilniaus Universitetas, 2021.
[6] Reda Bružaitė, *Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapinė dvasininkija XV–XVI a. trečiajame ketvirtyje: daktaro disertacija*, Vilniaus Universitetas, 2012.
[7] Aivas Ragauskas, *Tarp pašaukimo ir profesijos. Evangelikų reformatų dvasininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI-XVIII amžiuje,* Vilnius, Vilniaus Universiteto leidykla, 2023.
[8] Enrika Žilytė, *Lietuvos partizanų vadovybės kolektyvinė biografija*: bakalauro darbas, Vilniaus Universitetas, 2014.
[9] Valdas Selenis, *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 m.: kolektyvinės biografijos tyrimas*, Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.

1940–1990 m.[10] Šiame darbe remiamasi pačių pranciškonų išeivijoje sukauptais archyviniais dokumentais, spauda. Lyginamos Antrojo pasaulinio karo metais išeivijoje (JAV ir Kanadoje) plėtotos pranciškoniškosios pastoracijos kryptys mažai kuo pasikeitė. Autorius šiuo tyrimu parodė, kad pranciškonams rūpėjo tautiškumo išlaikymas išeivijoje: atsirado poreikis organizuoti religinės spaudos leidybą, skatinti švietėjišką veiklą (šeštadieninės mokyklos, gimnazijos), burti jaunimą į tautines stovyklas, kuriose būtų vartojama gimtoji kalba, bei rūpintis šalpa ir naujų vienuolynų steigimu. Tai, kad tyrimas paruoštas pranciškono kunigo, sunkino adekvatų atstovaujamojo ordino įvertinimą. Kita vertus, toks darbas leidžia palyginti, kaip šie aspektai atsiskleidžia mažiau tyrinėtose išeivijos vyrų vienuolijose.

Pirmoji XX a. vienuolijų istorijos tyrinėtoja Lietuvoje istorikė Regina Laukaitytė ne tik parengė monografiją apie lietuviškų vienuolijų raidą, bet ir vėliau knygos spragas papildė straipsniu, nagrinėjančiu XX a. išeivijos vienuolijų santykį su Lietuva[11]. Vis dėlto Šaltojo karo laikotarpio ryšiai daugiausia apžvelgiami tiriant moterų vienuolijų korespondenciją, keliones ir materialinę pagalbą Lietuvos vienuolijoms[12]. Panašaus pobūdžio tyrimas skirtas ir vargdienių seserų atšakos JAV istorijai. R. Laukaitytė knygoje *Londono lietuvių Šv. Kazimiero bažnyčios šimtmetis* pateikia žinių apie marijonų vienuolijos veiklą už geležinės uždangos[13]. Naudingos informacijos galima pasisemti ir iš Daivos Kamuntavičienės monografijos apie kotrynietes, kurioje aptariamos XX a. antroje pusėje išeivijoje atsidūrusios seserys bei kongregacijos vadovybės ryšiai su Lietuvoje pasilikusiomis vienuolėmis[14].

Minėtus mokslo darbus papildo istoriko Arūno Streikaus tyrimas apie Apaštalų Sosto santykius su sovietų okupuota Lietuva[15]. Nuoseklia įvairialypių šaltinių analize paremtas darbas pateikia Vatikano Rytų politikos Lietuvos atžvilgiu vertinimo genezę. XX a. pokariu Vatikano institucijose Lietuvos vardas neretai būdavo girdimas dėka apsilankančių įtakingų išeivijos

[10] Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2011.

[11] Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*, Vilnius, 1997; Regina Laukaitytė, „Išeivijos vienuolijų ryšiai su Lietuva XX–XXI a.“, in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2014, Nr. 17, p. 67–75.

[12] Regina Laukaitytė, *Marijos nekaltojo prasidėjimo vargdienių seserų vienuolijos šaka Amerikoje*, Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012.

[13] Regina Laukaitytė, *Londono lietuvių Šv. Kazimiero bažnyčios šimtmetis*, Lietuvos katalikų mokslo akademija, 2018.

[14] Vaida Kamuntavičienė, *Krakių kotryniečių vienuolynas: nuo dievotų bendruomenės iki Lietuvos kotryniečių provincijos: mokslo monografija*, Kaunas, 2019.

[15] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, Aidai, Vilnius, 2024.

lietuvių ar ten dirbančių kunigų. Autorius, siekdamas pateikti kuo platesnę lietuviškuosius interesus atstovavusių dvasininkų analizę, pristato juos kaip svarbius informacinius tarpininkus, kuriuos savo tikslams siekė panaudoti tiek Vatikano administracija, tiek Sovietų agentai. Pastarąją studiją gausiai papildo kitas A. Streikaus darbas – bandymas rekonstruoti Popiežiškosios Šv. Kazimiero kolegijos istoriją[16]. Autoriaus teigimu, ši institucija turėjo trigubą misiją 1945–1990 m.: rūpinosi išeivijos kunigų parengimu, atliko informacinio tarpininko funkciją tarp Apaštalų Sosto ir sovietų okupuotos Lietuvos katalikų dvasininkijos bei buvo vienu iš didžiausių išeivijos kultūros židinių. A. Streikus atsiriboja nuo ankstesnių istorinių vertinimų[17], daugiausia paremtų hiperbolizuotais atsiminimais ar iškraipytais istoriniais faktais. Remdamasis netyrinėtais istoriniais šaltiniais, autorius bando pateikti kritišką požiūrį į lietuvišką instituciją užsienyje, jos nevienspalvę raidą, vengia pagyrų, vertina platesniame Vatikano Rytų politikos ir Sovietų Sąjungos kontekste, vykstant Bažnyčios mokymo virsmui. Disertacijai toks tyrimas ypač naudingas ir reikalingas, kadangi Šv. Kazimiero kolegijoje mokslus baigė ar dirbo keliasdešimt iš Lietuvos po Antrojo pasaulinio karo pasitraukusių dvasininkų, o kolegijos vadovybė buvo viena pagrindinių katalikiškosios nuomonės formuotojų išeivijoje, svarbi informacinė partnerė su dvasininkais iš okupuotos Lietuvos.

Su kokiomis pastoracinėmis problemomis susidūrė dvasininkai XX a. antrojoje pusėje, žinių taip pat teikia Indrės Vitkuvienės disertacija *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos Vakarų Europoje teorinio modelio metmenys*[18]. Empirinio tyrimo pagrindą sudaro Vokietijos lietuvių katalikų sielovados archyvo, saugomo Lietuvos kultūros institute Hiutenfelde, dokumentai ir vysk. Pauliaus Baltakio archyvas, saugomas Kauno arkivyskupijos kurijoje. Darbe analizuojama už lietuvių sielovadą Europoje atsakingų asmenų archyvinių fondų medžiaga, ji lyginama su Apaštalų Sosto migrantų sielovadai skirtomis enciklikomis (pvz. *Exsul Familia Nazarethana, De pastorali migratorum cura*). Tyrime aptariami išeivijoje paskirtų vyskupų Prano Brazio, Antano Deksnio ir P. Baltakio ganytojiškos veiklos aspektai: vizitacijos, bendradarbiavimas su kitomis katalikų organizacijomis, kunigų formacija, leidybinė veikla. Tokio pobūdžio darbas tampa teoriniu pagrindu

[16] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, Aidai, Vilnius, 2024.
[17] Ladas Tulaba, *Romos Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija: 1948–1998*, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Vilnius, 1998.
[18] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, Vytauto Didžiojo Universitetas, 2021.

siekiant palyginti dvasininkų pastoracinę veiklą atskiruose lietuvių išeivijos regionuose.

Išsamiau vyskupo P. Baltakio biografijos ir visuomeninės veiklos aspektus aptaria Artūro Grickevičiaus monografija[19], o iš Lietuvos pasitraukusių vyskupų Juozapo Skvirecko, Vincento Brizgio ir Vincento Padolskio veikla plačiau nagrinėjama šios disertacijos autoriaus magistro darbe[20]. Tyrimai suteikia žinių apie egzilinės Bažnyčios hierarchijos santykį su savo įgaliotiniais ir atstovaujamais kunigais, ganytojų vietą diasporos visuomeniniame gyvenime, juose taip pat aptariama, kokios bendros problemos neramino lietuvių dvasininkiją bei atskleidžiamas požiūris į Apaštalų Sosto politiką Sovietų Sąjungos okupuotos Lietuvos atžvilgiu.

Svarbiu ir artimu tyrimui darbu galima laikyti Dainiaus Sobeckio disertaciją apie pranciškoną kun. Leonardą Andriekų ir jo literatūrinę kūrybą[21]. Autorius nagrinėja kunigo veiklą už šventoriaus ribų: dalyvavimą lietuvių spaudos ir kultūriniame gyvenime, santykį su krikščioniškuoju universalizmu, Vatikano II susirinkimo įtaką dvasininko kūrybai. Taip pat esama pavienių darbų, kurių tikslas – pristatyti išeivijos dvasininkų biografijas ir gyvenimo vingius, o ne pateikti mokslinio pobūdžio tyrimus[22].

Siekiant išanalizuoti dipukų kartos išskirtinumą tyrimui taip pat svarbios studijos apie perkeltųjų asmenų stovyklų gyvenimą ar religinę būklę. Vincas Bartusevičius išsamioje studijoje apie lietuvius perkeltųjų asmenų (angl. displaced persons, toliau – DP) stovyklose, aptaria jų migracijos ir politikos klausimus, nagrinėja teisinį ir materialinį pabėgėlių statusą, jų kultūrinę veiklą, įskaitant ir religinį aptarnavimą[23]. Istorikas, remdamasis

[19] Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2018.

[20] Ignas Stanevičius, *Iš Lietuvos evakuotų vyskupų (Skvirecko, Brizgio, Padolskio) ganytojiška ir visuomeninė veikla 1944–1960 m.: magistro darbas*, Vilniaus Universitetas, 2020.

[21] Dainius Sobeckis, *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas: daktaro disertacija*, Vytauto Didžiojo universitetas, 2013; Jonas Šlekys, „Kunigas, poetas, tremtinys“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, Nr. 9–10, 1994, p. 60–76.

[22] Angelė Buškevičienė, *Monsinjoras Vytautas Kazlauskas: tiesa padarys jus laisvus*, Pasaulio lietuvių centras, 2010; Petras Maldeikis, *Mykolas Krupavičius*, Čikaga, 1975, Klemensas Jūra*, Monsinjoras*, New York, 1979; Klemensas Jūra, *Tėvynės Vaidila: 60 metų amžiaus sukaktuvinis leidinys*, Sao Paulo: Garnys, 1972; Bronius Krištanavičius, *Tėvas Jonas Bružikas S. J.*, Čikaga, 1974; Jūratė Caspersen, *Kunigas, mąstytojas, mokytojas. Jonas Jūraitis*, Pasaulio lietuvių centras, 2020; Antanas Suraučius, *Dekanas Vaclovas Šarka*, Vilnius: Logos, 2002; Petras Vilutis, *Kunigas Petras Ažubalis karo sukūriuose*, Torontas, 2015.

[23] Vincas Bartusevičius, *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*, Vilnius, Versus Aureus, 2012.

publikuotais dvasininkų atsiminimais[24] bei stovyklų spauda, daugiausia dėmesio skiria Tautinės delegatūros pastoracinės veiklos analizei. Išsamiau skirtingas iniciatyvas ir jų tarpusavio priešpriešas aptaria Jurgita Blažytė[25]. Remdamasi įvykių amžininkų interviu bei išeivijos katalikų intelektualų tarpusavio korespondencija, autorė teigia, kad nesutarimai tarp kunigų galėjo būti ir ideologinio ginčo visame lietuvių katalikų išeivijos kultūriniame gyvenime priežastimi.

Pokario laikais išeivijos katalikų gyvenimas atgimsta, atsikuria ir įvairios tarpukariu susiformavusios katalikiškos jaunimo ir visuomeninės organizacijos. Išeivijos dvasininkai aktyviai bendradarbiavo su ateitininkų ir skautų organizacijomis. Istorikės Ilonos Bučinskytės parengtoje monografijoje atliekama nuosekli ateitininkų organizacijos veiklos analizė, reorganizacija ir adaptacija naujajame pasaulyje[26]. Monografijoje pateikiama informacija leidžia geriau suprasti pasaulietines katalikų nuotaikas ir klausimus. Tyrimo kontekstui pagrįsti remiamasi sintetiniais išeivijos istorijos darbais, kuriuose dipukų kartos pasklidimas po pasaulį nagrinėjamas kaip vienas iš lietuvių istorijos etapų. Juose aptariamas pabėgėlių organizuotas kultūrinis gyvenimas padeda geriau suprasti ir egzilio dvasininkų darbo klodus[27].

Kaip atskirą istoriografijos pozicijų grupę taip pat verta išskirti **užsienio tyrimus**. Lietuvai artimame kontekste randame nemažai lenkų istorikų tyrimų, kuriuose analizuojamos lenkų katalikų diasporos užsienyje. Lenkų diaspora yra viena didžiausių užsieniečių diasporų JAV, o daugelis etninių problemų buvo ir yra artimos kaimyninių šalių diasporoms: parapijų nykimas, sekuliarizacija, kunigų trūkumas. Nuo 1976 m. Liubline leidžiamame leidinyje „Studija Polonijne“ publikuojami įvairūs lenkų diasporos tyrimai, tarp jų – nemažai darbų, skirtų konfesinei istorijai. Reikėtų paminėti, kad

[24] Jonas Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo, in: *Aidai*, 1949, Nr. 26, p. 237–239; Viktoras Pavalkis, „Vatikano misija pokarinėje Vokietijoje“, in: *Aidai*, 1979, Nr. 8 [interaktyvus] https://www.aidai.eu/index.php?view=article&catid=98%3A197908&id=419%3Apo&option=com_content&Itemid=102 [2026-05-11];

[25] Jurgita Blažytė, Religinis lietuvių gyvenimas DP stovyklose 1945–1950 m., in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, Vilnius: Versus Aureus, 2008, Nr. 1 (5), p. 83–103.

[26] Ilona Bučinskytė, *Idealų vedami: ateitininkai išeivijoje XX amžiaus 5–7 dešimtmečiais*. Versus aureus, 2008.

[27] Alfonsas Eidintas, *Lietuva ir masinė išeivystė 1868–2020 metais*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2021; Povilas Aleksandravičius, *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius: Versus aureus, 2013.

daugelis tyrinėtojų, gvildenančių šias temas, buvo dvasininkai[28]. Kun. Piotras Taras, pasitelkdamas tuometinius išeivijos spaudoje minimus atvejus ir pritaikydamas sociologinę prieigą, bandė paaiškinti lenkų katalikiškosios diasporos JAV raidą[29]. Tyrinėtojas atkreipia dėmesį, kad pirmuosiuose imigracijos etapuose dvasininkija išsiskyrė kaip bendruomenės lyderė, kuri ragino kurti parapijas, statyti bažnyčias ir mokyklas. Vis dėlto tuo pat metu kunigai ir kt. dvasininkai privalėjo laviruoti tarp griežtos vietinės Katalikų Bažnyčios administracijos reikalavimų ir neišvengiamų kultūrinių pokyčių.

Nuoseklesnio tyrinėtojų susidomėjimo susilaukė ir pokario emigrantų Vokietijoje tema. Ulrikė Winterstein disertacijos pagrindu parengtoje studijoje *Išvyti dvasininkai Saksonijoje 1945–1955* analizuoja vokiečių kilmės dvasininkų, atvykusių iš socialistinės Lenkijos, integraciją[30]. Tyrime remiantis Meiseno ir Gerlico-Kotbuso vyskupijų pavyzdžiu nuo 1945 m. iki šeštojo dešimtmečio vidurio. Remdamasi 200 katalikų kunigų, atradusių naują „svetimą tėvynę“, liudijimais autorė atskleidžia integracijos sunkumus, su kuriais jie susidūrė tiek Bažnyčios institucijose, tiek įsitraukdami į naujas socialinio gyvenimo struktūras Vokietijos Demokratinėje Respublikoje (toliau – VDR). Tyrime atsižvelgiama į tris aspektus. Instituciniu požiūriu pirmiausia analizuojamas sudėtingas ir dviprasmiškas perkeltų dvasininkų, kaip elito grupės, įtraukimo į sovietų okupacinėje zonoje (VDR) esančią katalikų diasporos bendruomenę procesas. Antra, pristatoma politinė aplinka, kurioje vyko bažnytinis gyvenimas. VDR buvo siekiama, kad perkeltieji kunigai asimiliuotųsi su vietiniais, o jų atsineštos vertybės ir kultūriniai modeliai laikui bėgant nublanktų. Vykdomos politikos tikslas buvo marginalizuoti Bažnyčią ir slopinti perkeltųjų kunigų pastangas atstovauti savo interesams bei būti suvokiamiems kaip nepriklausoma grupė. Trečia, akcentuojama, kad integracija yra individualus procesas, kurio sėkmė priklauso nuo asmeninių išgyvenimų ir individo savivokos. Todėl atliekant panašaus pobūdžio tyrimus svarbu atsižvelgti ir į subjektyviąją integracijos proceso pusę.

[28] Henryk Misztal, Duszpasterstwo Polonii Włoskiej, in: *Studia Polonijne*, Lublin, 1976, t. 1, p. 183–187; Zdzisław Komosiński, Działalność o. Kasjana Wolaka wśród Polonii Australijskiej, in: *Studia Polonijne*, Lublin, 1982, t. 5, p. 191–206; Tadeusz Zasępa, Radiowa godzina różańcowa w USA i Kanadzie oraz liga katolicka z pomocą Polsce; in: *Studia Polonijne*, Lublin, 1986, t. 10, p. 309–322.

[29] Piotr Taras, Problemy duszpasterstwa polonijnegona przykładzie sytuacji w USA, in: *Studia Polonijne*, Lublin, 1977, t. 2, p. 181–205; Parafia polonijna jako instytucja duszpasterska i problemy wynikające z jej struktury i funkcji, in: *Studia Polonijne*, 1979, t. 3, p. 79–85.

[30] Ulrike Winterstein, *Vertriebener Klerus in Sachsen 1945–1955*, Paderborn, 2010.

Nemažai tyrimų yra atlikta bandant nušviesti RKB Vakarų Vokietijoje vaidmenį integruojant pabėgėlius į socialines ir institucines visuomenės struktūras. Istorikė Sabine Voßkamp teigia, kad karo pabėgėlių religinės praktikos buvo persmelktos etninių tradicijų, todėl Bažnyčios hierarchams teko sudėtingas uždavinys atliepti naujųjų tikinčiųjų poreikius[31]. Autorė pabrėžia, kad egzistavo daugybė skirtumų ne tik tarp Vakarų Vokietijos ir pabėgėlių iš Rytų religinių praktikų, bet ir reikšmingų susiskaldymų tarp skirtingų katalikiškų pabėgėlių organizacijų. Nors katalikų pabėgėliai sugebėjo integruotis į visuomenę, kitais atvejais jie išliko atsiskyrę – iš dalies sąmoningai – ir pabėgėlių katalikiška pasaulėžiūra vis labiau tapo anachroniška. Michaelis Hirschfieldas analizuodamas dvasininkų iš Silezijos integraciją Oldenburge, atkreipia dėmesį, kad dažnai pabėgėliai dvasininkai negalėjo tapti parapijų kunigais ar rektoriais vien dėl to, jog jie vis dar buvo inkardinuoti savo gimtosiose vyskupijose (iki pat 1972 m.)[32].

Nors etniniu ir kultūriniu atžvilgiu lietuvių dvasininkija ir jos problemos gerokai skyrėsi nuo čia paminėtų, visgi tokie ir kiti panašūs tyrimai leidžia paaiškinti, kodėl lietuvių pabėgėlių kunigų socialinis ir institucinis statusas buvo kitoks nei vietinių dvasininkų. Informacijos apie tai, kaip Vakarų Vokietijos katalikų bažnytinė vadovybė siekė integruoti įvairių etninių grupių kunigus ir drauge su vietiniais dvasininkais paruošti darbui perkeltų asmenų ir pabėgėlių bendruomenėse, pateikia išsamus istoriko Simono Stroblio tyrimas[33]. Autorius nagrinėja pabėgėlių integraciją pasibaigus Antrajam pasauliniam karui Miuncheno ir Freizingo arkivyskupijoje. Šio darbo empirinis pamatas yra vyskupijų dekanatų 1945–1953 m. ataskaitos. Tyrimas vertingas tuo, kad suteikia papildomą analitinį kontekstą apie bažnytinės vyresnybės nuostatas, egzilio dvasininkams keltus uždavinius bei jų sielovadinės ir visuomeninės veiklos specifiką.

Pagrindinės pokario pabėgėlių iš Europos emigracijos kryptys buvo į Šiaurės ir Pietų Ameriką – ten, kur veikė didžiausios tenykštės diasporos bendruomenės. Tačiau ne ką mažesnio dėmesio susilaukė ir Australija, kuri dėka masinės imigracijos po karo tapo multikultūriška šalimi. Tokia skubota transformacija kėlė rimtų iššūkių ne tik civilinei valdžiai, bet ir bažnytinei

[31] Sabine Voßkamp, *Katholische Kirche und Vertriebene in Westdeutschland: Integration, Identität und ostpolitischer Diskurs 1945 bis 1972*, 2007.

[32] Michael Hirschfield, *Katholishes Milieu und Vertriebene: Eine Fallstudie am Beispiel des Oldenburger Landes, 1945-1965*, Cologne, 2002.

[33] Simon Strobl, Flüchtlingsnot als Prüfstein für eine katholische Seelsorge. Die seelsorgliche Integration der katholischen Vertriebenen im Erzbistum München und Freising nach 1945, in: *Beitrage zur altbayerishen Kirchengeschichte*, München, 2017, Band 57, p. 129–227.

katalikų hierarchijai, ieškojusiai sprendimų, kaip integruoti pabėgėlius, kurių dauguma buvo katalikai. Kun. Frankas Mechamas mažos apimties studijoje, remdamasis Australijos vyskupijų dokumentais bei kitų kunigų prisiminimais, nagrinėja Bažnyčios indėlį organizuojant paramą įvairių etninių grupių migrantams ir santykius su atvykėliais kunigais, tarp kurių ir lietuvių dvasininkija[34].

Šaltiniai

Lietuvių išeivijos istorijai tirti reikalingas platus užsienio lietuvių archyvuose saugomų šaltinių diapazonas. Duomenys apie išeivijos dvasininkus rinkti iš įvairių šaltinių, įskaitant ir tokius, kurie pirmą kartą įtraukiami į mokslinę apžvalgą. Nors šaltinių bazė pasižymi savita įvairove, ji kartu yra fragmentiška, nes ne visų tiriamų dvasininkų archyvai yra išlikę ar prieinami tyrimui. Disertacijoje naudojama medžiaga apima 24 (15 diecezinių ir 9 vienuolijų) kunigų asmeninius archyvus. Nors tai yra maža dalis visų nagrinėjamų dvasininkų, tačiau jų bylose yra daug informacijos, liečiančios tarpusavio komunikaciją, veiklas įvairiose pasaulietinėse bei bažnytinėse organizacijose, taip pat pateikiami skirtingų laikotarpių kunigų išeivijoje sąrašai, kurių analizė papildo likusių dvasininkų biograminius duomenis.

Informacija apie institucinį statusą Bažnyčioje tebėra sunkiai prieinama, nes daugelis šaltinių saugomi geografiškai plačiai išsibarsčiusiuose parapijų ar arkivyskupijų archyvuose, o prieiga prie jų istorikams vis dar yra ribojama. Vatikano Apaštaliniame archyve saugoma Pijaus XII pontifikato medžiaga apie Trečiąją Popiežiaus misiją Vokietijoje suteikia vertingos informacijos apie keblią pabėgėlių padėtį, pastoracines problemas, tačiau dvasininkų teisinį statusą atskleidžia tik iš dalies. Šias spragas užpildo Amerikos lietuvių kultūros archyve (toliau – ALKA) bei Vokietijos lietuvių katalikų sielovados centro archyve (toliau – LKSA) saugoma medžiaga. XX a. 5–6 dešimtmečių korespondencijoje analizuojami dvasininkų tolesnės migracijos iš Europos, integracijos į išeivijos diasporą, taip pat jų kanoninio statuso ir subordinacijos Lietuvos vyskupams klausimai. Turima šaltinių bazė yra tinkamiausia dvasininkų visuomeninės ir pastoracinės veiklos, materialinio aprūpinimo bei formalių pareigų tyrimui. Tačiau siekiant išsiaiškinti jų teisinį statusą bažnytinėje jurisdikcijoje, tenka remtis antriniais šaltiniais ir pavienėmis užuominomis.

Tyrimo kontekstą papildo sakytinė istorija, leidžianti išsaugoti dvasininkus pažinojusių asmenų atmintyje išlikusius faktus. Tyrimui atlikti ir uždaviniams įgyvendinti derinamos įvairios šaltinių grupės, skirtingo

[34] Frank Mecham, *The Church and migrants 1946-1987*, Haberfield, 1991.

pobūdžio ir turinio šaltiniai. Darbe naudojamus šaltinius galima išskirti į tris grupes: 1) archyviniai šaltiniai; 2) egodokumentai; 3) vienkartiniai informaciniai leidiniai ir spauda.

Archyviniai šaltiniai. LKSA saugomos 1951–1960 m. lietuvių kunigų metinės ataskaitos tęsė kun. Felikso Kapočiaus pradėtą praktiką[35]. Jos adresuotos naujam sielovados centro direktoriui kapucinų kun. Alfonsui Bernatoniui[36]. Dvasininkų buvo prašoma užpildyti anketas siekiant susidaryti nuomonę apie bendrą religinę, moralinę, socialinę ir kultūrinę būklę Vokietijos lietuvių stovyklose ir bendruomenėse. Tai buvo reikalinga ir pačiam sielovados centro direktoriui, kuris vėliau paruošdavo metinę ataskaitą vietos ordinarui. Konkrečiai kunigams keliami klausimai aprėpia materialinės padėties apžvalgą, finansinės paramos poreikį, santykius su vietos ordinariatais ir kitataučiais kunigais bei pageidavimus sielovados direktoriui. Atsakymai anketose labai įvairūs: vieni respondentai išsamiai ir plačiai komentuodavo kiekvieną klausimą net pridėdami pastabas paraštėse, kiti – tiek, kiek buvo reikalaujama.

Centrinės Europos jėzuitų provincijos Vilniaus archyve (toliau – ECESJ-VA) saugomi XX a. jėzuitų istorijos dokumentai. Archyve sutelkta didžioji dalis asmeninių fondų, priklausiusių jėzuitams išeivijoje ir sovietų okupuotoje Lietuvoje. Čia tarp gausybės religinio pobūdžio dokumentų randama ir susistemintų dokumentų rinkinių, leidžiančių plačiai tyrinėti ordino istoriją. 1948 m. įkūrus Lietuvos jėzuitų viceprovinciją užsienyje, provincijolas kasmet rašydavo metinius laiškus (lot. *Litterae Annuae*) tėvui Generolui Romoje. Kasmetinėse ataskaitose provincijolas visais aspektais apžvelgdavo viceprovincijai priklausančių lietuvių jėzuitų religinį gyvenimą, akademinę ir visuomeninę veiklą, pastoraciją (misijas užsienyje, radijo valandėles, dvasines konferencijas, jaunimo sielovadą), spaudos darbų užkulisius ir aktualijas, iškilusius sunkumus ir negandas, negalavimus, nekrologus, statistines žinias apie religinius patarnavimus.

[35] Feliksas Kapočius (1918–1971) kunigu įšventintas 1918 m. 1927–1944 m. Kauno Mažosios Prisikėlimo bažnyčios klebonas, 1934–1940 m. vadovavęs naujosios bažnyčios statybai. 1944 m. pasitraukęs į Vakarus, 1946–1950 m. Vokietijoje ir Austrijoje vadovavo lietuvių sielovadai kaip Tautinis delegatas. Atlikdamas šias pareigas jis siųsdavo klausimynus stovyklų kapelionams, rinko duomenis apie pabėgėlių religinę padėtį ir pagal juos rengė ataskaitas popiežiui.

[36] Alfonsas Bernatonis (1914–1988) – kapucinų kunigas, 1936 m. įstojo į kapucinų vienuolyną, nuo 1940 m. studijavo teologiją Miunsteryje, kur 1943 m. buvo įšventintas kunigu. Po karo dirbo Vokietijoje tarp karo pabėgėlių. 1950 m. kun. F. Kapočiui išvykus į JAV, paskirtas į jo vietą Lietuvių katalikų sielovados direktoriumi Vokietijai ir Austrijai.

Vatikano Apaštalinio archyvo (toliau – VAA) Berlyno nunciatūros Trečiosios Popiežiaus Misijos fondas turtingas jos vadovų Carlo Chiarlo ir Aloiso Muencho susirašinėjimais su įvairių tautybių pabėgėliais dvasininkais. Fonde saugomų dokumentų spektras apima 1944–1950 m. laikotarpį[37]. Laiškuose gvildenami pabėgėlių pastoracijos Vokietijoje ir Austrijoje, bažnytinės jurisdikcijos, materialinės pagalbos bei kunigų migracijos klausimai. Visgi fonde saugomi šaltiniai turi tam tikrų trūkumų. Apaštalų Sosto delegatų dokumentų juodraščiai ir kopijos neteikia žinių, ar šie buvo išsiųsti, tačiau jie bent iš dalies nušviečia, ar Bažnyčios vadovybė gilinosi ir bandė spręsti lietuvių pabėgėlių problemas. Lietuvos Tautinis delegatas kun. F. Kapočius buvo oficialus Trečiosios Misijos atstovas lietuvių pastoracijos reikalams. 1950 m. jam emigravus į JAV, dalis jo archyvo, susijusio su Tautinės delegatūros veikla, vėliau atsidūrė ALKA. Tarp įvairiausių organizacinių raštų, svarbūs yra susirašinėjimai su lietuviais kunigais. Laiškuose daugiausiai prašoma rekomendacijų ir leidimų emigruoti iš Vokietijos, pateikiami gyvenimo aprašymai, paliečiamas ir kunigų santykis su lietuvių bažnytine hierarchija emigracijoje.

Daugiausia duomenų apie pabėgėlių vyskupų santykį su katalikiškąja lietuvių išeivija pateikia Popiežiškosios Šv. Kazimiero lietuvių kolegijos Romoje archyvo dokumentai (toliau – PKLKA). Čia saugomi arkivysk. J. Skvirecko[38], vysk. V. Padolskio ir vysk. V. Brizgio fondai, savo turiniu turtingiausi tiriant pirmąjį emigracijos dešimtmetį: pastoraciją DP stovyklose ir dvasininkų emigraciją į užsienio šalis. Archyve saugoma Kolegijos vadovybės (kun. Lado Tulabos (1945–1985) ir kun. Algimanto Bartkaus (1985–2012) reguliari korespondencija (gautoji ir siunčiamoji) su išeivijos lietuviais ir dvasininkais, taip pat ir su sovietų okupuotos Lietuvos gyventojais. Šią korespondenciją papildo rezervuotieji (ypatingieji) raštai, kurie nuo įprastos korespondencijos skiriasi specifinėmis temomis: išeivijos lietuvių organizacijos, religinių tekstų ir Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos leidimas ir sklaida, santykiai su okupuotos Lietuvos dvasininkais, kolegijos administravimo su Vatikanu klausimai, dekretai. Nemažą kolegijos archyvo dalį sudaro kolegijoje gyvenusių ar kolegijos globai atsiųstų kunigų (L. Tulabos, Klemenso Razmino, Juozo Končiaus) asmeninių dokumentų kolekcijos (fotografijos, asmeniniai raštai).

[37] Tyrime pasitelkiami popiežiaus Pijaus XII pontifiko archyviniai dokumentai.

[38] Arkivyskupo archyvas buvo suformuotas vysk. V. Brizgiui 1960 m. liepos 26–29 d. surūšiavus dokumentus, sudėjus į dėžes ir perdavus kun. Antanui Jonušui nuvežti į Šv. Kazimiero kolegiją Romoje, in: Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, Vilnius, 1993, p. 231.

Apie tai, ką kunigai veikdavo už bažnyčios šventoriaus ribų, jų laisvalaikį ir užsiėmimus pasaulietiškose išeivijos organizacijose žinių pateikia Lituanistikos Tyrimų Centro Pasaulio lietuvių archyvas Lemonte (toliau – PLA). Jame saugoma kun. Vytauto Bagdanavičiaus ir kun. Juozo Prunskio korespondencija daugiausia liečia dvasininkų įsitraukimą į išeivijos spaudos gyvenimą, kultūrines ir intelektualines organizacijas, tokias kaip Lietuvos katalikų mokslo akademiją, Lietuvių žurnalistų sąjungą ar Lietuvių istorijos draugiją. Saleziečio kun. Antano Sabaliausko byloje yra pateikiami jam adresuoti lietuvių saleziečių ir saleziečių vadovybės Italijoje laiškai, kuriuose atsiskleidžia apie 1951–1959 m. bandymai organizuoti JAV lietuvių saleziečių vienuoliją. Lietuvių išeivijos instituto archyve (toliau – LIIA) lietuvių išeivijos visuomenininkų fonduose galima rasti dvasininkų asmeninį gyvenimą ar visuomeninių organizacijų, tokių kaip Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto, Ateitininkų federacijos, Pasaulio lietuvių bendruomenės ir Jaunimo sąjungos, JAV ir Australijos lietuvių bendruomenės reikalus liečiančių laiškų.

Itin svarbus disertacijai yra Amerikos lietuvių Romos katalikų kunigų vienybės fondas (saugomas ALKA) ir Kunigų sąjungos dokumentai (byla saugoma PKLKA). Daugiausia archyvuose išlikusių dokumentų yra deklaratyvūs, nurodomieji, nemažai projektinių ar juodraštinių. Pagrindinė šaltinių grupė, apibūdinanti bendruomenės veiklą, buvo susirinkimų protokolai. Negalėjusiems Kunigų vienybės susirinkimuose dalyvauti kunigams vadovybė išsiųsdavo biuletenius ir aplinkraščius, kuriuose be susirinkimų protokolų ir rezoliucijų pateikiamos naujienos iš Bažnyčios gyvenimo, skelbimai apie renginius ir rekolekcijas. Panašaus pobūdžio bendraraščius leido Tautinė delegatūra ir Lietuvių katalikų sielovados direktoriaus Vokietijoje tarnyba. Nemažiau svarbūs išlikę šių organizacijų vadovybės susirašinėjimai su kitomis lietuvių ar užsienio organizacijomis. Šalia kunigų bendrijų veikė jų valdomos šalpos draugijos ir fondai, kurių išlikę dokumentai, nors ir nenuoseklūs, suteikia žinių apie organizuotą materialinę paramą, jos prašymo aplinkybes, dvasininkų įnašus.

Kunigų anketos ir ataskaitos. Tautinei delegatūrai lietuvių pastoracijos reikalams DP stovyklose 1946–1949 m vadovavo kun. F. Kapočius. Šiuo laikotarpiu didžioji dalis pabėgėlių iš Lietuvos vis dar buvo susitelkusi Vokietijoje ir Austrijoje. Tautinis delegatas, siekdamas susidaryti išsamesnį situacijos vaizdą, ragino kiekvienos stovyklos kapelioną ar kleboną rašyti stovyklos metraštį ir siųsti trumpas kasmetines ataskaitas. Anketos liudija, jog Tautinio delegato veiklos areale buvo ne tik religiniai lietuvių pabėgėlių rūpesčiai, bet ir jų socialinės, moralinės, sveikatos bei finansinės problemos. Atsižvelgiant į šiuos šaltinius, išryškėja emigracijoje iškilę nauji pastoraciniai

ir visuomeniniai iššūkiai kunigams. Didžiajai daliai pabėgėlių toliau emigravus į labiau ekonomiškai išsivysčiusias ar gausią lietuvių diasporą turinčias šalis, DP stovyklos sunyko, o Tautinė delegatūra lietuvių reikalams buvo performuota į Vokietijos lietuvių sielovados tarnybą.

Egodokumentika

Laiškai

Stambiausia ir sudėtingiausia tyrime naudojama šaltinių bazė yra asmeninė dvasininkų korespondencija. Tai problemiški šaltiniai, kurie nuolatos atsiduria istorikų tyrinėjimų epicentre. Kiekvienas laiškas analizuojamas individualiai, lyginant šaltinius ir įvertinant faktus. Formaliajai dvasininkijos korespondencijai būdingi bažnytinių ir pastoracinių reikalų aptarimai, kvietimai į renginius, vyskupų ganytojiškieji laiškai ir sveikinimai religinių švenčių ar kunigystės jubiliejų proga. O asmeninė korespondencija yra kur kas sudėtingesnė ir reikalauja kritiško vertinimo kitų šaltinių kontekste. Skirstymas į formaliąją ir asmeninę priklauso nuo rašančiojo ir respondento tarpusavio santykio ir to, kokios temos domino abi puses, kokius vartojo kreipinius ar rašymo retoriką. Kita vertus, tokie laiškai atskleidžia nemažai žinių apie dvasininkijos socialinę aplinką, kasdienybę ir buitį, laisvalaikį ir pomėgius, privačius ar visuomeninius interesus. Atrasta informacijos, adresuotos tik gavėjui, pažymint ją kaip slaptą ar net vienkartinio panaudojimo.

LKSA saugoma kunigų (Alfonso Bernatonio, Jono Avižos, Vaclovo Šarkos) korespondencija parodo dvasininkų tarpusavio santykį. Vokietijoje lietuviai dvasininkai tarpusavyje bendravo be didelių formalumų, nuodugniau išsipasakodami apie kasdienybės aktualijas ar rūpesčius. Svarbių žinių apie pirmuosius kunigų žingsnius Šiaurės Amerikoje atskleidžia kun. A. Bernatonio 1950–1960 m. susirašinėjimas su į JAV ir Kanadą emigravusiais lietuviais kunigais. Pagrindinė laiškų rašymo priežastis – mišių stipendijų bei paramos prašymas lietuviams kunigams Vokietijoje. Laiškuose kun. A. Bernatonis teiravosi dvasininkų, kaip jie laikosi, kaip klostosi naujasis gyvenimas emigracijoje, tad respondentai neretai pateikdavo išsamius atsakymus apie asmeninį gyvenimą ar ryšį su vietine Bažnyčia. Vis dėlto, ar toliau kun. A. Bernatonis palaikė ryšius su savo rėmėjais, nėra aišku. Tačiau tokio pobūdžio laiškai ir jų rašymo stilius leidžia spręsti apie išlikusius dvasininko ryšius su lietuvių kultūra ir kalba egzilyje. Ten pat saugomas vysk. A. Deksnio archyvas, kuriame didžioji dalis susirašinėjimų yra skirta pastoracijos organizavimui Vakarų Europoje: kvietimams dalyvauti

renginiuose, konsultacijoms religinės spaudos leidimo klausimais, keitimuisi informacija su okupuotos Lietuvos kunigais.

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS) yra kun. Pauliaus Jatulio fondas, turtingas ne tik istoriografiniais tyrimais ir Vatikano archyve rastų dokumentų apžvalgomis, bet ir dokumentais, susijusiais su lietuvių katalikų išeivijoje veikla. Čia saugoma asmeninė kun. P. Jatulio korespondencija su vyskupais V. Brizgiu ir V. Padolskiu, jų laiškų nuorašai ir kopijos, ganytojiški laiškai.

ECESJ-VA asmeniniuose dvasininkų fonduose gausu įvairios asmeninės korespondencijos, liečiančios buitinius kasdienybės rūpesčius, santykius su kitais dvasininkais ir pasauliečiais, taip pat ir už geležinės uždangos likusiais konfratrais. Lietuvių išeivijos jėzuitų viceprovincijos provincijolo kun. Jono Kidyko (1948–1952) laiškuose atsiskleidžia asmeninis santykis su po karo pasaulyje išsibarsčiusiais lietuviais jėzuitais. Siekiant išanalizuoti išeivijos kunigų ryšius su okupuotos Lietuvos dvasininkais pasitelkiama jėzuitų kun. Pauliaus Rabikausko korespondencija su diecezi niais kunigais bei jėzuitais Sovietų Sąjungoje. Susirašinėjimai teikia žinių ir apie brolius ir tėvus jėzuitus, dirbusius misijose užsienyje, jų gyvenimo kasdienybę bei pačių vienuolių tarpusavio santykius.

ALKA saugomame prel. Vytauto Balčiūno fonde išliko 1963–1970 m. laiškai, kuriuose daugiausia nagrinėjami katalikiškos spaudos klausimai: leidybos pasitarimai, religinės literatūros bei maldynų leidimas. Greta šių temų pasitaiko ir pavienių laiškų, susijusių su trumpalaikių buitinių rūpesčių klausimais, taip pat pasidalijimų pastoraciniais ir kasdienio gyvenimo įspūdžiais, išeivijos viešojo gyvenimo bei spaudos vertinimais, švenčių progomis siunčiamais sveikinimais. Kun. Justino Steponaičio fonde gausu laiškų, liudijančių jo ryšį su gimtuoju kraštu – materialinę paramą šeimos nariams bei vizitus į okupuotą Lietuvą. Kun. Valdemaro Cukuro korespondencija (1950–1980) su JAV dvasininkais atskleidžia pabėgėlio kunigo santykį su vietinėmis bažnytinėmis struktūromis ir ryšį su ordinaru. Vis dėlto pažymėtina, kad didžioji dalis korespondencijos yra išlikusi ne personaliniuose dvasininkų fonduose, o fragmentiškai ir nesistemingai pasklidusi kituose archyviniuose rinkiniuose.

Memuarai

Atliekant tyrimą, svarbią vietą užima amžininkų iniciatyva parašyti atsiminimai arba memuarai. Nors tokio pobūdžio šaltiniams būdingas retrospektyvus subjektyvumas, galintis iškreipti tikrovę, jie išlieka svarbūs, nes leidžia atskleisti autorių (dvasininkų) individualią perspektyvą, kasdienio gyvenimo etapus, buitį, taip pat padeda tiksliau atkurti įvairių įvykių seką ir

jų vertinimus. Memuarai leidžia užpildyti informacines spragas, kurios lieka neatskleistos privačioje korespondencijoje ar periodinėje spaudoje.

Daugiau informacijos apie gyvenimo įvykius pateikia dvasininkų užrašai, kurie buvo rašomi kasmet, o vėliau kartkartėmis papildomi nauja informacija. Tikėtina, kad kun. P. Rabikauską 1944 m. pradėti vesti užrašus paskatino karo aplinkybės ir nenuspėjama ateitis, kai dar būdamas jėzuitu studentu jis pasitraukė iš Lietuvos[39]. Jo metinėse apžvalgose, priešingai nei minėtuose dvasininkų dienoraščiuose, vyrauja aiški struktūra ir nuoseklus dėstymas, leidžiantis manyti, kad autoriaus tekstas orientuotas į būsimus skaitytojus. Kun. P. Rabikausko užrašai suteikia žinių apie akademiniame pasaulyje dirbusio dvasininko gyvenimo ritmą, keliones į Vokietiją lankant ar pavaduojant pažįstamus lietuvius dvasininkus, santykius su artimaisiais anapus geležinės uždangos. Prie užrašų galima priskirti ir prel. Kazimiero Šaulio 1944–1946 m. atsiminimus apie pasitraukimą iš Lietuvos ir pirmuosius gyvenimo žingsnius svetur bei arkivyskupo J. Skvirecko dienoraštį, kuriame aprašoma 1944 m. kelionė iš Lietuvos į Vieną[40].

Išeivijos kunigams skirtų biografijų ir autobiografijų gausa leidžia teigti, kad iniciatyvą palikti rašytinį paminklą apie dvasininką dažniausiai rodė jo artima aplinka – bendruomenė ar bičiulių kunigų ratas. Jėzuitas kun. Jonas Bružikas atsiminimus parašė tik paskatintas jėzuitų vadovybės, kuri vėliau medžiagą papildė ir paruošė leidimui. Išleisti atsiminimus reikėjo daug laiko, susitelkimo ir finansinės paramos. Ne visi kunigai turėjo pakankamai laiko užrašams parengti, nes iki pat gyvenimo pabaigos buvo pasinėrę į pastoraciją ar kitus darbus. Kai kurie dvasininkai išeivijoje išleido tik dalies gyvenimo atsiminimus. Pavyzdžiui kun. Mykolas Vaitkus publikavo šešiatomį apie gyvenimą iki 1944 m. pasitraukimo iš Lietuvos[41], o prel. Ignas Urbonas – kelias savo spaudoje publikuotų straipsnių rinktines, kuriose pateikiami ir jo asmeniniai prisiminimai[42].

Rašyti autobiografijas kunigai paprastai imdavosi sulaukę garbaus amžiaus. Akivaizdu, kad konstruodami šiuos naratyvus autoriai rėmėsi pagalbinėmis priemonėmis: asmeninėmis užrašinėmis, darbotvarkių

[39] Jėzuitų kun. Pauliaus Rabikausko atsiminimų 1-3 dalis, *ECESJ–VA*, f. 149, ap. 1, v. 10.

[40] Algimantas Katilius, *Prelato Kazimiero Šaulio dokumentai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2023; Arkivyskupo Juozapo Skvirecko atsiminimai ir traukimosi iš Lietuvos dienoraštis (toliau – *Skvirecko dienoraštis*), sud. Algimantas Katilius, in: *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 15, Vilnius, 1999, p. 637–673.

[41] Mykolas Vaitkus, *Atsiminimai*, London: Nida, t. 1–8, 1962–1972.

[42] Ignas Urbonas, *Laiko ženklai*, Kaunas: Naujasis lankas, 2008; *Meno ir istorijos trupiniai*, Kaunas: Naujasis lankas, 2009.

kalendoriais, spaudos iškarpomis. Pastaroji praktika laikytina XX a. būdinga individualaus dokumentavimo forma, skirta faktinei medžiagai kaupti ir sisteminti asmeniniame archyve. Šiuo metu išleistos tik penkios dvasininkų autobiografijos. Jų autorių gyvenimo gija pasižymi panašiais bruožais: visi buvo pabėgėliai iš Lietuvos, susidūrė su pastoracinio darbo išeivijoje naujovėmis, dirbo lietuvių parapijose ar bendruomenėse ir sulaukė orios senatvės. Atsiminimų turinio analizė rodo, kad išsamiausiai autoriai aprašė savo gyvenimo laikotarpį iki 1944 m. Tai lėmė ne tik laiko distancija, leidžianti kitų vyraujančių naratyvų apie pirmąją Lietuvos Respubliką kontekste pateikti savo vertinimą, bet ir troškimas parodyti prisirišimą prie gimtojo krašto, įamžinti asmeniškai svarbias gimtinės vietas ir artimuosius. 1944 m. ir vėlesnio laikotarpio įvykius autoriai aprašo santūriau arba sąmoningai nutyli tam tikrus faktus, siekdami nepakenkti kitų asmenų atminimui ar garbei. Didžiausios apimties atsiminimus yra parašęs kun. L. Tulaba. Tyrimui jie yra reikšmingi tiek, kiek jų pateikiamą informaciją galima patikrinti lyginant su kitais to laikmečio dokumentais, nes įvykiai neretai būdavo vertinami iš pirmojo Popiežiškos Šv. Kazimiero kolegijos rektoriaus pozicijos[43]. Vis dėlto platesnio turinio prisiminimai teikia žinių ir apie dvasininkus, kurie buvo nutolę nuo lietuvių išeivijos gyvenimo, apie juos nerašė lietuvių spauda. Vysk. V. Brizgio atsiminimus, parengtus dienyno pagrindu, savo įvykių vertinimo retorika galima laikyti artimais kun. L. Tulabos keturtomiui. Didžiąją gyvenimo dalį jiedu kartu su kun. L. Tulaba dirbo atstovaudami katalikiškąją išeiviją Vatikane ir organizuodami lietuvių kolegiją Romoje[44]. Vyskupo memuarai teikia žinių apie lietuvių vyskupų santykius su Apaštalų Sostu ir kitų tautų dvasininkija, o tai yra svarbu šiam darbui. 1980 m. atsiminimus išleido Kanadoje, Ontarijo valstijoje, Londono lietuvių parapijoje kunigavęs kun. Boleslovas Pacevičius. Atsiminimuose atskleidžiami lietuvių kunigų ir vietinių dvasininkų santykiai, jų požiūris į imigrantus[45]. Kun. Jono Burkaus atsiminimai suteikia vertingos informacijos apie kunigų veiklą JAV vietinėse parapijose Naujojoje Meksikoje ir Teksase, ypač apie ten dirbusių kunigų bažnytinę karjerą, materialinį aprūpinimą ir ryšius su vietos dvasininkija bei pasauliečiais[46]. Marijonų istorijos Amerikoje

[43] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1–4, 1993, *Antano Maceinos laiškai prel. Pranciškui Jurui*, sud. A. Liuima, Lietuvos Katalikų Mokslo Akademija, Vilnius, 1997.
[44] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai*: *Atsiminimai*, Vilnius, 1993.
[45] Boleslovas Pacevičius, *Žingsniai prieš nevilt*į, Toronto, 1980.
[46] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, Vilnius, 1999.

spragą nuo 1964 m. iš dalies užpildo tėvo Viktoro Rimšelio parašyti atsiminimai[47].

Informaciniai leidiniai ir spauda

Elenchai – tai nuo 1925 m. leisti visoms Lietuvos vyskupijoms skirti bažnytiniai kalendoriai arba žinynai. Elenchuose pateikiama pagrindinė informacija apie vyskupijas konkrečiais metais: nurodomi tuo metu pareigas ėję vyskupai, trumpa jų tarnystės istorija, išvardyti kapitulų nariai, dvasinių mokyklų vadovybės ir profesoriai, kiekviename dvasinių seminarijų kurse studijuojančių studentų sąrašai, išvykusių į užsienį kunigų sąrašai. Tarpukario Lietuvoje leistuose elenchuose kiekviena vyskupija pristatyta atskirai: pagal dekanatus išvardijamos parapijos, jose tarnaujantys kunigai, nurodomos jų pareigos, gimimo ir kunigystės šventimų datos[48]. Lietuvoje elenchai buvo leidžiami 1925–1939 m., o išeivijoje oficialiai pradėti leisti tik nuo 1954 m.

Pirmieji visų emigracijoje atsidūrusių dvasininkų sąrašai pradėti sudarinėti Kunigų vienybės Amerikoje leidžiamame žurnale „Lux Christi“ (1951–1973), kurio kiekvieno numerio paskutiniame puslapyje pateiktos žinios apie lietuvius dvasininkus visame pasaulyje. Publikuotos ne tik po Antrojo pasaulinio karo emigravusių dvasininkų, bet ir išeivijoje gimusių, inkardinuotų ar į misijas Tolimuosiuose Rytuose išvykusių vienuolių trumpos charakteristikos.

Darbe naudojami 7 Amerikos lietuvių Romos katalikų kunigų vienybės iniciatyva 1955–1986 m. leisti elenchai ir pasaulio lietuvių katalikų žinynai.

Pirmasis atskiru leidiniu išleistas elenchas pasirodė 1955 m. (red. kun. Klemensas Razminas). Jis parengtas pagal Lietuvoje leistų elenchų struktūrą: leidinyje pateikiamas kunigų išeivijoje pasiskirstymas pagal Lietuvos diecezijas, lietuvių vienuolijų kunigų ir brolių sąrašai[49]. Kadangi daugelis dvasininkų emigravo į JAV, jie telkėsi į lietuvius dvasininkus jungiančią Kunigų vienybės Amerikoje organizaciją. Leidinyje nurodomi ne tik iš Lietuvos pasitraukusių kunigų duomenys, bet ir anksčiau emigravusių ar užsienyje gimusių lietuvių kilmės dvasininkų sąrašai bei jų tarnystės vietos.

---

[47] Viktoras Rimšelis, Nuo *Murmų iki Čikagos*, Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2002.

[48] M. Pocienė, *XX a. I pusės Lietuvos katalikų kunigų kolektyvinė biografija*, p. 5.

[49] *Sacerdotum saecularium et regularium. Provinciae Ecclesiasticae Lituanae extra patriam degentium propter circumstantias II belli universalis et Sacerdotum lituanorum*, Saleziečių spaustuvė, 1955.

Antrasis, papildytas elencho leidimas pasirodė 1961 m. (red. kun. Titas Narbutas)[50]. Tačiau, skirtingai nei ankstesniajame leidinyje, dvasininkai čia nebeskirstomi pagal Lietuvos vyskupijas. Tai lėmė aplinkybė, kad dauguma kunigų jau buvo inkardinuoti naujose vyskupijose. Šiame elenche dėmesys skiriamas bendro lietuvių kilmės dvasininkų skaičiaus pasaulyje susidarymui. XX a. šeštojo dešimtmečio Kunigų vienybės organizacijos posėdžių ir susirinkimų protokolų analizei naudojant platesnes komunikacijos priemones (tiesiogines ir netiesiogines per tarpininkus užklausas), pastebimas poreikis organizacijos žinioje turėti visus laisvajame pasaulyje išsisklaidžiusius dvasininkus. Be to, leidinyje gausu duomenų apie išeivijoje mirusius kunigus.

Trečiasis, 1966 m. elencho leidimas (red. kun. T. Narbutas) sudarytas atsižvelgiant į rekomendacijas: jis yra papildytas išsamesniu bendru alfabetiniu sąrašu. Įžangoje redaktorius pabrėžia, kad buvo kunigų, kurie „davė nepilnas žinias net ir antrą kartą atsakydami anketą. Gal būt turi savas priežastis tų žinių neduoti“[51]. Atnaujintas sąrašas sudarytas remiantis pirminėmis žiniomis iš apklaustųjų kunigų, o apie dvasininkus, neatsakiusius į anketas, duomenys surinkti pagal kitų liudijimus. Šiame elenche itin akcentuojama lietuvybė, todėl pagrindinis atrankos kriterijus sudarytojui buvo pavardžių lietuviškumas, neatsižvelgiant į tai, kaip emigracijoje gimę kunigai save identifikavo. Jame iš eilės sužymėta: pavardė, vardas, titulai, mokslo laipsniai, gimimo ir šventimų datos, vienuolių įžadų datos, vyskupija ir adresas. Kun. T. Narbutas pastebi, kad ne visi vienuolynai pateikė tikslias žinias apie savo dvasininkus. Nėra žinomas kai kurių diecezinių kunigų priklausomumas vyskupijai. Kai kur užrašyta, kuriai vyskupijai Lietuvoje jie priklauso ar priklausė ir kurioje vyskupijoje informacijos rinkimo metu dirbo, nors jie galėjo būti ir neinkardinuoti tose vyskupijose. Taip pat remiantis atskirų kunigų rekomendacijomis naujame elencho leidime pateikiami ir išeivijoje, ir per paskutinius 5 metus Lietuvoje mirusių kunigų sąrašai.

1970 m. išleistas ketvirtasis elenchas (red. kun. T. Narbutas) pasižymi panašia struktūra, tačiau sąrašuose randame daugiau informacijos. Šalia adresų pridedami telefonų numeriai, tad elenchas labiau pritaikomas praktiniam naudojimui. Sąrašas taip pat papildytas „The Official Catholic Directory“ duomenimis[52]. Skirtingai nei ankstesniuose, šiame leidinyje

[50] *Elenchus. Sacerdotum Lituanorum In Variis Statibus*, Immaculata Press, Putnam, Connecticut, 1961.
[51] *Elenchus. Sacerdotum Lituanorum In Variis Statibus*, Immaculata Press, Putnam, Connecticut, 1966, p. 3.
[52] *The Official Catholic Directory for the year of our Our Lord 1966*, New York: P. J. Kenedy, 1966.

pateikiama statistika apie lietuvių kunigų bei vienuolių pasiskirstymą pasaulio kraštuose, lietuviškąsias parapijas bei misijas už Lietuvos ribų. Elenchą papildo Jaunimo žygio už tikėjimo laisvę komiteto Klivlande specialiai Jaunimo metams paruoštas leidinys „Lietuviai kunigai 1966 jaunimo metais“, kuriam medžiaga buvo rinkta 1966–1970 m.[53]. Jame remiamasi lietuviškomis enciklopedijomis ir Kunigų vienybės dokumentais. Pagrindinis poreikis buvo išsiaiškinti, kiek išeivijoje esama lietuviškų parapijų ir kunigų, atkreipti Apaštalų Sosto dėmesį, kad Europos, Kanados, Pietų Amerikos, Australijos lietuviams būtų paskirti vyskupai. Apskaičiuota, kiek vienam kunigui tenka aptarnauti lietuvių, palyginta su išeivių ukrainiečių padėtimi. Skirtingai nei lietuviai, ukrainiečiai išeivijoje turėjo savo bažnytinę hierarchiją, kuri administravo ir organizavo bažnytinius reikalus. Šiuo palyginimu norėta aktualizuoti vyskupų poreikį išeivijos lietuviams. Kita vertus, ketvirtojo elencho išleidimas susilaukė kritikos amžininkų spaudoje dėl neapibendrintų duomenų, abstraktaus parapijų ir jų kunigų palyginimo su kitų tautų išeivijos parapijomis[54].

Nuo 1975 m. Amerikos lietuvių katalikų kunigų vienybė leido *Pasaulio lietuvių katalikų žinyną*, kuris buvo vertinamas kaip iki tol publikuotų kunigų elenchų tęsinys bei papildymas. Iš viso buvo išleisti keturi žinynai[55]. Juose pateikta ne tik informacija apie vyrų dvasininkiją, bet apibendrintos žinios apie pasaulyje veikiančias moterų vienuolijas, išvardinami visi lietuvių išeivių administruojami ir leidžiami katalikiški laikraščiai ir žurnalai, leidyklos ir spaustuvės, ligoninės ir senelių namai, pridedami katalikiškų organizacijų, kultūrinių centrų, stovyklaviečių ir rekolekcijų namų sąrašai su adresais.

Kunigų vienybės Amerikoje fonde ALKA ir LKSA greta elenchų, žinynų ir anketų yra gausu paruošiamosios medžiagos, juodraščių, korespondencijos su lietuvių kunigija iš laisvojo pasaulio ir iš už geležinės uždangos. Statistinius ir informacinius trūkumus padeda užpildyti redakciniai, paruošiamieji elenchų variantai, kuriuose pateikiami kunigams siunčiamų

[53] *Lietuviai kunigai 1966 jaunimo metais*, Jaunimo Žygio Už Tikėjimo Laisvę Komitetas Clevelande, Beverly Hills-Euclid, Ohio, 1970.
[54] „Lietuvių kunigų mažiausiai turi New Jersey, Kiek Amerikoje yra lietuvių kunigų lietuviškų parapijų?“, in: *Darbininkas*, Nr. 78, 1970, p. 2.
[55] *1975 m. Pasaulio lietuvių katalikų žinynas*, sud. Kazimieras Pugevičius, Putnam, 1975; *1979 m. Pasaulio lietuvių katalikų žinynas*, sud. Kazimieras Pugevičius, Putnam, 1978; *1981 m. Pasaulio lietuvių katalikų žinynas*, sud. Kazimieras Pugevičius, Brooklyn, 1981; *1986 m. Pasaulio lietuvių katalikų žinynas*, sud. Kazimieras Pugevičius, Putnam, 1986.

anketų pavyzdžiai. Taip pat – išlikę atsakymai į klausimynus su platesniais komentarais, kurie nebuvo aktualūs sudarant žinynus.

Įvairūs leidiniai

Apie išeivijos visuomeninių organizacijų ar bažnytinių bendruomenių veiklą žinių teikia jų dalyvių parengtos subjektyvios istorinės apžvalgos. Kaip pavyzdį galima nurodyti jubiliejinius ar memorialinius JAV ir Kanados lietuvių katalikų parapijų istorijos leidinius[56]. Jie buvo skirtingi: mažos knygelės, brošiūros, kartais netgi monumentalūs kelių šimtų puslapių tomai. Tokie tyrimai laikytini viena iš įvairiapusės Amerikos lietuvių bendruomenės veiklos apraiškų. Nors šie leidiniai nebuvo kuriami moksliniais tikslais, su jais verta susipažinti, nes juose gausu įdomių ir vertingų duomenų apie religinių bendruomenių gyvenimą. Kaip pastebi lietuvių išeivijos istorikas kun. V. Valkavičius, tokias atminimo knygas paprastai parengdavo mėgėjai, neturėję įgūdžių naudotis pirminiais šaltiniais. Jų autoriai dažniausiai buvo jubiliejinių komitetų nariai, kurių vardai yra užfiksuoti jubiliejinėse knygose. Viena vertus, tokio tipo leidiniai istorikui gali kelti tam tikrų iššūkių, siekiant atkurti laikmečio realijas ir, kas yra daroma šiame tyrime, stengiantis išgryninti kunigo vaidmenį diasporoje. Daugelį parapijų istorijai dedikuotų leidinių vienija „filopietizmas“ – perdėta hiperbolizacija, konstruojant teigiamą

[56] Jubiliejinių knygų šaltiniai buvo parapijų kronikos, susirinkimų protokolai, o taip pat liudininkų, tiesiogiai dalyvavusių parapijos organizavime, pasakojimai. Jos buvo kuriamos norint įsiamžinti: pademonstruoti išorinį pamaldumą, matomą bendruomenės augimą, informuoti apie parapijiečių veiklą ir apibendrinti jų pasiekimus. Daugumos jubiliejinių ir atminimo knygų turinys yra panašus – juo siekiama pilnai atskleisti tam tikros parapijos vaizdą, jos istoriją, pasiekimus, veiklą, religingumą ir tradicijų kūrimą. Dažniausi elementai: parapijos genezė ir tolesnė istorija, bažnyčios statybos istorija, parapijoje tarnavusių dvasininkų sąrašas ir biografijos, religinių kongregacijų narių biografijos, parapijos mokyklų mokytojų biografijos, religinių pašaukimų sąrašai iš parapijos, informacija apie mokyklas, našlaičių namus ir kitas parapijos institucijas, parapijos draugijų sąrašai ir aprašymai, taip pat įvairių tipų reklamos. Daugeliu atvejų jubiliejinėse knygose taip pat pateikiama platesnė miesto ir vietos lietuvių bendruomenės istorija bei trumpos parapijai nusipelniusių pasauliečių ir jų šeimos narių biografijos, plg.: Petras Adamonis, *Montrealio lietuvių šv. Kazimiero parapija: 1907-2007*, Montréal, 2007; Paulius Jurkus, *Šv. Andriejaus parapijos auksinis jubiliejus: 1924-1974*, Philadephia, 1974; Antanas Sabalis, *Šv. Jurgio parapija ir Rochesterio lietuviai*, Rochester, 1983; Juozas Aleksūnas, *Deimantinis Angelų Karalienės parapijos jubiliejus*, 1888-1963, Brooklyn, 1964; Juozas Tininis, *Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos choro 25 metų jubiliejus*, Los Angeles, 1967; *Deimantinis Šv. Kazimiero Parapijos jubliejus 1986 spalio 12 d.*, Paterson, 1986; *Auksinis Šv. Kazimiero parapijos jubiliejus: 1911-1961*, Paterson, 1961; *Švento Kazimiero parapijos Providence jubiliejus*, 1919-1969, Providence, 1969; *Diamond jubilee of Saint Casimir's Parish, 1894-1969*, Worcester, 1969.

kunigo portretą, slopinant bet ką neigiamo ar kontraversiško[57]. Kita vertus, proginiai leidiniai apie parapijas ar dvasininkus suteikia nemažai vertingų duomenų, pagrįstų parapijiečių prisiminimais.

Panašia struktūra ir užmanymu pasižymi leidiniai, skirti lietuviškų vyrų vienuolijų išeivijoje istorijai. Juose patys vienuoliai dalinasi prisiminimais ar įžvalgomis apie savo vienetų istoriją. Apžvelgiama ne tik veikla išeivijoje, bet skiriama dėmesio ir paties ordino pristatymui pasaulio ir Lietuvos istorijos kontekste[58]. Vienas iš pagrindinių šių leidinių tikslų buvo vienuolijos informacinė sklaida, viliantis sudominti jaunimą įsitraukti į institucijos veiklas ar atrasti naujų pašaukimų.

Nuoseklesnę analizę ir šaltinių apibendrinimą pateikia išeivijoje leistos enciklopedinio pobūdžio knygos ir žinynai. Didžioji dalis leidinių buvo sumanyti ir išleisti išeivijos katalikų intelektualų. Neretai enciklopedijų redakcinių kolegijų nariai, konsultantai, o ypač rėmėjai buvo patys dvasininkai. Tai parodo, jog domėjimasis religine tautos istorija buvo skatinamas pačių jos puoselėtojų, įvairiomis priemonėmis prisidedant prie leidybos procesų. Pastebima, kad atskiruose regionuose Bažnyčia vertinama skirtingai. Pavyzdžiui, 1961 m. „Australijos lietuvių metraštyje“ kun. Petras Bačinskas aprašo „integraciją“ į Australijos bažnytinę bendruomenę, kurioje pateikia ir kritikos vietinei Bažnyčios hierarchijai ir kunigams[59]. Tokių vertinimų nerastume panašaus laikmečio leidiniuose apie JAV ir Kanados lietuvius[60]. Reikia turėti omenyje, kad lietuvių diaspora Australijoje ženkliai išaugo po Antrojo pasaulinio karo, o Šiaurės Amerikos lietuvių diasporoje religinės lietuvių problemos visuomenėje eskalavo dar prieškaryje. Todėl, tikėtina, išėjusiuose leidiniuose būdavo susilaikoma nuo platesnio tokių problemų aptarimo, labiau sutelkiant dėmesį į lietuvių katalikų religinio bei kultūrinio gyvenimo pėdsakų apibendrinimą.

Lietuvių išeivijos tyrinėtojas Bronius Kviklys šešiatomyje „Lietuvos Bažnyčios“, skirtame Lietuvos katalikų vyskupijų bažnyčių atminimui,

---

[57] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Lithuanian religious life in America: a compendium of 150 Roman Catholic parishes and institutions*, Volume 1: Eastern United States, Norwood: Lithuanian Religious Life in America, p. 47–48.

[58] Bruno Markaitis, *Lietuvos jėzuitai: praeitis ir dabartis*, Čikaga, 1957; V. Gidžiūnas, *Trečiasis Šv. Pranciškaus ordinas*, Bruklinas, N.Y., 1971; Viktoras Gidžiūnas, *Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai*, Bruklinas, N.Y., 1987; Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, Draugas, Chicago. 1964; Krizantas Juknevičius, *Lietuvos saleziečių istorija, 2000*.

[59] Julius Veteikis, *Australijos lietuvių metraštis*, I d., 1961, p. 108–111.

[60] Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla,1971; *Kanados lietuvių organizacijų žinynas*, sud. Rasa Mažeikaitė, Torontas, 2002.

kiekvieno tomo pabaigoje pateikė ir konkrečių vyskupijų dvasininkų, pokariu atsidūrusių emigracijoje, trumpas biografijas, kurios buvo surinktos remiantis išeivijoje leidžiamų laikraščių duomenimis ar pačių dvasininkų suteiktomis žiniomis[61]. Įvairūs kiti informaciniai leidiniai bei parapijų jubiliejinės brošiūros, nors ir dažnai vienpusiškai (tikriausiai siekiant labiau save reprezentuoti), vis dėlto suteikia žinių apie diasporoje veikusias parapijas (jų istoriją ir raidą, šalia veikiančias ar besikuriančias institucijas ir kt.)[62].

Katalikų kultūrinio gyvenimo parapijoje apraiškas geriausiai pristato ALKA saugomi išlikę itin fragmentiški parapijų vadovybės, švenčių ar minėjimų komitetų kvietimai. Daugelyje jų kunigai trumpomis žinutėmis kvietė parapijiečius dalyvauti įvairiuose renginiuose ar net paramos loterijose, kurios buvo nelegalios tiek vyskupijos, tiek valstijų mastu[63]. Momentiniuose parapijų leidinėliuose skelbiamos ir renginių programos bei fotografijos. Tyrimui ši medžiaga taip pat reikalinga, nes atspindi kunigo interesų lauką už bažnyčios sienų.

Periodinė spauda

Kaip dvasininkai atrodė viešojoje erdvėje, daugiausiai informacijos pateikia išeivijoje leista lietuvių periodinė spauda. Disertacijoje nagrinėjami katalikų leisti laikraščiai ir žurnalai leidžia vaizdą susidaryti tik iš dalies, nes vyravo tendencija apie dvasininkus rašyti pozityviai. Tai dažniausiai lemdavo faktas, kad patys redaktoriai būdavo kunigai, redakcinės kolegijos ar leidžiamos spaudos kūrėjo aplinkos žmonės. JAV didžiųjų katalikiškos pasaulėžiūros laikraščių leidyba nugulė lietuvių vienuolių rankose. Per beveik visą disertacijoje aptariamą laikotarpį Čikagoje leidžiamo dienraščio „Draugas“ vyr. redaktoriais buvo tėvai marijonai: kun. V. J. Bagdonavičius (1951–1958), kun. V. Rimšelis (1960–1962), kun. Pranas Garšva (1963–1992). Niujorke įsikūrę lietuviai pranciškonai globojo dienraštį „Darbininkas“, kurio redaktoriai buvo kun. Jonas Balkūnas ir pranciškonų kun. Kornelijus Bučmys. Brazilijoje lietuviai jėzuitai ir saleziečiais leido mėnraštį „Mūsų Lietuva“, kurio vyr. redaktoriai buvo kun. Povilas Ragažinskas (1948–1965), kun. J. Kidykas (1965–1977), kun. Pranas Gavėnas (1977–1972). Kanados savaitraščio „Tėviškės žiburiai“ vyr. redaktorius 1961–1989 m. buvo kun. Pranas Gaidamavičius, Australijoje leisto

[61] Bronius Kviklys, *Lietuvos Bažnyčios*, t. 1–6, Chicago, Ill.: Amerikos lietuvių Bibliotekos leidykla, 1986.

[62] Antanas Balašaitis, *Jungtinių Amerikos Valstijų lietuviai: biografijų žinynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998-2002; t. 1–3.

[63] Interviu su kardinolu Audriu Juozu Bačkiu, 2023–10–03, asmeninis autoriaus archyvas.

savaitraščio „Tėviškės aidai“ vyr. redaktorius 1964–1974 m. buvo kun. Pranas Vaseris.

Spauda pateikia naudingos informacijos dvasininkų biogramų pildymui. Laikraščiuose publikuoti kunigų nekrologai, jubiliejiniai sveikinimai, prisiminimai, renginių skelbimai, suvažiavimų ištraukos ir fotografijos leidžia užpildyti kituose šaltiniuose esančias spragas. Be pasaulietinės periodikos, kunigai dar leido ir labiau patiems dvasininkams ir jų rėmėjams skirtą bažnytinę spaudą. 1951 m. pradėtas leisti atsinaujinęs ALRKKV informacinis biuletenis kunigams pavadinimu „Lux Christi“, kurio pirmuoju redaktoriumi tapo kun. Stasys Yla, daug patirties įgijęs dar perkeltųjų asmenų stovyklose redaguodamas informacinį žurnalą kunigams „Auka“. Kaip ir ankstesniuose biuleteniuose, dvasininkai toliau rašė religinėmis temomis, skelbė pamokslus, gvildeno kunigo misijos ir idealo klausimus, ieškojo būdų, kaip susilpninti sekuliarizaciją ir nutautėjimą. Daug dėmesio buvo skiriama viso pasaulio lietuvių katalikų bei bendrai katalikų padėčiai apžvelgti, o ypač kunigų žinutėms iš sovietų okupuotos Lietuvos pristatyti. Skirtingai nei ankstesniuose biuleteniuose, iš šių trumpų kronikinių pranešimų galima gauti informacijos apie lietuvių dvasininkų likimus Europoje, Pietų Amerikoje, Tolimųjų Rytų kraštuose, tokiuose kaip Indija ar Japonija, Australijoje. Vysk. A. Deksnys, atsakingas už Vakarų Europos lietuvių sielovadą, Vakarų Vokietijoje leido žurnalą „Krivulė“, kuris apžvelgdavo kiekvieną vyskupo ganytojišką žingsnį ir Europos katalikų naujienas.

1. LIETUVIŲ DVASININKIJA EGZILYJE: NAUJOS PAŠAUKIMO KRYPTYS PO ANTROJO PASAULINIO KARO

1.1. Kunigų kolektyvinis portretas užsienyje XX a. penktajame dešimtmetyje

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui buvo destabilizuotas RKB Lietuvoje gyvenimas. Nuo pat 1940-ųjų, kai šalyje vienas po kito keitėsi okupaciniai režimai, kunigų ir vienuolių teisės buvo nuolat varžomos, dvasinė veikla ribojama, o jie patys persekiojami. Tiek pirmosios sovietinės okupacijos teroras, tiek vėlesnis nacionalsocialistėmis vokiečių režimo spaudimas bei galiausiai 1944 m. vasarą nenumaldomai artėjantis antrosios sovietizacijos pavojus kūrė nuolatinę grėsmę dvasininkų saugumui. Įtampoje atsidūrę kunigai ir vienuoliai buvo permąstyti savo gyvenimo perspektyvas. Dalis jų pasitraukė dar pirmosios okupacijos metais ir vokiečių valdymo

laikotarpiu, o didžiausia banga, sekdama paskui besitraukiančią vokiečių kariuomenę, Lietuvą paliko artėjant antrajai sovietų okupacijai. Tokia dinamiška ir nevienalytė migracijos eiga reikalauja dvasininkijos netraktuoti kaip statiškos ar vienalytės socialinės grupės.

Šio poskyrio tikslas – išanalizuoti dvasininkų pasitraukimo priežastis, tiesiogiai išaugusias iš pirmosios sovietinės bei vokiečių okupacijų patirčių, ir detaliai atkurti jų migracijos kelius bei aplinkybes. Remiantis sukauptais biografiniais duomenimis, čia mėginama apibrėžti bendrą pabėgėlių dvasininkų profilį: nustatyti jų amžiaus struktūrą, kilmę bei pasiskirstymą pagal Lietuvos vyskupijas. Pagaliau, tiriant dvasininkų veiklą Vokietijoje ir Austrijos perkeltųjų asmenų stovyklose siekiama išryškinti specifinius pastoracinius iššūkius, kilusius atliepiant karo pabėgėlių poreikius, bei nubrėžti tolimesnės migracijos ir reintegracijos užsienyje gaires.

1.1.1. Kunigų pasitraukimas iš Lietuvos 1940–1944 m.

Pirmasis sovietų okupacijos žingsnis buvo susilpninti RKB įtaką Lietuvoje nutraukiant Lietuvos Respublikos ir Vatikano konkordatą (pasirašytą 1927 m.). Tai reiškė Bažnyčios atribojimą nuo viešojo gyvenimo: uždraustas tikybos dėstymas mokyklose, uždarytas Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos-filosofijos fakultetas, atleisti kapelionai, uždrausta religinių organizacijų veikla, nacionalizuotos Bažnyčiai ar tikintiesiems priklaususios spaustuvės[64]. Skaudžiausiai šį smūgį išgyveno patys tikėjimo propaguotojai – katalikų dvasininkai. Pirmosios sovietų okupacijos metais dauguma kunigų bandė laviruoti tarp sudėtingų situacijų ir ieškoti kompromiso, tačiau buvo ir tokių, kurie nujausdami grėsmę pasitraukė iš Lietuvos.

Nutraukus konkordatą su Apaštalų Sostu ir išsiuntus Vatikano nuncijų arkivyskupą Luigi Centozą, buvo užkardytas oficialių ryšių palaikymas. Antrasis sovietų režimo žingsnis buvo pažaboti Lietuvos viduje veikiančias katalikų žiniasklaidos priemones, o ypač asmenis, kurie aktyviai kritikavo komunizmą. Vienas tokių buvo Kauno augziliaras vysk. V. Brizgys, kuris okupacijos pradžioje pasikvietęs žymius katalikų spaudos atstovus – kun. St. Ylą, kun. Juozą Prunskį ir kun. Kazimierą Barauską – rekomendavo jiems pasitraukti į Vakarus. Kunigų ordinarai Kauno arkivyskupas J. Skvireckas ir Panevėžio vysk. Kazimieras Paltarokas dėl kunigų „dezertyravimo“ laikėsi

[64] *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. Vytautas Ališauskas, Vilnius: Aidai, p. 441.

konservatyvesnės pozicijos, tačiau nebandė prieštarauti naujojo Kauno vysk. V. Brizgio idėjai išgelbėti bent dalį intelektualų, kad šie galėtų nevaržomai dirbti Lietuvos labui užsienyje[65]. Kunigų išvykimą galėjo lemti ir tai, kad jie nebuvo tiesiogiai susiję su parapijinės sielovados pareigybėmis ir buvo prisidėję prie viešos antikomunizmo sklaidos, o tai vargu ar būtų priimtina okupacinei valdžiai[66].

Apie dvasininkų pasitraukimą iš Lietuvos pirmosios sovietų okupacijos metu 1940–1941 m. esama tik labai miglotų žinių, daugiausia paremtų fragmentiškais atsiminimais, pasidalintais praėjus ilgam laikui po įvykių, ar trumpa biografine informacija išeivijos žinynuose. Vyresnieji Bažnyčios hierarchai laikėsi pozicijos skatinti kunigus pasilikti savo parapijose, aptarnauti tikinčiuosius, kad ir kaip jiems būtų varžomos teisės. Ryškėjantys pirmieji okupacinio režimo padariniai kėlė nerimą ir darė tiesioginę įtaką katalikų dvasininkams. Skaičiuojama, kad jau iki 1941 m. balandžio mėn. iš Lietuvos į Vokietiją buvo pasitraukę 36 kunigai[67].

Žymių visuomenininkų suėmimai, netikėti tardymai, tikinčiųjų teisių pažeidimas ir prasidėję trėmimai kiekvieną dvasininką veikė skirtingai. Vieni, nepaisydami susidorojimų liko Lietuvoje ir drąsiai vykdė savo tarnystę, kiti, aplinkui matydami chaosą ir jausdami nuolatinę įtampą, svarstė apie alternatyvas. Išskirtiniu atveju galima laikyti Telšių vyskupijos Budrių parapijos administratorių kun. Antaną Narkų, kuris baimindamasis okupantų represijų 1940 m. spalio mėn. sudarė civilinę santuoka su netekėjusia JAV lietuve Eleonora Giedraityte gyvenusia Lietuvoje. Nors Kun. A. Narkus ir prisipažino ordinarui, kreipėsi į Sėdos miesto tribunolą, tačiau vis tiek buvo laikinai nušalintas nuo pareigų, atliko atgailą pas tėvus marijonus, galiausiai atėjus antrajai sovietų okupacijai pasitraukė iš Lietuvos[68]. Kun. Jonas Gutauskas, tuo metu kartu su kun. Aleksandru Lėvanu Panevėžio katedroje ėjęs vikaro pareigas, prisimena, kad kolega po Kalėdų pabėgo į Vokietiją, nes

[65] Juozas Prunskis, *Bėgome nuo teroro*, Čikaga: Vytauto Didžiojo Šaulių rinktinė, p. 100, plg. Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 100, Aldona Vasiliauskienė, *Gyvenimas Dievui ir Lietuvai: daktaras prelatas Juozas Prunskis švenčia 65 metų kunigystė ir 90 metų amžiaus jubiliejų*, Utena, 1997, p. 84–85; Atsiminimuose nėra konkrečiai nurodyta, kada įvyko kunigų susitikimas su Vincentu Brizgiu. Vyskupas ir kun. Juozas Prunskis teigia, kad tai buvo pirmosiomis okupacijos dienomis. Tikėtina, kad tai galėjo būti reakcija į birželio 16 d. Kauno kunigų pasitarimą ar į konkordato su Vatikanu nutraukimą birželio 26 d.

[66] 1931 m. Juozas Prunskis išvertė Joseph Douillet knygą *Maskva be kaukės*; Stasys Yla (slap. Juozas Daulius) parašė *Komunizmas Lietuvoje*, Kaunas, 1937.

[67] *Kunigų Vienybės Biuletenis*, 1941, Balandis, p. 3.

[68] Arkivyskupo Juozapo Skvirecko laiško kopija Apaštališkajai Penitenciarijai, 1945-03-15, *PKLKA*.

jam „nervai nebeišlaikė“[69]. Panevėžio kunigų nuotaikas veikė net tik draudimas dėstyti tikybą bei kitos taikytos sankcijos, bet 1940 m. spalio mėnesį jauno kun. Alfonso Sušinsko (įšventinto kunigu 1934 m.) įkalinimas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. Apskritai Panevėžio vyskupija 1940–1941 m. bene labiausiai nukentėjo nuo represijų, kadangi per tą laiką buvo suimti net dešimt vyskupijos kunigai[70]. Dėl savo konfratrų suiminėjimo ar ieškodami kompromiso dėl tikėjimo laisvės, drąsesni kunigai kreipdavosi į sovietų saugumo tarnybas. Tai neretai sukeldavo dar skausmingesnes pasekmes: papildomas provokacijas, kunigų sekimą, kratas.

Ne visiems karo įkarštyje bėgimas iš Lietuvos buvo sėkmingas. Geriausiu atveju sieną pereidavo nepastebėti, bet neretai patekdavo į pabėgėlių stovyklas ar būdavo išsiunčiami į nacių koncentracijos stovyklas[71]. Kitu atveju grėsė pavojus būti apgręžtam ar sušaudytam pasieniečių[72]. Nuo pirmųjų sovietų represijų pasiryžo bėgti ir dvasininko karjeros siekiantys klierikai. Pavyzdžiui, Kauno seminarijos auklėtiniui Petrui Ažubaliui nežinomu būdu gavus vokišką tapatybę liudijančius dokumentus pavyko pergudrauti vokiečių repatrijacinę komisiją ir „legaliai“ išvykti kartu su šeima. Vėliau Prahoje baigęs mokslus, 1942 m. įšventintas kunigu pateko į gestapo žvalgybos akiratį ir slapstėsi iki pat karo pabaigos[73]. Laikinai pabėgęs į Vokietiją buvo ir marijonų studentas V. Rimšelis, kuriam teko kalėti Soldau lageryje, o išlaisvintam, susitikus su jėzuitu kun. Jonu Kipu Berlyne, per pažintis pavyko išsirūpinti sau ir P. Garšvai stipendijas Tiubingeno universitete[74].

Vokiečių okupacijos metais kai kurie į Vokietiją pabėgę dvasininkai savo ordinarų nurodymu sugrįžo į Lietuvą. Toks vyskupų gestas neliko nepastebėtas Apaštališkojo nuncijaus Berlyne arkivysk. Cesare Orsenigo, kuris 1942–1943 m. laiškuose Apaštalų Sosto Valstybės sekretoriui kard. Luigi Maglione išreiškė susirūpinimą, kad nuolat priverstiniams darbams į

[69] Juozas Prunskis, *Bėgome nuo teroro*, p .143.
[70] Regina Laukaitytė, *Panevėžio vyskupijos šimtmečio istorijos bruožai, Panevėžio vyskupija. Praeitis ir dabartis: 1926–2026*, sud. J. Lebednykienė, Panevėžys: Amalkera, 2026, p. 52–53.
[71] Juozas Prunskis, *Bėgome nuo teroro*, p. 105.
[72] Kun. J. Prunskis teigia, kad į bėgantį kun. K. Barauską šaudė sovietų pasieniečiai, ibidem, p. 105; Kun. Juozas Pacevičius bandė pereiti sieną, bet buvo grąžintas, in: Viktoras Rimšelis, *Nuo Murmų iki Čikagos*, p. 110.
[73] Petras Vilutis, *Kunigas Petras Ažubalis karo sūkuriuose*, p. 5, 10–14; panašiu būdu kaip repatriantas 1941 m. pradžioje pasitraukė saleziečių oratorijos Kaune vadovas Jonas Puišys (1904–1945), *Šventasis sostas ir Lietuva popiežiaus Pijaus XII pontifikato metais*, sud. Arūnas Streikus, p. 422.
[74] Viktoras Rimšelis, *Nuo Murmų iki Čikagos*, p. 119–128.

Reichą atvykstantys lietuviai negauna tinkamo pastoracinio aprūpinimo. Jo manymu, Lietuvos vyskupai nedaro nieko, kad Vokietijos universitetuose studijuotų ar bent jau mieste tinginiautų (it. *restasse neghittoso in citta*)[75] lietuviai kunigai. Tai neliko nepastebėta ir vietinės saugumo tarnybos, kuri 1943 m. balandžio 15 d. dėl nežinomų priežasčių išsiuntė kun. Joną Krivicką kaip nepageidaujamą asmenį iš Reicho[76]. Tikėtina, kad tokie ekscesai ir nestabili padėtis skatino Lietuvos episkopatą nedelsti ir kuo greičiau spręsti problemą. Tad jau gegužės mėnesį Telšių vysk. Justinas Staugaitis išsiuntė į Vokietiją tris kunigus reguliariai lietuvių sielovadai, o kun. salezietis Jonas Puišys buvo paskirtas lietuvių kunigų Vokietijoje pastoracijos prižiūrėtoju[77].

Bažnyčios atstovai tikėjosi rasti daugiau susitarimo galimybių su naujaisiais okupantais nei su sovietų režimu, todėl, pasinaudojus asmeniniais ryšiais, kai kuriems dvasininkams atsivėrė galimybė sugrįžti į Lietuvą[78]. Abiem pusėms tai buvo naudinga, ypač okupacinei vokiečių valdžiai, turėjusiai propagandinių užmojų. Atsigavusi Kauno kunigų seminarijos vadovybė sutarė su Kauno gestapu, kad leistų kun. St. Ylai laikinai aplankyti Lietuvą, bet vėliau dėl jo aktyvios veiklos už seminarijos ribų gestapas kunigui atšaukė leidimą grįžti į Berlyną[79]. Buvo kunigų, kurie neatsiliepė į savo ordinarų kvietimą sugrįžti. Pavyzdžiui, kun. F. Gureckas, dar 1940 m. pabėgęs į Vroclavą, kurį laiką kalintas, tačiau gavęs vietinio kardinolo užtarimą, pasiliko studijuoti teologijos, o 1943 m. buvo paskirtas Austrijos lietuvių kapelionu[80]. Net ir karo metais Vokietijoje buvo galima palyginti nesunkiai rasti naujų veiklos galimybių, ypač katalikiškoje Bavarijoje. Pavyzdžiui, 1940 m. išvykęs Jokubavo klebonas kun. Valerijonas Sobutas įsidarbino Miuncheno parapijoje[81]. Dvasininkus pasilikti Vokietijoje galėjo skatinti tai, kad pirmaisiais karo su Sovietų Sąjunga metais ši šalis atrodė saugesnė, be to, iš jos buvo gerokai lengviau pasiekti kitas Vakarų valstybes. 1940–1941 m. tebevykstant sovietų okupacijai per Vokietiją į JAV išvyko buvęs Pivašiūnų parapijos klebonas kun. Antanas Deksnys, vyresnysis. pasinaudodamas savo

[75] *Šventasis sostas ir Lietuva popiežiaus Pijaus XII pontifikato metais*, sud. Arūnas Streikus, p. 384–394.
[76] Ibidem, p. 388–392.
[77] Ibidem, p. 393–396.
[78] Juozas Prunskis, *Bėgome nuo teroro*, p. 143.
[79] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 104.
[80] Aloyzas Baronas, „Plunksnos ir panašaus likimo broliai: Septynis staigiai mirusius lietuvius kunigus prisimenant“, in: *Draugas*, Nr. 296, p. 4.
[81] Minijos Alkis, „Kun. Valerijono Sobuto kunigystės jubiliejus“, in: *Draugas*, 1958, Nr. 130, p. 5.

turėtu JAV pasu[82]. O minėtus katalikiškos žiniasklaidos darbuotojus – kun. J. Prunskį ir kun. K. Barauską – netrukus priėmė JAV lietuviai, vėliau įdarbinę juos išeivijos spaudoje.

Ar vokiečių okupacijos Lietuvoje metais katalikų dvasininkai bėgo nuo naujųjų okupantų, šaltiniai nepateikia žinių. Nors RKB Lietuvoje nebuvo leista veikti prieš pirmąją sovietų okupaciją buvusiomis sąlygomis, tačiau daugelis galiojusių draudimų buvo atšaukta[83]. Šios priežastys taip pat galėjo lemti į Lietuvą grįžusių dvasininkų apsisprendimą. Visgi tokios lengvatos buvo tik laikina iliuzija, nes vokiečių tolerancija Bažnyčios atžvilgiu buvo paremta manipuliacija ir propagandiniais motyvais. Neilgai trukus, vokiečių administracinė valdžia ne tik ragino, bet ir pradėjo reikalauti remti jų kariuomenę, atiduoti bažnyčių varpus metalo perdirbimui, o Bažnyčios hierarchus pasisakyti už lietuvių mobilizavimą į renkamą SS batalioną[84]. Nepavykus įgyvendinti okupacinės valdžios užmojo suformuoti naują karinį vienetą, įtampa tarp valdžios ir šios ambicijos neparėmusios RKB Lietuvoje dar labiau išaugo. To nevengė parodyti ir dvasininkai savo pamoksluose ar veikloje už šventoriaus ribų. Dėl šios priežasties kun. St. Yla ir kun. Alfonsas Lipniūnas su kitais visuomenininkais 1943 m. kovo mėnesį buvo išvežti į Štuthofo koncentracijos stovyklą, o Vištyčio klebonas kun. Jurgis Paransevičius ir kun. Vytautas Pikturna 1941 m. spalio mėnesį buvo suimti ir kitų metų vasarį internuoti Dachau lageryje[85]. Nė vienas iš jų į Lietuvą po karo negrįžo. Priešingai, kun. Mykolas Krupavičius tiek sovietų, tiek nacių okupacijų laikotarpiu bandė ieškoti kompromiso, dalyvaudamas rengiant memorandumus okupacinei administracijai, tačiau pastangos buvo bevaisės. Į tokį jo veikimą vokiečių okupacinis režimas atsakė perkeldami kun. M. Krupavičių į Regensburgo basųjų karmelitų vienuolyną[86].

1944 m. vasarą iš Lietuvos dėl artėjančios sovietų kariuomenės pasitraukė 185 dieceziniai ir 17 vienuoliai kunigai – septintadalis visų pagal 1940 m. kunigų surašymą dvasininkų[87]. Daugiausia kunigų pasitraukė iš

[82] Kazys Misius, „Pivašiūnų praeities puslapiai“, in: *Pivašiūnai. Gyvenvietė, bažnyčia, Dievos Motinos paveikslas*, Vilnius, 2013, p. 42–43.

[83] Buvo atgaivinta Teologijos-filosofijos fakulteto veikla Kauno universitete, gražintas tikybos dėstymas, atkurta kapelionų institucija, vienuolynams gražintas jų turtas, žiūrėti plačiau: *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. Vytautas Ališauskas, p. 449.

[84] Ibidem, p. 451.

[85] Regina Laukaitytė, *Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010, p. 272.

[86] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 105.

[87] Svarbu pažymėti, kad 1972 m. Matas Raišupis teigė, jog pasitraukė 260 (su trimis vyskupais) kunigai, tačiau nenurodo šaltinių kaip gavo šį skaičių, Matas Raišupis,

Vilkaviškio ir Kauno vyskupijų (žr. Priedą Nr. 1). Tam įtakos galėjo turėti tai, kad patys vyskupijų valdytojai – Kauno arkivysk. J. Skvireckas su augzialiaru vysk. V. Brizgiu išvyko iš savo valdų kartu su vokiečių kariuomenės eskortu. Prie jų vėliau prisijungė Vilkaviškio vysk. V. Padolskis, nusprendęs atsitraukti toliau nuo artėjančios sovietų kariuomenės[88]. Didėjant sovietų okupacijos grėsmei, tikėtina, jog patys vyskupai galėjo kai kuriems savo vyskupijos dvasininkams patarti palikti Lietuvą. Pavyzdžiui, Kauno arkivysk. J. Skvireckas, nujausdamas gresiantį pavojų, lietuvių savisaugos dalinių kapelionui Gudijoje Zenonui Ignatavičiui nurodė vykti į Vakarus argumentuodamas tai tuo, kad kunigas – per jaunas „siekti kankinio garbės“, todėl yra siunčiamas studijoms į Romą. Daugiau apie panašius leidimus šaltiniuose beveik neužsimenama, tačiau rekomendacijos galėjo būti išsakytos individualiai, atsižvelgiant į kiekvieno kunigo atvejį [89]. Pasirinkimą pasitraukti toliau nuo karo veiksmų lėmė viltis, kad įvyks nacistinės Vokietijos kariuomenės persilaužimas. Tiek oficialioje, tiek pogrindžio spaudoje vyravo optimistiškesnės nuotaikos[90]. Kita priežastis galėjo būti geomilitarinė – frontui kiek įstrigus, daugiausia laiko ir galimybių išvykti buvo iš Telšių vyskupijos: visa Kauno ir Vilkaviškio vyskupijų teritorija buvo užimta 1944 m. rugpjūčio viduryje, o vakarinė Žemaitijos dalis ir Klaipėda – tik 1945 m. pradžioje. Tačiau vertinant išvykusių kunigų skaičių matyti, kad iš Telšių pasitraukė tik 37, o iš gerokai mažesnės Vilkaviškio vyskupijos – net 63 kunigai[91].

Dabarties kankiniai Lietuvos vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų kryžiaus kelias pirmojoje ir antrojoje sovietų okupacijoje, Čikaga, 1972, p. 15, 389. Nors šioje knygoje gausiai remiasi išeivijos spaudą ir žinynais, galima numanyti, jog autorius galėjo konsultuotis su „Krikščionis gyvenime“, kurios serijai priklausė knyga, redakcines kolegijos (kunigai Jonas Gutauskas, Vytautas Balčiūnas ir Stasys Yla) pateiktais skaičiavimais. Jos nariai dalyvavo Kunigų Vienybės veikloje, o kun S. Yla. dirbo Tautinėje Delegatūroje, tad su panašaus pobūdžio statistikomis ar žiniomis buvo gerai susipažinę. Taip pat tokiam skaičiui įtakos gali turėti ir netolygios išeivijoje surinktos žinios apie dvasininkų pasitraukimą iš Lietuvos. Pavyzdžiui, gerokai vėlesniame 1986 m. išeivijos katalikų žinyne, nors remiamasi vysk. V. Brizgio sąrašu, skyrelyje „1944 m. mirę kunigai, pasitraukę iš Lietuvos 1944 m.“ pateikiami duomenys yra klaidingi. Jame nurodyti klierikai, tiek kunigai kurie buvo dar prieš 1944 m. išvykę iš Lietuvos ar buvo vokiečių okupacinės valdžios internuoti. Tokių spragų egzistavimas net pačiame naujausiame leidinyje, leidžia daryti prielaidą, jog patys tokių žinynų sudarytojai skirtingai vertino 1944 m. pasitraukimą.

[88] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 112;

[89] Klemensas Jūra, *Monsinjoras*, p. 279.

[90] Regina Laukaitytė, „Paskutiniai vokiečių okupacijos mėnesiai Lietuvoje: gyventojų bėgimas į reichą ir politiniai lūkesčiai 1944 metais“, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2020/2*. Vilnius, 2020, p. 129, 140.

[91] Vis dėlto, šie biograminiai duomenys yra apytiksliai ir orientaciniai, kadangi analizuotuose šaltiniuose pateikiami duomenys apie dvasininkus yra netolygūs. Pvz.

Biogramų duomenimis 1940–1944 m. didžioji pabėgusių kunigų dalis šventimus buvo gavusi 1930–1940 m. Tai sudaro beveik ketvirtadalį visų ketvirtajame dešimtmetyje įšventintų kunigų. Jie – nauja lietuvių dvasininkų karta, nepriklausomoje Lietuvoje baigusi mokyklas ir gimnazijas, įgijusi kunigui reikalingą išsilavinimą. 1920–1930 m. šventimus gavusių ir išvykusių kunigų skaičius yra 3 kartus mažesnis (žr. Priedą Nr. 2). Tokį pasidalijimą galėjo lemti vyresniosios dvasininkų kartos karo patirtis – nemaža jų dalis buvo išgyvenę Pirmąjį pasaulinį karą. Vyriausi dvasininkai buvo Pivašiūnų parapijos klebonas kun. A. Deksnys (kunigu įšv. 1893 m.), turėjęs JAV pilietybę, ir Kauno arkivyskupijos generalvikaras prel. K. Šaulys (kun. įšv. 1895 m.). Prel. K. Šaulys savo atsiminimuose teigia, kad apsisprendimą palikti Lietuvą lėmė baimė, nes eidamas generalvikaro pareigas ne kartą viešai reiškė okupacinei valdžiai priešišką antisovietinę poziciją tiek raštu, tiek žodžiu: „Šitos trejopos rūšies mano darbai, žodžiai ir raštai, viešai žinomi ar skelbti, yra gyvas mano elgesio kaltinamasis aktas sovietų valdžios akyse“[92]. Tai nujautė ir pati vokiečių administracinė valdžia, žodžiu raginusi pasitraukti ir suteikusi reikiamus išvykimo dokumentus Kauno arkivyskupijos vadovybei[93].

Daugiausia išvyko vikarų, kurie, palyginus su bažnyčių klebonais, rektoriais ir kurijos darbuotojais, neturėjo tiek daug pareigybinių prievolių (žr. Priedą Nr. 3). Šalį palikusių kapelionų grupę sudarė asmenys, ėję pareigas švietimo įstaigose arba kariuomenės daliniuose[94]. Tarp pasitraukusiųjų būta ir dvasinių seminarijų vadovybės bei profesūros[95]. Galima teigti, kad akademinį personalą skatino baimė, kad sovietų taikinyje atsidurs katalikiškoji

Vilkaviškio vyskupijos dvasininkų skaičius pagal biogramas – viso labo 63, tačiau Regina Laukaitytė pateikia duomenis remdamasi Vilkaviškio vyskupijos kurijos archyvinius duomenis – 72, Regina Laukaitytė *Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010, p. 187.

[92] *Prelato Kazimiero Šaulio dokumentai*, sud. Algimantas Katilius, p. 88–89.

[93] Kauno vyskupai Vincentas Brizgys ir Juozapas Skvireckas savo atsiminimuose nieko nemini apie vokiečių įduotus raštus, tik žodines rekomendacijas ir patarimus išvykti kartu su vokiečiais. Tačiau net ir kertant sienas panašiu pažymėjimų būtų galėję prireikti. Todėl yra pagrindo manyti, kad šiuos raštus turėjo gauti visa išvykti nusprendusi kurijos vadovybė.

[94] Pateikiami skaičiai yra apytikriai, nes kai kurie kunigai tuo pačiu metu ėjo tiek vikaro, tiek kapeliono pareigas.

[95] Vilkaviškio kunigų seminarijos rektorius kun. Feliksas Bartkus ir vicerektorius kun. Justinas Grigaitis, profesorius kun. Pijus Aleksa, Vilniaus kunigų seminarijos rektorius kun. Ladas Tulaba, prof. kun. Vladas Gronis, prof. kun. Pranas Manelis, Telšių kunigų seminarijos profesorius kun. Kazimieras Ruibys, Kauno kunigų seminarijos profesoriai kun. Mečislovas Ruibys, kun. Mykolas Vaitkus, kun. Jonas Gutauskas.

inteligentija, ypač dvasininkų ugdytojai, kurie pirmieji pateks į tremiamųjų sąrašus.

Agresyvios sovietų politikos LKB atžvilgiu prisiminimai 1944 m. vasarą vertė dvasininkus atsakyti į klausimą: „Išvykti ar pasilikti?“ Šiais žodžiais kun. K. Šaulys pradeda savo 1944 m. birželio užrašus apie pasitraukimą iš Lietuvos[96]. Kun. J. Gutauskas, svarstydamas, kodėl pasitraukė iš Lietuvos, teigia, kad Panevėžio katedroje likęs vieninteliu vikaru jis susidūrė su didele įtampa: nuolat jautėsi esantis sovietų taikinyje, padidėjo darbo krūvis aptarnaujant tikinčiuosius, suprastėjo sveikata[97]. Galima daryti prielaidą, kad sisteminga okupacinių struktūrų stebėsena dvasininkams darė ne tik institucinį, bet ir psichologinį poveikį, dažnai primindama nuolatinę susidorojimo grėsmę[98].

Dauguma lietuvių dvasininkų į emigraciją atsinešė kaimišką socialinę ir pastoracinę patirtį (žr. Priedą Nr. 4) – 113 jų buvo kilę iš Lietuvos kaimų, tik 16 iš miestų, o 9 gimė užsienyje[99]. Vladas Karalevičius, nors ir gimė JAV, bet vidurinį mokslą baigė Marijampolės gimnazijoje, o Kęstutis Balčys – Panevėžio gimnazijoje[100]. Kunigai broliai Justinas ir Romanas Klumbiai gimė Čikagoje, pradinę mokyklą baigė JAV, tolimesnių mokslų tęsti grįžo į Švėkšnos progimnaziją[101]. Kilę iš mažų parapijų, kunigai buvo įpratę dirbti glaudžiai susaistytose bendruomenėse, kur pastoracija rėmėsi tradicinėmis religinėmis praktikomis ir vietos puoselėtais papročiais. Emigracijoje išsisklaidžiusios ir mišrios bendruomenės reikalavo kitokių įgūdžių – gebėjimo dirbti su įvairių tautybių ir socialinių sluoksnių žmonėmis, integruotis į mišrias parapijas, organizuoti veiklą platesniu mastu. Dauguma dvasininkų buvo jauni vikarai, neturėję ilgametės vadovaujančios patirties, todėl naujoje aplinkoje teko mokytis savarankiškai organizuoti bendruomeninį gyvenimą.

Apsispręsti išvykti kur kas lengviau turėjo būti tiems, kurie jau buvo pasitraukę pirmosios okupacijos metais, pavyzdžiui, Panevėžio vikarui kun.

---

[96] *Prelato Kazimiero Šaulio dokumentai*, sud. Algimantas Katilius, p. 87.
[97] Juozas Prunskis, *Bėgome nuo teroro*, p. 148.
[98] Tarp pabėgusių buvo sovietų kalėjimuose kalėjusių kunigų: jėzuitas Jonas Bružikas, Leonas Klimas, Kazimieras Miliauskas, Leonardas Musteikis, Paulius Ragažinskas, Vincas Rudžinskas, Vincas Valevičius, Antanas Bukauskas, Juozas Čekavičius, Juozas Danielius, Kazys Gečys.
[99] Anglijoje gimė kun. Jonas Tamulis; jungtinėse Amerikos Valstijoje: Kęstutis Balčys, Justinas Klumbys, Romanas Klumbys, Vladas Karalevičius, pranciškonas Jonas Liauba, Jonas Pakalniškis; Rygoje: jėzuitas Stanislovas Gaidelis, Vincas Dainys.
[100] Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 2, Chicago, 1982, p. 362.
[101] Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 3, Chicago, 1983, p. 492.

A. Lėvanui, Švėkšnos Saulės gimnazijos kapelionui Petrui Lapeliui, Veiviržėnų vikarui Antanui Račkauskui. Kunigus, kurie dvejojo, ar bėgti, galėjo padrąsinti žinojimas, jog kartu vyksta kiti pažįstami dvasininkai. Visgi tokie atvejai atsiminimuose atsispindi labai fragmentiškai: patys autoriai apie išvykimą pasakoja, kad tai įvyko visiškai atsitiktinai. Artėjant sovietų kariuomenei, kun. J. Gutauskas iš Kauno liepos 9 d. link Karaliaučiaus išvyko kartu kan. Pranu Penkausku ir jo seserimi[102]. Kun. L. Tulaba su vysk. V. Padolskiu liepos 31 d. vyko link Pajevonio-Vištyčio, tikėdamiesi ramiai sulaukti okupacijos, tačiau, netikėtai, kapitono Viktoro Vilkutaičio buvo nukreipti į Kybartus, kur susitiko vysk. V. Brizgį ir kun. V. Balčiūną[103].

Sovietų okupacinis režimas darė destruktyvų poveikį Lietuvoje veikusioms vienuolijoms: buvo inicijuotas vienuolynų likvidavimas, nacionalizuotas jų turtas bei uždrausta vykdyti vienuolijų socialinė ir karitatyvinė veikla. Pirmieji apie alternatyvas pradėjo galvoti Lietuvos pranciškonai, kurių vadovybė 1940 m. vasarą nurodė pranciškonų kun. Justinui Vaškiui suburti vienuolijos brolius JAV. Iš viso Antrojo pasaulinio karo metais užsienyje atsidūrė 32 pranciškonai (1944 m. iš Lietuvos prisijungė keturi kunigai), kurių tarpe buvo daugiausia studijas bebaigiantys studentai ar pirmuosius pastoracinius žingsnius pabėgėlių stovyklose žengiantys įšventinti kunigai[104].

Jėzuitų vadovybė prieš karą ir vokiečių okupacijos metu išsiuntė 23 jėzuitus studentus mokslams į Vokietiją ir Italiją, iš kurių vėliau jiems buvo patarta negrįžti. Per antrąją sovietų okupaciją išvyko šie jėzuitai: kun. J. Bružikas, kun. Jonas Borevičius ir brolis Petras Kleinotas[105]. Siaučiant sovietų laukimo Marijampolėje nuotaikoms, sutrikus susisiekimui tarp miestų, marijonų vyresnysis kun. Petras Andziulis sutikimą išvykti perdavė telefonu kun. V. Rimšeliui (kunigu įšv. 1943 m.)[106].

Iš visų Lietuvos marijonų pasitraukė vos penki kunigai. Turint omenyje, kad 1936 m. Lietuvoje pranciškonų (132) ir marijonų (140) buvo beveik tiek pat[107], toks sąlyginai negausus marijonų egzodas vertintinas kaip neįprastas. Galima daryti prielaidą, kad šį sprendimą lėmė tai, jog Marijonų kongregacija buvo gerokai pažengusi plėtojant savo veiklą JAV: čia jau buvo

[102] Ibidem, p. 149–150.
[103] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1, p. 145.
[104] Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p. 37–38.
[105] Bronius Krištanavičius, *Tėvas Jonas Bružikas S. J.*, p. 133.
[106] Viktoras Rimšelis, *Nuo Murmų iki Čikagos*, p. 138.
[107] Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*, p. 205.

nemažas marijonų būrys, veikė Marianopolio kolegija, todėl vienuolijos vyresnybė veikiausiai nematė poreikio perkelti daugiau narių[108].

Tėvai pranciškonai Amerikoje savo veiklą pradėjo nuo pamatų, tad persikėlimą už Atlanto galėjo vertinti kaip realią galimybę išsaugoti savo lietuviškąjį darinį[109]. Tarp išvykusių saleziečių – keturi kunigai[110]. Dominikonų gretos Lietuvoje pirmosios sovietų okupacijos metu ypač sumažėjo išvykus užsieniečiams, kurie sudarė ordino daugumą. Iš trijų likusių dominikonų 1944 m. pasitraukė net du jauni kunigai (kunigais įšv. 1939 m.) – Tomas Žiūraitis ir Benediktas Rutkauskas[111]. Vienuoliams dvasininkams pasitraukti iš Lietuvos buvo gerokai lengviau nei dieceziniams kunigams dėl kelių priežasčių. Pirmiausia Lietuvoje veikusios vienuolijos buvo subordinuotos stambesniems vienetams užsienyje, galėjusiems suorganizuoti paramą bei suteikti laikiną prieglobstį savo broliams. Vienuolių parengimas tarnystei buvo neatsiejamas nuo teologijos ir filosofijos studijų užsienio universitetuose. Dauguma jaunosios kartos jėzuitų, saleziečių ir pranciškonų studentų mokėsi Italijos universitetuose, kuriuose, karui pasibaigus, buvo įšventinti kunigais. Studijos daugiakultūrinėje aplinkoje daugumai vienuolių, ypač saleziečiams, buvo įprasta praktika rengiantis darbui tolimose misijose ar sielovadai tarp kitataučių.

1.1.2. Dvasininkų kasdienybė ir (ne)prisitaikymas prie dinamiško perkeltųjų asmenų stovyklų gyvenimo

Antiqua et Nova: bažnytinių autoritetų kaita

Popiežius Pijus XII, išreikšdamas susirūpinimą dėl įvairių tautybių pabėgėlių, 1944 m. balandžio 18 d. inicijavo Popiežiškosios pagalbos pabėgėliams komisijos, dar vadinamos „Popiežiaus misija“, įsteigimą. Šios komisijos veikla apėmė tris misijas, iš kurių pirmosios dvi buvo vykdomos kaip žvalgybinės operacijos, siekiant įvertinti karo pabėgėlių ir internuotų asmenų padėtį perkeltųjų asmenų stovyklose Vokietijoje ir Austrijoje. 1945 m. spalio pabaigoje vykusi trečioji misija turėjo pabrėžti Apaštalų Sosto

[108] 1942 m. Marijonų JAV buvo 42 kunigai, 26 klierikai, 15 pasauliečių brolių, 12 naujokų ir keletas kandidatų, Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 194.
[109] Viktoras Gidžiūnas, *Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai*, p. 8.
[110] Antanas Sabaliauskas, „Nuo Nemuno krantų ligi tropines Venecuelos“, in: *Saleziečių balsas*, 1950, Nr. 1, p. 48.
[111] Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*, p. 88.

rūpestį karo aukomis, rinkti apie juos informaciją, nagrinėti galimas pagalbos teikimo priemones ir organizuoti pastoracinę veiklą pabėgėlių bendruomenėse, pasitelkiant tautinius kapelionus. Į misijos delegaciją buvo įtrauktas ir vienas lietuvis kun. Viktoras Pavalkis[112].

Trečiosios misijos pirmojo vadovo arkivysk. Carlo Chiarlo[113] nuomone, ilgos ir varginančios kelionės, nesibaigiančios derybos su vietos sąjungininkų valdžia ir sunkios gyvenimo sąlygos stovyklose buvo nesuderinamos su vyskupo orumu, todėl jis nusprendė pirmenybę teikti paprastiems kunigams. Misijos vadovas buvo informuotas, kad arkivysk. J. Skvirecko paskyrimas lietuvių pabėgėlių pastoracijos vadovu sąjungininkų nebūtų sutiktas palankiai dėl jo lojalumo vokiečiams. Taip pat, Austrijoje gyvenantis arkivyskupas nebuvo lengvai pasiekiamas, todėl jo kandidatūra atmesta. Be to, atrodė netinkama skirti ir vieną iš jo pagalbininkų – vyskupą V. Brizgį ar vyskupą V. Padolskį, nes tai galėjo būti laikoma neatsargiu požiūriu į metropolito jautrumą[114]. Popiežius ruošė kur kas didesnį projektą nei lietuviai vyskupai galėjo įsivaizduoti, apimantį ne vien lietuvius, bet ir kitų tautybių pabėgėlius: lenkus, slovakus, kroatus, vengrus, ukrainiečius[115]. Misijos rezultatas buvo Tautinės delegatūros institucijos įkūrimas, o rūpintis lietuvių katalikų pabėgėlių sielovados reikalais nuo 1946 m. sausio 18 d. iki 1949 m. sausio 1 d. buvo paskirtas kun. F. Kapočius[116].

Lietuvių egzilio vyskupai popiežiaus iniciatyvą vertino skeptiškai. Jie jautė savo įdirbį dar prieš įkuriant Tautinę delegatūrą. 1945 m. rugsėjį vyskupai, pasitelkę kun. V. Balčiūno ir kun. L. Tulabos pagalbą, surinko žinias apie beveik visus kunigus, išsibarsčiusius Vokietijoje ir Austrijoje[117], spalio mėnesį įkūrė „Caritas Lituana“ šalpos organizaciją[118], o 1946 m. įsteigė

[112] Pavalkis Viktoras, „Vatikano misija pokarinėje Vokietijoje“, in: *Aidai*, 1979, Nr. 8 [interaktyvus] https://www.aidai.eu/index.php?view=article&catid=98%3A197908&id=419%3Apo&option=com_content&Itemid=102 [2026-05-11];

[113] Iki 1945 m. Trečiajai misijai vadovavo arkivysk. Carlo Chiarlo, po to arkivysk. Aloisas Juozapas Muenchas.

[114] Emilia Hrabovec, „Die III. Päpstliche Mission in Deutschland (1945–1950)”, in: *Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte*, 2023, t. 118, p. 111.

[115] Ibidem, p. 94.

[116] „Visiems Vokietijoje ir Austrijoje esantiems lietuviams katalikams kunigams ir tikintiesiems“, in: *Žiburiai*, 1946, Nr. 16, p. 14.

[117] Vyskupo Vincento Brizgio ir vyskupo Vincento Padolskio laiškas Apaštaliniam nuncijui Vokietijoje arkivyskupui Cezariui Orsenigo, 1945-09-18, *VAA*, Berlyno nunciatūros archyvas, F–109, b. 38, l. 140v.

[118] Arkivyskupo Juozapo Skvirecko laiškas skiriant paramą Caritas Lithuania šalpos organizacijai, 1945-10-24, *VAA*, Šveicarijos nunciatūra, F–215, b. 611, l. 229.

„Lux“ leidyklą[119]. Todėl nenuostabu, kad arkivysk. J. Skvireckas galėjo priešintis kun. V. Pavalkio kandidatūrai dalyvauti Popiežiaus trečiosios misijos delegacijoje[120]. Vyskupų lūkesčius nebūti pamirštiems galėjo lemti ir popiežiaus parodyta parama lietuviams klierikams leidžiant tęsti studijas Romoje[121]. Galima svarstyti, kad vyskupai tikėjosi panašaus Apaštalų Sosto dėmesio, kokį jis buvo parodęs remdamas Šv. Kazimiero kolegijos įsteigimą.

Iš pradžių rodę iniciatyvą, surinkę žinias apie visus iš Lietuvą palikusiu kunigus, užmezgę ryšius su Vatikano atstovais ir pradėję organizuoti klierikų studijas Romoje, egzilio vyskupai natūraliai pretendavo būti lietuvių pabėgėlių katalikų bendruomenės lyderiais, todėl nebuvo patenkinti atsiradusia, jų požiūriu, konkuruojančia institucija. Bažnytinių autoritetų kaita ekstremaliomis sąlygomis maišė ir pačių kunigų efektyvų darbą: kilo neaiškumų, kieno nurodymus priimti ar kaip neužsitraukti savo ordinaro rūstybės. 1946 m. kapucinas kun. A. Bernatonis laiške Tautiniam delegatui aiškiai išsakė nuogąstavimą, jog jam svarbiau ir atsakingiau atrodė tęsti nuoseklų pastoracinį darbą Allmendfeldo DP stovykloje, negu, paklusus vyskupo V. Brizgio nurodymams, važinėti po skirtingas stovyklas ir vesti rekolekcijas[122]. Toks retas, netgi vienuoliui-kunigui nebūdingas autoritetų nurodymų ir vidinių pastoracinių prioritetų konfliktas leidžia daryti prielaidą, kad egzilio vyskupai, nors *de facto* buvo nušalinti nuo pabėgėlių sielovados organizavimo, ir toliau rėmėsi savo autoritetu ir jautėsi viršesni. Vyskupams sunku buvo prisitaikyti prie naujos ekstremalios situacijos ir pakilti aukščiau savo siaurai suprastos garbės ir politinių preferencijų, o tai kunigų tarpe didino susiskaldymą. Tautinis delegatas, paragintas Šv. Sosto, siekė kompromiso ir iš pagarbos buvusiems bažnytiniams autoritetams įtraukė juos į DP sielovados organizavimą: dažnai kviesdavo juos atlikti apeigas bei konsultuodavosi pastoraciniais ir kunigų emigracijos klausimais[123]. Vyskupų globojamos „Lux“ leidyklos bei Carito šalpos organizacijos išeivijoje veikla turėjo įkvėpti

[119] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 136.

[120] Pavalkis Viktoras, „Vatikano misija pokarinėje Vokietijoje“, in: *Aidai*, 1979, Nr. 8 [interaktyvus] https://www.aidai.eu/index.php?view=article&catid=98%3A197908&id=419%3Apo&option=com_content&Itemid=102 [2026-05-11];

[121] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 28.

[122] Alfonso Bernatonio laiškas Tautiniam Delegatui kan. F. Kapočiui, 1946-05-07, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas; nėra žinoma, ar buvo derinta ši misionierystė su vyskupais.

[123] Stasys Yla, „Feliksas Kapočius“, in: *Aidai*, 1972, Nr. 1–2, [interaktyvus], in: http://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=59 [2026-05-11]; „Religinis lietuvių gyvenimas: Vokietijoje ir Austrijoje“, in: *Auka*, Nr. 4, 1949, p. 148.

ir pačius kunigus uoliau atlikti savo pareigas. Bet kokia papildoma moralinė ar materialinė parama dvasininkams ir tikintiesiems buvo svarbi ir vertinama.

Kunigų socialinė padėtis Vokietijoje ir Austrijoje

Visi lietuvių diecezi niai kunigai Vokietijoje ir Austrijoje buvo pavaldūs Tautiniam delegatui, o egzilio vyskupai, palikę savo jurisdikcijas Lietuvoje, įgavo labiau nominalią reikšmę lietuvių sielovados organizavimo darbuose. Tautinis delegatas organizavo pabėgėlių stovyklų sielovadą pagal okupacines zonas – amerikiečių, britų ir prancūzų, taip pat prie šios struktūros prijungdamas ir Austriją. Kiekviena zona buvo padalinta į 10 administracinių vienetų, vadinamų tautiniais dekanatais, kuriuos prižiūrėjo tautiniai dekanai. Jie buvo atsakingi už pastoraciją, kunigų administravimą bei privalėjo kas tris mėnesius teikti ataskaitas Tautiniam delegatui apie srities religinį ir dorinį gyvenimą. Pastoracija buvo suskirstyta į parapijas, kurias prižiūrėjo klebonai, o stovykloms buvo paskirti kapelionai, turėję tris pagrindines pareigas: rūpintis jiems pavestais lietuvių pabėgėliais, kas tris mėnesius atsiskaityti tautiniam dekanui apie bendruomenės religinį gyvenimą ir tvarkyti bažnytinius aktus bei metrikų knygas[124].

Vidutiniškai vienam kunigui tekdavo aptarnauti apie 400 katalikų[125]. Kunigų pagrindinės pareigos buvo susijusios su sakramentų teikimu. Šalia pastoracinio darbo daug kunigų kartu dirbo gimnazijų ir organizacijų kapelionais, tikybos mokytojais, stovyklos komendantais (žr. Priedą Nr. 5)[126]. Vokietijoje buvo gausu nukentėjusiųjų nuo karo, todėl keletas kunigų atliepdami dvasinius poreikius dirbo tuberkuliozės ligoninėse, sanatorijose, pensionatuose[127]. Kunigų pastoracijos vieta neapsiribojo vien stovyklos teritorija. Pavyzdžiui, kun. Rapolas Krasauskas Hamburge aptarnavo lietuvius, gyvenančius laivuose[128]. Darbo efektyvumą lėmė ir kunigų gyvenamoji vieta bei pastoracijos mastas – ar jie gyveno kartu stovyklose, ar atskirai, ir ar apsiribojo tik vietine bendruomene, ar aptarnavo ir platesnes apylinkes.

1946 m. antroje pusėje kunigams pradėjus emigruoti į užsienio šalis, jų vietas turėdavo užimti kiti. Tautinis delegatas vykdė rotaciją, atsižvelgdamas tiek į kunigų pageidavimus, tiek į stovyklų vietos pakeitimus. Nepaisant bažnytinės vadovybės nustatytų gairių ir reikalavimų, susijusių su

[124] *Ibidem*, p. 149.
[125] *Ibidem*, p. 152.
[126] Ibidem; Vincas Bartusevičius, *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje*, p. 489.
[127] Šlezvigo-Holšteino-Hamburgo dekano kun. Viktoro Dabušio ataskaita Tautiniam Delegatui, 1948-05-07, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[128] Ibidem, p. 4.

kunigų emigracija, praktikoje dažnai buvo jaučiama organizacinė sumaištis. Kai kurie kunigai, išvykdami, nepalikdavo svarbių dokumentų – tokių kaip kasos knygos, parapijos veiklos įrašai ar instrukcijos jų pareigas perimantiems kunigams[129]. Dėl to kildavo sunkumų tęsiant pastoracinę veiklą ir užtikrinant administracinį tęstinumą. Pagal nustatytą tvarką, kiekvienas išvykstantis kunigas privalėjo informuoti Tautinį delegatą arba jo įgaliotinį, taip pat pasirūpinti, kad būtų paskirtas pakaitinis dvasininkas, galintis perimti jo pareigas vietinėje bendruomenėje[130].

Stovyklų vietos pakeitimas dažniausiai buvo siejamas su administraciniu perorganizavimu, o bėgant metams ir su augančia emigracija. Neretai apsigyvenę pabėgėliai kitą dieną jau turėdavo susidėti savo daiktus ir būti pasiruošę persikelti į kitą vietovę[131]. Dinamiškas gyvenimas turėjo varginti ir dvasininkus, o tai vertė ieškoti įvairiausių būdų, kaip prisitaikyti. Religinės apeigos buvo švenčiamos netikėčiausiose erdvėse: arklidėse, sandėliuose, garažuose, sporto salėse[132]. Nors ir nėra tiesioginių nuorodų, ar tokios sąlygos darė įtaką kunigų darbo efektyvumui, tačiau Tautinis delegatas dėl lietuvių stovyklų kilnojimo net buvo paruošęs memorandumą į Jungtinių Tautų paramos ir atstatymo administraciją (angl. *United Nations Relief and Rehabilitation Adminsitration*, toliau – UNRRA)[133].

Svetimame krašte lietuvių pabėgėliai susidūrė su priešiška ir abejinga aplinka – Vokietijos didmiesčiai buvo smarkiai nuniokoti, o dėl karo padarinių itin trūko elementariausių gyvenimo reikmenų. Kad kunigai galėtų tinkamai atlikti religines apeigas ir vykdyti pastoraciją, reikėjo įvairių daiktų: nešiojamų altorėlių, liturginių indų ir knygų, o tikintiesiems – „kelių tūkstančių brevijorių, mažų kryželių, medalikėlių, katekizmų“[134]. Siekdamas užtikrinti visapusišką religinį aprūpinimą stovyklose, Tautinis delegatas negalėjo remtis vien nepastovia sąjungininkų pagalba, šalpos organizacijomis ar JAV lietuvių parama – itin svarbu buvo užmegzti glaudžius ryšius su vietos vyskupais ir vienuolijomis. Vienas iš sėkmingų bendradarbiavimo pavyzdžių – Osnabriuko vyskupo suteikta parama lietuvių kunigams ir koplyčioms,

[129] Tautinio Delegato įgaliotinio Austrijoje kun. Petro Bačinsko pranešimas apie Austrijos lietuvių dvasinį bei materialinį gyvenimą Tautiniam Delegatui, 1948-07-11, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.

[130] Kun. Igno Starkaus laiškas neįvardintam kunigui kanauninkui (Tautiniam Delegatui), 1950-08-03, ibidem.

[131] Vincas Bartusevičius, *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje*, p. 89.

[132] B.a., „Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje“, in: *Auka*, 1949, Nr. 4, p. 150.

[133] Ibidem, p. 149.

[134] Prel. Kazimiero Šaulio laiškas neįvardintam monsinjorui, 1945-08-08, *VAA*, Berlyno nunciatūros-III Popiežiaus misijos archyvas, F–11, b. 43, l. 481.

aprūpinant juos būtinais bažnytiniais reikmenimis[135]. Tačiau vien tokios, ir taip kuklios, materialinės paramos ne visada užtekdavo. Neretai kunigams tekdavo verstis kaip išgali, kartais peržengiant savos jurisdikcijos ir kuklumo ribas. 1947 m. Tautinį delegatą pasiekė žinia, kad kun. Benediktas Sugintas savavališkai rinko kalendą svetimoje Getingeno parapijoje. Tai sukėlė didelį vietinių lietuvių kunigų nepasitenkinimą – jie netgi ragino vadovybę šį kunigą atleisti iš einamų pareigų[136]. Turint omenyje, kad kunigų gyvenimo sąlygos priklausė nuo vietinės karinės administracijos teikiamo materialinio aprūpinimo, o kartais, norėdami pragyventi, jie turėdavo atiduoti net paskutinius drabužius[137], galima daryti prielaidą, kad kai kurie kunigai galėjo verstis ir spekuliacija. Tokias prielaidas iš dalies pagrindžia prof. Antano Maceinos aptariami 1945 m. gandai apie galimą „Caritas Lituania“ valdybos narių kun. Vytauto Kazlausko ir kun. Vytauto Mato Mankeliūno dalyvavimą spekuliacijoje[138]. Nors tai teisiškai buvo laikoma nelegalia veikla, visuomenės vertinimu ji nebuvo suvokiama kaip nusikaltimas. Šį požiūrį iliustruoja ir simboliniu tapęs Kelno arkivyskupo kardinolo Jozefo Fringso pamokslas, pasakytas per 1946 m. Naujųjų metų nakties mišias. Jame jis morališkai pateisino gyventojų pastangas neteisėtais būdais apsirūpinti maistu ar kuru esant gyvybei grėsmingoms sąlygoms[139].

1947 m. iš 209 Vokietijoje ir Austrijoje buvusių kunigų sielovadoje dirbo 152, iš jų 132 tarnavo DP stovyklose, tačiau tik 95 stovyklos turėjo nuolat jose dirbusį kunigą (žr. Priedą Nr. 6.). Kodėl pastoracinį darbą dirbantys kunigai negyveno DP stovyklose, Tautinis delegatas savo apžvalgose nepaaiškina. Vis dėlto galima daryti prielaidą, kad jų gyvenamosios vietos pasirinkimui įtakos turėjo okupacinė teritorija, kurioje jie gyveno. Atsižvelgiant į sudėtingas pokario sąlygas ir tai, kad tarp pabėgėlių buvo įvairaus amžiaus dvasininkų, galima paaiškinti, kodėl 1946 m. net ketvirtadalis visų kunigų nedirbo sielovadoje (žr. Priedą Nr. 7.). Konkrečiau

[135] Kun. Igno Starkaus kreipimasis į Šlezvigo-Holšteino provincijos kunigus, 1947-01-22, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[136] Kun. Jono Kardausko laiškas Tautiniam Delegatui, 1947-01-04, ibidem.
[137] Tautinio Delegato įgaliotinio Austrijoje kun. Petro Bačinsko pranešimas apie Austrijos lietuvių dvasinį bei materialinį gyvenimą Tautiniam Delegatui, 1948-07-11, ibidem.
[138] *Antano Maceinos laiškai prel. Pranciškui Jurui*, sud. Antanas Liuima, p. 32.
[139] Vincas Bartusevičius, *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje*, p. 123; Juozapo Fringso pamokslas: „Mes gyvename laike, kada bėdoje ir paskiras asmuo turi galėti pasiimti tai, kas reikalinga jo gyvenimo ir sveikatos užtikrinimui, jeigu jis to kitu būdu, savo darbu ar išmalda, negali įsigyti“, žr. daugiau [interaktyvus], in: https://www.erzbistum-koeln.de/kultur_und_bildung/historisches-archiv/projekte/schaetze-aus-dem-archiv-1/eine-predigt-mit-folgen-die-bedeutung-des-wortes-fringsen/index.html [2026-05-11]

šis skaičius Tautinio delegato ataskaitose neanalizuojamas, tačiau tarp archyvinių dokumentų yra įvairių juodraščių, susijusių su bendro kunigų skaičiaus ir jų socialinės padėties duomenų rinkimu. Pavyzdžiui, Kauno arkivyskupijos kunigų sąraše, kuriame iš viso įrašyta 51 pavardė, prie kai kurių pažymėti komentarai, kodėl jie neužsiima pabėgėlių pastoracija: 7 nedirba dėl amžiaus ir sveikatos priežasčių; 5 be darbo; 2 „savavališkai" studijuojantys[140]; kun. Adolfas Stašys nesutiko su paskyrimais; 3 neopresbiteriai[141], 2 – dirbantys „naudingą mokslinį darbą"[142]. Nors autoriaus pastabos kelia rimtų abejonių dėl komentarų tikslumo, jos sufleruoja, jog buvo aiškių užduočių ar oficialių pareigų neturinčių kunigų. Taip pat palyginus tokius juodraštinius duomenis su Tautinio delegato pateiktomis pastoracinės veiklos ataskaitomis (žr. Priedus Nr. 6–8), galima matyti, jog 1947 m. iš 57 nedirbančių kunigų – net 33 priklausė Kauno ir Vilkaviškio vyskupijoms. Tai leidžia daryti prielaidą, kad dalis šių vyskupijų dvasininkų, galbūt ir su savo vyskupų žinia, pirmaisiais Tautinio delegato veiklos metais neskubėjo pripažinti naujosios jurisdikcijos. Kunigų blaškymąsi ir apsisprendimą dirbti ar nedirbti sielovadoje galėjo lemti ne tik asmeniniai veiksniai, bet ir bažnytinių autoritetų kaita.

Kunigų darbo sąlygos pokarinėje Vokietijoje ir Austrijoje labai skyrėsi priklausomai nuo okupacinės zonos politikos ir jos požiūrio į dvasininkų veiklą. Anglų zonoje kunigų teisinė ir materialinė padėtis buvo palankiausia – jie dažniausiai buvo pripažįstami kaip oficialiai dirbantys, dalis gaudavo atlyginimą ir turėjo atskiras gyvenamąsias patalpas, todėl galėjo aptarnauti stovyklas gyvendami už jų ribų[143]. Kai kuriems net buvo sudaroma

[140] Kun. Ignas Urbonavičius ir kun. Petras Celiešius 1945–1949 m. ruošė disertacijas Bonos universitete.

[141] Neopresbiteriai įvardinami kunigai: Petras Jonaitis (kunigo šventimus gavo – 1944-03-25), Petras Babinskas (1945), Viktoras Skilandžiūnas (1944-03-16).

[142] *Kunigai laisvi nuo pastoracijos lietuvių tarpe Kauno archidiecezijos*, nežinomo autoriaus, nežinoma data. Tačiau pagal tai kokia eilės tvarka susegti dokumentai Tautinio Delegato dokumentų segtuve, bei kokios temos nagrinėjamos, galima daryti prielaida, kad šie užrašai sukurti 1946 m., *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.

[143] 1949 m. iš 39 pastoracijoje dirbančių kunigų 12 negavo atlyginimo. Anot kun. Igno Starkaus, atlyginimas priklausė ir nuo stovyklos dydžio: „vieni kunigai, kurie gyvena didesnėse stovyklose, yra ekonomiškai lengvesnėje būklėje, kiti gi atsiduria visai skurdžioje padėtyje. Nors pastoracijos darbą dirba visi nesvarbu ar stovyklos klebono, ar mokyklos kapeliono, ar klebono pagalbininko, vienodai krikščioniškai ir kolegiškai žiūrint visi turėtų būti atlyginami. Tačiau, kaip Jums gerai žinoma, kur gyventojų % valdžios nustatytas vienam kunigui atlyginimą gauti, yra per mažas, kunigas, nepaisant jo didžiausių pastangų, ir jo darbo svarbos, atlyginimo negauna. Toksai kunigas pastoracijos darbo negali pamesti, nes jo darbas, kad ir mažesnėse stovyklose yra būtinas. Arba [...] panaikintos stovyklos kapelionai, atkeliami į naują vietą, jau

galimybė įsigyti automobilius bei lengviau apsirūpinti kuru. Amerikiečių zonoje situacija buvo gerokai prastesnė – tik nedaugelis kunigų gaudavo atlyginimą ir buvo pripažįstami kaip dirbantys pagal UNRRA standartus, o gyvenimo sąlygos dažnai buvo nepalankios: trūko atskirų kambarių, reikėjo patiems rūpintis buitimi. Prancūzų zonoje padėtis buvo blogiausia – mažos stovyklos nepajėgė užtikrinti nei materialinio aprūpinimo, nei tarnybinių sąlygų[144].

Nors Austrija taip pat buvo priskirta prie okupacinių teritorijų, tačiau nebuvo taip griežtai kontroliuojama kaip Vokietija ir turėjo daugiau galimybių spręsti problemas savarankiškai. Austrai pabėgėlius vertino nepalankiai – jie buvo laikomi našta šalies ūkiui, destabilizuojančiu visuomenės veiksniu ir komplikuotų santykių su kaimynais iš Rytų priežastimi. Nepaisant sąjungininkų nurodymų užtikrinti pabėgėliams tokias pačias teises kaip vietiniams gyventojams, šie reikalavimai dažnai nebuvo įgyvendinami. Dauguma pabėgėlių vylėsi persikelti į Vokietijos DP stovyklas, kur gyvenimo sąlygos buvo geresnės. Todėl 1947 m. atsiradus daugiau galimybių išvykti – anglų zona beveik ištuštėjo, o amerikiečių zona sumažėjo per pusę[145]. Tai neliko nepastebėta ir kunigų tarpe. Ištuštėjus stovykloms, likę lietuviai gyveno išsisklaidę dideliais atstumais. Šešiasdešimtmetis kun. Kazimieras Rickus turėjo aptarnauti prancūzų zonoje Vorarlbergo-Bregenzo koloniją, kurioje iš 150 net 125 lietuviai gyveno išsisklaidę. Negana to, negaudamas jokios paramos iš šalies buvo priverstas dirbti pas vietinius ūkininkus darbininku[146]. Rydo stovyklų kapelionas Pranas Baltrumas negalėjo sau leisti persikelti į Rydo stovyklą, kadangi prarastų vietinio austrų klebono išlaikymą už pagalbą parapijoje[147]. Remiantis dekano kun. P. Bačinsko ataskaita Tautiniam delegatui, matyti, kad iš aštuonių tuo metu pastoracijoje Austrijoje dirbusių kunigų daugiau nei pusė gyveno itin skurdžiai. Aprašydamas situaciją Insbruke, kur jam talkino kun. Kazimieras Kuzminskas ir kun. K. Razminas, dekanas pabrėžė, jog materialinė padėtis buvo tokia sunki, kad „pragyvenimui

paliekami be etato. Tie, kurie seniau gyveno savo vietoje ir toliau pasilieka etatuose. Kyla būtina kolegiška pareiga vieni kitus suprasti, vieni kitiems padėti, iškyla savitarpinio ekonomiško aprūpinimo reikalas.“, pagal Vyriausiojo Lietuvių Tremtinių Sielovados Tvarkytojo Įgaliotinio Anglų Zonoje monsinjoro kun. Igno Starkaus kreipimąsį į konfratrus, 1949-03-30, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.

[144] „Religinis-moralinis gyvenimas tremtyje“ in: *Auka*, Nr. 1, 1947, p. 5.

[145] Vincas Bartusevičius, *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje*, p. 482–484.

[146] Tautinio Delegato įgaliotinio Austrijoje kun. Petro Bačinsko pranešimas apie Austrijos lietuvių dvasinį bei materialinį gyvenimą Tautiniam Delegatui, 1948-07-11, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas, l. 3.

[147] Ibidem, l. 1.

parduodami net drabužiai“[148]. Dvasininkus apsvarstyti alternatyvius pragyvenimo šaltinius skatino ir tai, kad tautiečiams pradėjus masiškai emigruoti sumažėjo jų pastoracinės veiklos apimtis, o kartu silpo ir motyvacija tęsti tarnystę pabėgėlių bendruomenėse. Be to, Austrijoje dirbę lietuvių kunigai dažnai negaudavo informacijos iš Tautinės delegatūros, o tai dar labiau apsunkino jų veiklos koordinavimą[149]. Iš karto po karo Tirolyje apsigyveno arkivysk. J. Skvireckas, kuris uoliai įsitraukė į Šv. Rašto vertimus ir lietuvių kunigų kolegijos steigimą Romoje, tačiau šaltiniuose nepateikiama duomenų, ar jis stengėsi padėti kunigams Austrijoje.

Vokietijoje kai kuriems kunigams pavyko įsitraukti į vietos sielovadą. Kun. Vytautas Zakaras iki karo pabaigos pagelbėjo Gepingene, o po karo tapo ten įsikūrusios lietuvių stovyklos kapelionu[150], kun. Jonas Kučingis vos tik atvykęs į Vokietiją rado prieglobstį Rotenburgo vyskupijoje (Švabijoje), kur įsidarbino Nasgenstadto klebonu[151]. Pabėgėlius kunigus prieglobsčio ieškoti pas vietinius vokiečius ypač skatino materialinis stabilumas: pastovi gyvenamoji vieta, gaunamas atlyginimas ir socialiniai ryšiai. Įgytas autoritetas vokiečių tarpe leido kun. J. Kučingiui padėti atvykusiems tautiečiams įsidarbinti pas vietinius ūkininkus[152]. Kita vertus, nors tarnystė vietinėje parapijoje užtikrindavo visapusišką aprūpinimą, ji taip pat reikalavo daug laiko ir jėgų, todėl lietuvių pastoracija nuo to nukentėdavo – prel. P. Penkauskas Austrijoje Linco pabėgėlių stovyklos lietuviams mišias galėdavo aukoti tik kartą per mėnesį[153]. Vis dėlto tokių atvejų šaltiniuose yra vos keli, nes galimybės įsidarbinti vokiečių ir austrų parapijose buvo labai ribotos – jas dažnai lėmė konkurencija, vietos ordinaro geranoriškumas ar vokiečių kalbos mokėjimo lygis.

Turint omenyje, kad kunigai dėl studijų seminarijoje ar užsienio universitetuose mokėjo ne vieną užsienio kalbą, jų kompetencijos buvo vertinamos ir vietos institucijose. Pavyzdžiui, jie buvo kviečiami dirbti vertėjais okupacinės zonos karinėje administracijoje ar tęsiant mokslinį darbą

[148] Ibidem, l. 3.
[149] Ibidem, l. 4.
[150] „Mirė kun. Vytautas Zakaras OFM“, in: *Darbininkas*, 1995, Nr. 42, p. 7.
[151] J. Kj, „Introibo ad Altare Dei: Prelatas J. Kučingis 40 metų Dievo ir tautos tarnybos“, in: *Lietuvių Dienos*, 1977, Nr. 5, p. 6.
[152] Ibidem.
[153] Tautinio delegato įgaliotinio Austrijoje kun. Petro Bačinsko pranešimas apie Austrijos lietuvių dvasinį bei materialinį gyvenimą Tautiniam delegatui, 1948-07-11, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas, p. 4.

Vokietijos universitetuose[154]. Kardinalūs gyvenimo kokybės pokyčiai karo metu dvasininkus vertė galvoti apie alternatyvias pragyvenimo formas, produktyviai išnaudoti laisvalaikį. Kun. Jonas Steponavičius paskutinius karo metus praleido dirbdamas Bavarijoje Jagesdorfo apylinkėje veikusiame tekstilės fabrike prie audimo staklių, o vėliau dirbo pagalbininku ūkyje Vangeno Badeno apylinkėje. Numanydamas, kad gali tekti emigruoti į JAV, šalia lietuvių pastoracijos laisvą laiką skyrė mokymuisi „visokių amatų: staliarystės, šaltkalvystės, audimo, šoferio-mechaniko, elektrotechniko. Gavau diplomą ir važiuoju mašina“ [155].

Sudėtingomis gyvenimo sąlygomis išryškėjo ir individualūs kunigo pašaukimo persvarstymai, kuriuos Tautinis delegatas bandydavo išspręsti arba toleruoti. 1949 m. Vestfalijos zonos įgaliotinis kun. Ignas Starkus skundėsi Tautiniam delegatui dėl kun. Broniaus Zdanavičiaus netinkamo elgesio su pasauliete moterimi – „kad ir iškeltas Diepholz‘an, vis tiek pasiliko dažnas savo simpatijos, pasilikusios Grevene, lankytojas“[156]. Atsakydamas Tautinis delegatas nurodė įgaliotiniui įspėti nusižengusį kunigą, surinkti faktus, o esant kraštutinumams – suspenduoti[157]. Šaltiniuose minima ir daugiau atvejų, kai dvasininkų nusižengimus buvo siekta ištaisyti grasinant suspensa, tačiau dokumentuotai žinomi tik du atvejai, kai ši bausmė iš tiesų buvo pritaikyta: kun. Balys Chomskis, kurio konkrečios suspendavimo aplinkybės nenurodytos[158], ir kun. Ipolitas Račys dėl girtuokliavimo[159]. Rūpestį įgaliotiniui kun. I. Starkui kėlė ir Volterdingeno lietuvių gimnazijos direktoriaus kun. Vytauto Baltučio elgesys. Gyvendamas pereinamoje stovykloje 2–3 savaites nelaikė Šv. Mišių ir nieko nepranešęs nusprendė išvykti į Kanadą dirbti geležinkeliečiu. Be to aplinkiniai jį įtarė artimų santykių palaikymu su moterimi, nes jie gyveno viename kambaryje. Kun. I. Starkus šias aplinkybes apibendrina taip: „jeigu galima būtų juo tikėti, tai, bent aš taip manau, beveik galima gal būtų į jo važiavimą darbininku žiūrėti pro

[154] Kun. Vincento Endriūno ataskaita apie Franken ir Oberpfalz dekanato lietuvius ir juos aptarnaujančius kunigus, 1946-05-22, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[155] Aldona Vasiliauskienė, *Kunigas Jonas Steponavičius – švietėjas ir lietuvybės puoselėtojas*, Utena, 2023, p. 278–279.
[156] Kun. Igno Starkaus laiškas neįvardintam kunigui kanauninkui (Tautiniam Delegatui), 1949-04-13, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[157] Kun. Felikso Kapočiau atsakymas neįvardintam monsinjorui (Ignui Starkui), 1949-04-26, ibidem.
[158] Vyskupo Vincento Brizgio ir vyskupo Vincento Padolskio laiško Apaštaliniam nuncijui Vokietijoje arkivyskupui Cezariui Orsenigo kopija, 1945-12-31, *VAA*, Berlyno nunciatūros archyvas, F–109, b. 38, l. 180.
[159] Tautinio Delegato laiško kun. Ipolitui Račiui kopija, 1947-03-21, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.

pirštus ir tegul važiuotų, nes sutrukdžius, vis tiek vargu jau jį pataisytume. Ne čia, tai kitur, o vis tiek norėdamas draugę susiras“[160]. Šią situaciją Tautinis delegatas įvertino tik išreikšdamas gailestį, bet nesiėmė jokių priemonių kunigui sulaikyti ar kliudyti jo emigraciją – jo likimą paliko Apvaizdai ir kun. I. Starkaus „prudentia pastoralis“[161].

Greta sakramentų teikimo pabėgėliams kunigai turėjo stebėti ir fiksuoti stovyklos gyvenimo dinamiką bei svarbesnius įvykius ir apie juos pranešti Tautiniam delegatui. 1946 m. rugsėjį dvasininkų buvo paprašyta vesti „Kolonijos religinio gyvenimo kroniką“, kurioje turėjo būti fiksuojami svarbesni stovyklos kasdienybės momentai, pamaldų laikymo vietos, kaupiama fotografinė medžiaga, registruojamos iškilmės, fiksuojama informacija apie veikiančias brolijas ar kitas katalikiškas organizacijas[162]. Viena iš priežasčių, paskatinusių Tautinį delegatą rinkti informaciją, galėjo būti gaunami kunigų laiškai apie moralinę destabilizaciją DP stovyklose. Pavyzdžiui, 1946 m. vasarį kun. Vincentas Leščinskas dalinosi įspūdžiais iš apsilankymo stovykloje, kaip „jaunas vyras, jokiu darbu neužsiėmęs [...] tyčiodamasis prisikrovęs kišenes šakalių išėjo į gatvę manęs lyg ir palydėti“[163]. Tokį reikalavimą vesti stovyklų kronikas galima interpretuoti kaip siekį paskatinti dvasininkus aktyviau dalyvauti ne tik religinėje, bet ir pasaulietinėje stovyklų veikloje, taip didinant jų matomumą ir stiprinant Katalikų Bažnyčios autoritetą.

Tautinės delegatūros leidžiamame „Aukos“ žurnale buvo skelbiama ne tik informacija apie pastoracijos organizavimą (instrukcijos, religiniai tekstai, pranešimai), bet ir pačių dvasininkų anonimiškai pristatyti vaizdeliai-įspūdžiai iš gyvenimo DP stovyklose. 1947 m. pirmajame žurnalo numeryje rašantysis atkreipia dėmesį, kad kai kuriems kunigams galėjo būti iššūkis dirbti tarp įvairaus socialinio statuso žmonių: „Įsivaizduok, mano kolonijoj perdėm inteligentai – visokie profesoriai, direktoriai, pulkininkai. Prieš juos visuomet turi jaustis lyg menkesnis. Iš kunigo jie reikalauja daug – ne tik pamoksluose, bet ir šiaip darbe. Jie kartais mėgsta įsakyti, o tau nėra žodžių atsikirst, juoba, kad kunigo padėtis dažnai šito neleidžia“[164]. Tame pačiame

[160] Kun. Igno Starkaus laiškas neįvardintam kunigui kanauninkui (Tautiniam Delegatui), 1949-04-13, ibidem.
[161] Kun. Felikso Kapočiau atsakymas neįvardintam monsinjorui (Ignui Starkui), 1949-04-26, ibidem.
[162] Trečiosios Popiežiaus Misijos Tautinio Delegato lietuviams Vokietijoje ir Austrijoje kan. Felikso Kapočiaus bendraraštis Nr. 7-8, Išeivijos instituto archyvas, F. 1, ap. 1–7, b. 19858–2557, l. 1r–v.
[163] Kun. Vincento Leščinsko laiškas Tautiniam Delegatui, 1946-02-12, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[164] „Iš kunigo rūpesčių tremtyje“, in: *Auka*, 1947, Nr. 1, p. 26.

žurnale spausdintoje Tautinio delegato nuomonėje teigiama, kad anglų zonoje kunigo veikla moraliniu požiūriu buvo laikoma ypač reikšminga. Dėl intelektualinių pajėgumų stygiaus jiems buvo skirtos ne tik pastoracinės pareigos, bet prašyta ir pagalbos švietimo bei kultūros srityse. Įspūdžiai iš amerikiečių zonos tokie: „Stovyklose, kur inteligentų dauguma, susidaro varžybos veikloje ir administracijoje; kylą nesutarimai suskaldo stovyklų nuotaiką ir kunigui būna nelengva tokioj padėty atlikti savo pareigas. Be to, esant inteligentų daugumai, kunigui sunkiau būti jų dvasiniu vadovu, nes jam statomi ypatingesni reikalavimai. Kunigui neretoje vietoje sunku sulaukti pagelbos: kartais jis pats turi stovėti eilėse maisto parsinešti, gamint pats valgį, skalbtis“[165]. Šie Tautinės delegatūros administracijos pastebėjimai apie pirmuosius veiklos metus leidžia daryti prielaidą, kad kunigų vaidmuo svyravo nuo aukštai vertinamo ugdytojo ir visuomenininko iki socialiai izoliuoto ir pervargusio dvasininko, susiduriančio su kasdienio išgyvenimo ir tarnystės suderinimo iššūkiais.

Karštesnio būdo kunigai savo nuomonę reikšdavo pamoksluose, kurie ne visada galėjo pasirodyti taktiški vietinės valdžios atžvilgiu. 1949 m. kun. Budzeika buvo iškviestas tardymui už anglų administracijos kritiką dėl jų organizuojamų vaikų stovyklų. Nepaisant tardytojo pastangų perkalbėti, kunigas griežtai atsisakė ir pridūrė – „pasakiau ir sakysiu“, ir toliau kritikavo skundėjus[166].

Viena iš opių problemų, kėlusių nerimą dvasininkams, buvo besitęsiantis girtuokliavimas. Tautinis delegatas alkoholio vartojimą laikė gana įprastu reiškiniu pabėgėlių kasdienybėje: daugelis, išgyvenę įvairias asmenines ar šeimos tragedijas ir neturėdami aiškios perspektyvos ateičiai, paguodą ir užmarštį atrasdavo svaigaluose[167]. Tačiau priklausomybės nuo alkoholio problema palietė ir dalį dvasininkų. 1946 m. gegužės mėnesio dekanų suvažiavimo susirinkimo gairėse šalia žinių apie dvasininkus, išreiškiamas rūpestis, ką daryti su „nedrausmingaisiais“ kunigais[168]. Šaltiniuose nėra pateikiama tikslių duomenų, kiek kunigų susidūrė su šia problema. Žinomas tik vienas atvejis, kai Mėrbeko DP stovyklos kapelionas kun. Alfonsas Petraitis 1947 m. kovo 17 d. paskundė savo padėjėją kun. I. Račį, kuris „dėl savo dažno ir skandalingo girtuokliavimo pasidarė stovykloje

[165] Ibidem, p. 5.
[166] Kun. Igno Starkaus laiškas neįvardinant kanauninkui (Tautiniui Delegatui), 1949-06-11, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[167] „Religinis lietuvių gyvenimas: Vokietijoje ir Austrijoje“, in: *Auka*, 1949, Nr. 4, p. 155.
[168] Lietuvių Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus tautinių dekanų susirinkimo planas, *VAA*, Berlyno nunciatūros–III Popiežiaus misijos, F–11, b 43–4, l. 574.

visiškai nepakenčiamas“[169]. Į šį skundą buvo sureaguota nedelsiant – jau kovo 21 d. kun. I. Račys buvo suspenduotas nuo visų kunigiškų pareigų ir pastoracijos Vokietijoje bei Austrijoje[170].

Gyvenimo sąlygos darė didelę įtaką kunigų kasdienei maldos praktikai DP stovyklose. Dvasininkai kreipėsi į Tautinį delegatą, prašydami leidimo vietoje brevijoriaus melstis rožančių. Jie argumentavo, kad rožančius yra lengviau pritaikomas prie įvairių gyvenimo aplinkybių ir padėtų išlaikyti maldos discipliną net ir esant dideliems trukdžiams. Kun. Baltramiejus Būdvytis laiške atvirai išreiškė dvasinius ir praktinius sunkumus, su kuriais susidūrė kasdienėje maldoje: „esant nenormalioms gyvenimo ir darbo sąlygoms, man yra labai sunku ir kartais beveik neįmanoma kasdien kalbėti Brevijorių. Neatkalbėdamas poterių ar tai dėl sutrukdymų ar dėl per mažų pastangų (o kartais ir dėl apsileidimo), turiu nuolatinį sąžinės neramumą. Nes dažniausiai gali būti peccatum mortale. Nenorėdamas tokioje būklėje ilgiau pasilikti prašau Jūsų Prakilnybę man Brevijorių pakeisti į šv. Rožančiaus kalbėjimą, kas yra daug patogiau visokiose aplinkybėse sukalbėti“[171]. Kun. Domininkas Kenstavičius argumentavo tuo, jog rožančiaus kalbėjimas yra kur kas paprastesnis kelionėse[172], o kun. Antanas Sabas – dėl akių nuovargio, kadangi stovyklose mažai elektros šviesos, taip pat jis neturi visų brevijoriaus dalių[173]. Tautinis delegatas, atsižvelgdamas į kunigų prašymus, galėjo padaryti individualias išimtis, tačiau pastoracinėse instrukcijose visuotinai ši inovacija nebuvo įgyvendinta. Visos Tautinio delegato išimtys nustojo galioti 1949 m. sausio 1 d.[174].

Į pabėgėlių pastoraciją DP stovyklose aktyviai įsitraukė ir Lietuvos vyrų vienuolijų atstovai egzilyje – jėzuitai, kapucinai, saleziečiai[175]. Žinomas lietuvių misionierius jėzuitas J. Bružikas tęsė savo veiklą Vokietijoje ir

[169] Kun. Alfonso Petraičio laiškas Tautiniam Delegatui, 1947-03-17, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[170] Tautinio Delegato laiško kun. Ipolitui Račiui kopija, 1947-03-21, ibidem; Žinoma, kad Ipolitas Račys 1950 m. vasario 16 d. laivu atplaukė į JAV, kur apsistojo pas studijų draugą kun. Baltrūną. Kun. Ipolitas Račys g. 1901, įšventintas 1927, mirė 1964.
[171] Kun. Baltramiejaus Būdvyčio laiškas Tautiniam Delegatui, 1947-10-31, ibidem.
[172] Kun. Domininko Kenstavičiaus laiškas neįvardinantam kunigui (Tautiniui Delegatui), 1948-03-05, ibidem.
[173] Kun. Antano Sabo prašymas Tautiniui Delegatui dėl brevijoriaus kalbėjimo pakeitimo Šv. Rožančiaus malda arba kitomis maldomis, 1947-04-07, ibidem.
[174] Feliksas Kapočius, „Bendraraštis Nr. 18“, in: *Auka*, 1949, Nr. 4, p. 32.
[175] Vyskupo Vincento Brizgio ir vyskupo Vincento Padolskio laiško Apaštaliniam nuncijui Vokietijoje arkivyskupui Cezariui Orsenigo kopija, 1945-12-31, *VAA*, Berlyno nunciatūros archyvas, F–109, b. 38, l. 180.

Austrijoje, kur aplankė net 120 stovyklų[176]. Jam talkino br. P. Kleinotas, leidęs „Misionieriaus laiškus“, iki 1948 metų pabaigos buvo išleistas 21 jų numeris[177]. Saleziečių kun. A. Sabaliauskas aptarnavo lietuvių ir lenkų pabėgėlių stovyklas: „kas sekmadienį rytais ir vakarais laikydavau net po penkerias šv. Mišias ir sakydavau tiek pat pamokslų lenkų ir lietuvių kalbomis. 1945–6 metų bėgyje suteikiau vien tik lenkų stovyklose moterystės sakramentą dviem šimtams porų ir krikštą – šimtui penkiasdešimts. Iki išvažiavimo į Pietų Ameriką teko aplankyti visą eilę lietuvių stovyklų Vokietijoje, prancūzų ir amerikiečių okupacinėse zonose, su rekolekcijomis-paskaitomis apie Indija ir šv. Jono Bosko“[178].

1.1.3. Dvasininkų karjeros vingiai: tarp asmeninės ir Bažnyčios vadovybės vizijos

Nuo 1947 metų, suintensyvėjus karo pabėgėlių emigracijai iš DP stovyklų į Vakarų šalis, pradėjo mažėti lietuvių kunigų, dirbusių Vokietijoje ir Austrijoje, skaičius (žr. Priedą Nr. 8). Postūmį neužsisėdėti karą pralaimėjusiose šalyse galėjo duoti lietuvių egzilio vyskupų parodyta iniciatyva kuriant Šv. Kazimiero kolegiją Romoje, kai išaugo dvasininkų susidomėjimas galimybe tęsti studijas užsienyje[179]. Į Romą vyko ne tik oficialiai paskirti studentai – kai kurie kunigai, neturėdami savo vyskupų skyrimo ar įgaliojimų, savarankiškai kreipdavosi į kolegiją, prašydami būti priimami gyvenimui ir studijoms. Dažnas jų tikėjosi galimybės netrukdomai tęsti mokslus, nesigilinant į jų kanoninį statusą ar pastoracinį paskyrimą. Tačiau toks požiūris kėlė iššūkių kolegijos administracijai – dėl vietų trūkumo, studijuoti norintys kunigai neretai būdavo apgyvendinami kitose popiežiškose kolegijose, o prioritetas, kaip taisyklė, buvo teikiamas klierikams[180]. Nors akademinių studijų Romoje siekiančių kunigų skaičius

[176] Bronius Krištanavičius, *Tėvas Jonas Bružikas S. J.*, p. 142; Atsiminimuose pabrėžiama ir Bružiko kaip moralinio sergėtojo vaidmuo vedant misijas: „Lankydamas kambarius, jis rasdavo vyrus su meilužėmis ir administracijos pagalba išvaikydavo demoralizacijos platintojus. Kur nebuvo katalikų bažnyčios, T. Bružikas vesdavo misijas kitatikių maldos namuose“.
[177] „Religinis lietuvių gyvenimas: Vokietijoje ir Austrijoje“, in: *Auka*, 1949, Nr. 4, p. 151.
[178] Antanas Sabaliauskas, „Nuo Nemuno krantų iki tropinės Venecuelos“, in: *Saleziečių balsas*, 1950, Nr. 1, p. 49.
[179] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1, p. 171.
[180] Ibidem, p. 188.

nuolat augo, dalis dvasininkų pasirinko tęsti mokslus ir arčiau – Vokietijoje, Austrijoje, Belgijoje.

Siekdamas išvengti teisinių ir kanoninių nesusipratimų ir sumažinti organizacinę destabilizaciją vadovaujamoje pastoracijoje, Tautinis delegatas 1947 m. sausio mėnesį išplatino pranešimą, skirtą Vokietijoje ir Austrijoje gyvenantiems lietuvių kunigams. Jame buvo aiškiai nurodyta, kad nė vienas dvasininkas negali vykti į užsienį be išankstinio Tautinio delegato leidimo. Be to, kiekvienam kunigui buvo privaloma turėti ir šalies, į kurią išvyksta, vyskupo oficialų pakvietimą. Vienintelė išimtis taikyta studijų atvejais, tačiau net ir tuomet buvo būtinas siunčiančiojo ordinaro rašytinis liudijimas apie kunigo tinkamumą akademinei veiklai[181]. Tokie patvirtinimai, vadinami *litterae commendatitiae* arba *litterae patentes*, buvo reikalaujami iš visų kunigų, kurie po 1944 metų paliko savo Lietuvos vyskupijas[182]. Prioritetas buvo teikiamas tiems dvasininkams, kurie aktyviai dalyvavo pastoraciniame darbe DP stovyklose ir nepriekaištingu elgesiu išsaugojo gerą lietuvių dvasininko vardą. Taip pat ir tiems, dėl kurių ateities elgesio nebuvo pagrindo abejoti[183].

Panašaus pobūdžio laišką lietuvių dvasininkams 1948 m. rugsėjo mėnesį paskelbė ir egzilio vyskupai. Jame buvo išdėstytos gairės kunigams, nepriklausomai nuo to, ar išvykdami iš Lietuvos jie buvo oficialiai ekskardinuoti (lot. *excardinare* – atjungti nuo vyskupijos). Dokumente nurodyta: „1) atvykus į naują gyvenimo vietą prisistatyti vietos Ordinarui ir priimti jo skiriamą darbą nepriklausomai ar tai lietuvių bendruomenė; 2) kas metus ruošti ataskaitas savo „originis“ vyskupui apie savo veiklą kartu su vietos Ordinarijato paliudijimu; 3) jei apsigyvenimo vietoje yra tremtinių iš Lietuvos, kurie nėra atsižadėję grįžti į savo Tėvynę, atvykę kunigai turi prievolę, su vietos Ordinaro pritarimu, pasistengti jiems teikti įvairiapusę pastoracinę paramą; 4) vietos Ordinarui nedraudžiant, atvykę kunigai turi prievolę sudaryti iš tremtinių labdaringas tarpusavio paramos draugijas; 5) savišalpos draugijos turi būti nepartinės; jų nariais gali būti tik tremtiniai, o rėmėjais ar garbės nariais – visi kiti; iš narių imami nedideli mokesčiai, iš kitų – aukos; 6) kas metus siųsti savišalpos draugijų metines ataskaitas su narių

[181] Trečiosios Popiežiaus Misijos Tautinio Delegato lietuviams Vokietijoje ir Austrijoje kan. Felikso Kapočiaus bendraraštis Nr. 10–11, *LIIA*, F. 1, ap. 1–7, b. 19857–2555, l. 1r–v.

[182] Vyskupų raštas lietuvių kunigams tremtyje, 1948-09-01, *VUB RS*, F–267, b. 391, l. 1.

[183] Lietuvių tremtinių sielovados tarnybos vyriausiojo sielovados tvarkytojo Vokietijoje Felikso Kapočiaus bendraraštis Nr. 2. Apie emigraciją, *LIIA*, F. 1, ap. 1–7, b. 19857–2555, l. 1.

sąrašais Lietuvos Arkivyskupui Metropolitui; 7) Lietuvos ordinarais tremtyje yra Vilkaviškio Koadjutorius Eksc. Dr. V. Padolskis Vilkaviškio Vyskupijos tremtiniams ir Kauno Arkivyskupas Metropolitas Juozapas Skvireckas su jo Vyskupu Padėjėju Dr. V. Brizgiu iš Kauno Arkivyskupijos atvykusiems tremtiniams ir kaip pavaduojąs kitus nepasiekiamus Lietuvos Ordinarus: Telšių, Panevėžio, Kaišedorių ir Vilniaus“[184].

Egzilio vyskupai šiuo atveju jautė pareigą nuosekliai informuoti savo kunigus – tai buvo svarbu tiek siekiant palaikyti gerus santykius su Apaštalų Sosto institucijomis, tiek išlaikyti savo, kaip autoriteto, poziciją tarp visų pabėgėlių kunigų. 1948 m. rugsėjo gairės išsiskyrė aiškiai suformuluotais, tačiau gana sudėtingais reikalavimais, kurių įgyvendinimui palengvinti arkivysk. J. Skvireckas 1949 m. lapkričio 18 d. paskyrė net 12 įgaliotinių kunigų Šiaurės ir Pietų Amerikai, Australijai, Anglijai ir Prancūzijai[185]. Įgaliotinių pareigybės buvo palaikyti ryšius su egzilio vyskupais teikiant jiems informaciją apie paskirtos srities kunigų skaičių, įsirašymą į vietinę vyskupiją[186].

1948–1949 m. vysk. V. Brizgys lankėsi JAV norėdamas susipažinti su Amerikos lietuvių religiniu ir kultūriniu gyvenimu, susitikti su vietiniais vyskupais ir patikrinti galimybes įsikurti. Apžvelgdamas savo kelionę, vyskupas įvertino, kad „Amerikoje lietuvių kunigų netrūksta, o daugybė jaunų, čia gimusių lietuvių kunigų, dirbančių nelietuvių parapijose, laukia, kada galės pereiti į lietuvių parapijas, parašiau į Vokietiją kan. Zakarauskui laišką, ragindamas kunigams patarti stropiai mokytis anglų kalbos, nes nėra vilties, kad ten esantys mūsų tremtiniai kunigai visi rastų sau vietos lietuvių parapijose“[187]. Panašius svarstymus 1949 m. rugsėjį išreiškė ir arkivysk. J. Skvireckas, atkreipdamas dėmesį į ryškėjančią tendenciją kunigams vykti į JAV be vietos vyskupų kvietimo: „kas nuvyko darbo sutartimi, atsiųsti giminių ar bičiulių, tie kvietėjai nė nemano patys tą kunigą išlaikyti, o tuojau siunčia jį pas vietos kleboną ir tas tesižinai su jų parkviestu kunigu, nors su klebonu tuo reikalu jie taip pat nesusitarę. Klebonas to nekviesto svečio priimti negali, nes jis neturi tam savo vyskupo sutikimo ir taip turi kuone per daug vikarų, net ir vietos klebonijoje nėra. Taip prasideda to kunigo kelionė

[184] Vyskupų raštas lietuvių kunigams tremtyje, 1948-09-01, *VUB RS*, F–267, b. 391, l. 1r.
[185] Kun. Mykolo Ražaičio laiškas Kauno arkivysk. Juozapui Skvireckui, 1949-12-14, *PKLKA*; taip pat šalia pateikiama vyskupų įgaliotinių skyrimo laiško projekto kopija įvardinta „(Nr. 851)”.
[186] Kun. Mykolo Ražaičio laiškas Kauno arkivysk. Juozapui Skvireckui, 1950-03-30, *PKLKA*.
[187] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 154.

per klebonijas ir diecezijas. Labai krinta į akį, kad tokie keliaujantieji kunigai dažnai nedėvi koloratkos, prasilenkia su vietos papročiais ir tuo susidaro apie save labai nepalankią nuomonę. Tokie be vietos, keliaują kunigai, sunkia našta gula ant vaišingesnių klebonijų ir šiaip ant savo tautiečių, kai tuo tarpu Amerikoje nėra įprasta, kad kas nors gyventų ne iš savo darbo. Tokių nelaimėn patekusių kunigų Amerikoje yra jau keliolika. Girdėti, kad ne vienas iš jų jau nuėjo į fabriką darbo ieškoti“[188]. Tačiau net ir geranoriškos vyskupų rekomendacijos dažnai likdavo neišgirstos, o kiekvieno dvasininko situacija buvo skirtinga. Pavyzdžiui, į JAV be vyskupo kvietimo atvykęs kun. Jonas Plankis 1950–1951 m., kaip ir kun. Juozas Juozavičius 1949–1952 m., dirbo fabrike[189], o kun. Domininkas Lengvinas 1950 m., remiamas lietuvės našlės iš Čikagos, įsidarbino pašto užsakymų tarnautoju[190].

Bendrai visų tautybių kunigų nedrausmingumas emigracijos klausimu glumino ir patį Apaštališkąjį vizitatorių Vokietijoje vysk. Aloyzą Muenchą. Jo teigimu, kunigų artimieji parūpindavo darbo pažymėjimus ar kvietimus, ir taip pamynę bažnytinę discipliną, dvasininkai išvykdavo kaip paprasti emigrantai[191]. Remiantis arkivysk. J. Skvirecko laiško projektu, vien užsienio vyskupo kvietimo emigracijai nepakako – kunigas turėdavo pereiti sudėtingą biurokratinę procedūrą, kuri galėdavo ir užsitęsti. Norint vykti į Šiaurės ar Pietų Ameriką, reikėjo gauti ir Apaštalų Sosto Konsistorinės kongregacijos leidimą, o keliaujant į Australiją ar Naująją Zelandiją – Tikėjimo propagandos leidimą. Be šio leidimo atvykę kunigai buvo laikomi *ipso facto suspensi a divinis* (lot. netekę teisės vykdyti kunigo pareigų). Galiausiai, kunigai taip pat turėjo gauti savo vyskupo ar vyresniojo, pavyzdžiui, Tautinio delegato pritarimą. Nors JAV rytinėse ir vidurinėse valstijose kunigų pakako, tačiau trūkumas buvo jaučiamas tose vakarinėse ir pietinėse valstijose, kur visuomenė buvo multikultūriška ir daugiakalbė. Lietuvių egzilio vyskupai, pasinaudodami Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Kunigų vienybe kaip tarpininke, kreipėsi į Amerikos vyskupus prašydami pasirūpinti pabėgėliais kunigais. 1948 m. Amerikos Katalikų Bažnyčios hierarchai įgaliojo prel. Emilį N. Komorą, imigrantų skyriaus vedėją Niujorke, kuris kartu su savo

[188] Skvirecko laiško projektas neįvardinant kunigui „N. N.“, *PKLKA*-Nr. 4. Lietuvių vyskupų įgaliotiniai: bendroji byla.
[189] Jonas Šlekys, „Kunigas, poetas, tremtinys“, in: *Naujasis Židinys–Aidai*, 1994, Nr. 9–10, p. 69.
[190] Milda Danys, *Dp, Lithuanian Immigration to Canada After the Second World War*, p. 289–290.
[191] Apaštalinio vizitatoriaus Vokietijoje laiškas Apaštalų sosto sekretoriui monsinjorui J. B. Montini, 1949-09-29, *VAA*, Berlyno nunciatūra-III Popiežiškoji misija, F–11, b. 46, l. 146.

atstovu mons. Stanley Berke'u vyko į Vokietiją ir Austriją, kur asmeniškai bendravo su kunigais ir derino jų įdarbinimo galimybes tolimosiose JAV parapijose[192]. Lietuvių hierarchai numanė, jog tikrai gali atsirasti tokių, kurie vis tiek nepaisys geranoriškų JAV vyskupų kvietimų atvykti dirbti, nes tai reikalavo pasiryžimo papildomai išmokti ne tik anglų, bet ir ispanų kalbą, o tai daugeliui tarpukario lietuvių kunigų buvo didelis iššūkis. Dėl šių priežasčių kai kuriems dvasininkams buvo patariama likti Europoje, kur pastoracinio darbo galimybės, ypač Vokietijoje, buvo realesnės, o kalbiniai ir kultūriniai barjerai – mažesni[193].

Nekontroliuojama dvasininkų emigracija į JAV kėlė rūpestį tiek Apaštalų Sostui, tiek pabėgėlių kunigų atstovams. 1950 m. Tautinis delegatas kun. F. Kapočius siekė įtikinti Apaštalų Sostą kuo greičiau lietuvių išeivijoje sukurti tokią struktūrą, kokia jau veikė italų emigrantų pastoracijoje – vietos vyskupijų ordinarai turėtų pabėgėlių sielovadą pavesti lietuvių kunigams, o viso pasaulio lietuvių pastoracijos organizavimui vadovautų marijonų kun. Juozas Vaišnora[194]. Šis klausimas buvo išspręstas tik iš dalies – 1951 m. Vokietijos ir Austrijos lietuvių sielovada patikėta kapucinų vienuoliui kun. A. Bernatoniui, taip pat įkurta Lietuvių sielovados tarnyba Vokietijoje. Tais pačiais metais Čikagoje, kur buvo susitelkusi didžioji JAV lietuvių diasporos dalis, apsigyveno vysk. V. Brizgys. Kun. L. Tulabos teigimu, iš pradžių JAV vyskupai nerodė jokio intereso priimti lietuvį vyskupą, kadangi tai galėjo konsoliduoti lietuvius katalikus ir susilpninti etninių parapijų integraciją į „amerikietiškąsias" Jungtines Valstijas[195]. Tai paaiškina, kodėl 1953 m. Apaštališkojo delegato laiške Vatikano valstybės sekretoriaus pavaduotojui mons. Domenico Tardiniui JAV episkopato požiūris į lietuvių sielovados organizavimą ilgalaikėje perspektyvoje gerokai skyrėsi nuo pačių lietuvių intencijų. JAV vyskupai pageidavo, kad kandidatas į JAV lietuvių katalikų diasporos vyskupus pirmiausia būtų „geru amerikiečiu", nepriklausomai nuo tautybės. Be to, jis turėtų būti gerai susipažinęs su JAV katalikų gyvenimu ir

[192] Kun. Felikso Kapočiaus laiško kopija neįvardintam monsinjorui, 1949-08-09, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[193] Skvirecko laiško projektas neįvardinant kunigui „N. N.", *PKLKA-Nr. 4. Lietuvių vyskupų įgaliotiniai: bendroji byla*, l. 1r.
[194] *Šventasis Sostas ir Lietuva popiežiaus Pijaus XII pontifikato metais*, sud. Arūnas Streikus, p. 457–464.
[195] *Iš Lietuvos evakuotų vyskupų (Skvirecko, Brizgio, Padolskio) ganytojiška ir visuomeninė veikla 1944–1960 m.: magistro darbas* p. 58–59, *Šventasis sostas ir Lietuva*, p. 469; Neaišku, ar galima tikėti kun. L. Tulabos tvirtinimu, esą pasinaudodamas turimomis pažintimis Vatikane jis įtikino kard. A. Piazza panaudoti Šv. Tėvo autorizaciją Čikagos vyskupo nuomonės „pakeitimui", in: Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1., p. 260–261.

bendrai suprantąs vietinę kultūrą bei baigęs amerikietišką seminariją. Čikagos arkivyskupo kard. Samuelio Stritcho nuomone vysk. V. Brizgys[196] ir lietuviai kunigai pabėgėliai išsiskyrė didesniu nacionalizmu nei pirmtakai, o tai prieštarauja „amerikietiško“ vyskupo idealui. Atsižvelgiant į tuometinę nestabilią geopolitinę padėtį manyta, kad tautinės nuotaikos suveiks kaip „stimulas grįžti į tėvynę, kai ateis laikas“[197].

1.2. Kunigų integracija Naujajame Pasaulyje XX a. 5–7 dešimtmečiais

Po 1950 m. lietuvių dvasininkai pasklido po įvairius pasaulio žemynus – nuo Vakarų Europos, Šiaurės ir Pietų Amerikos iki Australijos ar net tolimesnių misijų teritorijų. Toks geografinis išsisklaidymas nulėmė, kad kiekvieną regioną būtina nagrinėti atskirai, atsižvelgiant į vietos istorinį, socialinį ir religinį kontekstą. Skirtingose šalyse vyravo savitos katalikų sielovados tradicijos, bažnytinės hierarchijos struktūros bei požiūris į emigrantus, o tai neretai tiesiogiai veikė lietuvių kunigų galimybes įsitvirtinti, pasirinkti tarnystės sritis ar net išlaikyti savo tautinę tapatybę.

Galima išskirti dvi išeivijoje pasireiškusias pastoracinio darbo formas, kurias taikė dvasininkai. Šie modeliai atitinkamai prisidėjo ir prie dvasininko įvaizdžio visuomenėje kūrimo. Dauguma kunigų, persikėlusių į Šiaurės ir Pietų Ameriką, dirbo parapijose. Jose veikė chorai, religinės ir savišalpos draugijos, katalikiškų organizacijų padaliniai. Vakarų Europoje ir Australijoje dvasininkai aptarnavo lietuvių bendruomenes pasiskirstę regionuose, todėl lietuviai retai turėdavo nuolatos reziduojantį kunigą. Išimtys buvo tėvų marijonų globojama Anglijos Londono Šv. Kazimiero parapija ir Australijos Adelaidės lietuvių katalikų centras su bažnyčia. Kitais atvejais dvasininkas turėdavo rūpintis bažnyčios pasiskolinimu ar nuoma iš vietinės vyskupijos.

Šaltiniai, apibūdinantys emigravusių dvasininkų padėtį, dažniausiai aprėpia tik pirmąjį gyvenimo svetur dešimtmetį. Dėl to jie leidžia susidaryti fragmentišką ir gana selektyvų to laikotarpio vaizdą, kuriame ryškiausiai matomi įsitvirtinimo iššūkiai, o ilgesnės trukmės adaptacijos procesai lieka menkiau paliesti. Šiame poskyryje siekiama nustatyti, kokį institucinį statusą pabėgėliai dvasininkai turėjo konkrečiose šalyse ir kokias pareigas jie ėjo, taip

[196] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 180–181.
[197] *Šventasis Sostas ir Lietuva popiežiaus Pijaus XII pontifikato metais*, sud. Arūnas Streikus, p. 469.

pat išanalizuoti, kaip buvo užtikrinamas jų materialinis aprūpinimas, gyvenimo sąlygos bei socialinės garantijos.

Pagal 1955 m. ARLKKV paruošta kunigų išeivijoje elenchą duomenis pateikė 822 lietuvių kilmę sau priskyrę dvasininkai (vienuolynų novicijai, klierikai ir kunigai). Vien JAV buvo 364 lietuvių kilmės ten gimusių ar atvykusių dirbti prieš Antrąjį pasaulinį karą kunigų. Po 1940 m. šį skaičių papildė net 170 iš Lietuvos pabėgusių dvasininkų (žr. Priedą Nr. 9). Kanadoje lietuvių kunigų beveik nebuvo, o su pokario imigracijos banga atvykę katalikai iš DP stovyklų buvo aptarnaujami 25 pabėgėlių diecezinių ir vienuolių kunigų. Įdomu, kad beveik absoliuti dauguma į Šiaurės Ameriką nuvykusių kunigų šventimus buvo gavę dar Lietuvoje, o po karo nuniokotoje Vakarų Vokietijoje ir Italijoje maždaug pusė likusių dvasininkų pirmuosius kunigiškos tarnystės žingsnius žengė pabėgėlių stovyklose arba studijuodami Romoje.

1.2.1. Tarnystė paliktiems ir pamirštiems Vakarų Europoje

Postūmį naujam požiūriui į pabėgėlių padėtį pasaulyje suteikė 1952 m. paskelbta apaštalinė konstitucija *Exul Familia Nazarethana*, kurioje, atsižvelgiant į po Antrojo pasaulinio karo išaugusius migracijos mastus, migrantų sielovada pirmą kartą buvo sistemiškai apibrėžta pasauliniu mastu, remiantis RKB istorine ir kanonų tradicija. Visais aspektais, susijusiais su lotyniškojo rito migrantų dvasinių poreikių tenkinimu, nepriklausomai nuo jų geografinės padėties, buvo pavesta rūpintis Konsistorijos kongregacijai. Siekdama užtikrinti veiksmingą šios sielovados organizavimą, kongregacija įsteigė specialų Migracijos reikalų biurą, atsakingą už atskirų tautinių ar etninių grupių misionierių ir kapelionų veiklos koordinavimą. Tais atvejais, kai emigrantų skaičius konkrečioje šalyje išaugdavo, joje buvo skiriamas koordinatorius; kai bendruomenė buvo mažesnė, pastoracine veikla rūpindavosi vietinis misionierius ar kapelionas, dirbantis kartu su vietos bažnytinėmis institucijomis[198].

Didžiajai daliai pabėgėlių pavyko atrasti prieglobstį užjūrio valstybėse, tokiose kaip JAV, Kanada, Pietų Amerikos šalys ar Australija, kurioms reikėjo jaunų kvalifikuotų darbininkų, o Vakarų Vokietijoje liko tie, kurie dėl socialinių ar politinių priežasčių negalėjo ar neturėjo kur išvykti[199].

[198] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, p. 28–29; Arūnas Streikus, *Šv. Kazimiero Kolegija: istorijos eskizas*, p. 43.
[199] Vincas Bartusevičius, *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*, p. 44.

Tarp pasilikusiųjų buvo ir kelios dešimtys lietuvių pabėgėlių kunigų, negalėjusių emigruoti dėl silpnos sveikatos. Prie jų dar prisijungė ir keletas naujai įšventintų dvasininkų, sąmoningai panorusių nelikti abejingais likimo valiai paliktiems tautiečiams.

XX a. 6 dešimtmečio pradžioje Vakarų Vokietijoje vyko intensyvus DP stovyklų likvidavimas ir perkėlimas, o tai tiesiogiai veikė ir darbo stovyklas aptarnavusius dvasininkus, jų tarnystės apimtis bei jų reikalingumą pasilikti karo nualintame krašte. 1952 m. Vakarų Vokietijoje buvo 23 lietuviai kunigai, iš kurių 7 jau negalėjo efektyviai dirbti pabėgėlių pastoracijoje dėl amžiaus ar nervų, širdies, tuberkuliozės ligų[200]. Kun. A. Bernatonis apžvelgdamas pirmųjų darbo metų situaciją nuogąstavo, kad „trims jauniems kunigams nenormalus gyvenimas ir sunkios darbo sąlygos taip suardė sveikatą, kad turės keletui mėnesių pasitraukti iš pastoracinio darbo ir lopyti suardytą sveikatą“[201]. Vakarų Vokietijoje pasiliko ir kunigai, kurie dėl visuomeninės veiklos ar pasišventimo studijoms neatliko jokių oficialių sielovadininko funkcijų: kun. M. Krupavičius buvo Visuotinio lietuvių išsilaisvinimo komiteto vadovas (1956 m. persikėlė į JAV), o kun. A. Lėvanas teigė, kad Freiburge ir taip yra lietuvių kunigų perteklius, skundėsi susilpnėjusia sveikata ir rašė, kad „svarbiausias mano užsiėmimas, kaip buvusio homiletikos ir dogmatinės teol. profesoriaus, yra mokslinis darbas“[202]. Daugiausia kunigų 1955 m. buvo susikoncentravę pietinėse Vakarų Vokietijos žemėse – Bavarijoje ir Badene-Viurtemberge (žr. Žemėlapį Nr. 1), kadangi čia gyveno gausesnės lietuvių pabėgėlių bendruomenės[203].

[200] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija Lietuvių R. K. Kunigų Vienybės Amerikoje pirmininkui prel. Jonui Balkūnui, 1952-07-22, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1950–1952; 1953 m. sausio 1 d. Metinė Lietuvių Sielovados tvarkytojo kun. Alfonso Bernatonio ataskaita už 1952 m. Vyriausiam užsieniečių sielovados tvarkytojui kard. Jozefui Fringsui 1952 m., LKSA-b. Vyskupai: įvairūs raštai ir atsakymai 1953–1957.

[201] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija prel. Juozui Končiui, 1951-04-26, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1950–1952.

[202] Kun. Aleksandro Lėvano laiškas neįvardintam tėvui konfratrui, 1950-12-15, *LKSA*-b. kun. Alfonsas Bernatonis: laiškai ir įvairūs raštai 1950–1985.

[203] Vincas Bartusevičius, *Vokietijos lietuviai, 1950–1990*, p. 89–90.

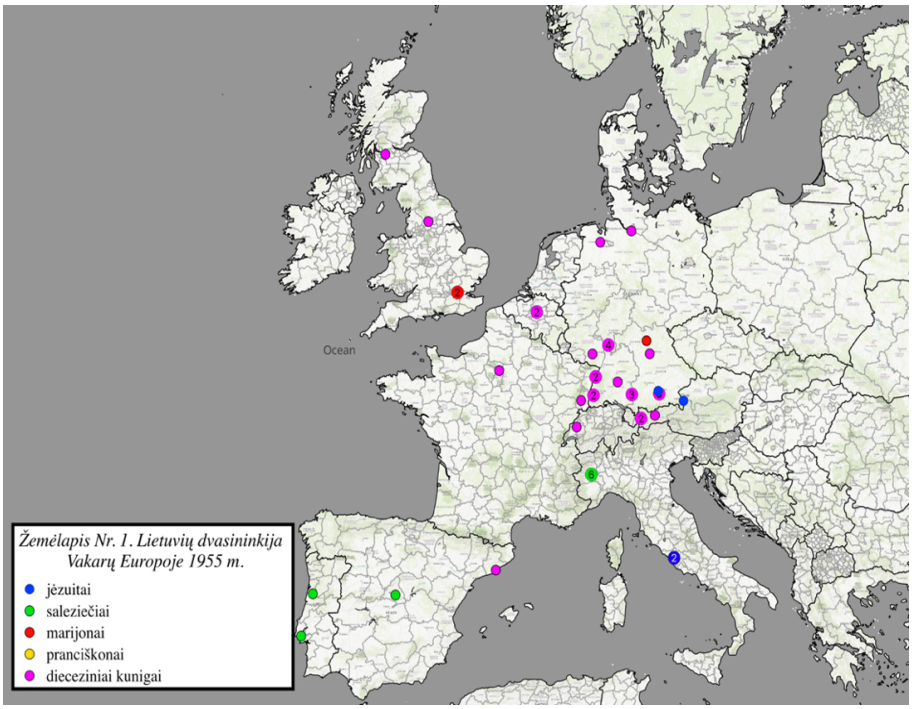

Nuo 1946 m. Vakarų Vokietijos ir Austrijos pabėgėlių stovyklose pastoraciją organizavo Tautinė delegatūra, kuri 1951 m. buvo performuota į Lietuvių tremtinių sielovados tarnybą, aptarnavusią 4–5 tūkst. katalikų, išbarstytų per 155 vietoves dvidešimtyje vyskupijų. Per visą aptariamą laikotarpį tarnybai vadovavo keturi kunigai: kapucinai kun. A. Bernatonis (1950–1965) ir kun. Konstantinas Gulbinas (1969–1985), kun. Jonas Aviža (1965–1969) ir kun. Antanas Bunga (1985–2000)[204]. Skirtingai nei Tautinė delegatūra, kuri tiesiogiai priklausė Apaštalų Sosto jurisdikcijai, pasilikę lietuviai kunigai palaipsniui buvo integruoti į vietinių vyskupijų struktūras.

Pagal naująją konstituciją visi užsieniečių sielovadoje dirbantys kunigai galėjo būti nominuoti misionieriais (1956 m. – 17 lietuvių kunigų, išskyrus sergančiuosius), kurie tapo vokiečių kunigų pagalbininkais aptarnaujant įvairias migrantų bendruomenes[205]. Sielovados centro direktorius buvo įpareigotas Vakarų Vokietijos vyskupams pateikti kasmetines pastoracinės veiklos ataskaitas, kurios būdavo paruošiamos dvasininkų

[204] Ibidem, p. 419.
[205] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija vysk. Vincentui Brizgiui, 1956-10-06, *LKSA*-b. Vyskupai: įvairūs raštai ir atsakymai 1953–1957.

užpildytų anketų pagrindu[206]. Kunigams keliami klausimai aprėpė materialinės padėties apžvalgą, finansinės paramos poreikį, santykius su vietos ordinariatais ir kitataučiais kunigais bei pageidavimus sielovados direktoriui. Šios ataskaitos turėjo padėti vyskupams susidaryti nuomonę apie realią padėtį ir projektuoti potencialius pokyčius vyskupijos mastu.

Dvasininkų įsiliejimą į vietines vokiečių parapijas turėjo paskatinti 1954 m. Miuncheno ir Freizingo arkivyskupijoje paskelbta nauja tvarka dėl pabėgėlių kunigų įdarbinimo. Pastarieji pirmą kartą galėjo teikti paraiškas dėl tarnybos šiose arkivyskupijos parapijose. Tačiau net ir gavę parapijoje vietą, jie galėjo joje dirbti tik su „nuolatinio vikaro“ (vok. *ständiger Pfarrvikar*) titulu[207]. Kaip buvo kitose vyskupijose, duomenų šaltiniai nepateikia, tačiau jau 1959 m. iš 20 Vakarų Vokietijoje gyvenusių lietuvių kunigų, pusė jų tiesiogiai buvo įdarbinti vietinėje vokiečių pastoracijoje[208]. Užsieniečių kunigų gerovė priklausė ne tik nuo Sielovados tarnybos, bet ir nuo pačių kunigų, kaip jie atliko savo pareigas, kas nelikdavo nepastebėta vietinių ordinarų. Pavyzdžiui, kun. V. Šarkai 1978 m. Osnabriuko vyskupas suteikė pasišventusiojo (vok. *Geistlicher Rat*) titulą[209], o kun. A. Bungai 1988 m. Augsburgo vyskupas suteikė prelatūrą[210].

Kun. V. Šarka, dirbęs Šiaurės Vakarų Vokietijoje, pasižymėjo itin plačia veikla. Osnabriuko ir Hildesheimo vyskupijose dvasininkai buvo įpareigoti rūpintis, kad įvairių tautybių katalikams sielovada būtų vykdoma jų gimtąja kalba bei laikantis jų liturginių tradicijų. Tačiau dažnai trūko tautinėms bendruomenėms artimų kunigų – tiek kalbančių jų kalba, tiek suprantančių jų gyvenimo kultūrą. Kadangi kun. V. Šarka mokėjo daug kalbų, jis buvo nuolat kviečiamas aptarnauti įvairias tautines grupes, neturėjusias savų dvasininkų. Pastoracinę pagalbą jis teikė ne tik lietuvių bendruomenei, bet ir lenkams, baltarusiams, graikų apeigų rito ukrainiečiams, taip pat gebėjo

[206] Metinė Lietuvių Sielovados tvarkytojo kun. Alfonso Bernatonio ataskaita už 1952 m. Vyriausiam užsieniečių sielovados tvarkytojui kard. Jozefui Fringsui 1952 m., 1953-01-01, *LKSA*-b. Vyskupai: įvairūs raštai ir atsakymai 1953–1957.

[207] Simon Strobl, „Flüchtlingsnot als Prüfstein für eine katholische Seelsorge. Die seelsorgliche Integration der katholischen Vertriebenen im Erzbistum München und Freising nach 1945“, in: *Beitrage zur altbayerishen Kirchengeschichte*, München, 2017, Band 57, p. 166.

[208] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, p. 63.

[209] Vokietijos lietuviams kunigams bendraraštis, 1978-04-06, *LKSA*-b. kun. Dr. Jonas Aviža: Sielovados bendraraščiai, informacijos apie religinę padėti Lietuvoje 1952–1978 m.

[210] 1988 m. Popiežiaus Jono Pauliaus II prelato titulo suteikimo rašto kopija kun. Antanui Bungai, *LKSA*-b. vysk. Antanas Deksnys ir Europos lietuviai kunigai.

vesti pamaldas ispanų, portugalų ir vokiečių kalbomis[211]. Kun. A. Bunga 1952–1958 m. dirbo lietuvių pastoracijoje, o po to gavęs klebono vietą Augsburgo vyskupijoje perėjo į vokiečių sielovadą. Septynerius metus dirbo Mitelnoifnacho parapijoje, o 1967 m. buvo perkeltas į naujai kuriamą Šv. Ulricho parapiją Bad Verishofenas mieste, kur vėliau jam buvo patikėtos dar trys parapijos[212].

Pirmaisiais pokario dešimtmečiais Vakarų Vokietijos katalikų vyskupai neskubėjo pabėgėlių kunigų teisių sulyginti su vietinių kunigų, nors tam ir buvo sudarytos sąlygos. Vokiečių katalikų teologas ir pabėgėlių pastoracijos tyrinėtojas kun. Adolfas Kindermanas[213] atkreipė dėmesį į tai, kad kanoniškai „pabėgėliai dvasininkai, jei tėvynėje buvo klebonais, tai ir liko senųjų savo tėvynės parapijų ganytojais ir negalėjo gauti parapijų priimančioje šalyje. Nors daugeliu atvejų tai buvo itin skaudu, šios krypties ir toliau buvo laikomasi. Todėl nebuvo nei atsistatydinimų, netgi nebuvo pensijų vyresnio amžiaus kunigams, o tik senatvės pašalpos, kad nebūtų paliestas gimtosios parapijos beneficijų klausimas. [...] Nė viena kita visuomenės grupė neparodė tokios ištikimybės tėvynei kaip katalikų dvasininkija iš Rytų“[214].

Ar visi lietuviai dvasininkai Vakarų Vokietijoje buvo inkardinuoti oficialiai į vyskupijas, nagrinėti šaltiniai informacijos nepateikia. Vakarų Vokietijos užsienio katalikų sekretoriatas Bonoje tik 1975 m. ėmėsi spręsti į vokiečių diecezijas neinkardinuotų užsieniečių kunigų senatvės aprūpinimo klausimą ir tuo tikslu paruošė anketą[215]. Tam tikrų prielaidų, jog tuo metu lietuvių kunigai dar galėjo būti neinkardinuoti, pateikia bendraraščio Vokietijos lietuviams kunigams autorius kun. Jonas Aviža, primindamas anketą pildantiems: „mums visiems reikia pabrėžti, kad nuo 1940 m. birželio

[211] Antanas Suraučius, *Dekanas Vaclovas Šarka*, p. 44.

[212] Ona Bartusevičienė, Prelatas Antanas Bunga. Šalia didžios energijos – visuomet geras ūpas, giedras žvilgsnis ir optimizmas, [interaktyvus], in: https://www.bernardinai.lt/prelatas-antanas-bunga-salia-didzios-energijos-visuomet-geras-upas-giedras-zvilgsnis-ir-optimizmas/ [2025-09-15]

[213] Adolfas Kindermannas (1899–1974) – vokiečių katalikų teologas, kanonistas ir tituliniu Utimmira vyskupu tapęs dvasininkas, žinomas kaip pabėgėlių ir Rytų Europos katalikų rėmėjas. Po Antrojo pasaulinio karo jis įkūrė Kėningšteine prie Taunuso veikusią filosofijos-teologijos mokyklą ir socialinės pagalbos centrą, taip dalyvavo „Kirche in Not“ kongresuose.

[214] Simon Strobl, „Flüchtlingsnot als Prüfstein für eine katholische Seelsorge. Die seelsorgliche Integration der katholischen Vertriebenen im Erzbistum München und Freising nach 1945“, in: *Beitrage zur altbayerishen Kirchengeschichte*, München, 2017, Band 57, p. 166.

[215] Kun. Jono Avižos paruošto Vokietijos lietuviams kunigams bendraraščio kopija, 1975-02-04, *LKSA*-b. kun. Dr. Jonas Aviža: Sielovados bendraraščiai, informacijos apie religinę padėti Lietuvoje 1952–1978 m., l. 1r.

mėn. 15 d. Lietuvos Bažnyčios gyvenimas yra sugriautas [...] Mes visi esame nuo 1940 ar 1944 metų išblokšti iš savo žemės ir grįžimas tėvynėn negalimas“[216].

Sielovados tarnybos direktoriai, remdamiesi apaštaline konstitucija, siekė iš Vokietijos ordinariatų išsireikalauti, kad užsieniečiai kunigai turėtų tokias pat teises, kaip ir vietiniai, bent jau materialinio aprūpinimo klausimais. 1956 m. tarpininkaujant prel. Albertui Büttneriui[217] buvo vedamos derybos su „Vok. Episkopatu, kad visiems kunigams pakeltų ir sulygintų atlyginimą. Norima pasiekti 400, – DM algos dydį apmokant taip pat ir pastoracijos išlaidos, išrūpinti senatvės ar nedarbingumo pensiją“[218]. Derybų rezultatas – nuo 1958 m. kiekvienas vietos ordinaras svetimtaučiais kunigais įsipareigojo rūpintis kaip savais, tačiau tai vis vien neužtikrino tolygaus dvasininko išlaikymo ir socialinių garantijų[219]. Ypatingo dėmesio reikalavo už konstitucijos „borto“ likę kunigai, kurie dėl amžiaus ar sveikatos problemų negalėjo gauti tokių lengvatų kaip misionieriaus statusą įgavę konfratrai. Kad materialinio nepritekliaus problemas spręsti būtų lengviau, lietuviai kunigai turėjo savišalpos draugiją, į kurią kasmet buvo kviečiama įnešti bent po 50 DM. Pinigai būdavo skiriami dvasininkų gydymuisi, atostogoms ar laikinai paskolai[220]. Papildomai kunigai socialinės paramos galėjo kreiptis į Rytų kunigų pagalbos organizaciją (vok. *Ostpriesterhilfe*) ir į Šv. Rapolo draugiją[221].

Remiantis 1950–1960 m. Sielovados tarnybos direktoriaus kun. A. Bernatonio korespondencija, vienas iš kertinių kunigų pajamų šaltinių buvo Šv. Mišių stipendijos. Kun. A. Bernatonis intensyviai susirašinėjo tiek su JAV jau įsikūrusiais lietuviais pabėgėliais, tiek ir su seniau ten dirbusiais kunigais, prašydamas papildomų lėšų pastoracijai: Mišių stipendijų, individualios paramos kunigams, lėšų konkretiems sielovados renginiams, tokiems kaip vaikų vasaros stovyklos ar kunigų suvažiavimai, rekolekcijos, ypač 1953 m.

---

[216] Ibidem.

[217] Albertas Büttner (1900–1967) buvo vokiečių katalikų kunigas, kuris po Antrojo pasaulinio karo organizavo pagalbą vokiečių pabėgėliams, 1951 m. tapo užsienio katalikų sekretoriato vadovu, o 1962 m. buvo apdovanotas prelato titulu.

[218] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija vysk. Vincentui Brizgiui, 1967-05-04, *LKSA*-b. Vyskupai: įvairūs raštai ir atsakymai 1953–1957.

[219] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija kopija kun. Viktorui Kaleckiui, 1958-01-16, *LKSA*- Kunigai: įvairūs susirašinėjimo raštai ir laiškai: Kun. Viktoro Kaleckio byla 1960–1965.

[220] Kunigų Savišalpos fondo apyskaita už 1955 m., *LKSA*-Kunigų Savišalpos fondas.

[221] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija kopija kun. Viktorui Kaleckiui, 1958-01-16, *LKSA*-b. Kunigai: įvairūs susirašinėjimo raštai ir laiškai: Kun. Viktoro Kaleckio byla 1960–1965.

Hiutenfelde įkurtai Vasario 16-osios gimnazijai[222]. Dvasininkai neretai laiškuose užsimindavo ar paprašydavo kun. A. Bernatonio atsiųsti Mišių stipendijų, pavyzdžiui, 1960 m. kun. D. Kenstavičius dėkojo už 41 Šv. Mišių stipendiją, kurios tuo metu jam buvo labai reikšmingos, „mat kiek persišaldžiau ir teko gripeliu pasirgti, nors kasdien dar pajėgdavau mišias atskaityti, bet susidaro tuojau atskirų išlaidų vaistams, gydytojui“[223]. Individualių rėmėjų sumos siekdavo nuo vieno dolerio iki kelių šimtų dolerių paramos. 1951 m. kun. A. Bernatonis bandė įtikinti prel. J. Končių paremti Sielovados tarnybos biuletenį, kurio leidyba „pareikalauja kas mėnesį nemažiau 500 DM, tai reiškia, daugiau kaip 100 dol. Už tai šioje vietovėje mano prašymas į Gerb. Kanauninką būtų, skirti Lietuvių Sielovadai Vakarų Vokietijoje apie 100 dol. mėnesiui“[224]. 1954 m. per BALF Čikagos vyskupijoje įsikūrę dipukai skyrė 100 dolerių Vakarų Vokietijoje pasilikusiems kunigams, o 50 dolerių vertės asmeninė siunta buvo išsiųsta kun. Salemonui Kaunui[225].

Sielovados tarnybos tvarkytojas, vykdydamas Vakarų Vokietijos vyskupų nurodymus užsieniečių pastoracijai, turėjo rinkti iš kunigų informaciją apie bendrą religinę, moralinę, socialinę ir kultūrinę lietuvių kapelionų veiklos būklę Vakarų Vokietijos lietuvių stovyklose ir bendruomenėse. Atsižvelgiant į kai kurių dvasininkų nestabilią sveikatos būklę, buvo teiraujamasi ir apie surašytus testamentus bei jų saugojimo vietą. Kasmetinės ataskaitos skyrėsi, tačiau jose daugiausia dėmesio buvo kreipiama į bendruomenės dydį, sakramentinio gyvenimo praktiką, lietuviškos spaudos prenumeratą bei tautinių minėjimų organizavimą. Iš 1959 m. duomenų apie 14 lietuvių pastoracijoje dirbusių kunigų matyti, kad Vokietijos episkopatas tik iš dalies įgyvendino *Exul Familia* konstitucijos nuostatas – kunigams buvo mokamas atlyginimas (jo dydis priklausė nuo vyskupijos), tačiau kelionių išlaidas kai kuriems tekdavo padengti patiems arba prašyti Sielovados tvarkytojo paramos[226]. Nuo 1966 m. klausimynuose atsirado ir pasiteiravimas apie sveikatos draudimą, greičiausiai nulemtas bendro dvasininkų senėjimo ir

[222] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija vysk. Vincentui Brizgiui prašant paraginti Amerikos lietuvius uoliau aukoti Vasario 16-ios gimnazijos steigimui, 1953-05-11, *LKSA*-b. Kun. Alfonso Bernatonio laiškai ir įvairūs raštai.
[223] Kun. Domininko Kenstavičiaus laiškas kun. Alfonsui Bernatoniui, 1960-02-05, *LKSA*-b. Kun. Alfonso Bernatonio laiškai ir įvairūs raštai.
[224] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija prel. Juozui Končiui, 1951-07-17, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1950–1952.
[225] Vysk. Vincento Brizgio laiškas neįvardintam Tėveliui (kun. Alfonsui Bernatoniui), 1954-01-09, *LKSA*-Vyskupai: Įvairūs raštai ir atsakymai 1953–57.
[226] 1959 m. Klausimynai visiems lietuviams kunigams Vokietijoje, *LKSA*-b. Parapijos: Pastoracinės veiklos informacinės žinios 1950–1962.

susirūpinimo nelaimių atvejais[227]. Žinoma, kad penki kunigai talkino ar dirbo vokiečių pastoracijoje. Kun. J. Aviža, gyvenęs kartu su kun. Jonu Tautkevičiumi, pastebėjo, kad pastarąjį bandė pasikviesti vikarauti Karlsfeldo klebonas, tačiau jis atsisakė. Dvasininkai taip pat buvo kviečiami patarnauti seserims vienuolėms, tačiau tokios pareigos pririšdavo prie vienos vietos ir mažindavo jų judėjimą, o tai neabejotinai atsiliepė lietuvių pastoracijos veiksmingumui[228].

Kunigai, dirbantys lietuvių sielovadoje, kad pasiektų lietuvių bendruomenę, neretai turėdavo įveikti didelius atstumus, o tam neturėjo tinkamų transporto priemonių. Jų laiškuose, rašytuose XX a. 6–7 dešimtmetyje, jaučiamas itin didelis poreikis turėti privatų automobilį, skirtą tolimoms kelionėms. 1952 m. Sielovados tarnybos dispozicijoje buvo trys Volkswagen automobiliai, kuriuos suteikė Nacionalinė katalikų gerovės tarnyba (angl. *National Catholic Welfare Care*)[229]. Kartais vyskupija, kurios teritorijoje dirbdavo dvasininkas, jam parūpindavo automobilį. Pagal 1959 m. kunigų metines ataskaitas, net 7 iš 14 kunigų turėjo automobilius[230]. Kun. A. Bernatonis juokavo, kad kunigams „būtų dar praktiškiau turėti po oroplaną, nes ir su caru *(automobiliu)* nesuspės savo parapijų apvažinėti“[231].

Vakarų Vokietijoje lietuvių bendruomenės buvo išsibarsčiusios dideliais atstumais nuo kunigų gyvenamosios vietos, todėl suprantama, kodėl transporto priemonė buvo labai vertinama. 1952 m. Kun. Alfonsas Riškus aptaranavo 94 asmenis, vidutiniškai nuo jo nutolusius 51 km, o kai kurie atstumai siekdavo net 112 km. Dvasininkas ataskaitose nuogąstavo, kad visų „normaliai“ aplankyti neįmanoma ir dėl sveikatos stovio: per metus turėjo 2 motociklo avarijas, susižalojo ranką, dėl to negali žiemą aplankyti likusių lietuvių, patarnavimas liko tik susirašinėjimo forma[232]. Kita vertus, vokiečių

[227] Lietuvių katalikų misionierių Vokietijoje 1966 m. pastoracijos darbo informacinės žinios, *LKSA*-b. Jonas Aviža: Kunigų pastoracinės veiklos informacija 1963–1968.

[228] 1967 m. kun. Jonas Tautkevičius nurodomas prie Vokietijos pastoracijoje dirbančių kunigų sąrašo, einantis vikaro pareigas Augsburgo vyskupijoje. 1968 m. vasario 16 d. Lietuvių katalikų misijos Vokietijoje direktoriaus kun. Jono Avižos pranešimas apie 1967 m., *LKSA*-b. Jonas Aviža: Kunigų pastoracinės veiklos informacija 1963–1968, p. 4.

[229] Metinė Lietuvių Sielovados tvarkytojo kun. Alfonso Bernatonio ataskaita už 1952 m. Vyriausiam užsieniečių sielovados tvarkytojui kard. Jozefui Fringsui 1952 m., 1953-01-01, LKSA-b. Vyskupai: įvairūs raštai ir atsakymai 1953–1957, p. 6.

[230] 1959 m. Klausimynai visiems lietuviams kunigams Vokietijoje, *LKSA*-b. Parapijos: Pastoracinės veiklos informacinės žinios 1950–1962.

[231] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija kun. Vaclovui Martinkui, 1951-04-27, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1950–1952.

[232] Kun. Alfonso Riškaus laiškas Lietuvos tremtinių sielovados tarnybai, 1952-11-26, LKSA-b. Parapijos: Pastoracinės veiklos informacinės žinios 1950–1962; Kaip toliau

vyskupai vengė aprūpinti užsieniečius dvasininkus taip, kaip vietinius, kadangi jų aptarnaujamų bendruomenių skaičius buvo skirtingas: nuo kelių šimtų iki kelių tūkstančių. Tad ir ne visiems kunigams vyskupų nuožiūra buvo galima skirti automobilį ar daugiau lengvatų, kad nesumenkintų vietinės vokiečių dvasininkijos.

Kun. V. Šarka po 1955 m. patirtos automobilio avarijos pastoracijos nesustabdė, bet dar aktyviau įsitraukė į ją.[233]. Kun. V. Šarka aptarnavo Hamburgo, Bremeno, Šlezvigo-Holšteino ir Žemutinės Saksonijos lietuvius, leisdavo mėnesinius informacinius biuletenius „Aušros vartai“, kuriuose su priedais vokiečių kalba dalijosi žiniomis iš okupuotos Lietuvos ir išeivijos gyvenimo[234]. 1977 m. iš Hamburgo kurijos gavęs dviejų kambarių butą miesto centre, ten pat įkūrė Lietuvių katalikų misiją. Joje aptarnavo apie 1500 tikinčiųjų, organizuodavo ekumenines pamaldas kartu su latvių, estų ir ukrainiečių išeivija. Nors dirbo be atostogų, laiko rasdavo piligriminių kelionių organizavimui ar dalyvavimui visuomeninių ir jaunimo organizacijų susirinkimuose[235]. Itin tikinčiųjų vertinamas buvo kun. A. Bunga. 1954 m. jo perkėlimui iš Memingeno protestavo lietuvių kolonijos gyventojai, kurie kreipėsi į Sielovados tarnybos direktorių kun. A. Bernatonį, argumentuodami, kad kun. A. Bunga padėjo „išvystyti lietuvių kultūrinį veikimą, užmegzti plačius santykius su įtakingais vokiečių sluoksniais ir iškelti lietuvių vardą vokiečių visuomenėje“[236]. Verta paminėti, kad abu dvasininkai kunigo šventimus priėmė jau emigracijoje, o tai galėjo formuoti jų požiūrį ir atsidavimą tarnystei, ypač neturint galimybės lyginti savo patirties su Lietuvoje dirbusiais kunigais bei patiriant stipresnį asmeninį ryšį su išeivijos poreikiais.

Kaip ir pirmaisiais pokario metais, taip ir vėliau gyvenimo sąlygoms Vokietijoje nepagerėjus, dalis likusių dvasininkų pergalvojo savo pašaukimą. 1952 m. iš kunigystės pasitraukė Petras Babinskas ir sudarė civilinę

klostėsi kun. A. Riškaus gyvenimas, šaltiniai informacijos nepateikia, tik žinoma, kad jis veikė vokiečių jaunimo tarpe, o 1958 m. pastatydino katalikiškam jaunimui namus, *Krivulė*, Nr. 2, p. 30.

[233] Antanas Suraučius, *Dekanas Vaclovas Šarka*, p. 43; Tuometiniuose laiškuose kun. Alfonsas Bernatonis neretai užsimindavo savo adresatams apie poreikį aukoti kun. Šarkai išskirdamas jo nuopelnus Vakarų Vokietijos lietuviams.

[234] Antanas Suraučius, *Dekanas Vaclovas Šarka*, p. 52.

[235] Ibidem, p. 52, 56.

[236] Memingeno lietuvių kolonijos gyventojų prašymas Sielovados tarnybos viršininkui Tėvui Alfonsui Bernatoniui, 1954-07-31, *LKSA*-b. Laiškai ir įvairūs raštai: Kun. Antanas Bunga.

santuoką[237]. 1955 m. kunigo pareigų atsisakė A. Lėvanas, o dispensą nuo kunigystės gavo popiežiaus Pauliaus VI-jo pontifikato metu[238]. 1977 m. prašymą Šventajam Tėvui suteikti dispensą pateikė Vingaudas Damijonaitis (kunigo šventimus priėmė 1964 m.), savo sprendimą grindęs pernelyg dideliu darbo krūviu: varginančiais konfliktais vokiečių Buchsčlago parapijos taryboje, nuolatiniu lietuvių aptarnavimu visoje Vakarų Vokietijoje (kasmet įveikiant apie 40 tūkst. kilometrų), negaunant jokio atlygio iš Sielovados tarnybos, bei dėl pernelyg intensyvaus darbo praradus artimus ryšius su šeima ir patyrus gilią vienatvę[239].

Sielovados tarnybos direktorius, siekdamas užtikrinti nuolatinę kunigų formaciją ir bendradarbiavimą, nuo 1951 m. pradėjo rengti kasmetinius kunigų suvažiavimus, kurie jungė rekolekcijas ir pastoracinių klausimų svarstymą. Juose daugiausia dalyvavo lietuviai kunigai, tačiau būdavo ir užsieniečių. Suvažiavimai trukdavo 4–5 dienas: pirmosios skirtos rekolekcijoms, vėliau diskutuota apie aktualius klausimus – kolonijų išlikimą, skirtingo amžiaus ir socialinių grupių pastoraciją (jaunimo, suaugusiųjų, šeimų, kalinių, ligonių)[240]. Juose aptariamos pastoracinės instrukcijos ir enciklikos, dalijamasi patirtimi. Tokie susirinkimai būdavo puiki proga konfratrams susitikti, pasidalinti rūpesčiais ir palaikyti vienas kitą. Kas vykdavo rekolekcijų metu, išlikusių žinių beveik nėra, išskyrus subjektyvius kun. A. Lėvano prisiminimus apie 1953 m. Bad-Kroicnache vykusias rekolekcijas. Jis atvirai reiškė nusivylimą dėl rekolekcijų metu išryškėjusių išeivijos kunigų problemų – pervargimo, nusivylimo, dvasinės izoliacijos bei netinkamo elgesio, kuris, jo manymu, menkino kunigišką autoritetą ir kėlė paprastų tikinčiųjų papiktinimą: „Man buvo skaudu girdėti, kad lietuvių tautos „prigimtoji kultūrinė nuodėmė“ (šimtais tūkstančių žarstyti gimnazistukams, bet nė grašio neturėti savo jau gataviems mokslininkam) – tebesikartoja. Man buvo skaudu girdėti, kaip nuostabiai sunki pastoracija tremtyje. Man buvo skaudu patirti tą mūsų kai kurių konfratrų nusivylimą ir jų jėgų beveik jau iki žmogui galimos ribos išsėmimą. Man buvo skaudu matyti, kad į šitą žmogaus jėgas pranešantį darbą jie turės grįžti gal dar labiau nusivylę ir išsekę negu tai

[237] Kun. Alfonso Bernatonio laiško kopija kun. Stasiui Ylai, 1954-12-10, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1953–1954.
[238] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1., p. 374–377; Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 50.
[239] Vingaudo Damijonaičio kreipimasis į Šventąjį Tėvą adresuotas Mainzo vysk. kardinolą Hermaną Volką, 1977-02-14, *LKSA*-b. Kun. Alfonsas Bernatonis: Laiškai ir įvairūs raštai 1950–1985., p. 1–3.
[240] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, p. 66.

buvo prieš rekolekcijas. Užtat ir pati pabaiga, patsai šių rekolekcijų vainikavimas, buvo kažkoks desperatiškas šėlimas. Šios kunigų rekolekcijos baigėsi tikrais karčiamos vaizdais. Girdėjau, kaip tauresnieji karininkai tarėsi eiti ir jėga paimti kai kuriuos konfratrus nuo stalo, kad šiam žmonių piktinimui kartą galą padarius… Girdėjau, kaip vienas karininkas kalbėjo: „Kaip aš galiu eiti į bažnyčią, jeigu tenai mane laimintų tas, su kuriuo kartu gėriau?!“[241]. Tokia reakcija galėjo būti padiktuota ne tik bendro nusivylimo gyvenimo padėtimi, bet ir dėl to, jog kun. A. Lėvanas pasižymėjo jautrumu girtuokliavimo problemai, nes Lietuvoje buvo žinomas kaip aktyvus blaivybės puoselėtojas[242].

Pokario Austrijoje gyveno vos apie 200 lietuvių, daugiausia senyvo amžiaus žmonių ar ligonių, taip pat keletas šeimų[243]. Dėl tokios nedidelės bendruomenės čia tik periodiškai atvykdavo kunigai iš Vokietijos aptarnauti likusių tautiečių. 1955 m. šalyje gyveno šeši lietuvių kunigai[244]. Dirbdami DP stovyklose kai kurie dvasininkai taip pat pradėjo studijas Vienos ir Insbruko universitetuose, tačiau baigę mokslus netrukus buvo paskirti tarnystei užsienyje[245]. Nuo 1949 m. Zamse apsigyveno Kauno arkivyskupas J. Skvireckas su savo sekretoriumi kun. K. Razminu, kuris 1956 m. išvyko dirbti į Vatikano radiją[246]. Jėzuitas kun. Vincas Pupinis, baigęs studijas Russicum kolegijoje Romoje 1953–1958 m., daugiausia darbavosi Zalcburge tarp rusų pabėgėlių, o po 1957 m. persikėlė į Vieną. Čia jis skyrė daug dėmesio rusų pabėgėliams, sudarydamas jų pavardžių ir gyvenamųjų vietų kartoteką. Gyvendamas Austrijoje priėmė šios šalies pilietybę[247].

---

[241] Kun. Aleksandro Lėvano laiškas neįvardintam „tėvui konfratrui“ (kun. Alfonsui Bernatoniui), 1953-04-30, *LKSA*-b. Kun. A. Bernatonis. Įvairūs asm. raštai ir laiškai.

[242] Kun. Aleksandras Lėvanas Lietuvoje leido įvairius blaivybę propaguojančius leidinius: „Abstinencija žiloje senatvėje“ (1925), „Ramiųjų ir dujingųjų bealkolių gėralų darymas su pasterizacijos pagalba“ (1928), „Alkoholio įtaka žmogaus temperatūrai“ (1934), o 1938 m. parašė daktaro disertaciją tema „Kristaus abstinencijos klausimas Šventojo Rašto šviesoje“.

[243] Vincas Bartusevičius, *Vokietijos lietuviai, 1950–1990*, p. 452.

[244] *Sacerdotum saecularium et regularium. Provinciae Ecclesiasticae Lituanae extra patriam degentium propter circumstantias II belli universalis et Sacerdotum lituanorum*, Saleziečių spaustuvė, 1955, p. 45.

[245] Insbruko universitete mokėsi: 1945–1946 m. kun. Jonas Aviža; 1945–1953 m. kun. Kazimieras Kuzminskas, 1945–1949 m. kun. Petras Bačinskas, kur įgijo filosofijos daktaro laipsnį; 1948 m. Vienos universitete kun. Mykolas Kirkilas apgynė daktaro disertaciją.

[246] „Mirė mons. K. Razminas“, *Tėviškės Aidai*, Nr. 19, 1980, p. 1.

[247] Stasys Tumėnas, „Kunigas jėzuitas Vincentas Pupinis“, in: *Žiemgala*, 2014, Nr. 2, p. 40.

Į Angliją imigruojančių kunigų gerovė priklausė nuo Anglijos katalikų komiteto, kuris šelpė pabėgėlius katalikus bei tarpininkavo tarp vietinių ir lietuvių egzilio vyskupų vykdant derybas dėl kunigų įsileidimo. Tačiau 1948 m. komitetas susidūrė su finansiniais sunkumais, tad migracija į Angliją buvo pristabdyta[248]. Tolesnės tarnystės perspektyvos buvo siejamos su darbu kitataučių parapijose arba aptarnaujant dideliais atstumais išsibarsčiusius lietuvius. Kun. Jonas Kuzmickas 1948 m. atvyko į Bradfordą, kai lietuvių bendruomenė paprašė Lidso vyskupo parūpinti kunigą. Pati bendruomenė kunigą ir išlaikė[249]. 1948–1953 m. lietuvių pastoracija Šiaurės ir Vidurio Anglijos bei Velso teritorijose rūpinosi kun. J. Steponaitis. Vėliau jį pakeitė Romoje įšventintas kun. Valentinas Kamaitis, kuris tęsė pirmtako pradėtus darbus, o 1979 m. už nuopelnus Salfordo vyskupas Tomas Hollandas jį pakėlė į garbės kanauninkus[250]. Skirtingai nei Londone, kitose Anglijos vietovėse nuosavą bažnyčią turėti buvo keblu ir sudėtinga, todėl katalikams tekdavo maldos namus pasiskolinti arba išsinuomoti[251]. Materialiai dvasininkus rėmė ne tik Anglijos katalikų komitetas, kompensavęs dalį pastoracinių kelionių išlaidų, bet ir pavieniai asmenys, lietuvių bendruomenės, organizacijos bei sąjungos skyriai[252]. Londone nuo XX a. pr. veikė vienintelė Anglijos lietuvių Šv. Kazimiero parapija, globojama tėvų marijonų, kurių gretas po karo papildė kun. Jonas Sakevičius ir kun. Antanas Kazlauskas[253]. Škotijos lietuvius 1949–1954 aptarnavo kun. Vladas Gronis, kuris vėliau išvyko dirbti į Vasario 16-ios gimnaziją kapeliono pareigoms[254].

Italijoje lietuvių pastoracija rūpinosi čia susitelkusios lietuvių bendruomenės pirmininkas kun. Vincentas Mincevičius. Jam Šiaurės Italijoje talkino Milano universitete lituanistiką dėstęs rosminietis kunigas Ereminas Tašius, kuris kasmet organizuodavo lietuvių šventes ir pamaldas[255]. Prancūzijos ir Belgijos lietuvių sielovada rūpinosi kun. Jonas Petrošius, kuris taip pat buvo ir Prancūzijos lietuvių bendruomenės pirmininkas, už tarnystę

[248] Kun. Jono Kardausko laiškas Tautiniam Delegatui, 1948-11-08, *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[249] *Dar 20 metų: Bradfordo ir apylinkės lietuvių veikla*, sud. Anicetas Bučys, p. 14
[250] Ibidem, p. 40.
[251] Justino Steponaičio atsiminimai „Anglijos ir Valijos kapelionas“, 1968, *ALKA*-f. ALRKKV, dėžė Nr. 17.
[252] Ibidem; „Dar 20 metų: Bradfordo ir apylinkės lietuvių veikla“, sud. Anicetas Bučys, p 15.
[253] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 438.
[254] Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 2, 1982, p. 370.
[255] „Sukaktuvininkai: Tėvui Tasiui Ereminui 60 metų amžiaus“, in: *Krivulė*, Nr. 3, 1975, p. 44–45

1987 m. Lietuvos krikšto jubiliejaus proga jis buvo įvertintas suteikiant prelato titulą[256].

1.2.2. Kunigai JAV didmiesčiuose

Kunigų tarnystės JAV žemėlapis

Daugumos karo pabėgėlių tikslas buvo emigruoti į JAV, kur jau nuo XIX a. pab. buvo susitelkusi didžiausia lietuvių išeivijos diaspora. Nepaisydami vysk. V. Brizgio perspėjimų, kad lietuvių parapijose jau pakanka lietuvių kunigų, ir nesulaukę gausesnių JAV vyskupų kvietimų, lietuvių dvasininkai į JAV pradėjo vykti savarankiškai. Ilgainiui kunigų tarpe pradėta manyti, kad „kur bus kunigas, ten spiesis ir savi tautiniai židiniai“[257]. Kaip arkivysk. J. Skvireckas ir numanė, daugelis lietuvių kunigų 1955 m. elencho duomenimis susitelkė rytinėse ir vidurinėse valstijose (žr. Žemėlapį Nr. 2), būtent ten, kur jau egzistavo gausi lietuvių bendruomenė. Senosiose lietuvių parapijose netrūko tiek anksčiau emigravusių, tiek jau ten gimusių lietuvių kilmės kunigų. XX a. 6–7 deš. JAV buvo apie 120 lietuvių parapijų[258].

Turint omenyje, kad JAV lietuvių išeivija dosniai rėmė pabėgėlius, dauguma besitraukiančiųjų siekė užmegzti artimus ryšius su savo patronais ir tikėjosi jų pagalbos. ALRKKV organizacija ragino visus savo narius – JAV dirbančius lietuvių kilmės kunigus – materialiai remti pabėgėlius dvasininkus DP stovyklose[259]. Prie raginimo nemažai prisidėjo ir egzilio vyskupų 1947 m. kreipimasis į „brolius lietuvius Amerikoje“ prašant pagalbos lietuviams, įstrigusiems DP stovyklose[260]. Taip pat kunigų emigracijai į JAV įtaką darė ir bažnytinių autoritetų persikėlimas už Atlanto: 1951 m. vysk. V. Brizgys apsigyveno Čikagoje, o 1950 m. buvęs Tautinis delegatas kun. F. Kapočius išvyko į Rod Ailando valstiją dirbti rekolekcijų namuose. Pastarojo išvykimą kunigai tarpusavyje vertino skeptiškai, pabrėždami tai, kad naujajam Vokietijos lietuvių pastoracijos vadovui kapucinui kun. A. Bernatoniui teko

[256] Daiva Dapkutė, „Vardas, Atveriantis Prancūzijos lietuvių širdis: kunigas Jonas Petrošius“, [interaktyvus], in: https://pasauliolietuvis.lt/vardas-atveriantis-prancuzijos-lietuviu-sirdis-kunigas-jonas-petrosius/?print=print [2025-09-15]

[257] Kun. Vaclovo Paulausko laiškas kun. jėzuitui Jonui Kidykui, 1948-03-08, *ECESJ-VA,* F–14. Ap. 4, v. 6.

[258] Įvairiais duomenimis parapijų skaičius varijavo nuo 116 iki 124, daugiau žr. Norbertas Černiauskas*, Lietuvių Katalikų Bažnyčios dvasininkijos visuomeninė – kultūrinė veikla išeivijoje XX a. 5 – 7 dešimtmetyje: bakalauro darbas*, 2007, p. 22.

[259] *Kunigų Vienybės penkioliktojo seimo protokolas : rugpjūčio 20 d., 1946*, Thompson, Marianapolis, 1946, p. 6.

[260] *Kunigų Vienybės Biuletenis*, liepos mėn. Nr., 1947, p. 7–8.

prisiimti senas ir naujas funkcijas: „reikėjo iki galo liktis Vokietijoje, kaip laivo kapitonas“[261]. Dar eidamas Tautinio delegato pareigas kun. F. Kapočius 1947–1948 m. nuosekliai susirašinėjo su prel. Pranciškumi Mykolu Juru. Šalia DP organizacinių klausimų ir sielovados rūpesčių aptarimo kun. F. Kapočius laiškuose nuolat teiravosi vis apie galimybes kuo greičiau emigruoti į JAV: „gerb. Tėvelis ir Vyskupas (Pranciškus Bučys)[262] parašytumėt man oficijalų angažementą tam tikroms pareigoms prie jūsų bažnyčios, pav. padėjėjo, o jei reikėtų, tai archyvo, knygyno ar leidyklos relig. spausdinių tvarkytojo pareigoms, kaip privatų kunigą (aut. past.), o ne kaip Delegatą“[263]. Galiausiai kun. F. Kapočius, nors buvo pakviestas Rod Ailando vyskupo eiti kapeliono pareigas rekolekcijų namuose, jų atsisakė ir trejus metus prisiėmė keliaujančio kunigo dalią, matyt, tikėdamasis rasti vietą lietuvių parapijoje, kol galiausiai buvo paskirtas į amerikiečių parapiją Čikagos priemiestyje[264].

Remiantis kun. V. Valkavičiaus surinktais dvasininkų biografiniais bei elencho duomenimis, iki 1955 m. tik 47 iš 170 kunigų pavyko įsidarbinti senosiose lietuvių parapijose Niujorko, Ilinojaus, Mičigano, ir Pensilvanijos valstijose, kur lietuvių išeivija dar nuo XIX a. pab. spietėsi tankiausiai[265]. Čia koncentravosi ir didžioji dalis JAV lietuvių kilmės ar iki Antrojo pasaulinio karo atvykusios dvasininkijos. 1955 m. jų skaičius siekė 415, todėl kunigiško darbo aplinka buvo gana konkurencinga. Kita kunigų dalis ieškojo darbo vietinėse (angl. *territorial*) parapijose vikaro (angl. *assistant*) ar vienuolynų, slaugos, mokymo įstaigų kapeliono pareigoms užimti.

[261] Kun. Benedikto Alberto Rutkausko laiškas kun. Alfonsui Bernatoniui, 1950-12-03, *Vokietijos archyvas suvienodint visur, patikslint fondą*.
[262] Kun. Kapočius apie planus emigruoti buvo prasitaręs tik vysk. Pranciškui Būčiui ir prel. Pranciškui M. Jurui.
[263] Kun. Felikso Kapočiaus laiškas prel. Pranciškui Mykolui Jurui, 1947-12-31, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 5; Palyginimui kun. Alfonsas Bernatonis laiške prel. J. Končiui užsiminė, jog turėjo leidimą ir dokumentus išvykti į Kanadą, iš pradžių svarstė dėl sudėtingo krūvio „ši sielovados našta kasdien vis sunkiau slegia mano jausmų ir neprityrusius pečius“, tačiau toliau liko dirbti Vokietijoje, Kun. Alfonso Bernatonio laiškas prel. Juozui Končiui, 1951-04-26, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1950-1952.
[264] Stasys Yla, „Feliksas Kapočius“, in: *Aidai*, 1972, Nr. 1–2, [interaktyvus], in: http://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=59.
[265] Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, p. 490.

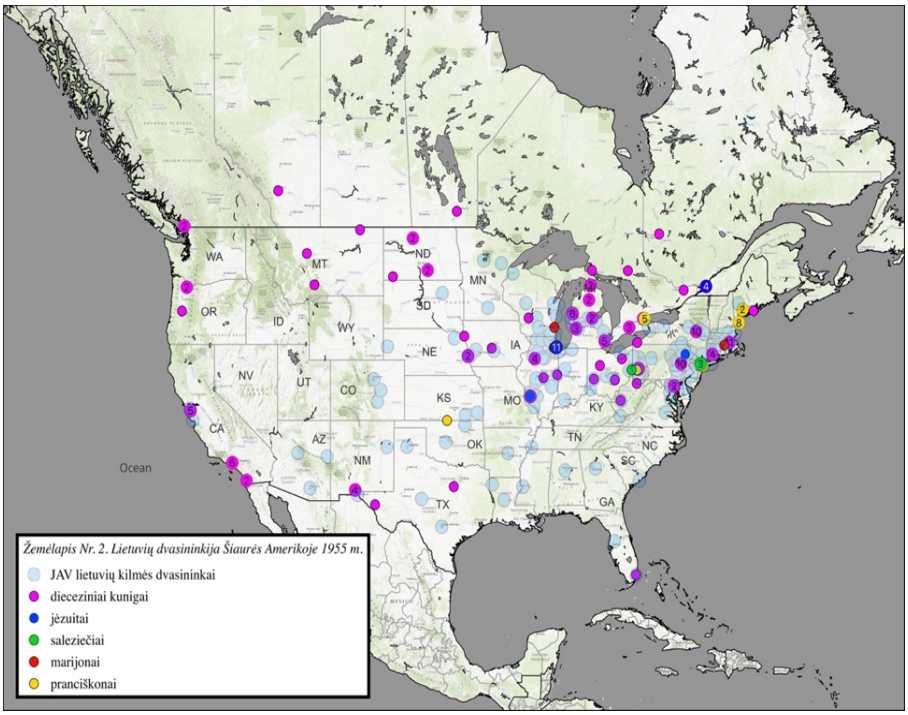

Niujorko mieste iš 12 kunigų tik trims pavyko įsidarbinti lietuviškose parapijose. Tačiau Olbanio vyskupijoje devyni naujai atvykę kunigai tapo vienuolynų kapelionais arba vikarais daugiakalbėse vietinėse parapijose. Panaši situacija susiklostė Pensilvanijoje bei Mičigane: nors šiose valstijose veikė senos lietuvių bendruomenės, tik nedidelė dalis atvykusių dvasininkų gavo darbą tautinėse parapijose. Dauguma jų buvo skiriami į mišrias parapijas, kur buvo vertinamas jų kalbų mokėjimas. Mičigane kunigai dažnai susidurdavo su sunkumais ir būdavo kilnojami iš vienos vietos į kitą dėl trinties su vietine administracija. Kun. Jono Burkaus teigimu, Grand Rapidso vysk. Francis J. Haas vertino lietuvių kunigus, tačiau dvasininkai vis tiek „būdavo kilnojami maždaug kas dešimt mėnesių vikarais“. Itin dinamiškas migravimas tarp parapijų aiškinamas kaip priešprieša ir nesutarimas su vietiniais airių kilmės klebonais, o taip pat ir paties kun. J. Burkaus nesėkminga darbo patirtis tokioje parapijoje[266].

Ilinojuje pagrindinis diasporos centras buvo Čikagos miestas, garsėjantis gausia lietuvių diaspora ir turtingu kultūriniu gyvenimu. Čia buvo priglausti 33 lietuviai kunigai, iš kurių net 23 kurį laiką tarnavo lietuviškose parapijose vikarais, klebono padėjėjais, asistentais ar net vargonininko

[266] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, p. 189–190.

pavaduotoju[267]. Kun. V. Valkavičius, apžvelgdamas Čikagos lietuvių parapijas, pamini ir dvasininkus, nesugebėjusius prisitaikyti prie visiškai naujos bažnytinės aplinkos. Šie kunigai gyveno privačiai, neretai arti skurdo ribos, pragyvenimui apsirūpindami iš Mišių intencijų aukų ir spontaniškos pasauliečių paramos, taip pat retkarčiais talkindami parapijose[268].

Galima išskirsti mažą dalį kunigų, kurie priėmė pasiūlymus dirbti vietinėje pastoracijoje, nutolusioje nuo imigrantų židinių. Pietvakarinėse JAV valstijose – Naujojoje Meksikoje ir Teksase – 1950–1967 m. susitelkė 11 lietuvių pabėgėlių dvasininkų[269]. Tarnystė šiame regione reikalavo ne tik anglų ir ispanų kalbos žinių, bet ir vietos kultūros pažinimo – reikėjo perprasti meksikiečių bei vietinių indėnų papročius ir religines tradicijas[270]. Daugelis šių kunigų į pietvakarius buvo pakviesti El Paso vyskupo iniciatyva. Viena iš priežasčių galėjo būti dvasininkų trūkumas regione, kur 1942–1964 m. pagal *Bracero* programą iš Meksikos laikinam darbui žemės ūkyje ir geležinkelių sektoriuje atvyko daugiau nei 4,5 milijono samdomų darbininkų[271]. 1949 m. rugsėjį į El Paso vyskupiją atvykęs kun. Stasys Aleksiejus po penkių mėnesių buvo paskirtas eiti klebono ar administratoriaus pareigas Šv. Pranciškaus Saleziečio parapijoje Rodejaus miestelyje[272]. Net ir vėliau atvykę dvasininkai čia lengvai rado tarnystės vietas[273]. Nauji kunigai neretai įsidarbindavo paraginti konfratrų: Kun. J. Burkus, keliaudamas po JAV pietvakarių regionus aplankė ten dirbusius kunigus, kurie rekomendavo persikelti į El Pasą, todėl neilgai trukus 1955 m. kun. J. Burkus nusprendė „pabėgti“ iš Grand Rapidso vyskupijos Mičigane[274]; 1957 m. kun. Algimantas Bertašius, lankydamas konfratrus El Paso vyskupijoje, buvo įkalbėtas pasilikti ir prisijungė prie tarnaujančiųjų[275]. Skirtingai nei didžiųjų miestų dvasininkai, pietvakarių lietuvių kunigai aktyviai įsitraukė į misionierišką veiklą: aptarnavo įvairių

[267] Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios* t. 2, 1982, p. 361.
[268] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume III*, p. 7–8.
[269] Naujojoje Meksikoje: Algimantas Bertašius, Stasys Aleksiejus, Leonas Lukošiūnas-Lumas, Justinas Klumbys; Teksase: Kazimieras Petrauskas, Romanas Klumbys, Jonas Juodeika, Jonas Burkus, Feliksas Bartkus, Povilas Ragažinskas (atvyko 1967 m.)
[270] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, p. 115, 157.
[271] Deborah Cohen, *Braceros: Migrant Citizens and Transnational Subjects in the Postwar United States and Mexico*, University of North Carolina Press, 2011, p. 41, 160–161.
[272] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, p. 109–110.
[273] Ibidem, p. 306.
[274] Ibidem, p. 192; 1955 m. elenche kun. J. Burkus nurodytas kaip tarnaujantis Grand Rapids vyskupijoje.
[275] Ibidem.

genčių indėnų bendruomenes, dalyvavo bažnyčių ir koplyčių statybose ar renovacijoje[276].

Kai kurie JAV lietuviai kunigai geranoriškai priėmė savo tautiečius, leisdami jiems apsigyventi klebonijose net keleriems metams, suteikdami išlaikymą ir padėdami apsiprasti naujoje aplinkoje bei pramokti anglų kalbos. Du Boiso miestas Pensilvanijoje XX a. 5 dešimtmečio pabaigoje tapo laikina stotele keletui pabėgėlių dvasininkų. Šv. Juozapo lietuvių parapijos klebonas kun. Mykolas Urbonas lydėjo kun. Kazimierą Steponavičių į Čikagą, taip pat 1949–1950 m. dvidešimčiai mėnesių priėmė kun. J. Burkų, kuris anot vyskupo Johno M. Gannono privalėjo „pakankamai išmokti anglų kalbos, kad galėtų savarankiškai veikti toje vyskupijoje, kurioje bus reikalingas“, bei susipažintų su „amerikietišku gyvenimo būdu“. Taip pat trumpam prieglobstį rado ir kunigai Raimondas Kulbis bei Boleslovas Liubauskas[277]. Kaip savo atsiminimuose pažymi vysk. V. Brizgys, 1953 m. „Šv. Kryžiaus klebonijoje naudodamiesi kun. klebono Aniceto Linkaus[278] neužmirštamu svetingumu, gyveno tuo metu bene penki tremtiniai kunigai“[279].

Lengviausiai JAV apsiprato tie kunigai, kurie jau turėjo pažinčių tarp seniau šalyje gyvenusių lietuvių dvasininkų, buvo jų pakviesti ir integruoti į pastoraciją. Dar 1946 m. prel. Julius Maciejauskas iš Los Andželo pasikvietė kun. J. Kučingį vikaro pareigoms, kuris, prelato sveikatai pablogėjus, 1947 m. pradėjo eiti Šv. Kazimiero lietuvių parapijos klebono pareigas[280]. 1949 m. gruodžio mėn. jau spėjusio įsitvirtinti kun. A. Deksnio kvietimu į JAV atskrido kun. I. Urbonas, kuris pirmuosius ketverius metus dirbo vikaru Rytų Sent Liuiso lietuvių parapijoje ir kitose Belvilio vyskupijos amerikiečių

[276] Kun. Jonas Burkus mini kun. Leoną Lukošiūną, kuris, nors ir buvo šv. Antano parapijos administratorius, nerodė didelio entuziazmo bažnyčios statybose, p. 146; kai kiti dvasininkai, kaip pvz. kun. J. Klumbys, pastatė Gerojo Ganytojo misijos bažnyčią Navajo genties indėnams 1975 m., o 1976 – Red Rock Šv. Jeronimo misijai, p. 165; 1955 m. kun. Romanas Klumbys atnaujino koplyčią Sieros Blankos miestelyje ir Alemuro koplyčią, p. 176; 1960 m. kun. Jonas Burkus pastatė Šv. Antano bažnyčią, p. 226–229, 1963 m. užbaigė statyti Kermito Šv. Juozapo bažnyčią, p. 254, o 1974 m. perstatė Hilsboro Guadalupės Švč. Mergelės Marijos bažnyčią, p. 274.

[277] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume II*, p. 356–357.

[278] Kun. Anicetas Linkus gimė 1887 m. balandžio 17 d. Subačiuje. 1905 m. pasitraukęs iš Lietuvos, mokėsi JAV, vėliau dėstė lietuvių kalbą katalikų moksleivių kolegijoje, redagavo leidinius „Moksleivis“ ir nuo 1920 m. – „Giedra“. Baigęs kunigų seminariją, 1922 m. buvo įšventintas į kunigus. Dirbdamas Čikagos Šv. Kryžiaus parapijos klebonu, pastatė vienuolyną, o 1951 m. pasirūpino bažnyčios dekoravimu.

[279] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 206.

[280] J. Kj, „Introibo ad Altare Dei: Prelatas J. Kučingis 40 metų Dievo ir tautos tarnybos“, in: *Lietuvių Dienos*, 1977, Nr. 5, p. 6–7.

parapijose[281]. O kunigai, neturėję galinčio juos priimti rėmėjo, norėdami gauti perkeltojo asmens statusą, užsiregistruodavo kaip paprasti darbininkai. Dėl šios priežasties JAV vyskupai dažnai atsidurdavo keblioje situacijoje, svarstydami, ar priimti dvasininkus be aiškių bažnytinių rekomendacijų ar įrodymų apie jų kunigystės statusą. Bostone kun. Mykolas Vembrė keletą mėnesių dirbo paprastu fabriko darbininku, kol arkivyskupas Richardas J. Cushingas gavo apie jį žinių ir pasirūpino jo kunigiškuoju statusu. Vyskupų atsargumas dėl galimai apgaulingų ar kunigystei netinkamų asmenų buvo visiškai suprantamas ir pateisinamas[282]. Galiausiai 1950 m. kun. M. Vembrei pavyko rasti darbą vietinėje Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo parapijoje Stoutone, Masačiusetso valstijoje, kur jis išdirbo iki 1963 m. Tarnystės pradžioje kunigas nuogąstavo: „deja, pas lietuvius neradau galimybės apsigyventi ir esu čia tik svečio teisėmis, o ne etatinis kunigas“[283].

Iš pradžių daugeliui dvasininkų buvo itin sunku pritapti vietinėse parapijose. Tam įtakos turėjo iššūkiai mokantis naujos kalbos[284] bei neįprasti amerikietiškos pastoracijos metodai, prie kurių ne visi kunigai norėjo taikstytis[285]. Nors ir įsidarbinę vietinėse parapijose, kunigai vis tiek trokšdavo

[281] Ignas Urbonas, *Laiko ženklai*, p. 12.

[282] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 340; Taip pat 1946 m. balandžio 14 d. vysk. V. Brizgys parašė laišką neįvardintam kunigui klebonui, jo „Konfidencijalinei žiniai“, kuriame įspėja apie tris suspenduotus kunigus, kurie galėtų būti susidomėję greitu metu emigruoti pasinaudojant savo statusu ir Kunigų vienybės rekomendacijomis. Turint omenyje, kad Kunigų Vienybė palaikė artimus ryšius imigracijos klausimu su Amerikos episkopatu, tai galėjo paveikti ir bendrą vyskupų atsargumą imigrantų kunigų atžvilgiu, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 5.

[283] Kun. Mykolas Vembrės laiškas Alfonsui Bernatoniui, 1951-10-30, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1950-1952, plg. Viljamas Valkavičius aprašydamas Detroito lietuvius pažymi, kad į JAV atvyko keturi pabėgėliai dvasininkai, prisidengę pasauliečių statusu, turėdami privačių asmenų rėmimą. Sužinojus, kad visi keturi buvo teisėtai įšventinti kunigai ir laikomi nepriekaištingos reputacijos, vyskupija jiems paskyrė tarnystės vietas, William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume III*, p. 91.

[284] Viljamas Valkavičius pateikia Lafejeto kanceliarijos pranešimo apie kun. Jonas Mockų Olbanio vyskupijai ištrauką: „Nuo pat pradžių tapo akivaizdu, kad jis niekada neketino pasilikti Luizianoje, bet norėjo būti tarp savo tautiečių šiaurėje. Tai, žinoma, visiškai suprantama, ir niekas dėl to jo nekaltina. Vis dėlto jo pateikta priežastis ieškoti kitos vyskupijos – kad Luizianoje per karšta – tėra naudojama kaip dingstis neturint kitos priežasties. Šį skundą jis išsakė atvykęs sausį. [Mockus yra] geras kunigas… pelnęs visų jį pažįstančių pagarbą ir palankumą…; „anglų kalbos trūkumas riboja jo visišką atsidavimą darbui ir veiksmingumą… tačiau jis vis tiek pajėgus suteikti reikšmingą pagalbą parapijos veikloje.“, William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 347–348.

[285] 1952 m. kun. Vaclovas Martinkus svarstė persikelti į lietuvių parapiją: „Bandžiau daryti žygių ir dar ateinančią savaitę darysiu, persikelti į lietuvių parapiją. Jei pasiseks,

patekti pas lietuvius. Jie prašydavo vietinių ordinarų perkelti juos į lietuvių parapijas. Tokie prašymai neabejotinai darė įtaką Amerikos episkopatui tiek formuojant požiūrį į lietuvių pastoraciją, tiek sprendžiant, ar būtina skirti lietuvių vyskupą ir mažinti skirtumus tarp tautinių ir amerikietiškų parapijų. Galimybė įsidarbinti lietuvių parapijose buvo susijusi ir su seniau įsitvirtinusių lietuvių dvasininkų požiūriu į naujai atvykusius pabėgėlius, kurie galėjo būti vertinami kaip konkurentai. Pavyzdžiui, 1951 m. metinėje ataskaitoje jėzuitų Tėvui Generolui pažymima, jog Šv. Jurgio parapijos klebonas kun. Boleslovas Urba pateikė skundą Čikagos kardinolui, kaltindamas lietuvių jėzuitus tuo, kad šie neva vilioja tikinčiuosius iš kitų parapijų ir gina pagoniškų vardų suteikimą vaikams per krikštą[286]. Įtampos kildavo ir dėl skirtingų požiūrių į tautinių tradicijų puoselėjimą bei jų vietą parapijos gyvenime. Kai kuriems kunigams ir pasauliečiams galėjo atrodyti, kad naujieji dvasininkai per daug kišasi į religinę veiklą, akcentuodami tautiškumą ir taip trikdydami nusistovėjusią tvarką parapijose. Būdavo atvejų, kai naujieji atvykėliai išjuokdavo antrosios kartos atstovų lietuvių kalbos kokybę, pamokydavo Amerikoje gimusiuosius, kaip teisingai rašyti jų pavardes[287]. Kartais atvykėliai kunigai ir patys perimdavo tokius įpročius. Pavyzdžiui, 1951 m. kun. Lionginas Jankus laiške kun. A. Bernatoniui apie pirmuosius įspūdžius JAV atsiprašo už klaidas ir prašo perskaičius laišką sunaikinti – „Laišką parasiau apytusti ir su jankiu masina. Zinau kad i archyvus nedesi, tai ir klaidu nepaissau, nors tai negrazu iš mano puses. Kai perskaitysi, sudegink [...] Dovanok uz klaidas. Angliskai neismokau, o lietuviskai jau pradedu primirsti“[288].

Gerai išmanę kanonų teisę kunigai buvo pakviesti dirbti vyskupijų kurijose. Pokariu Romos universitetuose įgiję daktaro laipsnius kun. Jonas Bartuška ir kun. Matas Čyvas 1949–1952 m. išvyko į Kaliforniją ir dirbo San

asmeniškai gal nebus ką geriau, ale galiu daugiau lietuviams patarnauti. Galiu pasakyti, kad šioj vietelėj parapijiečiai, kiek jaučiu ir nugirstu ar ne labiau mylim negu prieš tai buvusius ir gerai liežuvį apsukančius ir angelskai ir prancūziškai vikarus. Jei dar kas leistų mane padirbėti lietuviškais pastoracijos metodais, tai būt pavojaus kuo ne per daug susimylėti“, kun. Vaclovo Martinkaus laiškas kun. Alfonsui Bernatoniui 1952-03-22, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1950-1952; Netrukus, nuo 1952 m. gegužės 21 d. tapo Šv. Kazimiero lietuvių parapijos vikaru Providence, plg. William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 292.

[286] „Msgr. Urba. hac occasione nos in genere accusavit populum lituanicum a paroeciis ad sese aliicere, nomina pagana in baptsmo pueris data defendere“ Litterae annuae 1951, *ECESJ–VA*, f. 161, ap. 2, v. 35, l. 10.

[287] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 41.

[288] Liongino Jankausko laiškas kun. Alfonsui Bernatoniui, 1951-06-12, *LKSA*-b. Kunigai: Įvairūs susirašinėjimo raštai 1950-1952.

Diego vyskupijos kurijoje[289]; kun. Leonas Lukošiūnas 1946 m. įsikūrė El Pase, kur dirbo nuo 1957 m. Teksaso vyskupijos kurijoje ir jos tribunole[290]; kun. Pijus Aleksa 1949–1958 dirbo Portlando arkivyskupijos kancleriu[291]. Kun. Juozas Grabys, nuo 1954 m. tarnavęs įvairiose Olbanio vyskupijos parapijose, 1961 m. buvo pakviestas eiti Teologijos fakulteto instruktoriaus pareigas Šv. Rožės koledže. Tai pat jis dirbo vyskupijos tribunole auditoriumi ir teisėju[292]. Kun. V. Cukuras 1955–1967 m. dirbo Anhursto kolegijoje, iš pradžių tapo lituanistikos skyriaus steigėju ir kalbų fakulteto dėstytoju, vėliau – filosofijos profesoriumi[293].

Inkardinacija ir pareigos

Esminį postūmį inkardinuotis JAV vyskupijose davė *Exul Familia* konstitucija, kurios dėka 1959 m. visi Olbanio vyskupijoje tarnavę lietuvių kunigai buvo oficialiai inkardinuoti, taip nutraukiant iki tol buvusią praktiką kasmet ar kas trejus metus specialiais raštais atnaujinti jų laikiną statusą[294]. 1957–1977 m. laikotarpio duomenys apie pabėgėlių dvasininkų inkardinavimą itin fragmentiški – vos 21 (po 8 iš Kauno ir Vilkaviškio, 2 iš Panevėžio, 1 iš Telšių, 1 iš Kaišiadorių vyskupijų ir 1 buvęs pranciškonas kun. Jonas Adomaitis) iš 170 nuo karo pradžios į JAV imigravusių pabėgėlių lietuvių dvasininkų buvo oficialiai inkardinuoti. Šie skaičiai galėjo išaugti atsižvelgiant į atsinaujinusį Bažnyčios požiūrį į migrantų sielovadą po Vatikano II susirinkimo, ypač 1969 m. paskelbus popiežiaus Pauliaus VI *Motu proprio Pastoralis migratorum cura* bei Vyskupų kongregacijos instrukciją *De pastorali migratorum cura*[295]. Pavyzdžiui, 1956–1977 m. JAV vyskupijose dauguma lenkų kilmės dvasininkų buvo inkardinuoti būtent po Vatikano II susirinkimo[296]. Kun. J. Burkaus teigimu, daugelyje JAV vyskupijų neinkardinuoti kunigai buvo laikomi beteisiais arba antraeiliais dvasininkais, o vyskupas ordinaras nebuvo atsakingas už jų likimą. Paprastai tokie kunigai galėdavo dirbti vyskupijoje tol, kol buvo darbingi, tačiau, netekę pajėgumo, likdavo be ordinaro globos. Ordinaras jautė atsakomybę už kiekvieną

[289] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 369.
[290] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, p. 68.
[291] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume III*, p. 262–263.
[292] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 346.
[293] Ibidem, p. 484.
[294] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 340–341
[295] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, p. 20.
[296] Roman Nir, „Status of Polish Priests in the United States 1956-1977“, in: *Studije Polonijne*, t. 42, 2021, p. 461.

vyskupijoje tarnaujantį dvasininką, jei šis buvo čia išdirbęs bent dešimt metų. Tų, kurie tokios tarnystės trukmės nepasiekė, globos ir atsakomybės našta teko gimtajai vyskupijai, kurioje jie buvo įšventinti, išskyrus atvejus, kai tam įtakos turėjo politinės aplinkybės[297]. Vis dėlto kun. J. Burkaus pateiktą interpretaciją derėtų vertinti kritiškai, nes ją veikė jo asmeninė patirtis Grand Rapidso vyskupijoje, kur jis turėjo konfliktų su vietiniais dvasininkais dėl, jo manymu, menkinančio požiūrio į iš Europos atvykusius pabėgėlius kunigus[298].

1977 m. kun. J. Steponaitis buvo inkardinuotas į Vorčesterio vyskupiją, kurios ordinaras rėmėsi 1974 m. popiežiškosios komisijos migrantų sielovadai instrukcijomis: „šios nuostatos numato, kad jūs turėsite teisę laisvai sugrįžti į savo kilmės vyskupiją, jeigu ateityje turėtumėte galimybę ir norą tai padaryti“[299]. Kita vertus, dar 1973 m. ALRKKV Čikagos arkivyskupijoje inicijavo akciją, kurios tikslas buvo sulyginti pabėgėlių kunigų teises su vietiniais dvasininkais. Siekdami šio tikslo Čikagoje tarnaujantys lietuviai kunigai sudarė atskirą vienetą, leidusį išrinkti du lietuvius senatorius, ginančius tautiečių dvasininkų interesus vyskupijos senato posėdžiuose[300]. Dvasininkus inkardinuotis galėjo paskatinti ir ryšių trūkumas su savo ordinarais Lietuvoje, o emigracijoje atsivėrė karjeros perspektyvos, kaip galimybė gauti tolygų klebonui išlaikymą, socialinį draudimą ir pensijos pašalpą. Pavyzdžiui, 1968 m. Niujorko Aušros Vartų parapijos kun. Jurgis Gurinskas inkardinuotas iškart tapo klebonu[301]; 1963 m. inkardinuotas kun. Teofilius Palukaitis taip pat nuo 1969 m. buvo paskirtas Pitsburgo naujai įkurtos parapijos Pasaulio Karalienės bažnyčios klebonu[302].

Į JAV be vietos vyskupų kvietimo atvykę kunigai iš pradžių dažniausiai apsistodavo parapijose svečio teisėmis, o vėliau, apsipratę ir pramokę kalbą, būdavo skiriami vikarais ar bažnyčių administratoriais. Kun. V. Valkavičius parengtose kunigų biografijose aptinkama duomenų, kad kai kurie dvasininkai vienu metu tarnavo keliose bažnyčiose, tačiau jų pareigos dažnai nebuvo įvardijamos konkrečiai, kartais jie buvo laikomi svečiais ar asistentais. Pavyzdžiui, kun. J. Burkus pasakoja apie El Paso kun. Leoną Lukošiūną, kuris vengė prisiimti bažnyčios administratoriaus ar klebono

[297] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, p. 67
[298] Ibidem, p. 191.
[299] Vorčesterio vyskupo Bernardo J. Flanagano pranešimas apie kun. Justino Steponaičio inkardinaciją, 1977-10-31, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 5.
[300] 1973 m. Čikagos provincijos pranešimas ALRKKV seimui, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 5.
[301] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 328–329.
[302] Ibidem, *Volume III*, p. 315–316.

pareigas – norėjo išlikti „laisvu paukščiu“ ir turėti galimybę išvykti ilgoms atostogoms ar kelionėms patarnaudamas kitose vyskupijose ir bažnyčiose[303].

Nustatyti bažnytinių pareigų, ypač administratorių ir klebonų, proporciją yra sudėtinga, nes kunigų nekrologuose ar istoriografijoje šios pareigybės neretai persidengia. Parapijų administratorių teisės, pareigos ir atlyginimas buvo toks pat kaip klebonų, tačiau tai nebuvo bažnytinė hierarchinė pareigybė. 1971 m. Vyskupas Bernardas Flanaganas, paskirdamas kun. J. Steponaitį Atolo parapijos administratoriumi, atkreipė dėmesį, kad DP dvasininkai retai tapdavo klebonais[304]. Iš 187 pabėgėlių kunigų, dirbusių JAV 1940–1990 m. laikotarpiu, tik 46 tapo klebonais –23 mišriose vietinėse ir 23 lietuvių parapijose. Palyginus greitai jie gavo ir administracinių pareigų. Pavyzdžiui, kun. V. Sobutas, atvykęs į Šiaurės Dakotą 1951 m., jau 1952 m. tapo Skrantono Šv. Širdies parapijos klebonu-administratoriumi[305]. Kun. Pranas Geisčiūnas, baigęs studijas Romoje, 1949 m. išvyko dirbti į Montaną ir jau 1953–1955 m. buvo paskirtas parapijos klebonu[306]. Kun. Juozas Daknys, 1949 m. pakviestas į tarnystę Sietle, nuo 1954 iki 1964 m. ėjo klebono pareigas Ferndale, Šv. Juozapo parapijoje, kuri taip pat globojo Lummi genties indėnų Šv. Joakimo misiją[307]. Administratorių atžvilgiu vyskupas turėjo didesnę veikimo laisvę ir galėjo žymiai lengviau juos perkelti iš vienos vietos į kitą. Vis dėlto trūksta šaltinių, galinčių vienareikšmiškai paaiškinti, kas lėmė progresyvius Amerikos vyskupų sprendimus svarbioms pareigoms skirti naujai atvykusius dvasininkus. Galima manyti, kad tam įtakos turėjo kunigų išsilavinimas, užsienio kalbų mokėjimas ir Šv. Kazimiero kolegijos rektoriaus kun. L. Tulabos rekomendacijos.

Kai kuriais atvejais pabėgėliai kunigai klebonais tapdavo ir netikėtai, pavyzdžiui, mirus pareigas ėjusiam parapijos vadovui. Taip 1947 m. Los Andželo Šv. Kazimiero parapijos klebonu tapo kun. J. Kučingis, o 1951 m. Su Sičio (Ajova) Šv. Kazimiero parapijos klebonu – kun. Simonas Morkūnas[308]. 1960–1970 m. lietuvių parapijos dažnai atsinaujino, paskirdamos klebonais dipukus – šaltiniuose atrandama net 11 tokių atvejų, iš kurių 10 kunigų jau anksčiau buvo dirbę vikarais tose pačiose arba kitose lietuvių parapijose. Tačiau ilgainiui daugelis šių parapijų pradėjo nykti arba virto mišriomis, ne

[303] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, p. 70.
[304] Vorčesterio vyskupo Bernardo J. Flanagano pranešimas apie kun. Justino Steponaičio inkardinaciją, 1977-10-31, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Br. 5.
[305] Minijos Alkis, „Kun. Valerijono Sobuto kunigystės jubilėjus“, in: *Draugas*, Nr. 130, 1958, p. 5.
[306] Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios* t. 6, 1987, p. 420.
[307] Ibidem, t. 1, 1980, p. 393.
[308] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume III*, p. 168.

vien dėl parapijiečių kartų senėjimo, bet ir vidinės migracijos procesų – gyventojai keitė gyvenamąją vietą, kraustėsi į priemiesčius ar kitus miestus. Toks likimas ištiko ir kun. A. Petraitį, kuris 1967 m. tapo jau mišrios parapijos klebonu Skenektadžio mieste[309].

Pragyvenimas ir globa

Dvasininkų bažnytinis atlygis JAV priklausė nuo parapijos dydžio ir parapijiečių pajamų lygio. Nuo kanoninio statuso – inkardinacijos bei einamų pareigų galėjo priklausyti vyskupijos kunigui teikiamos socialinės garantijos. Pavyzdžiui, kun. Leonas Lukošiūnas, nemokėjęs „cathedraticum“ (mokesčio vyskupui nuo parapijos), neturėjo medicininio draudimo, kurį paprastai suteikdavo vyskupijos kurija[310]. Papildomų pajamų kunigai galėdavo užsidirbti laikinai pavaduodami ar talkindami kitose parapijose[311]. Kai kurie kunigai dalį turto perimdavo gaudami testamentinį palikimą iš savo konfratrų ar pasauliečių[312].

Dar vienas pinigų šaltinis, tačiau kanoniškai nelegalus, bet plačiai paplitęs XX a. Šiaurės Amerikos katalikų parapijose buvo „Bingo“ loterija. Neretai po pamaldų parapijiečiai ir kunigai susirinkdavo parapijos salėje, kur bendraudavo ir žaisdavo „Bingo“. Žaidimo metu buvo galima laimėti įvairių prizų, o bežaidžiant surinktas lėšas parapijiečiai galėdavo paaukoti įvairioms bendruomenės iniciatyvoms. Taip Toronto Šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonas P. Ažubalis, anot kard. Audrio Juozo Bačkio, didžiąją dalį pinigų, skirtų 1953 m. bažnyčios perstatymui, 1956 m. Gerojo Ganytojo jaunimo stovyklavietės įkūrimui Springhurste ir 1960 m. pirmųjų lietuviškų Šv. Jono lietuvių kapinių Kanadoje įrengimui surinko iš „Bingo“: „Aš ten buvau ir skaičiavau pinigus vieną vakarą. Aš mačiau, kiek ten praeina, tais laikais ten buvo keli tūkstančiai, ir lietuviai ten susirinkdavo, nors buvo vyskupų uždrausta, vietos vyskupo. Tai buvo tokia veikla, bet jis savo darė, nepaisant to. Ir pastatė, tą žemę nupirko. Kitur tai laikėsi vien lietuviškų senoviškų tradicijų. Tai buvo atlaidai, 40-valandų adoracija, tai suvažiuodavo. Aš buvau vienoj, kitoj vietoj. Tai Amerikos tos apylinkės kunigai, 10-15, visi ten kortom

[309] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 364.
[310] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, p. 63.
[311] Ibidem, p. 79.
[312] Kun. Felikso Bartkaus laiškas kun. Justinui Steponaičiui, 1967-05-19, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 5.

lošė preferansą, ką Lietuvoj darydavo, o vienas tai dežuruoja bažnyčioje, išpažinčių klauso“[313].

XX a. antroje pusėje JAV sparčiai augant ekonomikai, visuomenėje plito investavimo į akcijų biržas, vertybinius popierius ar nekilnojamąjį turtą praktikos. Lietuviai išeiviai taip pat siekė išsaugoti ar padidinti savo kapitalo vertę, o mirus jų turtas neretai testamentais būdavo paliekamas lietuvių parapijoms ar dvasininkams. Žinoma, jog sovietų okupacinė valdžia Lietuvoje reiškė pretenzijas į išeivijos fondus ir testamentinius palikimus, kurie buvo skirti Lietuvai, tad siekiant išsaugoti pinigus savose rankose, tekdavo juos sumaniai investuoti. Pavyzdžiui, vysk. V. Brizgys, gavęs iš prel. Igno Valančiūno 10 tūkst. dolerių čekį, skirtą Lietuvos bažnyčios reikalams, investavo į 73 akrų žemės sklypą su pastatu prie Manitobos ežero Oak Pointe, Vinipege[314]. Ši investicija, apiforminta kaip LKRŠ nuosavybė, tapo Vinipego Šv. Kazimiero parapijos vasarviete ir pamėgta dvasininkų rekreacine vieta. Kiti dvasininkai paveldėjimus ar sukauptas lėšas skirdavo mecenatystei. Vienas ryškiausių pavyzdžių – kun. J. Prunskis[315]. Tam tikrų užuominų apie dvasininko finansinį raštingumą suteikia Pasaulio lietuvių archyvo šaltiniai, kuriuose išlikę dokumentai liudija jo investicijas, dividendų augimą ir vertybinių popierių administravimą[316]. Vis dėlto išlieka neatsakyta, ar tokia finansinė veikla buvo paplitusi tarp lietuvių dvasininkų, ar tai buvo išskirtinis kun. J. Prunskio atvejis.

Rūpinantis religiniais ir parapijos organizavimo reikalais galėdavo nelikti laiko namų ūkio pareigybėms, todėl klebonai samdydavo šeimininkes. Demingo Šv. Onos parapijos klebonas kun. Jonas Juodeika gyveno kartu su šeimininke Marija Škėmaitė, kuri virė, valė, siuvo, prižiūrėjo bažnyčią, skambino varpais, tvarkė zakristiją ir net skaičiuodavo sekmadienio rinkliavos pinigus“[317], o vysk. V. Brizgys dalį Van Horno Fatimos Švč. Mergelės Marijos meksikiečių parapijos atgaivinimo nuopelnų priskiria kun. Romano Klumbio

[313] Interviu su kardinolu Audriu Juozu Bačkiu, 2023–10–03, asmeninis autoriaus archyvas

[314] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 225–226; *Kanados lietuvių organizacijų žinynas*, sud. Rasa Mažeikaitė, p. 188. LKRŠ valdybos posėdžio protokolas Nr. 12, 1969-08-29, *LKSA*-vysk. Antano Deksnio archyvas-b. Religinė šalpa.

[315] Istoriografijoje plačiai aptariama jo labdaringa veikla diasporos ir Lietuvos atžvilgiu, tačiau beveik nekeliama klausimo, kaip buvo sukauptos tokios pinigų sumos, in: Aldona Vasiliauskienė, *Gyvenimas Dievui ir Lietuvai: daktaras prelatas Juozas Prunskis švenčia 65 metų kunigystė ir 90 metų amžiaus jubiliejų*, p. 151–188.

[316] *PLA*-Prunskis Foundation, Inc. (Prunskio Fondas): įvairūs dokumentai 1971–1993 m.: b. 463, b. 467.

[317] Jonas Burkus, *Pietvarkariuose*, p. 100.

šeimininkei: „negalima nutylėti, kad jis nebūtų galėjęs to viso padaryti [...] jeigu ne paslaptingoji, fantastiška jo šeimininkė Eleonora, kuri jį ne tik maitino, vairavo auto, bet savo rankomis padarė daug vyriškų darbų remontuojant bažnyčias, kleboniją“[318]. Hačo Šv. Pranciškaus klebonas kun. St. Aleksiejus šeimininkę surado pasiskelbęs lietuviškame dienraštyje[319]. Šaltiniuose nepateikiama duomenų, ar parapijose buvo samdomi kiti pagalbininkai.

Turint omenyje, kad daugelis į JAV imigravusių dvasininkų atvyko tuščiomis ir buvo priklausomi nuo priimančiųjų rėmėjų, netrukus atsirado didelis savitarpio paramos poreikis. 1952 m. vysk. V. Padolskis kreipėsi į kun. J. Balkūną prašydamas iškelti kunigų savišalpos klausimą ALRKKV Centro valdybos posėdyje. Vyskupas argumentavo, jog reikėtų paramos rinkimą centralizuoti, kadangi prieš metus susirgus vienam neįvardintam Vilkaviškio vyskupijos kunigui, teko surinkti paramą jo gydymui iš vyskupijos kunigų išeivijoje[320]. Galiausiai vyskupui 1953 m. apsilankius JAV ir ALRKKV susirinkime pakartotinai iškėlus šį klausimą, išrinkta šalpos draugijos steigiamoji komisija[321]. 1955 m. kovo 15 d. buvo įsteigta Kunigams šelpti draugija. Jos steigimas grįstas argumentu, kad, ypač atvykę pabėgėliai kunigai, susidūrė su įvairiais sunkumais: 1) dėl didelių įmokų turėję mažiau galimybių apsidrausti draudimo draugijose; 2) dalis jų dėl senyvo amžiaus į šias draugijas buvo nepriimti; 3) jiems buvo sudėtinga suprasti draugijų veikimo principus; 4) ne visi galėjo pasinaudoti vyskupijų draudimais; 5) buvo atskirti nuo giminių ir artimųjų, kurie ligos ar nelaimės atveju jais galėtų pasirūpinti. Draugijos tikslai buvo: teikti lėšas kunigams, kurie dėl ligos, nelaimės ar senyvo amžiaus nebegalėjo dirbti kunigo darbo ir neturėjo iš ko pragyventi; išlaikyti nedarbingiems kunigams skirtus namus; skirti pinigų kunigo laidotuvėms; laikui atėjus turėjo šelpti kunigus, vykstančius į Lietuvą[322]. Draugijai galėjo priklausyti tik lietuviai kunigai (įskaitant vienuolius kunigus) iš viso pasaulio, taikant kasmetinį mokestį: JAV ir Kanadoje po 10 dolerių, kitur – po 5 dolerius. Kunigui atsidūrus bėdoje, jam būdavo skiriama 200 dolerių vienkartinė pašalpa, kuri prireikus galėjo būti

[318] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 220.
[319] Jonas Burkus, *Pietvarkariuose*, p. 112.
[320] Vysk. Vincento Padolskio laiškas kun. Jonui Balkūnui, 1952-03-27, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 3-b. Kunigų Vienybės korespondencija.
[321] Kunigams šelpti draugijos steigiamojo susirinkimo protokolas, 1955-03-15, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 15.
[322] Kunigams šelpti draugijos valdybos sekretoriaus kun. Mykolo Ražaičio kreipimasis į visus tremties lietuvius kunigus, 1956-01-17, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 2, b. Kunigų Vienybės Seimas 1955–1957.

skiriama dar kelis kartus. Į draugiją įsitraukė ne tik pabėgėliai dvasininkai, bet ir vietiniai kunigai, pirmaisiais draugijos veiklos metais abiejų grupių skaičius buvo beveik vienodas. 1975–1976 m. Kunigų šalpos draugijai priklausė 91 egzilio kunigas iš 148 narių[323]. Šiuo laikotarpiu dauguma pokariu atvykusių kunigų jau buvo pensinio amžiaus, kiekvieno materialinis aprūpinimas ir socialinis draudimas buvo skirtingas ir priklausė nuo užimtų pareigų. Amerikoje gimusių kunigų padėtis dažnu atveju buvo geresnė nei atvykėlių. Draugija būrė kunigus išeivijoje, tačiau žinoma pora atvejų, kada parama 1977 m. buvo teikta paralyžuotam Lietuvoje gyvenusiam kun. Antanui Rinkevičiui[324], taip pat suteikta paskola seserims kazimierietėms[325].

Kunigų šalpos draugija planavo įsteigti kunigų pensionatą, tačiau nėra žinoma, ar tai buvo įgyvendinta[326]. Namų steigimo klausimas buvo vis iškeliamas ALRKKV susirinkimo metu, ypač pastebint, jog pokario kunigų karta senėjo, o jų skaičius – mažėjo. ALKA archyve gausu įvairių ALRKKV valdybos dokumentų kopijų ir juodraščių, dalies jų autorystė nėra nurodyta, tačiau jie leidžia rekonstruoti tuometinės dvasininkijos požiūrį į senėjimo problemą. 1966 m. ALRKKV seimui Vašingtone buvo paruoštas pranešimas, kuriame siūlyta įsteigti kunigų namus su pilnu kompleksu (koplyčia, rekreacijos sale, virtuve, tarnautojų butais), taip pat ir motelio stiliaus butus kunigams Floridoje, kur klimatas yra šiltesnis. Buvo rekomenduojama sukviesti komisiją, kuri turėtų derinti tolimesnius veiksmus su statytojais ir Amerikos katalikų episkopatu. Nežinomas projekto autorius ypač akcentavo būtinybę lietuviams kunigams gyventi drauge, argumentuodamas, kad pasauliečių globos įstaigose ne visiems pavyksta užsitikrinti pakankamą privatumą ir „kunigišką draugystę“[327]. Šaltiniai nepateikia duomenų, ar šis pasiūlymas susilaukė kokių nors atgarsių. Panaši idėja, tačiau kur kas mažesnės apimties, 1963 m. kilo vysk. V. Brizgiui, kun. P. Juknevičiui ir kun. J. Plankiui, svarstant galimybę įsigyti žemės sklypą ir pasistatyti namą,

[323] Lietuvių Kunigų Šalpos draugijos iždininko kun. Lado Budrecko pranešimas Kunigų Vienybės Seime, 1976, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 15.
[324] Lietuvių kunigų šalpos draugijos pirmininko prel. Jono Šerno pranešimas Kunigų Vienybės seime, 1977-10-12, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 15.
[325] Kunigų šalpos draugijos valdybos iždininko kun. Petro Totoraičio pranešimas už 1971-08-10 – 1972-08-09 laikotarpį, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 15.
[326] LKRŠ metiniame susirinkime užsiminta apie „Rehabilitacijos Fondo“ nuosavybę Floridoje ir Kanadoje. Laikantis prielaidos, jog taip pat prel. I. Valančiūno pinigai investuoti į sodybą Vinipege buvo kaip LKRŠ nuosavybė, kuri esant reikalui galėjo būti parduodama, in: LKRŠ metininio susirinkimo protokolas, 1976-05-28, *LKSA*-vysk. Antano Deksnio archyvas-b. Religinė šalpa.
[327] Nežinomo autoriaus pranešimas Kunigų Vienybės Seimui Vašingtone, 1966-09-03, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 15.

kuriame galėtų kartu praleisti senatvę. Visgi vyskupas buvo pakviestas apsigyventi Šv. Kryžiaus ligoninėje[328]. Žinomas tik vienas kun. Petro Celiešiaus privataus gyvenimo senatvėje epizodas: 1984 m. jis įsigijo žemės sklypą ir namą Luserno Valio miestelyje, kad galėtų daugiau laiko skirti rašymui[329].

Pasitraukę iš aktyvios tarnystės, kunigai senatvę leido skirtingomis sąlygomis, priklausomai nuo asmeninių aplinkybių, sveikatos ir vyskupijų ar bendruomenių paramos. Kai kurie kunigai ir pasitraukę iš aktyvios veiklos liko susiję su parapijomis – toliau talkino pastoracijoje ar pavaduodavo klebonus. Pavyzdžiui, kun. A. Bertašius nuo 1982 m. persikėlė į kunigų pensionatą, kuriame gavo pilną išlaikymą, tačiau 1984 m. buvo pakviestas tapti Patersono Šv. Kazimiero lietuvių parapijos klebonu. Kun. J. Burkaus teigimu, išėję į pensiją lietuviai kunigai buvo raginami ir toliau tarnauti lietuviams, perimant jų nykstančias parapijas[330]. Kun. Jonas Pakalniškis, gyvenęs Bruklino vyskupijos kunigų prieglaudoje, dažnai įvairiomis progomis apsilankydavo savo buvusioje Apreiškimo parapijoje, pavaduodavo jos naująjį kleboną[331]. Ten pat 1972 m. būdamas jau pensininkas apsigyveno kun. Ladas Budreckas. Kaip pats teigė, parapijoje jis buvo ir „part time job“ vikaras: „parapijai pagelbsčiu daug: dvi dienas į savaitę dežuruoju, kasdien laikau mišias, o kartais net po kelias, sekmadieniais pamokslauju, šeštadieniais klausau išpažinčių, kai kiti trys kunigai uždarbiauja parapijai pinigus bingo lošimu, šliubavoju ir krikštyju. Taigi, gyvenimas nenuobodus. Jaučiuos esąs reikalingas ir veltui duonos nevalgau. Esu pilnai patenkintas moraliai ir materialiai. Gyvenk ir norėk, kad tik sveikata tarnautų“[332]. 1987 m. Vusterio vyskupas bandė atkalbėti kun. J. Steponaitį nuo išėjimo į pensiją, siūlydamas tarnystes įvairiose parapijose, tačiau kunigas atsiliepė tik į Norvičo Vestbruko parapijos klebono Zenono Smilgevičiaus kvietimą dirbti jo pagalbininku[333].

Lietuvių dvasininkijai artima ir tautinius sentimentus kelianti vieta buvo Šv. Kazimiero kolegija. 1959 m. jos vadovybei įsigijus *Villa Lituania* priestatą ir ten įrengus svečių namus netrukus apsigyveno su kolegijos istorija

[328] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 247.
[329] Kun. Petro Celiešiaus laiškas vysk. Antanui Deksniui, 1984-12-07, *LKSA*-vysk. Antano Deksnio archyvas-b. Mirę kunigai Nr. 2.
[330] Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, p. 305.
[331] *Tėviškės žiburiai*, Nr. 35, 2000, p. 4.
[332] Lado Budrecko laiškas vysk. Antanui Deksniu, 1972-10-02, *LKSA*-vysk. Antano Deksnio archyvas- b. Mirę kunigai Nr. 1.
[333] Vorčesterio vyskupo Tim Harington laiškas kun. Justinui Steponaičiui, 1987-05-04, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 5.

susiję kunigai[334]. Gausus lietuvių dvasininkų būrys ir gyvenimas krikščioniškosios kultūros epicentre Romoje turėjo savo privalumų, tačiau finansiškai nebuvo patrauklus dvasininkams, o ypač vienuoliams iš kitų kraštų, besilaikantiems neturto įžadų. 1971 m. vysk. A. Deksnys įspėjo jėzuitą kun. Juozą Venckų, kad perspektyvos senatvę praleisti Europoje nekokios: „Jei kas neturi „nusipirkęs“ savo kambario čia viloje, gana brangiai išeina, 7-8 dol. parai pagal tai kiek kartų valgoma Vilos valgykloje [...] Kas blogiausiai, mums seniems kunigams, Amerikoje įtarnautas Social Security „Medicare“ čia negalioja ir Vokietijoje tas pats. Ir dėl menkesnės ligos, kad ir peršalimo ar gripo – šimtais jau tenka mokėti. Čia ir gydytojai veltui negydo kunigų. O čia apsidrausti senatvėje – labai brangu, kadangi nėra tokių „grupinių apdraudų“. Italijoj (Romoje) gyvenant apmokamo darbo nėra, išskyrus prie Vatikano radijo lietuviškų programų, ypač apybraižų paruošimo [...] Bendrai paėmus – vyresnio amžiaus kunigams ir Europoje perspektyvos nekokios, jei ne turi savo „gūžtos“ ar ištarnautos pensijos. Kol kas tik Vokietijoj dirbą kunigai, jei padeda Vokiečių sielovadoje, gali ištarnauti apmokamą pensiją“[335].

Kiti dvasininkai pensiją praleisdavo globos namuose ar moterų vienuolynuose, kur gaudavo visokeriopą išlaikymą, maitinimą ir pagalbą už pastoracinę tarnystę. Putnamo Palaimintojo Jurgio Matulaičio globos namuose gyveno 21 kunigas, kai kurie ėjo kapeliono pareigas (nuo 1968 m. – V. Zakaras, nuo 1980 – R. Krasauskas, nuo 1988 m. prel. V. Balčiūnas)[336]. Čia buvo įrengtas specialus poilsio namų sparnas, skirtas išėjusiems į pensiją lietuviams kunigams[337]. Tikėtina, kad už slaugą ir globą kunigai turėdavę apsimokėti arba testamentu užrašyti savo palikimą. Mirę kunigai, jei būdavo išsipirkę laidojimo vietą, dažniausiai laidojami Putnamo Dangaus vartų

[334] Butus įsigijo ar nuomavosi šie kunigai: BALF-o vadovas ir kolegijos remėjas prel. Juozas Končius, paskutinis arkivysk. Juozapo Skvirecko sekretorius Klemensas Razminas, buvęs Kolegijos vicerektorius Zenonas Ignatavičius, buvęs Šv. Vincento lietuvių parapijos Pensilvanijoje rektorius Jonas Buikus, buvęs Kolegijos ekonomas Antanas Jonušas, prel. Ladas Tulaba, Kolegijos ūkio Tivolyje administratorius Kazimieras Dobrovolskis, studijų prefektas Vladas Delininkaitis, in: Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 174.

[335] Vysk. Antano Deksnio laiškas jėzuitų kun. Juozui Venckui, 1971-04-15, *LKSA*-vysk. Antano Deksnio archyvas-b. Mirę kunigai Nr. 2.

[336] Regina Laukaitytė, *Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolijos šaka Amerikoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, p. 182.

[337] Kun. Justino Steponaičio laiško kopija neįvardytiems artimiesiems Lietuvoje, 1987-11-25, *ALKA*-f. ALRKKV-dėžė Nr. 5.

lietuvių kapinėse[338]. 2010 m. čia palaidotų pabėgėlių kunigų buvo 11[339]. Taip pat kunigai dažnai amžinajam poilsiui būdavo išlydėti Šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje[340], o Italijoje – Campo Verano lietuvių kunigų sekcijos kapinės.

1.2.3. Lietuviškos sielovados pirmeiviai kituose kraštuose

Į Kanadą po karo atvyko palyginti mažai lietuvių dvasininkų, nes pati lietuvių bendruomenė šioje šalyje prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo nedidelė – vos 7789 asmenys, iš kurių net 68 proc. gyveno miestuose[341]. Katalikiškos lietuvių parapijos tuo metu veikė tik Monrealyje ir Toronte. Atvykus karo pabėgėliams, lietuvių diaspora Kanadoje padvigubėjo, todėl ilgainiui išaugo ir pastoracijos poreikis. Tuometinė lietuvių bendruomenė Kanadoje buvo gerokai mažesnė nei kaimyninėje JAV, o pastoracinė infrastruktūra dar tik kūrėsi. Pradžioje dauguma naujųjų imigrantų įsidarbino anglies ir miško pramonėje, o pasibaigus kontraktams pasklido po kitas šalies teritorijas. Susikūrusios naujos lietuvių bendruomenės kvietė dvasininkus atvykti tarnystei. 1949–1953 m. lietuvių kunigų skaičius išaugo nuo 17 iki 28 ir nekito iki pat devintojo dešimtmečio[342].

Suprantama, jog iš kunigų, kuriuos specialiai pakvietė vyskupai, buvo tikimasi prisidėti prie kanadiečių sielovados. Kun. Pranas Gaida ir kun. Justinas Bertašius buvo pakviesti dėstyti seminarijose Kvebeke. Atvykęs 1951 m. į Šv. Jono D'Ibervilio miestelį, kun. J. Bertašius greitai suprato, kad seminarija ieškojo prancūziškai kalbančio istorijos dėstytojo, kuo jis, akivaizdžiai, nebuvo. Kai palankiai jį vertinęs rektorius buvo paskirtas vyskupu, kun. J. Bertašiui buvo pažadėta padėti išmokti prancūzų kalbą, tačiau vietoj to jam teko organizuoti užsiėmimus lūšnynų vaikams, turint tik ribotas anglų ir dar prastesnes prancūzų kalbos žinias[343].

---

[338] 1990 m. Kalėdų laikotarpio kun. Justino Steponaičio laiško kopija neįvardintiems artimiesiems Lietuvoje, Ibidem.

[339] Jonas Ruokis (1987), Jonas Krivickas (1987), Stasys Yla (1983), Rapolas Krasauskas (2007), Jonas Pakalniškis (2000), Vytautas Balčiūnas (2003), Vytautas Pikturna (2002), Zenonas Smilga (2010), Justinas Steponaitis (1994), Pranas Geisčiūnas (1974). Putname mirė ar buvo iš viso palaidoti 16, įskaitant Jurgį Paransevičių (1962), Juozą Tautkų (1986), Antaną Bertašių (2004), Pijų Dambrauską (1988).

[340] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 273, 317.

[341] Visuotinė lietuvių enciklopedija, [interaktyvus], in: https://www.vle.lt/straipsnis/kanados-lietuviai/ [2025-09-15]

[342] *Kanados lietuvių organizacijų žinynas*, sud. Rasa Mažeikaitė, p. 87.

[343] Milda Danys, *Dp, Lithuanian Immigration to Canada After the Second World War*, p. 290.

Su Sent Mari regiono vyskupas rėmė kun. A. Sabo atvykimą todėl, kad šis buvo lotynų kalbos specialistas ir galėjo eiti vyskupo lotynų kalbos sekretoriaus pareigas[344]. Tačiau asmeninis lietuvių kunigų troškimas patarnauti tautiečiams buvo aukščiau patogaus ir viso ko aprūpinto gyvenimo vietinėse parapijose. Kun. B. Pacevičiaus teigimu, pirmojoje savo tarnystėje Sent Džonso uostamiesčio Gerojo Ganytojo seserų vienuolyne jis buvo vertinamas kaip talentingas chorvedys ir poliglotas, bet sužinojęs, jog atsirado laisva vikaro vieta Toronto Šv. Jono Krikštytojo lietuvių parapijoje, prisidengdamas silpna sveikata, išvyko[345]. Čia netrukdomai 1951–1963 m. vadovavo parapijos chorui ir vaikų stovykloms, kol Toronto kurijos perkeltas į Taikos Karalienės parapiją. Nespėjus pradėti darbų, netrukus kun. B. Pacevičius gavo pasiūlymą Londono Ontarijo valstijoje perimti lietuvių kolonijos pastoraciją ir organizuoti parapiją[346]. Panašiai 1962 m. nutiko ir kun. D. Lengvinui, kuris nepabuvęs nė metų Naujajame Meksike atsiliepė į kvietimą užimti Vindsoro lietuvių parapijos klebono pareigas[347]. 1951 m. vos atvykęs į Vinipegą kun. J. Bertašius vikaro darbą Vinipego Nekaltojo Prasidėjimo parapijoje iškeitė į naujos lietuvių parapijos kūrimą[348].

Palyginus su kitais emigracijos kraštais, Kanadoje labiausiai buvo išreikštas poreikis turėti nuosavą bažnyčią: įkurtos 9 parapijos ir 2 misijos (Vasagoje ir Otavoje). Net 6 bažnyčias pastatė ir rekonstravo Kanadoje karjera pradedantis žymus išeivijos architektas Alfredas Kulpavičius. Šalia parapijų glaudėsi jaunimo skautų ir ateitininkų grupelės, vyrų ir moterų katalikų draugijos, chorai, veikė lituanistinės mokyklos. Vysk. V. Brizgys laikėsi nuomonės, kad lietuviškų parapijų bažnyčios yra ypač tinkama erdvė tautinio ir religinio meno sklaidai[349].

Masiškai plūstantys į Kanados didmiesčius įvairių tautybių imigrantai tiesiog nebetilpdavo senosiose bažnyčiose. Pavyzdžiui, Toronto Šv. Jono Krikštytojo klebonas P. Ažubalis 1953 m. rekonstravo ir padidino bažnyčią, kad joje galėtų sutalpinti daugiau parapijiečių[350]. Tačiau tai problemos

[344] Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 3, p. 494.
[345] Boleslovas Pacevičius, *Žingsniai prieš neviltį*, p. 273.
[346] Ibidem, 318–319.
[347] Milda Danys, *Dp, Lithuanian Immigration to Canada After the Second World War*, p. 292; Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, 332–335.
[348] *Kanados lietuvių organizacijų žinynas*, sud. Rasa Mažeikaitė, p. 187.
[349] Vincentas Brizgys, „Tautinių kultūros vertybių vieta savose bažnyčiose“, in: *Aidai*, Nr. 7 (41). 1951. p. 294.
[350] 1947 m. į Kanadą atvykęs Petras Ažubalis jau po metų tapo Šv. Jono Krikštytojo lietuvių parapijos klebonu, kadangi anksčiau visą dešimtmetį parapiją aptarnavę kunigai nemokėjo lietuvių kalbos, in: *Kanados lietuvių organizacijų žinynas*, sud. Rasa Mažeikaitė, p. 187.

neišsprendė, todėl Toronto lietuvių bendruomenė pasikvietė lietuvius pranciškonus, kurie dar tais pačiais metais suorganizavo Prisikėlimo parapiją, įkūrė vienuolyno namus ir 1956 m. pastatė naują bažnyčią[351]. Vietos ordinarams buvo gerokai paprasčiau pasikviesti vienuolius į Monrealį ir Torontą nei diecezinius kunigus, kadangi pranciškonai ir jėzuitai pasižymėjo didesniu lankstumu, savo ordino charizmos vedami lengviau prisitaikė prie nepatogių sąlygų, o jų išlaikymas tiesiogiai negulė ant vyskupijų pečių. Naujų parapijų kūrimas atvykėlių iniciatyva trikdė nusistovėjusią senąją lietuvių išeiviją. Vieni jungėsi kartu į naujas bendruomenes, kiti įtariai ir skeptiškai žiūrėjo į atvykėlius. Pavyzdžiui, Monrealio senosios lietuvių išeivijos atstovai kryptingai priešinosi tėvų jėzuitų sumanymui steigti naują Aušros Vartų parapiją, kadangi juos vertino kaip potencialius konkurentus, jėzuitų kun. Jonas Kubilius netgi sulaukė grasinimų susidoroti[352]. Senosios išeivijos požiūris buvo formuojamas komunizmo idėjoms simpatizuojančių laikraščių, kuriuose dipukai pristatomi kaip politiškai pavojingi, socialiai svetimi ir kompromituojantys asmenys**,** galintys sugriauti nusistovėjusią senosios išeivijos tvarką. Tokias nuostatas ypač stiprino „*Liaudies balso" laikraštis*, nuosekliai formavęs nepasitikėjimo dipukais diskursą, vaizduodamas juos kaip fašizmo talkininkus, karo nusikaltėlius ar bent jau politiškai reakcingus veikėjus[353].

Po Antrojo pasaulinio karo Australija, priimdama imigrantus iš Europos, liberalizavo imigracijos įstatymus, prisidėjusius prie multikultūrinės šalies sukūrimo – iki tol ji buvo homogeniška ir daugiausia protestantiška[354]. Į šalį atvyko apie 180 tūkstančių imigrantų, daugiausia iš Vidurio ir Rytų Europos šalių, kurių dauguma buvo katalikai. Tarp jų buvo ir apie 10 tūkstančių lietuvių, iš kurių net 74 proc. priklausė katalikų konfesijai[355]. Reaguodamas į naująją situaciją, Australijos episkopatas įsteigė Federalinį katalikų imigracijos komitetą, kurio tikslas buvo padėti katalikams imigrantams integruotis į šalies religinį gyvenimą[356]. Iš pradžių vyravo įsitikinimas, kad atvykę katalikai natūraliai įsijungs į vietines parapijas ir aktyviai prisidės prie jų gyvenimo. Tačiau netrukus paaiškėjo, kad kalbos

[351] Ibidem, p. 143.
[352] Milda Danys, *Dp, Lithuanian Immigration to Canada After the Second World War*, p. 292.
[353] Milda Danytė, „Komunistinė propaganda tarp Kanados lietuvių II pasaulinio karo metais", in: in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, Nr. 1, p. 36–37.
[354] Vitalija Stravinskienė, *Pasaulio Lietuvių Bendruomenė*, Vilnius, 2004, p 149.
[355] James Franklin, „*Calwell, Catholicism* and the Origins of Multicultural Australia", in: *Catholics in Australian public life*, ACHS Conference 2009, p. 52.
[356] Frank Mecham, *The Church and migrants 1946–1987*, p. 23.

barjeras ir kultūriniai skirtumai trukdė užmegzti glaudesnius ryšius ir australams kunigams teikti dvasinę pagalbą. Todėl buvo nuspręsta kviesti kunigus iš Europos ir paskirti tautinius kapelionus pabėgėlių bendruomenėms – tokius, kurie pažinojo jų tautinius ir religinius papročius bei galėjo teikti sielovadą gimtąja kalba. Tautiniai kapelionai būdavo skiriami tik į pabėgėlių stovyklas, dažnai po vieną, kad aptarnautų visus imigrantus nepriklausomai nuo tautybės. Australijos katalikų episkopatas taip pat prisiėmė finansinę atsakomybę: skirdavo kapelionams algas bei padengdavo kelionių išlaidas[357]. 1955 m. Australijoje buvo 7 kunigai, iš kurių trys atvyko kaip darbininkai. Vėliau, patvirtinti Federalinio katalikų imigracijos komiteto, jie gavo oficialias kapelionų pareigas[358].

Iš vienuolikos kunigų, dirbusių Australijos lietuvių pastoracijoje 1948–1961 m., didžioji dvasinė globa suteikta Telšių (kun. Petras Butkus, kun. Juozas Kungys, kun. P. Vaseris), Kaišiadorių (kun. Petras Bučinskas) ir Vilniaus (kun. Laurynas Kemėšis) vyskupijos kunigams. Kauno arkivyskupijai priklausę kunigai Australijoje ilgai neužsibuvo. Pirmasis atvyko kun. Jonas Tamulis – Anglijos pilietybę turėjęs dvasininkas, kuris 1941 m. iš Lietuvos per Vlodivostoką atvyko į Brisbaną. Jis laikinai gyveno tiek JAV, tiek periodiškai grįždavo į Australija, 1950 m. galutinai išvyko į JAV. Tai lėmė, jog Australijos episkopatas nepritarė kun. J. Tamulio iniciatyvai steigti tautinę parapiją kaip Jungtinėse Valstijose. Kun. Kazimieras Kavaliauskas, atvykęs į Australiją kaip darbininkas, šią šalį laikė tik tarpine stotele pakeliui į JAV. Nusivylęs gyvenimo perspektyvomis Australijoje, jis aktyviai ieškojo būdų išvykti, tačiau pagal galiojusią vyriausybės politiką turėjo praleisti bent dvejus metus Australijoje – toks reikalavimas buvo taikomas visiems DP stovyklų atvykėliams[359]. Laikinai Australijoje taip pat dirbo pranciškonas kun. V. Balčiūnas (1948–1954), o Panevėžio vyskupijos kun. P. Jatulis atsisakė Pietų Amerikos vyskupo kvietimo dėstyti seminarijoje ir nuo 1949 m. pasirinko pastoracinį darbą lietuvių bendruomenėje Adelaidėje. Čia jis dirbo iki 1957 m., kai išvyko studijuoti į Romą.[360].

Lietuvių kunigai kapelionai Australijoje buvo pavaldūs Federaliniam katalikų imigracijos komitetui bei vyskupui, kurio vyskupijoje jiems tekdavo tarnauti, tačiau paskyrimus gaudavo iš Šventosios konsistorinės kongregacijos (nuo 1967 m. Vyskupų kongregacija) Romoje. Šie paskyrimai buvo atnaujinami kas trejus metus. Nėra aišku, ar po *Exsul Familia* konstitucijos

[357] Ibidem, p. 37.
[358] Ibidem, p.74.
[359] Vincas Augustinavičius, *Australijos lietuvių metraštis*, I d., p. 98.
[360] Ibidem p. 99.

priėmimo dvasininkai galėjo būti inkardinuoti. Federalinis komitetas galėjo informuoti kongregaciją apie paskyrimų poreikį, todėl kapelionų padėtis visada išliko neapibrėžta ir priklausoma nuo sprendimų dėl jų reikalingumo tautiečių sielovadoje.

Australijoje buvo mėginta steigti tautines parapijas, tačiau vietos vyskupų politika numatė jas leisti tik toms migrantų bendruomenėms, kurios buvo pakankamai gausiai susitelkusios vienoje vietoje. Tokiose teritorinėse parapijose, kuriose gyveno daug vienos tautybės imigrantų, sielovada buvo patikėta tos tautybės vienuoliams – jie, aptarnaudami ir vietos australų parapijas, kartu rūpinosi savo tautiečių pastoracija. Tokias parapijas Brisbane gavo italai, maltiečiai ir lenkai kapucinai[361]. Lietuviai, išsisklaidę skirtingų miestų priemiesčiuose, nesudarė reikiamo branduolio, todėl katalikų bendruomenėms tekdavo ieškotis bažnyčių patalpų kaip ir Vokietijoje. Vienintelė Adelaidės lietuvių bendruomenė sugebėjo įsigyti nuosavą bažnyčią, kuri buvo pavadinta Šv. Kazimiero vardu.

1947 m. prasidėjus masinei migracija į Vakarus tiek Apaštalų Sostas, tiek egzilio vyskupai skatino dvasininkus vykti į kraštus, kur buvo jaučiamas ganytojų trūkumas, pavyzdžiui, į Pietų Ameriką[362]. Net ir po poros metų buvo išsiųstas 41 pakvietimas kunigams dirbti Argentinoje, Brazilijoje, Kolumbijoje, Kuboje ir Urugvajuje[363]. Pietų Amerikos vyskupai ypač kvietė išsilavinusius dvasininkus dėstyti į seminarijas ir universitetus. Pavyzdžiui, kun. Alfonsas Grauslys 1946–1950 dėstė literatūrą Argentinoje[364]; kun. Pijus Dambrauskas 1948–1949 Kolumbijoje buvo Ibagės kunigų seminarijos profesorius[365]; kun. J. Gutauskas 1948–1949 Kolumbijoje Medelino kunigų seminarijoje dėstė patrologiją[366]. 1950 m. Vokietijoje reziduojantiems vyskupams V. Brizgiui ir V. Padolskiui taip pat buvo pasiūlyta vykti į Braziliją ir eiti profesorių pareigas Belo Orizontės kunigų seminarijoje, o nuo 1952 m. Rio de Ženeire, bet į jų vietą išvyko kun. Z. Ignatavičius, ten dirbęs iki 1962

---

361 Ibidem.

362 „Segretarija di Stato paprašė 4 kunigų, kurie sutiktų vykti į Argentiną [...] Ten jie turėtų darbuotis tarp lietuvių. Iš mūsiškių tarpo neatsiranda nė vieno, kuris sutiktų, ten vykti, būtų gera, kad atsirastų kandidatų iš Vokietijoje esančių“, pagal Šv. Kazimiero kolegijos rektoriaus kun. L. Tulabos laiško nuorašą arkivysk. J. Skvireckui, 1947-05-07, PKLKA, l. 1v.

363 Lietuvių tremtinių sielovados tarnybos vyriausiojo sielovados tvarkytojo Vokietijoje Felikso Kapočiaus bendraraštis Nr. 2. Apie emigraciją, *Lietuvių išeivijos institutas*, l. 1r-v.

364 Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 3, 1983, p. 484.

365 Visuotinė lietuvių enciklopedija, [interaktyvus], in: https://www.vle.lt/straipsnis/pijus-dambrauskas/ [2026-08-12]

366 Anykštėnų biografijų žinynas, [interaktyvus], in: https://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=%20%20123 [2026-08-12]

m. [367]. Gyvendamas Rio de Ženeire, kun. Z. Ignatavičius susidūrė su sunkiomis gyvenimo sąlygomis seminarijoje pirmaisiais darbo metais, taip pat pusę metų negavo atlyginimo, o vėliau gaudavo tik pusę mažiausio darbininko uždarbio. Visgi išimtimi galima laikyti kun. V. Mankeliūno karjerą Kolumbijoje. Atvykęs 1948 m. jis mokėsi Bogotos Javerianos universitete, kur vėliau apgynė filosofijos mokslų daktaro disertaciją, dirbo vietinėje sielovadoje ir aptarnavo lietuvių bendruomenę[368].

Prie Pietų Amerikos nepopuliarumo galėjo prisidėti ir įtakingos lietuvių kunigų organizacijos ALRKKV propaguojama mintis nuo 1946 m. „nedaryti žygių lietuvius ten kviesti“ argumentuojant tuo, kad gyvenimo sąlygos Pietų Amerikoje yra labai sudėtingos ir netinkamos naujų emigracijos horizontų besidairantiems lietuviams[369]. Susiformavusi neigiama viešoji nuomonė greičiausiai turėjo įtakos ir pačių kunigų sprendimams, nepaisant oficialių kvietimų iš vietos ordinarų. Pagrindinės priežastys, kodėl kai kurie kunigai vengė vykti pastoraciniam darbui į Pietų Ameriką, buvo tokios: tingėjimas mokytis ispanų kalbos, ypač varginantis drėgnas klimatas[370]. Kunigus papildomai galėjo atbaidyti gajus ikikarinės Pietų Amerikos lietuvių diasporos vaizdinys kaip smarkiai sekuliarizuotos ir sukairėjusios, todėl tarnystė joje reikalavo prisitaikyti prie kitokių pastoracijos sąlygų. Skirtingai nei dieceziniai dvasininkai, lietuvių vyrų vienuolijų atstovai to nelaikė problema ir organizavo misijas Brazilijoje, Urugvajuje, Argentinoje (daugiau apie vienuolijų misijas Pietų Amerikoje žr. poskyrį 2.3.2.).

2. DVASININKIJOS BANDYMAI ORGANIZUOTIS EGZILIO SĄLYGOMIS

Procesai, susiję su lietuvių dvasininkų integracija Vakarų valstybėse, jų institucinio statuso paieškomis ir ganytojiška kasdienybe, tiesiogiai skatino išeivijos kunigus ieškoti vidinės konsolidacijos ir kurti savarankiškus organizacinius tinklus. Šiame skyriuje nagrinėjama, kaip sunykus perkeltųjų asmenų stovykloms Europoje, egzilio dvasininkija tvarkėsi ir organizavo savo veiklą už šventoriaus ribų. Lietuviams išvykus iš Vokietijos ir Austrijos DP stovyklų, keitėsi ir pačių dvasinių hierarchų vaidmuo. Taip pat skyriuje analizuojami vyskupų V. Brizgio, V. Padolskio, J. Skvirecko bei vėliau

[367] Klemensas Jūra, *Monsinjoras*, p. 312.
[368] Ibidem, p. 324.
[369] „Kunigų vienybės biuletenis, 1946-08-20, protokolas“, *ALKA*-f. ALRKKV, p. 14.
[370] Pranciškaus Baltrumo laiškas arkivyskupui Juozapui Skvireckui, 1949-06-12, *PKLKA*.

išeivijos sielovadai paskirtų P. Brazio, A. Deksnio ir P. Baltakio veiklos bruožai. Tiriama, kaip kunigai jungėsi į profesines organizacijas, ypač ALRKKV, kuri palaikė dvasininkus, rūpinosi lietuviškosios katalikybės išlaikymu ir organizavo paramos akcijas. Apžvelgiama jėzuitų, pranciškonų, marijonų ir saleziečių veikla kuriant naujas struktūras bei tenkinant ne tik dvasinius, bet ir kultūrinius išeivių poreikius. Neaiški kunigų padėtis svetimuose kraštuose skatino juos peržengti įprastos tarnystės ribas ir imtis aktyvaus visuomeninio darbo. Galiausiai aptariama dvasinių pašaukimų trūkumo problema, kunigo įvaizdis išeivijoje ir būdai, kuriais bandyta pritraukti naujų jaunų kunigų.

2.1. Egzilio vyskupų vaidmuo išeivijoje

Egzilyje atsidūręs vyskupų trejetas – J. Skvireckas, V. Brizgys ir V. Padolskis – neteko teisės valdyti savo jurisdikcijų, nes išvyko iš Lietuvos be Apaštalų Sosto leidimo. Nepaisant to, vyskupai siekė išlaikyti savo tarpukariu įgytą hierarchinį autoritetą, savo veikla telkdami skirtingų kartų išeiviją labdaros ir visuomeninėms iniciatyvoms. 1965 m. Apaštalų Sostas paskyrė pirmąjį išeivijoje vyskupą. Šis sprendimas institucionalizavo iki tol neapibrėžtą išeivijos vyskupo vaidmenį ir įtvirtino Vatikano II susirinkimo naujovių įgyvendinimą diasporoje. Todėl išeivijos vyskupų veiklą tikslinga analizuoti skiriant du laikotarpius: 1945–1965 m. egzilio vyskupų savirealizacijos etapą, kai ganytojai formavo diasporos ganytojo įvaizdį, ir laikotarpį po 1965 m., kai Vatikano II susirinkimo dvasia buvo įsteigta oficiali vyskupo tarnystė, orientuota į religinį išeivijos tikinčiųjų aptarnavimą.

Pasibaigus neapibrėžtam penkerių metų laikotarpiui, užtikrinus lietuvių pabėgėlių kunigų karjeros tęstinumą išeivijoje ir įkūrus Šv. Kazimiero kolegiją, egzilio vyskupai pradėjo naują savo veiklos etapą. Kauno arkivyskupas J. Skvireckas (1873–1959) iš Lietuvos pasitraukė būdamas jau garbaus amžiaus, atitrūkęs nuo visuomeninio gyvenimo ir patikėjęs visų su arkivyskupija reikalų tvarkymą savo augziliarui vysk. V. Brizgiui. Apsistojęs Austrijoje arkivyskupas likusią gyvenimo dalį atsidėjo Šv. Rašto vertimui, taip pat talkino jaunesniems vyskupams organizuojant Šv. Kazimiero kolegiją. Paskutinis konkrečiai su arkivysk. J. Skvirecko jurisdikcija susijęs klausimas buvo naujos Kauno arkivyskupijos kapitulos suformavimas. Jos branduolys (vysk. V. Brizgys, prel. K. Šaulys, kan. F. Kapočius) pabėgo iš Lietuvos, o likę jos nariai buvo arba represuoti, arba mirę[371]. Sovietų valdžia

[371] Ignas Stanevičius, *Iš Lietuvos evakuotų vyskupų (Skvirecko, Brizgio, Padolskio) ganytojiška ir visuomeninė veikla 1944–1960 m.: magistro darbas*, p. 67.

Lietuvoje norėjo išlaikyti kapitulas, tačiau kontroliavo jų narių skaičių, taip darydama spaudimą išrinkti režimui palankų vyskupijos valdytoją. 1957 m. pirmą kartą po karo užmegzta tiesioginė korespondencija su Lietuvos dvasininkais. Birželį šiuo klausimu su arkivyskupu susisiekė tuometinis Kauno arkivyskupijos valdytojas Juozapas Stankevičius. Po metus trukusių svarstymų kitų metų gegužę buvo sudaryta keturių kunigų kapitula, iš kurių net trys kolaboravo su okupacine valdžia[372]. Žinoma, kad dėl fragmentiškų žinių apie kandidatus ir galutinio Apaštalų Sosto sprendimo patvirtinimo, vyskupai turėjo mažiau galimybių kapitulos sudėtyje matyti savo favoritus. Apaštalų Sostas kapitulos sudarymą vertino ir kaip naujo dialogo su sovietų okupuotos Lietuvos dvasininkais pradžią.

Vilkaviškio vysk. V. Padolskis (1904–1960) nuo 1951 m. persikėlė gyventi į Šv. Kazimiero kolegiją ir tapo jos prezidentu-atstovu. Kolegijos prorektoriumi paskirtas prel. L. Tulaba, kuris toliau tvarkė visus vidaus reikalus. Vysk. V. Padolskis atliko ne tik reprezentacines pareigas, jis taip pat siekė kolegiją paversti akademiniu lietuvių išeivijos centru, čia reorganizuodamas LKMA, ir joje užsiimti leidybine veikla. Egzilio vyskupų žinioje Vokietijoje veikusi „Lux“ leidykla buvo perkelta į kolegijos patalpas. Vysk. V. Padolskis jai vadovavo iki pat mirties. Leidykla neapsiribojo vien religinio pobūdžio leidiniais, spausdino ir kitokius tekstus, pavyzdžiui, L. Tulabos knygą „Katalikai, pasaulėžiūra ir politika“ (1958 m.) ar Maironio eilėraščių rinkinį „Pavasario balsai“[373]. Vysk. V. Padolskis administravo kun. J. Kudirkos fondą, kuris buvo skirtas remti klierikų ir pasauliečių studijas. Tai buvo ypač reikalinga pagalba jauniesiems mokslininkams, pirmaisiais pokario metais susiduriantiems su materialiniu nepritekliumi[374]. Kudirkos fondas taip pat rėmė prof. Zenono Ivinskio pragyvenimą Romoje ir darbą Vatikano archyvuose[375].

Vysk. V. Brizgys (1903–1992), nuo 1951 m. gyvenęs Čikagoje, ir toliau liko Kauno augziliaru, tačiau nebeturėjo jurisdikcijos ir buvo pavaldus vietos arkivyskupui. Šalia ganytojiškos veiklos lietuvių bendruomenėje vyskupas buvo įsipareigojęs talkinti Čikagos arkivyskupijoje teikiant sutvirtinimo ir krikšto sakramentus, konsekruojant altorius[376]. Vyskupas taip buvo susaistytas su vietine tvarka bei pareigomis, kad norėdamas dalyvauti 1959 m. arkivysk. J. Skvirecko ir 1960 m. vysk. V. Padolskio laidotuvėse,

[372] Ibidem.
[373] Ibidem, p. 55.
[374] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t.1, p. 270–272.
[375] Zenono Ivinskio laiškas kun. Vytautui Demikiui, 1953-11-21, *VUB–RS*, F–198, b. 778.
[376] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 203, 217, 228.

nebuvo išleistas[377]. Visi kunigai, norėję pasikviesti vysk. V. Brizgį į svečius, pirmiausia turėjo gauti savo ordinaro leidimą[378]. Tačiau nepaisant kai kurių atsakomybių suvaržymo, vysk. V. Brizgys ir vysk. V. Padolskis per visą šeštąjį dešimtmetį išliko aktyvūs, dalyvavo visų kontinentų lietuvių diasporos renginiuose.

Atsižvelgiant į tai, kad senosios išeivijos kultūrinis gyvenimas telkėsi apie parapijas, vyskupo apsilankymas buvo didelės reikšmės įvykis, suburdavęs visą bendruomenę. Informaciją apie vyskupo V. Brizgio vizitus skelbdavo JAV lietuvių dienraščiai „Draugas“, „Darbininkas“ ir kt. O socialistinės krypties dienraštis „Naujienos“ nevengė kritikos vyskupui, vis primindamas ir apie neteisėtą pabėgimą iš Lietuvos[379]. Kaip teigia prof. A. Maceina, išeivijoje vyravo tendencija Bažnyčios gyvenimą itin sieti su tautiškumu ir lietuvį vyskupą laikyti didesniu autoritetu nei kitatautį, o ir „tą patį krikščionį Vincentą Brizgį reikia kritiškai imti kaip lietuvių, kaip mokslininką, kaip visuomenininką, kaip politiką“[380]. Progresyviuosius katalikus galėjo trikdyti vyskupo politinių pažiūrų viešinimas spaudoje, o tuo mielai naudojosi „Naujienos“, siekdamos diskredituoti Lietuvių fronto bičiulius[381]. Vis dėlto siauros dipukų intelektualinės grupės kritika nesustabdė vyskupo dalyvauti išeivijos visuomeniniame gyvenime.

Mirus Europoje rezidavusiems vyskupams vėl buvo pradėtas kelti išeivijos vyskupo skyrimo klausimas. Vysk. V. Brizgys 1960 m. liepą kreipėsi į Apaštalų Sostą prašydamas paskirti naują vyskupą ir pateikė 12 kandidatų sąrašą, kurių pirmoje vietoje figūravo artimas vyskupo aplinkos žmogus – Šv. Kazimiero kolegijos rektorius prel. L. Tulaba. Visgi 1965 m. naujuoju Europos lietuvių ganytoju paskirtas tuometinis tėvų marijonų kongregacijos vicegenerolas P. Brazys (1915–1967), kurio pastoracinė patirtis labiau siejosi su Visuotinio susirinkimo naujovių dvasia[382]. Skirtingai nei senieji egzilio vyskupai, P. Brazys turėjo tiesioginius įgaliojimus organizuoti lietuvių pastoraciją visoje Vakarų Europoje, t. y. koordinuoti iki tol savarankiškai ir vietos ordinarų žinioje veikusius sielovados centrus ir juose tarnavusius lietuvių dvasininkus. Nors dėl ankstyvos mirties jo vyskupiškoji tarnystė truko

[377] Ibidem.
[378] Ibidem, p. 189.
[379] „Paieškoma redaktoriaus-skaitytojų balsai“, in: *Naujienos*, 1951, Nr. 239, p. 6; Vincas Misiulis, „Nesibraukim per dūmtraukį, kur dėl mūs yra atviros durys“, in: *Naujienos*, 1952, Nr. 8, p. 4.
[380] Antano Maceinos laiškas prel. Ladui Tulabui, 1952-11-23, *PKLKA*.
[381] „Clevelando trupiniai“, in: *Naujienos* 1952, Nr. 261, p. 7.
[382] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės Trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 139.

vos keletą metų, per šį laikotarpį jis greta įprastų vyskupo vizitacijų ir bendravimo su tikinčiaisiais ypač rūpinosi pasauliečių įtraukimu į pastoracinę veiklą. Vysk. P. Brazys laikėsi nuomonės, jog „Bažnyčia bus stipri, jeigu bus stiprūs pasauliečiai, ne tik kunigai ar vyskupai“[383]. 1965 m. balandžio 9 d. Vokietijoje buvo įkurtas Vakarų Europos sielovados centras, kurio pagrindiniai tikslai: rūpintis atnaujintų religinių tekstų paruošimu lietuviškoms pamaldoms, rengti naują lietuvišką katekizmą, nagrinėti išeivijos pastoracines problemas[384].

Po netikėtos vysk. P. Brazio mirties naujo vyskupo paskyrimo klausimas įgavo ir visuomeninį atspalvį. Lietuvos fronto bičiuliai, kitaip nei egzilio vyskupai interpretavę katalikiškąją ideologiją, norėjo matyti kitą išeivijos vyskupo kandidatą, o ne vėl sąrašo pradžioje atsidūrusį Šv. Kazimiero kolegijos rektorių. Kaip rašoma kun. L. Tulabos atsiminimuose, prof. Juozo Brazaičio vadovaujama opozicija kreipėsi į Apaštalų Sostą su specialiu prašymu, kuriame nurodomos priežastys, kodėl rektorius netinkamas vyskupo tarnystei, taip pat pasiūlyti kiti kandidatai[385]. Visgi Apaštalų Sostas 1969 m. naujuoju Vakarų Europos lietuvių vyskupu konsekravo neutralų politinėms intrigoms Sent Luiso lietuvių parapijos kleboną A. Deksnį, kuris tęsė pirmtako pradėtų darbų giją ir vadovavosi tais pačiais metais paskelbta instrukcija „De pastoralis migratorum cura“, kilusia iš susirinkimo dekretų[386].

Iki Vatikano II susirinkimo pabaigos vysk. V. Brizgys, aktyviai veikęs Vatikano koridoriuose, patyrė nesėkmę – jo ir kitų lietuvių parengtas memorandumas susirinkime taip ir nebuvo perskaitytas. Tokią situaciją galėjo lemti ir platesnis politinis kontekstas: sovietinė propaganda Vakaruose siekė kompromituoti išeivijos dvasininkus, kaltindama juos bendradarbiavimu su naciais (pavyzdžiui, sovietinės spaudos vykdytos kampanijos prieš lietuvių kunigus Lionginą Jankų ir Zenoną Ignatavičių)[387]. Šios aplinkybės galėjo paskatinti Apaštalų Sostą laikytis atsargesnės ir labiau rezervuotos pozicijos, parenkant vyskupą, geriausiai atliepiantį atsinaujinančios Bažnyčios dvasią. Nuo XX a. septinto dešimtmečio pabaigos vysk. V. Brizgio įtaka Vatikano ir Sovietų Sąjungos politikai pradeda mažėti, kadangi po susirinkimo įvyksta

[383] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, p. 75.
[384] Ibidem.
[385] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 2, p. 368.
[386] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, p. 78.
[387] Egidijus Juodis, „Zenonas Ignatavičius. Ar galima išlikti žmogumi, kai aplink vien neteisybė“, [interaktyvus], in: https://www.prodeoetpatria.lt/?view=article&id=326:egidijus-juodis-zenonas-ignatavicius&catid=21 [2026-05-13]

permainos ir Romos kurijoje. 1968 m. artimi lietuvių rėmėjai kard. Giuseppe Pizzardo ir kard. Antonio Samore pasitraukia iš pareigų[388].

Poreikį turėti daugiau vyskupų išeivijoje 1969 m. išreiškė Klivlando jaunųjų katalikų grupė, inicijuodama „Jaunimo žygį už tikėjimo laisvę“[389]. Pagrindinis jaunimo sambūrio tikslas buvo stiprinti lietuvių katalikiško jaunimo religinį ir tautinį gyvenimą išeivijoje ir siekti didesnės Šventojo Sosto paramos pavergtos Lietuvos jaunimui[390]. Sambūrio nariai, remdamiesi susirinkimo dekretais, siekė paprašyti popiežiaus, kad, be ką tik konsekruoto vysk. A. Deksnio, būtų paskirti vyskupai kiekvienam kontinentui, kuriame buvo įsikūrusi lietuvių išeivija. Šiai pozicijai pagrįsti 1970 m. buvo parengtas specialus leidinys „Lietuviai kunigai 1966 jaunimo metais“, kuriame pateikti apytikriai lietuviškų parapijų, tikinčiųjų ir kunigų skaičiaus duomenys. Panašius lūkesčius kėlė ir septyni Brazilijos lietuviai kunigai, 1971 m. įteikę nuncijui „pro memoria“, kad Apaštalų Sostas paskirtų lietuvį vyskupą Brazilijai ar visai Pietų Amerikai. Įdomu tai, kad šiuo klausimu kunigams atstovavęs Brazilijos lietuvių generalinis vikaras kun. Z. Ignatavičius, galimai nujausdamas anksčiau pasireiškusias prieštaringas nuotaikas, nusprendė neinformuoti nei vysk. V. Brizgio, nei prel. L. Tulabos, apsiribodamas tik Apaštalų Sosto ir Brazilijos episkopato informavimu[391]. Kaip pasibaigė šios kunigų ir pasauliečių akcijos išsiprašyti ganytojų, šaltiniai duomenų

---

[388] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p .148.

[389] Jaunimo žygio akcijos užuomazgas galima sieti su 1966 m. JAV įvykusiu Pasaulio lietuvių jaunimo kongresu. Praėjus renginiui, metų gale, lapkričio 13 d. Moksleivių ateitininkų sąjunga, simboliškai minėdama baltiečių jaunimo žygio į Jungtines Tautas metines, inicijavo Jaunimo Žygį pas Šventąjį Tėvą. Pirminis žygio užmojis apsistojo tik naujų vyskupų lietuvių išeivijai prašymu siekiant mobilizuoti jaunimą aktyviau įsijungti į parapijų veiklą remiantis Vatikano II susirinkimo naujovėmis. Šią idėją išsigryninti moksleiviams 1967 m. padėjo Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos taryba, kuri išreiškė palaikymą ir rekomendavo aktualizuoti ne vien keblų tautinių parapijų išlaikymo ir vyskupų skyrimo klausimą, bet pabrėžė kovą už žmogaus teisės pasaulyje, taip apjungiant Išeivijos ir okupuotos Lietuvos jaunimo. Galiausiai, idėja pasidalinta ir su kitomis jaunimo organizacijomis, kurių atstovai 1968 m. įkūrė formalizavo idėją ir pradėjo paruošiamuosius darbus, in: MAS pirmininko Rimo Laniausko pranešimas AF tarybos suvažiavimui Čikagoje, 1967-10-06, *PLA*-f.14450. dėžė Nr. 1, b. 1.

[390] „Lietuvių jaunimo žygis už tikėjimo laisve. Kas jis, ko jis siekia ir kaip?“, *Laiškai lietuviams*, 1969, Nr. 20, [interaktyvus], in: https://laiskailietuviams.lt/index.php/vol-20-1969m/1969m-7-liepa-rugp/3070-lietuviu-jaunimo-zygis-uz-tikejimo-laisve-kas-jis-ko-jis-siekia-ir-kaip [2026-05-13]

[391] Kun. Zenono Ignatavičiaus laiškas vysk. Antanui Deksniui, 1971-07-03, *LKSA*-vysk. Antano Deksnio archyvas-b. Susirašinėjimas su kunigais pasauliečiais Kanadoje, Pietų Amerikoje, Afrikoje.

nepateikia. Atsižvelgdamas į posusirinkiminio laikotarpio aplinkybes, Apaštalų Sostas galėjo neskubėti skirti naujų vyskupų, pasirinkdamas stebėti, kaip Vatikano II susirinkimo naujoves įgyvendins vietiniai vyskupai.

Iš pačių išeivijos ganytojų kilęs poreikis turėti naują, jaunesnį vyskupą išryškėjo 1978 m., kai vysk. V. Brizgys pasiekė kanonų teisėje nustatytą vyskupo pensinį 75 metų amžių. Nedaug nuo jo atsiliko ir vysk. A. Deksnys, jam tuo metu buvo 72 metai. Vysk. V. Brizgys prašymą paskirti naują lietuvių vyskupą įteikė popiežiui Pauliui VI-ajam, tačiau po jo mirties šio klausimo svarstymas nusikėlė į Jono Pauliaus II pontifikato pradžią[392]. Lietuvių dvasininkija taip pat manė, kad atėjo metas permainoms išeivijos vyskupų gretose. 1979 m. JAV lietuvių kun. Jonas Paulius Longas svarstė, kad senieji vyskupai turėtų pakeisti savo nuobodų gyvenimo stilių ir užleisti pareigas jaunesniems kunigams[393].

1984 m. pranciškonų kun. P. Baltakio paskyrimas vyskupu atvėrė naują puslapį lietuvių išeivijos pastoracijoje. Atsižvelgiant į tai, kad dvasininkas priklausė Amerikos Šv. Kazimiero pranciškonų provincijai, jam buvo gerai pažįstamos Šiaurės Amerikos lietuvių diasporos pastoracinės ir visuomeninės problemos, o vadovaujamosios patirties jis įgavo 1969–1979 m., eidamas vienuolijos provincijolo pareigas[394]. Skirtingai nei jo pirmtakai, kurie buvo atsakingi tik už Vakarų Europos sielovadą, vysk. P. Baltakio jurisdikcija apėmė viso pasaulio lietuvių išeiviją[395]. Taip pat vyskupas buvo priimtas kaip pilnateisis narys į Amerikos vyskupų konferenciją su išimtimi nedalyvauti vyskupijų parapijų administravimą liečiančiuose sprendimuose[396].

Bendri vyskupų veiklos bruožai

Per visą Šaltojo karo laikotarpį vyskupai egzilyje, netgi ir tie, kurie buvo paskirti Apaštalų Sosto, negavo oficialaus atlyginimo. Jų išlaikymas daugiausiai priklausė nuo individualiai gaunamos paramos ir Mišių stipendijų. Nors analizuotuose šaltiniuose vysk. V. Brizgys neužsimena apie savo pragyvenimo šaltinius, jis gyveno gana patogiai – iš pradžių pas seseris

[392] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 288.
[393] Kun. Jono Pauliaus Longo laiškas prel. Ladui Tulabai, 1979-07-10, *PKLKA*.
[394] Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*, p. 41–42.
[395] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, p. 93.
[396] Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*, p. 49.

kazimierietes vienuolyne, o po to Šv. Kryžiaus ligoninėje. Kadangi vysk. V. Brizgys talkino Čikagos arkivyskupijai ir palaikė glaudžius ryšius su turtingų lietuvių parapijų klebonais, didelę dalį išlaidų padengdavo kunigų siunčiamos Mišių stipendijos ir specialios dovanos. Pavyzdžiui, 1949 m. Pitsbergo apskrities vyčiai surengė banketą vysk. V. Brizgiui pagerbti ir įteikė 550 dolerių, taip pat buvo renkamos aukos ir BALF (surinkta 2000 dolerių)[397]. Mišių stipendijos buvo itin svarbios vysk. A. Deksniui, gyvenusiam Bad Verishofene, nes net būdamas emeritu, jis negavo nei atlyginimo, nei pensijos[398]. Dėl šio klausimo 1985 m. vysk. P. Baltakis kreipėsi į Vokietijos vyskupų konferencijos pirmininką kard. Josephą Höffnerį, pažadėdamas už tai pagelbėti Vokietijos sielovadoje[399]. Pats vysk. P. Baltakis pragyveno iš specialaus pasaulio lietuvių vyskupo fondo, o biurą įsirengė Bruklino šv. Kazimiero pranciškonų vienuolyne, kuriame veikė pranciškonų spaustuvė ir Lietuvių informacijos centras[400].

Jei anksčiau JAV episkopatas ir turėjo abejonių dėl vysk. V. Brizgio tautinio angažuotumo, jas pamažu turėjo išsklaidyti vyskupo ryžtingai išsakyta komunizmo ir sovietinio režimo kritika. 1953 m. birželio 29 d. Eucharistinio kongreso Barselonoje metu vysk. V. Brizgys vadovavo Kryžiaus kelio už persekiojamą Bažnyčią procesijai, o kitą dieną davė laikraščiams interviu apie religijos persekiojimą Sovietų Sąjungoje[401]. Nuosekliu okupuotos Lietuvos Bažnyčios reprezentavimu pasižymėjo visi išeivijos vyskupai. Per Lietuvos nepriklausomybės metinių minėjimus, Lietuvos reikalų įgaliotinio Juozo Kajecko kvietimu, Atstovų Rūmuose išeivijos vyskupai vesdavo maldą. Pavyzdžiui, 1971 m. vasario 18 d. vysk. A.

---

[397] *Lietuvos Vyčiai Amerikoje: katalikiškojo jaunimo organizacijos penkiasdešimties metų veikimo žymesnieji bruožai*, sud. Ignas Sakalas, Chicago: Katalikiškojo jaunimo organizacija, 1963, p. 78.

[398] Kun. Leonardo Gižinsko laiškas vysk. Antanui Deksniui, 1973-08-03, *LKSA*-vysk. Antano Deksnio archyvas-b. Susirašinėjimas su prel. Jonu Petrošiumi 1971–1993 ir Prancūzijos lietuviais.

[399] Vysk. Pauliaus Baltakio prašymas vysk. Antanui Deksniui išversti tekstą į vokiečių kalbą, 1985-01-15, 1971-07-03, *LKSA*-vysk. Antano Deksnio archyvas-b. Susirašinėjimas su kunigais pasauliečiais Kanadoje, Pietų Amerikoje, Afrikoje.

[400] Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei keliai*, p. 56.

[401] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 212–213; Galima paminėti, jog vysk. V. Brizgys buvo neabejingas viešų mitingų už tautų laisvę sovietų okupuotose kraštuose dalyvis. Pavyzdžiui, 1977 m. rugsėjo 24 d. Vašingtone, prie Lincolno paminklo, Pabaltijiečių žygyje už žmogaus teises, vysk. Brizgys vedė maldą, in: *Lietuvos balsas Šaltojo karo metais: lietuvių koplyčios Nacionalinėje šventovėje Vašingtone ir Šv. Petro bazilikoje Vatikane; parodos katalogas*, sud. Giedrė Jankevičiūtė, Bažnytinio paveldo muziejus, Vilnius, 2024, p. 59.

Deksnys į susirinkusiuosius kreipėsi taip: „Lietuvių tauta [...] prašydama jai grąžinti jėga išplėštą laisvę, ir kreipiasi į pasaulio sąžinę, ypač į Ameriką – laisvojo tautų apsisprendimo gynėją“[402]. Užmegzti vysk. V. Brizgio ryšiai su senąja išeivija leido 1952 m. įkurti vyskupų fondą (LKRŠ) ir jam vadovauti iki pat pensijos. 1986 m. vysk. P. Baltakis išrenkamas naujuoju pirmininku ir simboliškai tęsia pirmtako atsakomybę kviesti tikinčiuosius į karitatyvinę veiklą[403].

Devintojo dešimtmečio pabaigoje Sovietų Sąjungoje prasidėjus okupuotų šalių tautiniams judėjimams, į jas nukrypo Vakarų dėmesys. Įvairios JAV vyriausybės institucijos ir žiniasklaidos priemonės kvietė vysk. P. Baltakį pasidalinti mintimis apie tikėjimo persekiojimą Lietuvoje, o dalyvaujant JAV vyskupų konferencijose jam buvo leista tiesiogiai prisidėti prie JAV episkopato pozicijos Sovietų Sąjungos atžvilgiu formavimo[404].

Egzilyje vyskupai tikinčiuosius siekė telkti pirmiausia kviesdami minėti Lietuvos krikščionybės istorines šventes. 1951 m. gegužės 13 d. Romoje susirinkę egzilio vyskupai kartu su rytų apeigų vysk. Pranciškumi Būčiu 25 metų sukakties nuo Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo ir nuo J. Skvirecko paskyrimo arkivyskupu proga paaukojo Lietuvą Nekalčiausiai Marijos Širdžiai[405]. Specialiame paaukojimą įforminančiame dokumente prašoma Švč. Mergelės užtarimo okupuotos Lietuvos gyventojams ir karo pabėgėliams[406]. 1953 m. popiežius Pijus XII paskelbė encikliką „*Fulgens corona*“, skirtą Švč. Mergelei Marijai, kurios proga egzilio vyskupai užsakė Italijoje pagaminti specialią Šv. Marijos medinę statulą ir išsiuntė ją į JAV. Vyskupai vylėsi, jog popiežiaus palaiminta statula, keliaudama po įvairias pasaulio lietuvių parapijas, galiausiai pasieks Lietuvą[407]. Koks tolimesnis statulos likimas, spauda ir šaltiniai žinių nepateikia. Galima teigti, kad egzilio vyskupai, pasinaudodami vis dar visuomenėje vyraujančiais netolimais Lietuvos išlaisvinimo lūkesčiais, bandė įvairiomis priemonėmis suvienyti skirtingų kartų lietuvius puoselėti tautinę ištikimybę gimtajam kraštui. Vysk. V. Brizgys buvo aktyvus bendradarbis organizuojant finansinę paramą, skirtą lietuvių nacionalinių koplyčių įkūrimui 1966 m. Vašingtono ir 1970 m.

[402] „Vysk. A. Deksnio invokacija J.A.V. atstovų rūmuose“, in: *Krivulė*, 1971, Nr. 1, p. 3.
[403] Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelia*i, p. 63.
[404] Ibidem, p. 65, 150–151.
[405] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1, p. 263.
[406] Ignas Stanevičius, *Iš Lietuvos evakuotų vyskupų (Skvirecko, Brizgio, Padolskio) ganytojiška ir visuomeninė veikla 1944–1960 m.: magistro darbas*, p. 54.
[407] Vincentas Brizgys, „Į Lietuvą keliaujanti Marija“, in: *Draugas*, 1954, Nr. 58, p. 4.

Vatikano šventovėse. Įsiamžinimas valstybėse, puoselėjančiose žmogaus ir religijos laisves, lietuvių diasporai suteikė galimybę aktyviai garsinti sovietų okupuotos Lietuvos vardą[408]. Pirmasis vysk. P. Baltakio darbas Apaštalų Sosto atžvilgiu buvo prideramas Lietuvos krikščionybės 600 metų jubiliejaus minėjimo suorganizavimas išeivijoje. Vyskupas rūpinosi, jog minėjimas įvyktų ne tik išeivijos viduje, bet JAV mastu. Niujorko ir Čikagos miestuose pagrindinių iškilmių metu pamokslus sakė kard. Johnas O'Connoras ir arkivysk. Josephas Bernardinas, o vysk. P. Baltakio nurodymu apie iškilmes anglakalbiams katalikams buvo parengta speciali laida[409].

2.2. Kunigų profesinės organizacijos

Po Antrojo pasaulinio karo lietuvių dvasininkai, suvokdami savo išskirtinę padėtį ir statusą emigracijoje, telkėsi į tautines profesines sąjungas – kunigų draugijas. Didžioji dalis į JAV imigravusių kunigų įsijungė į ALRKKV. Kanados Kunigų vienybė (toliau – KKV) nuo 1949 m. iki 1974 m. veikė kaip ALRKKV padalinys, o vėliau tapo savarankiška organizacija. Atskirai veikė ir Pietų Amerikos lietuvių Romos katalikų kunigų vienybė. Be to, kunigų vienetai ar jų padaliniai veikė Vokietijoje, Anglijoje, Brazilijoje, Argentinoje, Kolumbijoje[410]. Australijoje, sekant ALRKKV pavyzdžiu, buvo įkurtas Australijos kunigų sekretoriatas, o Italijoje nuo 1945 m. veikė Lietuvių kunigų sąjunga. Šioje dalyje daugiausia dėmesio skiriama ALRKKV, kaip charakteringiausiai draugijai, taip pat apžvelgiama Kunigų sąjungos ir Australijos kunigų sekretoriato veikla.

2.2.1.Kunigų vienybė

Kunigų vienybės raida XX a. 6-8 deš.

Amerikos lietuvių Romos katalikų kunigų vienybė 1909 m. buvo pirmoji tautiniu pagrindu suburta kunigų profesinė organizacija[411]. Jos

[408] *Lietuvos balsas Šaltojo karo metais: lietuvių koplyčios Nacionalinėje šventovėje Vašingtone ir Šv. Petro bazilikoje Vatikane; parodos katalogas*, sud. Giedrė Jankevičiūtė, p. 34.
[409] Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelia*i, p. 114–115.
[410] *Žiniaraštis. Pasaulio lietuvių katalikų kunigų vienybė*, red. J. Staškus, Nr. 1, 1978. p. 5.
[411] Antanas Kučas, *Amerikos lietuviu istorija*, p. 220; Organizacija buvo oficialiai įregistruota, įstatai 1910 m. patvirtinti Čikagos arkivyskupo James Edward Quigley, o 1931 užregistruota ir palaiminta Šv. Tėvo delegato Vašingtone.

akiratyje buvo ne tik kasdienės bažnytinio gyvenimo aktualijos, bet ir kalbos išsaugojimo, švietimo, paramos Lietuvai klausimai. Pirmieji lietuviai kunigai Amerikoje dirbo įvairiose vyskupijose ir priklausė nuo vietinių hierarchų malonės. Todėl bendras noras išlaikyti gimtąją kalbą, kultūrą skatino kunigus vienytis į tautiniu pagrindu suburtą profesinę organizaciją. Be to, lietuvių parapijoms trūko maldaknygių, reikėjo suvienodinti bažnytinį giedojimą, paruošti lietuviškų katekizmų. Kadangi Amerikoje nebuvo lietuvio vyskupo, paskirto rūpintis lietuvių diaspora, Kunigų vienybė, kun. Klemenso Razmino žodžiais, tapo „lyg speciali unija – darbo sąjunga, lietuviškųjų klausimų oficialioji tribūna, materialinė savišalpa, Lietuvos reprezentacija“ ir iš dalies atliko „virtualaus vyskupo“ vaidmenį[412]. Ji padėjo palaikyti ryšį su tautiečiais ypač tiems kunigams, kurie buvo nutolę nuo lietuvių bendruomenės centrų ir dirbo vietinėse parapijose.

Iki Antrojo pasaulinio karo pagrindinė ir ryškiausia ALRKKV veikla buvo švietimo JAV organizavimas ir parapinių mokyklų kūrimas. Kunigai kvietė iš Lietuvos seseris vienuoles atvykti ir prisidėti prie lituanistinio švietimo puoselėjimo išeivijoje. Jie padėjo įsikurti Šv. Kazimiero seserims, Pranciškiečių kongregacijai, Nukryžiuotojo Jėzaus ir Nekalto Pradėjimo Švč. Mergelės Marijos vienuolijai[413]. Antrojo pasaulinio karo metais ALRKKV viešino JAV visuomenėje okupuotos Lietuvos klausimą, skyrė paramą po karo Vokietijoje ir Austrijoje atsidūrusiems lietuviams kunigams, organizavo aukų rinkimą Bendrajam Amerikos lietuvių fondui[414].

1951 m. ALRKKV metiniame posėdyje pažymėta, jog organizacija tuo metu turėjo 230 narių, bet nario mokestį sumokėjo tik maža jų dalis: „Sunkiai davėsi patraukiami į Kunigų Vienybę jaunieji Amerikos lietuviai kunigai. Tačiau didelio susiinteresavimo parodė naujai iš tremties atvykusieji lietuviai kunigai, kurių dabar yra JAV 158. Trečdalis jų dirba lietuviškose parapijose. Iki šiol dar nedidelis jų skaičius spėjo įstoti į Amerikos Kunigų Vienybę. Reikia dėti pastangų juos visus įtraukti į Kunigų Vienybę“[415]. 1956 m. draugijai priklausė 410 narių, kurie pagal „Lux Christi“ žurnalo prenumeratorių skaičiavimą pasiskirstė taip: „Amerikoje – klebonų 77, vikarų ir kitų kunigų Amerikoje gimusių 150, tremtinių kunigų (DP) Amerikoje 136, užsieniuose 47, laikraščiams siunčiama 4, pasauliečiams ir seserims vienuolėms 6. Iš viso 420. Iš klebonų Amerikoje „Lux Christi“ neskaito ir

412 *Lux Christi*, Nr. 3, 1959, p. 20, 60.
413 Ibidem, p. 25; Antanas Kučas, *Amerikos lietuviu istorija*, p. 225.
414 Ignas Stanevičius, „Features of the activities of the Lithuanian American Roman Catholic Priest Union in 1909-1951“, in: *Lituanus*, Nr. 69, 2023, p. 60–88.
415 1951 m. balandžio 18 d. Amerikos lietuvių kunigų vienybės seimo protokolo leidinys, *ALKA*-f. ALRKKV, p. 4.

K.V. nepriklauso 38, vikarų ir kitų Amer. kunigų – 73, DP užsieniuose – 36, Amerikoje – 37“[416]. Organizacijai priklausė net 80 proc. visų atvykusių į JAV lietuvių kunigų. 1969 m. Kunigų vienybei priklausė lietuviai tėvai jėzuitai, Čikagoje reziduojantys marijonai, taip pat latviai egzilio vyskupai Juozapas Rancans ir Antonijus Urbšs[417]. Nors organizacija buvo lietuviška, jos ribos nebuvo griežtai apibrėžtos. Įtraukus latvius vyskupus, buvo galima pademonstruoti atvirumą „bendrai išeivių katalikų kovai“ prieš Baltijos valstybių okupaciją.

Dipukų atvykimas į Šiaurės Ameriką žymėjo idėjinį ir intelektualinį išeivijos atsinaujinimą. Skirtingai nei ankstesnės migrantų kartos, pokario atvykėliai degė viltimi konsoliduoti visus lietuvius, plėsti lietuvišką kultūrą – įsitraukti į tenykštes išeivijos ar (at)kurti organizacijas Lietuvoje veikusiųjų pagrindu. Į šį procesą palaipsniui įsitraukė ir pokario dvasininkija, kuri perėmė dalį organizacijos valdymo. Kaip rodo ALKA saugomi keletos susirinkimų protokolai (žr. Priedą. Nr. 10)[418], dalyvių skaičius nebuvo didelis, tačiau jis neretai apėmė daugiau nei pusę pokario dvasininkijos. Žinoma, tas skaičius priklausė ir nuo vietos, ir nuo pačių kunigų asmeninių galimybių dalyvauti seime. Susirinkimai dažnai vykdavo užsakytuose viešbučiuose ar vienuolyno patalpose. XX a. 9 dešimtmetyje egzilio dvasininkija vis labiau išstūmė senstančią ir mažesnį suinteresuotumą rodžiusią JAV gimusią kunigų kartą[419]. Tačiau organizacijos valdymas vis dar išliko Amerikoje gimusių dvasininkų rankose. Per visą Šaltojo karo laikotarpį ALRKKV pirmininkais dažniausiai buvo JAV gimę ar tarpukariu atvykę dvasininkai, išskyrus 1976 m., kada organizacijos pirmininku buvo išrinktas kun. Zenonas Smilga[420]. JAV įgytas

[416] 1956 m. spalio 11 d. Lietuvių Romos Katalikų Kunigų Vienybės Metinio Seimo protokolo leidinys, *ALKA*-f. ALRKKV, p. 9.
[417] ALRKKV centro iždininko pusmetinė apyskaita, 1965-05-18, *ALKA*-f. ALRKKV.
[418] Tačiau protokolai nežymi ar visi seimo dalyviai buvo nariai, kai kurie galėjo dalyvauti tiesiog kaip svečiai.
[419] Žinoma, buvo daug aktyvių Amerikoje gimusių ar anksčiau atvykusių kunigų, kurie visą gyvenimą aktyviai dalyvavo tiek Amerikos kunigų vienybės, tiek visuomeniniuose veiklos kloduose: Jonas Balkūnas, Pranciškus Mykolas Juras, Kontautas, Kazimieras Pugevičius, Ignas Albavičius; 1981 m. vysk. Vincentas Brizgys pastebėjo, kad Čikagos Kunigų vienybės susirinkime dalyvavo išimtinai Antrojo pasaulinio karo metais atvykę kunigai, o vietiniai lietuviai kunigai „jau seniai nesidomi Kunigų Vienybe...“, in: Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 302.
[420] Placidas Barius, „Įspūdžiai iš Amerikos lietuvių R. Katalikų Kunigų Vienybės seimo“, in: Aidai, 1976, Nr. 10, [interaktyvus], in: [https://www.aidai.eu/index.php?view=article&catid=162%3A10-gruodis&id=1932%3Ami&option=com_content&Itemid=189] [2026-06-10]; 1979 m. kun. Zenonas Smilga buvo išrinktas Pasaulio lietuvių kunigų vienybės pirmininku,

bažnytinis autoritetas, kilmė ir kalbos išmanymas vis dar daug ką galėjo reikšti atstovaujant organizaciją vietos bažnytinėse ar pasaulietinėse institucijose.

ALRKKV rengė kasmetinius suvažiavimus – seimus, siekė sutelkti išsibarsčiusius kunigus, gyvai aptarti rūpimus klausimus. Šiam tikslui organizacija buvo išskirstyta į smulkesnius vienetus, iš pradžių, į 8 provincijas, kuriose buvo susitelkusios lietuvių parapijos ar lietuviai kunigai: Bostono, Niujorko, Filadelfijos, Pitsburgo, Skrantono, Čikagos, Naujojo Džersio ir Šenandoa. Buvo manoma, kad smulkesniuose vienetuose bus galima geriau spręsti vietos problemas ir koordinuoti kiekvieno regiono veiklą pagal visuotinio susirinkimo rezoliucijas. Draugijos valdomasis organas buvo Centro valdyba, kuriai tiesiogiai buvo pavaldūs provincijų pirmininkai. Pastarieji kiekvienais metais rengė vietinius kunigų suvažiavimus. 1956 m. sukurtos dar dvi – Mičigano ir Sent Luiso – provincijos, nes būtent ten apsigyveno didelis būrys naujai atvykusių dipukų kunigų[421].

ALRKKV vadovybė, atsižvelgdama į tai, kad po karo daug lietuvių kunigų imigravo į JAV ir pradėjo tarnystę nuo lietuviškos diasporos centrų nutolusiose valstijose, siekė, jei ne įkurti ten provinciją, tai bent paskirti įgaliotinį tiems kraštams. Oregono valstijoje darbavęsis kun. P. Aleksa prieštaravo vieneto steigimui dėl lietuvių trūkumo regione ir dėl asmeninių priežasčių: „apie Provincijos steigimą Oregone nėra ką kalbėti. Esame čia tik trys lietuviai kunigai ir tie visi dirbame ne lietuvių tarpe. Lietuvių čia labai mažai. Iš vis, nežinau kokią reikšmę čia galėtų turėti Kunigų Vienybės Skyrius ir jos visos direktyvos. Lietuvių mes čia nepagauname, o airiams direktyvos netinka. Mano sveikata, dėl pasikartojusių širdies priepuolių tiek yra pablogėjusi, kad bet kokie tolimesni planai pradeda manęs nedominti. To akivaizdoje prašau mane nuo bet kokių pareigų organizuoti Provinciją ar būti įgaliotiniu visiškai atleisti. Gal kas kitas pajėgs daugiau. Aš jau negaliu. Laikykite, kad šis mano patarnavimas Kunigų Vienybei yra paskutinis“[422]. Montanos valstijoje tarnaujantis kun. Jonas Patašius pabrėžė, jog gyvenimo ir darbo ypatybės šiaurinėse valstijose yra sunkiai suderinamos su draugijos tautiniais tikslais: „atsižvelgiant į ypatingas mūsų sąlygas ir mažą skaičių – visai negalvoja (kunigai) apie organizavimąsi vietoje. Esame tik trys lietuviai kunigai plote – kaip septynios Lietuvos: Kun. Pranas Geisčiūnas, Kun.

in: *Žiniaraštis. Pasaulio lietuvių katalikų kunigų vienybė*, red. J. Staškus, Nr. 2, 1979, p. 3.

[421] „Lietuvių Romos Katalikų Kunigų Vienybės Metinio Seimo įvykusio 1956 m. spalio 11 d. New Yorker viešbutyje, New York protokolas“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1957, p. 53–55.

[422] Kun. Pijaus Aleksos laiškas kun. Juozui Čepukaičiui, 1955-10-31, *ALKA*-f. ALRKKV- dėžė Nr. 16.

Izidorius Gedvila, ir aš (kun. Jonas Patašius). Mes čia jokių lietuviškų reikalų neturime, nes ir lietuvių labai retai pasitaiko sutikti. Gyvename vienas nuo kito maždaug po 300 mylių atstumu ir vidutiniškai tesusitinkam tik apie pora kartų per metus. Manau, kad kunigai, kurie gyvena Amerikos rytinėse provincijose gali neįsivaizduoti visų mūsų gyvenimo sąlygų šituose vakariniuose plotuose, ir gali jiems būti sunku suprasti, kad visas lietuviškas organizacinis gyvenimas mums čia yra, sakyčiau, labai „tolimas“, atrodo lyg sapne, lyg kažkur toli, ne realybėje... Žinote, gyvenant metų metus izoliuotam ir lyg ištremtam nuo lietuvių visi lietuviški reikalai tiesiog nenorom atitolsta. Ir aš, visų „prerijų kunigų“ vardu, prasyčiau visus kunigus, kurie kasdien gali susitikti su lietuviais ir su jais dribti, prasyčiau mus suprasti ir nesmerkti dėl tariamos patriotizmo ar deramo uolumo stokos [...] Dakotoj irgi kunigų yra: L. Aleksonis, J. Bacevičius, V. Radvinauskas, Č. Auglys. Jei Valdyba prileido, kad tai būtų mano „rajonas“, turėčiau pabrėžti, kad reiktų įnešti pataisą. Manau, jeigu per penkerius metus neturėjau progos ne vieno iš tų kunigų sutikti – tikrai butu nepraktiška ir neprasminga dabar pradėti juos „organizuoti“ ar atstovauti. (Pridėkim, kad trys iš jų yra „digniores“ negu aš.) Vidutiniškas nuotolis ligi jų yra nuo 600 ligi 1000 mylių“[423].

XX a. 7 dešimtmetyje vis labiau ramybės neduodantis dipukų kartos senėjimo klausimas kėlė rūpestį kunigams. ALRKKV savo išlikimą siejo su lietuviškomis parapijomis, tad susirinkimuose netrūkdavo įvairiausių temų ir pasiūlymų, kaip reikėtų atnaujinti veiklą. 1967 m. kun. Vytautas Zakaras, apmąstydamas tuometinę ALRKKV veiklą, reflektavo, kad, „lokaliniai susirinkimai neretai yra anemiški, be jokios dvasinės inspiracijos ir direktyvų, kai kur pavirtę į paprastą pasivaišinimą, kuriame niekas nedrįsta paklausti: ko mes čia susirinkome“[424]. Aktyvesni kunigai reiškė nusivylimą, jog pamaldose ir bankete dalyvauja daug kunigų, tačiau po šventinės dalies šis skaičius sumažėdavo[425]. 1969 m. pastebėtas ir norinčiųjų prisiimti pareigas, priklausyti valdomiesiems organams, kandidatų trūkumas, ir tik įsikišus į raginimus susirinkime dalyvavusiam vysk. A. Deksniui buvo sudaryta valdyba[426].

[423] Kun. Jono Patašiaus laiškas neįvardintam kunigui „profesoriui, 1955-10-16, ibidem.
[424] Kun. Vytauto Zakaro referato „Dabartiniai Kunigų Vienybės uždaviniai“ 1967 m. lapkričio 14 d. referate Rytų Rajono susirinkime Putname juodraštis, *ALKA*-f. ALRKKV.
[425] Lietuvių R. K. Kunigų Vienybės seimo Marianapolio sesijos protokolas, 1969-07-08. *ALKA*-f. ALRKKV.
[426] Ibidem, p. 3.

Bandyta ieškoti būdų įtraukti ir Amerikoje gimusius jaunesniuosius kunigus, 1970 m. įkuriant prie ALRKKV Centro valdybos „jaunimo sekciją“[427].

1975 m. birželio 29–30 d., Šventųjų metų proga, į Romą susirinkę lietuvių kunigai įsteigė Pasaulio lietuvių katalikų kunigų vienybę (toliau – PLKKV)[428]. ALRKKV užėmė lyderiaujančią poziciją telkiant ir formuojant būsimos sąjungos valdybą, tačiau kartu su kitais kunigais iš Vokietijos, Anglijos, Argentinos, Australijos, Brazilijos ir Kolumbijos buvo nubalsuota, kad pirmininkavimo teisė atitektų Kanados kunigų vienybei (toliau – KKV). Šiam sprendimui nepritarė Kanados ir Italijos vienetai[429], tačiau pirmininku vis dėlto buvo išrinktas KKV vadovas prel. Juozas Tadarauskas. Jam nesuformavus naujos valdybos, rinkimai buvo pakartoti ir išrinkta nauja vadovybė iš Kanadoje gyvenusių kunigų: pirmininku tapo kun. Jonas Staškevičius, sekretoriumi – pranciškonas kun. Augustinas Simanavičius, iždininku – kun. P. Gaida, nariais – kun. P. Ažubalis ir pranciškonas kun. Antanas Prakapas. PLKKV pagrindiniai tikslai buvo: 1) jungti visus lietuvių katalikų kunigų vienetus; 2) kalbėti pasaulio lietuvių katalikų kunigų vardu; 3) rūpintis lietuvių kanonizacijos bylomis; 4) organizuoti pasaulinio masto lietuviškosios sielovados suvažiavimus; 5) informuoti popiežių apie Lietuvos okupaciją[430]. Naujoji sąjunga apjungė 10 kunigų vienetų visame pasaulyje: ALRKKV, KKV, Lietuvių kunigų sąjungą Italijoje, Australijos kunigų sekretoriatą, Pietų Amerikos lietuvių Romos katalikų kunigų vienybę, taip pat Brazilijos, Argentinos, Kolumbijos, Vokietijos ir Anglijos kunigų organizacijas[431].

Pirmieji PLKKV žingsniai apsiribojo prisistatymu JAV ir Vatikano institucijoms[432]. 1979 m. ji kreipėsi į popiežių Joną Paulių II, prašydama atkreipti dėmesį į Lietuvos tikinčiųjų reikalus: viešai kreiptis į lietuvių tautą; pasirūpinti, kad skiriamieji vyskupai nebūtų komunistinės valdžios statytiniai;

---

[427] Kunigų Vienybės sekretoriaus kun. Vytauto Zakaro laiškas vysk. Vincentui Brizgiui, 1970-01-07, *ALKA*-f. ALRKKV.

[428] JAV Kunigų Vienybės Centro Valdybos sekretoriaus laiškas Kanados lietuvių Kunigų Vienybės pirmininkui prel. Juozui Tadarauskui, 1976-11-02, *ALKA*-f. ALRKKV.

[429] Viena iš priežasčių, kodėl bent Italijos kunigai nesutiko dėl Pasaulio kunigų vienybės steigimo, galėjo būti padiktuota 1956 m. neįvykusio bandymo įsteigti Europos kunigų sąjungą, kurios vienas iš projektinių tikslų buvo suorganizuoti viso pasaulio lietuvių kunigų sąjungą.

[430] Žiniaraštis. Pasaulio lietuvių katalikų kunigų vienybė, red. J. Staškus, Nr. 1, 1978, p. 3.

[431] Ibidem, p. 5.

[432] Pasak vysk. Antano Deksnio tokia organizacija buvo pirma pasaulyje ir kanoniškai nebuvo apibrėžta, tačiau veikė Vyskupų Kongregacijos Migrantų ir Turizmo komisijos žinioje, *LKSA*-b. Vysk. A. Deksnys. Organizacijos.

paskirti lietuvį kardinolą; paspartinti arkivyskupo Jurgio Matulaičio kanonizacijos bylą; suteikti lengvatų kitų lietuvių kanonizacijos byloms, atsižvelgiant į nenormalią padėtį Lietuvoje; rūpintis Seinų lietuvių reikalais; siekti Vilniaus vyskupijos įjungimo į Lietuvos provinciją; suteikti išeivijos lietuvių vyskupams jurisdikciją jų aptarnaujamiems kunigams bei parapijoms[433]. Galima teigti, jog platesnio masto vieneto sukūrimas pirmiausia buvo siejamas su lietuvių išeivijos dvasininkų vienybės pademonstravimu Šventojo Sosto akyse, o kartu ir papildyti senėjančio vysk. V. Brizgio veiklą.

1955 m. įsteigta Kunigų vienybės kunigams šelpti draugija buvo itin svarbi tiems, kurie nepritapdavo ar susidurdavo su sunkumais. Palyginus iždininko ataskaitas, matyti, kad nors kyla abejonių, ar ALRKKV nariai uoliai mokėjo nario mokestį ir prenumeravo „Lux Christi“ žurnalą, savišalpos iždas buvo kryptingai kaupiamas ir nuolatos augo[434]. 1960 m. veiklą atnaujino ir egzilio vyskupų fondas (įsteigtas 1952 m.) pavadinimu Lietuvių katalikų religinė šalpa (toliau – LKRŠ). Fondo tikslas iš pradžių buvo: „1. Aprūpinti kunigus Lietuvoje ir ištrėmime religiniais reikmenimis bei drabužiais; 2. Ieškoti pašaukimų ir rengti jaunus žmones į kunigus bei vienuolius, kad atėjus laikui jie galėtų dirbti Lietuvoje; 3. Leisti lietuvių katalikų mokyklų vadovėlius, maldaknyges ir brošiūras tremtiniams; 4. Organizuoti studijų ratelius atremti bolševikų propagandai lietuvių tarpe ir 5. Remti lietuvių religines radijo programas JAV ir Vatikano radijo programą lietuvių kalba“[435].

Tarp LKRŠ sumanytojų buvo gausus būrys egzilio dvasininkų: pirmuoju pirmininku išrinktas vysk. V. Brizgys, kunigai Mykolas Ražaitis, T. Narbutas[436], ir po atstovą iš kiekvienos Lietuvos vyskupijos: Kauno – V. Pikturna, Vilkaviškio – V. Bartuška, Panevėžio – K. Balčys, Kaišiadorių – I. Urbonas, Telšių – A. Račkauskas ir Vilniaus – tėvai pranciškonai[437]. Karitatyvinei iniciatyvai abejingi neliko ir JAV vyskupai, šalpos globėju paskirdami vysk. E. Swanstromą, kuris iki 1975 m. kasmet iš specialaus vyskupų „Re-settlement Council“ fondo skirdavo po 10–20 tūkst. dolerių.

---

[433] *Žiniaraštis. Pasaulio lietuvių katalikų kunigų vienybė*, red. J. Staškus, Nr. 2, 1979, p. 2–3.

[434] 1972 m. – 8677,35, 1975 m. ataskaita – 9,403,70 dol., 1976 – 12522,56 dol.; 1977 – 14356,82 dol.; 1978 - 16056,87 dol., 1979 – 18056,69 dol.

[435] Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, p. 229, *Lux Christi*, 1961, Nr. 1, p. 16.

[436] Kun. Titas Narbutas buvo jau įsijungęs į šią šalpą; jis sutiko ir toliau nuolat dirbti. Tačiau Bruklino vyskupijai reikėjo ispaniškai kalbančių kunigų tarnybos, o kun. Titas Narbutas šia kalba kalbėjo. Dėl šios priežasties jis nebuvo atleistas nuo savo pastoracinių pareigų parapijoje, kad galėtų pilnai dirbti Lietuvių katalikų religinėje šalpoje. Vėliau LKR Šalpos reikalų vedėjo pareigas sutiko prisiimti kun. Stasys Raila.

[437] Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, p. 229.

Buvo pradėtos aukų rinkliavos lietuvių parapijose, o vėliau klebono kun. Petro Žemeikio iniciatyva, kun. Kazimierui Pugevičiui talkinant, pravestos rinkliavos ir kai kuriose nelietuvių parapijose[438].

Nors nuo XX a. septintojo dešimtmečio Amerikos lietuvių kunigų aktyvumas ALRKKV mažėjo, karitatyvinėje veikloje lietuviškų parapijų kunigai išliko nuoseklūs. Dalyvavimas LKRŠ veikloje leido dvasininkams tikslingai prisidėti prie šalpos iniciatyvų, kurios jiems buvo gerai pažįstamos iš ankstesnių akcijų remiant karo pabėgėlius. Galima teigti, jog LKRŠ tapo kolegialaus skirtingų emigracijos srovių dvasininkų veiklos simboliu. Prel. J. Končius, eidamas BALF'o pirmininko pareigas, užtikrino papildomą JAV vyskupų Katalikų gelbėjimo fondo paramą LKRŠ, ilgametė prel. J. Balkūno patirtis JAV katalikiškose institucijose tapo vertingu resursu LKRŠ valdybai ir tarybai, kurių veikloje jis aktyviai dalyvavo. Nuo 1976 m. LKRŠ reikalų vedėjo pareigas pradėjo eiti Baltimorėje gimęs kun. K. Pugevičius, prieš tai jis dirbo gimtosios arkivyskupijos televizijos ir radijo vadovu[439].

Dvasinis vadovavimas katalikų organizacijoms

ALRKKV veiklos akiratyje ypatingą vietą užėmė dvasinis vadovavimas pasaulietiškoms katalikų organizacijoms, tokioms kaip Amerikos lietuvių Romos katalikų federacija (toliau – ALRKF), Lietuvių Romos katalikų susivienijimas Amerikoje, Lietuvos vyčiai, Mėlynoji armija ir išeivijoje atkurtos Ateitininkų federacija ir tarpkonfesinė Lietuvių skautų sąjunga. Kunigų vienybė pati tvirtino dvasios vadų paskyrimą, rinko, svarstė ir siūlė kandidatus pareigoms[440]. Kun. Paukštis taip apibendrino katalikų organizacijų visumą: „K[unigų] V[ienybė] – tai šaknys, Katalikų Federacija – tai liemuo, o visos kitos draugijos – lapai"[441]. Beveik kiekviena prie parapijų ar savarankiškai veikusi draugija turėjo savo dvasios vadovą, kuris buvo tarsi Kunigų vienybės delegatas bendruomenės pastoraciniams reikalams.

Ypač daug dėmesio skirta jaunimo organizacijoms. 1961 m. Moksleivių ateitininkų sąjunga turėjo 31 kuopą, iš kurių 27 buvo aprūpintos

---

438 Daugiau žiūrėti: Lietuvos katalikų religinė šalpa, [interaktyvus] https://www.lkrsalpa.org/lkrš-istorija [2026-05-12].

439 *Lietuvių Katalikų Religinės Šalpos veiklos fragmentai 1961 m. – 2011 m.*, sud. Monika Paulavičiūtė, Maspeth, 2012, p. 93–94, 102.

440 LSS tarybos pirmijos dvasios vadovo kun. Valdemaro Cukuro laiškas ALRK Kunigų Vienybės pirmininkui prel. Pranciškui Jurui, 1962-01-26, *ALKA*-f. ALRKKV.

441 Emil. M. Paukštis, „Atsakomybė: referatas skaitytas Kunigų Vienybės Seime rugpjūčio 20 d., 1935 m. Philadelphia, Pa.", in: *Kunigų Vienybės Forum*, Nr. 1, 1935, p. 28.

dvasios vadovais[442]. Kadangi ateitininkai ir skautai buvo senos Lietuvos organizacijos, tai ir jų kapelionai dažniausiai buvo pabėgėliai lietuviai dvasininkai. Jie buvo puikiai susipažinę su minėtų organizacijų darbo ypatybėmis, o neretai ir patys priklausė joms (1958 m. iš 10 dvasios vadų, net 8 buvo dipukai). Lietuviai kunigai greta pastoracinių pareigų savo parapijoje ar vienuolyne buvo kviečiami dalyvauti ir Ateitininkų susirinkimuose, tačiau dėl didelio atstumo ne visuomet galėdavo į juos atvykti. Kun. Gediminas Kijauskas atkreipė dėmesį, kad ateitininkų kuopų vadovai kartais per mažai atsižvelgia į kitas kunigo pareigas ir nepakankamai derina savo susirinkimus su jo laisvu laiku. Kartais dvasininkai būdavo paskiriami eiti organizacijos kapeliono pareigas, neatsižvelgiant į tai, jog jų parapijos buvo labai nutolusios[443].

ALRKKV savo gyvybingumą glaudžiai siejo su jaunimo organizacijų, pirmiausia ateitininkų, aktyvumu. Be jaunimo paramos ALRKKV jautėsi praradusi ne tik atramą, bet ir savo įtakos lauką. Ateitininkai išsiskyrė unikaliu tautiniu ir religiniu angažuotumu, todėl Kunigų vienybė, remdamasi dar Lietuvoje susiformavusia patirtimi, juos laikė išeivijos katalikų ateitimi, intelektualiniu ir doroviniu visuomenės pagrindu. Tai rodo ir paskirtų kapelionų skaičius, nuolatiniai svarstymai seimuose bei gausios straipsnių publikacijos žurnale „Lux Christi“. Prel. P. Juras 1965 m. pabrėžė, kad „iki šiol gal daugiausia tautinio gyvastingumo teparodo ateitininkai. JAV jie turėtų būti Lietuvos vyčiams tuo, kuo yra buvę Lietuvoje pavasarininkams“ [444].Tai liudija, kad net ir nykstant lietuviškoms parapijoms ar silpnėjant tradicinėms draugijoms, ateitininkai ilgą laiką buvo laikomi vienu stipriausių lietuviškos išeivijos identiteto ramsčių, o Kunigų vienybė juose matė savo pagrindinį partnerį ugdant jaunąją kartą, taip pat – kaip terpę pašaukimams į kunigystę atsirasti. Vis dėlto XX a. 7 deš. ėmė ryškėti nerimas dėl organizacijos ateities. Jaunesnės kartos įsitraukimas menko, o išeivijoje gimę lietuvių vaikai vis dažniau rinkosi amerikietišką aplinką. Todėl neretai Kunigų vienybės posėdžiuose skambėdavo įvairūs nuogąstavimai ir kritiniai pasisakymai dėl nepakankamo kunigų įsitraukimo į jaunimo organizacijų dvasinį ugdymą. Prel. J. Balkūnas pastebėjo: „Aš kaip amerikonas noriu pasakyti amerikoniukam, kaip mylėti Lietuvą, o jų jau nebėra. Kam mes bekalbam?

[442] Moksleivių ateitininkų sąjungos suvažiavimo protokolas, 1961-07-30, *PLA*, f. 13946, dėžė Nr. 4, b. 13.

[443] Moksleivių ateitininkų sąjungos Centro Valdybos dvasios vado jėzuitų kun. Gedimino Kijausko pranešimas Kunigų Vienybės seimui, 1964-09-07, *ALKA*-f. ALRKKV.

[444] Kunigų Vienybės pirmininko prel. P. M. Juro pranešimas seimui, įvykstančiam 1965 m. gegužės 18-19 d., p. 2.

Kunigų Vienybė – ar nėra tik fikcija? Vienas seimo dalyvių Čikagoj išsireiškęs, kad Kunigų Vienybė – lavonas. Juk neturim jaunimo vadų, ypač ateitininkuose...“[445]. Ateitininkų sendraugių sąjungos dvasios vadas marijonas kun. V. Bagdonavičius problemos priežastį įžvelgė vyresniųjų ateitininkų sekuliarizacijoje ir nepakankame tikėjimo pavyzdžio rodyme jaunimui[446]. Tokie vertinimai atskleidė ne tik individualų nusivylimą, bet ir platesnį išeivijos realybės atspindį: kartų kaitą, lietuviškų organizacijų mažėjantį patrauklumą jaunosios kartos žmonėms, asimiliacijos iššūkius. Kita vertus, nuoseklesnę (savi)kritiką Kunigų vienybės nariai pradeda reikšti tik pastūmėti Vatikano II susirinkimo nutarimų (žr. Poskyrį 3.1.)

Išeivijos skautijoje nuo pat jos atkūrimo emigracijoje 1945 m. katalikų kunigai buvo nuolat kviečiami tapti dvasios vadovais įvairiuose skautų organizacijos lygmenyse – nuo draugovių ir tuntų iki visos organizacijos Pirmijos ar Tarybos. Pirmijos sudėtyje visuomet buvo tiek katalikų, tiek evangelikų dvasininkas, taip užtikrinant konfesinę pusiausvyrą. „Lituanicos“ katalikų skautų religinis ugdymas visą laiką buvo patikėtas jėzuitams: ilgamečiu kapelionu buvo kun. J. Vaišnys, SJ, nuo 1963 m. – kun. A. Kezys, SJ, o nuo 1977 m. – iš skautiškos šeimos kilęs kun. Antanas Saulaitis, SJ. Visi jie paliko ryškų pėdsaką skautijoje: kun. J. Vaišnys nuo 1949 m. aktyviai dalyvavo iškylose, suvažiavimuose, stovyklose, sueigose ir teikė dvasinius patarnavimus; kun. A. Kezys, greta pastoracinės veiklos, įnešė kūrybinės gyvybės – muzikavo, fotografavo; kun. A. Saulaitis išsiskyrė kaip gamtos ir spaudos pionierius, švietėjas bei instruktorius, gebėjęs patraukti ir telkti jaunimą[447]. Taip katalikų kunigai neapsiribojo vien kapelionų pareigomis – jie ženkliai praturtino skautų gyvenimą, suteikdami jam religinį, kultūrinį ir tautinį stuburą.

Reikia pažymėti, kad kai kurie dvasininkai XX a. 7-ajame dešimtmetyje į skautų veiklą žiūrėjo kaip į pernelyg progresyvią ar net keliančią pavojų tradiciniam religiniam auklėjimui. Bostono Šv. Petro lietuvių parapijos klebonas prel. Pranas Virmauskis, sužinojęs, kad į Jūros skautų šventę ketina atvykti jėzuitas kun. Jonas Raibužis, paprašė ten dirbusį vikaru bei atsakingą už Bostono lietuvių skautų sielovadą kun. Joną Klimą parašyti

[445] Kunigų Vienybės Seimo Marianapolyje protokolas, 1969-07-08, *ALKA*-f. ALRKKV; tai taip pat akcentavo Vytautas Zakaras savo referate „Dabartiniai Kunigų Vienybės uždaviniai“ 1967 m. lapkričio 14 d. referate Rytų Rajono susirinkime Putname teigdamas „Ateitininkų vadai skundžiasi, kad tarp tiek daug kunigų neatsiranda dvasios vadų, kapelionų“, ibidem.

[446] „Ateitininkų Sendraugių Sąjungos dvasios vado kun. V. Bagdanavičiaus, MIC pranešimas Čikagoje”, 1961-11-25, *PLA*, f. 13946, dėžė Nr. 8, b. 7.

[447] Alė Namikienė, *Lietuviškoji skautija, 1945-1985*, Westford, 1996, p. 343–344.

jėzuitų viceprovincijolui J. Kidykui ir atkalbėti nuo dalyvavimo, nes esą kunigas „neturėtų lįsti į ateistiškas kompanijas“[448]. Taip pat buvo paliestas ir bažnytinės jurisdikcijos klausimas: tik paskirti kapelionai galėdavo vykdyti jiems pavestų organizacijų sielovadą, o svečiai kunigai turėdavo apie savo atvykimą informuoti ir gauti vietos klebono ar vyskupo, kurio teritorijoje bus atliekamos religinės apeigos, pritarimą[449]. Į tai atkreipė dėmesį ir visos Lietuvos skautų sąjungos už sielovadą atsakingi dvasios vadovai, kurie patarė KV vadovybei, kad ši primintų provincijoms atsargiau daryti viešus pareiškimus[450]. Pavyzdžiui, ALRKKV Bostono provincijos kunigai 1962 m. balandžio 6 d. susitikime pareiškė „katalikų vaikų tėvam, kad jų pareiga žiūrėti, kad vadai skautų vienetų, kuriems vaikai priklauso būtų praktikuoją katalikai“[451]. Tačiau toks sprendimas susilaukė kritikos iš pačių Bostono skautų, kurie pabrėžė, kad jis prieštarauja esminiams skautų principams – skautybė nesiejama su konkrečia konfesija, o skautų organizacijoje iš principo nėra reikalavimo vadovams privalomai būti praktikuojančiais katalikais[452].

Spauda ir leidyba

ALRKKV leido informacinį aplinkraštį, dar vadinamą biuleteniu, kuris bėgant metams kelis kartus pakeitusį pavadinimą: „Kunigų Vienybės Forum“ (1935-1938 m.), „Kunigų Vienybės Biuletenis“ (1940-1951 m.), „Lux Christi“ (1951-1973 m.[453]). Pastarojo leidybą išsyk perėmė egzilio dvasininkija[454]. Per visą „Lux Christi“ leidybos laikotarpį beveik absoliuti dauguma rašančiųjų buvo dvasininkai ir kaip ankstesnių leidinių autoriai gvildeno kunigo misijos ir idealo klausimus, jo vietą diasporoje, dalinosi pamokslais, reflektavo naujoves Bažnyčioje. Per pirmąjį leidybos penkmetį gausiai nagrinėtos kunigo identiteto, lietuviškų parapijų ir katalikų vaidmens

[448] Kun. Jono Klimo laiškas neįvardintam prelatui (Pranciškui Jurui), 1962-04-02, *ALKA*-f. ALRKKV.
[449] LSB Jūrų Skautų Skyriaus vedėjo Eduardo Vengiansko laiško nuorašas, *ALKA*-f. ALRKKV.
[450] 1962 m. gegužės 17 d. LSS vys. Dvasios Vadovų laiškas Kunigų Vienybės pirmininkui prie. Pr. M. Jurui, 1962-05-17, *ALKA*-f. ALRKKV
[451] „Bostono žinios“, in: *Darbininkas*, 1962, Nr. 28, p. 8.
[452] „Bostono lietuvių žinios“, in: *Dirva*, 1962, Nr. 54, p. 1.
[453] 1973 m. buvo nustota leisti žurnalą, kadangi atsistatydino ilgametis redaktorius kun. Antanas Juška, o skaitytojų skaičius sumažėjo iki 200. Toliau nuspręsta leisti mažesnės apimties informacinį biuletenį, 1973 m. rugpjūčio 22-23 d. Kunigų Vienybės seimo protokolo juodraštis, p. 4, *ALKA*-f. ALRKKV.
[454] Redaktoriais buvo kun. Stasys Yla (1951–1954), marijonas kun. Viktoras Rimšelis (1954–1957), kun. Jonas Petrėnas (1957–1958), kun. Titas Narbutas (1958–1964), kun. Petras Celiešius (1964–1965), kun. Antanas Juška (1965-1973).

diasporoje temos, siekiant spręsti lietuvių išeivijos išlaikymo pasaulyje klausimą[455]. Įvairios paskaitos, mintys ir diskusijos, susilaukusios atgarsių susirinkimų metu buvo publikuojamos žurnalo straipsniuose. Daug dėmesio buvo skiriama viso pasaulio lietuvių katalikų bei bendrai katalikų padėčiai apžvelgti, o ypač kunigų žinutėms iš sovietų okupuotos Lietuvos pristatyti. Iš šių trumpų kronikinių pranešimų galima buvo sužinoti apie lietuvių dvasininkų likimus Europoje, Pietų Amerikoje, Tolimųjų Rytų kraštuose, tokiuose kaip Indija ar Japonija, Australija.

Kunigų vienybė tęsė religinių knygų ir maldynų leidybą, taip pat rėmė išeivijos literatūrą bei kultūros tyrinėjimus. Ji išvertė ir išspausdino tris „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ numerius (4, 5, 6). Panašu, kad kronikos leidimą ir vertimą užsienyje inicijavo įvairūs lietuvių kunigų organizacijų vienetai. Pavyzdžiui, Brazilijos kunigų vienybės iniciatyva išleistas 33 numerio portugališkas vertimas[456].

Patiems kunigams buvo svarbu žinoti, kiek jų veikia išeivijoje. Ypatingas dėmesys elenchuose buvo skiriamas lietuvybės akcentavimui, o sudarytojams pagrindiniu atrankos kriterijumi tapo pavardžių lietuviškumas. Tai ne visada atspindėjo realią tautinę tapatybę, ypač tarp emigracijoje gimusių kunigų, tačiau būtent nuo jų priklausė sąrašo vientisumas. Elenchais siekta atkreipti ir Apaštalų Sosto dėmesį, ypač vyskupo skyrimo klausimu. Kunigų vienybei buvo itin svarbu parodyti lietuvių dvasininkų skaičių, net jei dalis duomenų buvo paremta nuogirdomis ar fragmentinėmis žiniomis iš pažįstamų. Kadangi prioritetas buvo teikiamas lietuviškoms pavardėms, vos nepasitaikė atvejų, kai į sąrašus būtų buvę įtraukti graikų ar lenkų kilmės kunigai[457]. 1970 m. elenchas jau kruopščiai pateikė duomenis apie tai, kokiose parapijose tarnavo kunigai, kiek jų buvo ir kokias pareigas ėjo. Tokie duomenys buvo svarbūs ne tik institucinei reprezentacijai, bet ir patiems dvasininkams, kurie susirinkimuose dažnai kėlė klausimą apie lietuvių kunigijos ateitį išeivijoje.

---

[455] Ateitininkai, p. 148; Feliksas Kapočius, „Dabarties kunigas – Vienytojas“, in: *Lux Christi*, 1951, Nr. 3; Juozas Vaišnora, „Išlaikyti savo žmonių tautybę“, in: *Lux Christi*, 1952, Nr. 4; Stasys Yla, „Lietuviškųjų parapijų paskirtis Amerikoje“, in: *Lux Christi*, 1953, Nr. 2; Vincentas Brizgys, „Amerikos lietuvių katalikų jėga ir vaidmuo Amerikos katalikybėje“, in: *Lux Christi*, 1954, Nr. 3; Viktoras Gidžiūnas, „Ateitininkų įnašas į lietuvių katalikų gyvenimą“, in: *Lux Christi*, 1954, Nr. 3; Antanas Deksnys, „Parapija ir katalikiškos organizacijos“, *Lux Christi*, Nr. 1, 1955.

[456] *Žiniaraštis. Pasaulio lietuvių katalikų kunigų vienybė*, red. J. Staškus, Nr. 2, 1979, *ALKA*-f. ALRKKV, p. 3.

[457] *Elenchus. Sacerdotum Lituanorum In Variis Statibus*, Immaculata Press, Putnam, Connecticut, 1966, p. 3.

2.2.2. Kunigų sąjunga ir Kunigų sekretoriatas Australijoje

Kunigų sąjungos veikė beveik kiekviename katalikiškame krašte, o jas jungė Tarptautinis katalikų kunigų sekretoriatas Italijoje. Lietuvių katalikų kunigų sąjunga buvo įkurta 1945 m. rugsėjį Miunchene kun. Antano Šidlausko iniciatyva. Pagrindinis jos tikslas buvo suburti kunigus, rūpintis jų profesiniais reikalais, socialine pagalba bei ugdymu. Organizacijos įstatus patvirtino arkivysk. J. Skvireckas, o pirmuoju pirmininku tapo prel. K. Šaulys. Jam tų pačių metų lapkritį persikėlus į Šveicariją[458], pirmininku buvo išrinktas kun. A. Šidlauskas, o vicepirmininku – kun. V. Pikturna. Manytina, kad tokios sąjungos įkūrimas buvo vienas pirmųjų išeivijoje atsidūrusių vyskupų žingsnių, siekiant apjungti pabėgėlius dvasininkus. Tačiau jau 1946 m. susiformavus Tautinei delegatūrai, kurią autorizavo Apaštalų Sostas ir kuri ėmėsi panašių uždavinių kaip Kunigų sąjunga, šios organizacijos reikšmė ėmė blėsti. Per pirmuosius veiklos metus ji sutelkė dėmesį į religinę spaudą – leido laikraštį „Naujasis gyvenimas“ (red. kun. V. Bagdonavičius), spausdino pamokslus leidinyje „Vox Temporis“ (red. kun. V. Pikturna), platino liturginius tekstus. Kunigų sąjunga taip pat bendradarbiavo su amerikiečių Nacionaline katalikų gerovės konferencija, rėmė sergančius ar fiziškai nusilpusius kunigus – jų globoje buvo 35 dvasininkai, kuriems teikta materialinė pagalba iš nario mokesčio bei aukų. Veikdama Miunchene, sąjunga prisidėjo ir prie katalikiškosios spaudos leidinių „Žiburiai“ bei „Aidai“ platinimo.

Panašūs sąjungos vienetai atsirado Italijoje (Romos skyriui vadovavo kun. V. Balčiūnas) ir Austrijoje (Insbruko skyriaus vadovas – kun. K. Razminas). Tačiau daugumai pabėgėlių kunigų išvykus į kitas šalis, Vokietijos ir Austrijos Kunigų sąjungos nunyko, ir tik Italijoje, kur buvo gausus studijuojančių lietuvių dvasininkų būrys, sąjunga toliau tęsė savo veiklą, o 1975 m. buvo prijungta prie Pasaulio lietuvių katalikų kunigų vienybės. Į JAV atvykę pabėgėliai dvasininkai gana greitai pajuto kultūrinius skirtumus nuo vietinių Amerikos lietuvių kunigų, todėl iš pradžių svarstė steigti Kunigų sąjungos vienetą Amerikoje, remdamiesi Kunigų sąjungos, veikusios Vokietijoje, pavyzdžiu. Kun. A. Šidlauskas 1950 m. netgi siūlė sujungti Amerikos ir Kanados Kunigų vienybes bei Kunigų sąjungą į federaciją, kurios centras būtų Romoje. Visgi toks pasiūlymas nesulaukė atgarsio tiek egzilio vyskupų, tiek Kunigų vienybės svarstymuose[459]. Viena iš galimų priežasčių – kad federacija būtų dubliavusi jau veikusias abiejų

[458] Algimantas Katilius, *Prelato Kazimiero Šaulio dokumentai*, p. 134.
[459] Kun. Antano Šidlausko laiškas neįvardintai ekscelencijai, 1950-04-10, *PKLKA*.

organizacijų struktūras. Be to, ALRKKV buvo lyderiaujanti kunigų organizacija išeivijoje, vienijusi daug įtakingų lietuvių kilmės kunigų, kurie rėmė pabėgėlius dvasininkus ir Šv. Kazimiero kolegijos įsteigimą. Kadangi Romoje įkurtas centras būtų pernelyg nutolęs, jo veiklą naujai įkurtoje Šv. Kazimiero kolegijoje būtų buvę sunku vykdyti.

1956 m. Kenigšteine vykusiose lietuvių kunigų studijų dienose buvo siūlyta organizaciją atnaujinti ir pavadinti Europos kunigų sąjunga. Ji turėtų du skyrius – Vokietijoje ir Romoje[460]. Romos kunigai būtų daugiausia dirbę teorinėje srityje, o Vokietijos – praktinėje, ypač organizuojant jaunimo stovyklas ir vykdant pastoracinę veiklą gimnazijose bei bendruomenėse. Likę Europos šalių dvasininkai būtų galėję jungtis pagal galimybes. Pabrėžta, kad ši sąjunga neturėtų dubliuoti Vokietijos lietuvių sielovados tarnybos veiklos, bet imtis sričių, kurių ši neaprėpia. Buvo sudaryta komisija (kun. Ladas Gronys, D. Kenstavičius, K. Razminas), kuri svarstė organizacijos reikalingumą. Diskusijose atsiskleidė regioniniai skirtumai: Vokietijos kunigai daugiausia rūpinosi gimnazijos išlaikymu ir tiesiogine tautiečių pastoracija, o Romos kunigai buvo įsitraukę į studijas ir domėjosi, kaip atsivilioti lietuvių kandidatų iš saleziečių gimnazijos Turine. Taip pat pabrėžiama, kad išeivijoje jau ir taip veikė daug organizacijų, tačiau jų rezultatai menki, todėl reikėjo rimtai apsvarstyti, ar naujos sąjungos steigimas apskritai yra būtinas. 1955 m. ir 1956 m. buvo parengti net du įstatų projektai. Antrasis numatė sekančius tikslus: telkti Europos lietuvius kunigus, rūpintis jų profesiniais reikalais, ugdyti misionierišką dvasią, rengtis Lietuvos religinės veiklos atstatymui, skatinti teologinius ir mokslinius tyrimus, melstis už Lietuvos laisvę.

Neaišku, kaip šios idėjos vėliau vystėsi, tačiau panašu, kad bendras sprendimas nebuvo priimtas. 1956 m. ALRKKV įsteigė labdaringą organizaciją, kvietusią jungtis viso pasaulio lietuvių kunigus, todėl nebeliko poreikio Europos kunigų sąjungai imtis šių uždavinių. Be to, žurnalas „Lux Christi“ pradėtas platinti ir už JAV ribų, tad aktualūs liturginiai ir religiniai tekstai tapo prieinami Europos kunigams. Vokietijos ir Italijos kunigai rengdavo atskiras rekolekcijas, į kurias kviesdavosi vieni kitus, todėl platesnio organizavimosi poreikis priblėso. Pagaliau Kunigų sąjungos, kurios misija buvo ugdyti dvasininkus profesiniu požiūriu, reikšmė sumenko, nes pagal *Exsul Familia* konstitucijos nuostatus visi išeivijos kunigai buvo pavesti vietinių vyskupų atsakomybei, tad bendros visa apimančios organizacijos vaidmuo tapo nebeaktualus.

[460] Kun. Klemenso Razmino laiškas kun. Rapolui Krasauskui, 1956-04-16, *PKLKA*.

Lietuvių kapelionai Australijoje dirbo plačiai išsklaidytose kolonijose, dažnai ne tik skirtingose vyskupijose, bet ir labai skirtingomis darbo sąlygomis. Po kelerių metų pastebėta, kad būtų naudinga visiems susirinkti ir pasitarti, nes dvasininkus siejo bendros religinės, kultūrinės ir tautinės problemos. Šiems klausimams aptarti bei tolimesnėms darbo gairėms nustatyti 1953 m. balandžio 15–17 d. Sidnėjuje įvyko pirmoji Australijos lietuvių kapelionų konferencija, kurios vadovu išrinktas Sidnėjaus lietuvių kapelionas kun. P. Butkus. Australijos kunigų sekretoriatas buvo kuriamas pagal ALRKKV modelį, tačiau paliekant vadovauti vienam asmeniui – sekretoriui[461]. Sekretoriatas palaikė nuolatinius ryšius su Katalikų imigracijos vyskupų komitetu, Australijos katalikų episkopatu ir lietuviais vyskupais išeivijoje. Kapelionų konferencijos buvo šaukiamos kasmet Melburne, Sidnėjuje, Adelaidėje, o kartais ir dažniau, nes nuolat iškildavo svarbių pastoracijos, apaštalavimo, spaudos bei organizacinio darbo klausimų. 1975 m. Australijos kunigų sekretoriatas prisijungė prie pasaulinės Pasaulio lietuvių kunigų vienybės organizacijos.

2.3. Lietuvių vienuolijos išeivijoje: tęstinumas, misijos ir visuomeninė veikla

Po Antrojo pasaulinio karo į Vakarus taip pat pasitraukė nemažai vienuolių, daugiausia jaunų dvasininkų, dar tik besiruošiančių kunigystei. Ši aplinkybė lėmė, kad vienuolijos mėgino pratęsti savo veiklą išeivijoje ir prisitaikyti prie naujų sąlygų. Jėzuitai ir pranciškonai steigė savo provincijas bei plėtė sielovadą Šiaurės Amerikoje, saleziečiai ieškojo galimybių kurti jaunimo centrus, o pirmeiviai marijonai aktyviai rūpinosi spauda ir švietimu. Vienuolijų veikla neapsiribojo vien lietuvių kultūriniu užimtumu: dalis jų ėmėsi misijų Pietų Amerikoje, kur tęsė jėzuitišką, marijonišką ir salezietišką pastoraciją lietuvių kolonijose. Greta sielovados, vienuolijos aktyviai reiškėsi ir visuomeniniame gyvenime – steigė namus, leidyklas, įsitraukė į spaudos darbus ir tapo svarbiais išeivijos kultūrinės bei intelektualinės veiklos židiniais. Šiame poskyryje aprašomi ir nagrinėjami išlikę vienuolijų šaltiniai bei lyginamos skirtingos jų veiklos kryptys. Nors kiekviena vienuolija veikė pagal savitą charizmą, vis dėlto jas jungė tautinis matmuo, visos vienuolijos siekė atliepti lietuvių diasporoje kylančius rūpesčius.

[461] Julius Veteikis, *Australijos lietuvių metraštis*, I d., p. 103.

2.3.1. Vyrų vienuolijos Šiaurės Amerikoje

Marijonai

Pirmoji JAV įsikūrusi lietuvių vyrų vienuolija buvo marijonai. Jos atnaujintojas kun. Jurgis Matulaitis nuo 1911 m. pradėjo susirašinėti su vienu iš aktyviausių pirmųjų lietuvių katalikiškų struktūrų kūrėjų Amerikoje – kun. Antanu Staniukynu, kuris savo laiškuose pabrėžė dideles pastoracinio darbo perspektyvas augančioje lietuvių katalikų imigrantų bendruomenėje ir kvietė dvasininkus iš Lietuvos atvykti į Ameriką[462]. Pagrindinės šių kvietimų priežastys buvo noras atsiriboti nuo polonizacijos įtakos, baimė nutautėti anglosaksiškoje kultūroje ir kova su plintančiomis laisvamaniškomis idėjomis. Dėl to pirmųjų lietuvių kunigų JAV pastangos pirmiausia buvo nukreiptos į kalbos ir tautinės tapatybės išsaugojimą. Šiame darbe itin svarbios buvo moterų vienuolijos: 1907 m. susikūrusios kazimierietės ir 1922 m. pranciškietės. Tuo metu atnaujintai marijonų vienuolijai kvietimas į Ameriką atrodė perspektyvus ir atitiko ordino charizmą – padėti vietinei lietuvių dvasininkijai besikuriančiose parapijose bei plėsti pamaldumą Švč. Mergelei Marijai.

Tai pačiai provincijai iš pradžių priklausė ir nuo 1931 m. Vašingtone veikusi lenkų marijonų bendruomenė, aptarnavusi lenkų imigrantus. Jie turėjo savo namus ir atskirą noviciatą, taip siekdami išvengti politinių konfrontacijų[463]. Pagal ordino konstituciją atskira provincija galėjo būti įkurta tik turint tris administruojamus namus. Ši sąlyga buvo įvykdyta Antrojo pasaulinio karo metais: 1944 m. įsteigus naujus namus Stokbridže, Masačiusetse ir 1948 m. – Detroite, kur telkėsi lenkų pabėgėliai. Tais pačiais metais marijonų vyresnysis vysk. P. Bučys atskyrė lenkų marijonų namus nuo lietuvių kuruojamos Šv. Kazimiero marijonų provincijos ir suformavo naują Šv. Stanislovo Kostkos provinciją. Nuo to laiko abi provincijos veikė savarankiškai kaip tos pačios vienuolijos šakos: lietuvių provincija turėjo 90 narių, o atsiskyrusi lenkų – 21[464].

Po Antrojo pasaulinio karo Vakaruose atsidūrė Lietuvos marijonų provincijai priklausę 7 kunigai ir 8 klierikai. Kadangi dėl karo įvykių Europoje nebuvo įmanomas vieningas visos kongregacijos valdymas, o po karo su Lietuvoje likusiais marijonais nutrūko visi ryšiai, tai Londono Šv. Kazimiero parapija, įsteigta Lietuvos marijonų, buvo priskirta administruoti Amerikos

[462] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 58–60.
[463] Ibidem, p. 201–202.
[464] Ibidem, p. 218.

lietuviams marijonams[465]. P. Garšva XX a. marijonų istorijos apybraižoje nenurodo, kada ir kaip nuo Lietuvos provincijos atskirti marijonai prisijungė prie Amerikos Šv. Kazimiero provincijos, tačiau mini, kad 1957 m. Šv. Kazimiero provincijos kapitulos posėdyje buvo nuspręsta, jog nesant galimybės tiesiogiai atsiųsti delegatų iš sovietų okupuotos Lietuvos, atstovauti ją laisvajame pasaulyje galės išeivijoje atsidūrę jos nariai: kun. V. Rimšelis iš JAV, kun. P. Brazys iš Argentinos misijos ir kun. A. Kazlauskas iš Anglijos[466]. Svarbu pažymėti, kad 1955 m. išeivijos kunigų elenche provincijos ir jų nariai (Lietuvos provincijai priklausė 18 kunigų, 2 klierikai ir 2 broliai; Šv. Kazimiero – 56 kunigai, 9 klierikai, 17 brolių) įvardinti atskirai, o po karo įšventinti 8 kunigai priskirti Amerikos provincijai[467]. 1961 m. elenche visi lietuvių kilmės dvasininkai yra pateikiami bendrame Šv. Kazimiero provincijos sąraše. Tai leidžia manyti, jog kunigai, matydami vis mažėjančias galimybes sugrįžti į sovietų okupuotą Lietuvą, rinkosi Šv. Kazimiero lietuvių marijonų provinciją[468].

Pirmaisiais pokario metais Šiaurės ir Pietų Amerikos lietuvių marijonų gretas papildė keturi jauni kunigai, dvasininko karjerą pradėję jau egzilyje, talkininkavę pabėgėlių stovyklose Vokietijoje, o trys iš jų (V. Rimšelis, P. Brazys, Kazimieras Černiauskas) netgi įgijo daktaro laipsnį Romoje. 1939–1951 m. marijonų kongregacijai vadovavo vysk. P. Būčys, kuris matydamas prasidėjusią pabėgėlių emigraciją į užjūrio šalis, tikėtina, jautė poreikį papildyti Šv. Kazimiero provinciją išsilavinusiais jaunais kunigais. 1947 m. kun. V. Rimšelis buvo pakviestas dėstyti filosofiją ir teologiją JAV marijonų vadovaujamoje Marian Hills, Ilinojuje kunigų seminarijoje[469], o kitais metais naujos marijonų misijos Argentinoje sumenkusias kunigų gretas papildė P. Brazys, K. Černiauskas ir P. Garšva[470].

1957 m. Čikagoje buvo atverti nauji marijonų vienuolyno rūmai su koplyčia ir „Draugo“ redakcija[471]. Verta pažymėti, kad nuo XX a. šešto dešimtmečio „Draugo“ redakcijoje daugiausiai darbavosi jauni, kupini

---

[465] Ibidem, p. 207–210.
[466] Ibidem, p. 259.
[467] *Sacerdotum saecularium et regularium. Provinciae Ecclesiasticae Lituanae extra patriam degentium propter circumstantias II belli universalis et Sacerdotum lituanorum*, Saleziečių spaustuvė, 1955, p. 20–24.
[468] *Elenchus. Sacerdotum Lituanorum In Variis Statibus*, Immaculata Press, Putnam, Connecticut, 1961, p. 42–47.
[469] Viktoras Rimšelis, *Nuo Murmų iki Čikagos*, p. 163.
[470] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 317.
[471] Patys marijonai kunigai laikraštį redagavo iki pat 1992 m., kol mirė net 34 metus redaktoriaus pareigas ėjęs kun. Pranas Garšva, in: *„Draugui“ – 100. Už tikėjimą ir lietuvybę*, sud. Marija Bareikaitė-Remienė, Vilnius, 2009, p. 250.

iniciatyvos ir idėjų, marijonai kunigai atvykę iš Lietuvos. Prie jų prisijungė ir kiti tos pačios emigrantų kartos žymūs rašytojai, kaip kun. J. Prunskis, Kazys Bradūnas, Aloyzas Baronas[472]. Palaipsniui „Draugas“ tapo katalikiškos minties spaudos žodžio centru Čikagoje, kurioje buvo taip pat leidžiamos ir knygos, bei organizuojami įvairūs kultūriniais renginiai. Galima teigti, jog šiam centrui atsvarą rytinėje JAV pakrantėje sukūrė pranciškonų perimta „Darbininko“ leidyba.

Kol plėtėsi spaudos darbai, švietimo srityje marijonai patyrė sunkumų. Antrojo pasaulinio karo metais sumažėjus Marianapolio gimnazijos lietuvių mokinių skaičiui, marijonai, kad išlaikytų gimnaziją, pradėjo priimti vis daugiau ir kitų tautybių mokinių, o nuo 1974 m. tapo mišria – priimant mergaites[473]. Tuo tarpu, marijonų kunigų seminarija nuo 1934 m. veikusi Klarendon Hillse prie Marijos Kalvų (angl. Marian Hills), 1955 m. sustabdė savo veiklą dėl sumenkusio susidomėjimo vienuoliniu gyvenimu ir išsiuntė klierikus tolimesnėms studijoms į Romą[474].

1957 m. įvykus generalinei kapitulai ir atsižvelgus į sumažėjusį susidomėjimą marijonų dvasiniu keliu, buvo nutarta ieškoti alternatyvių kraštų vienuolijos plėtrai. Viena iš tokių krypčių tapo Australija: siekiant sustiprinti dar 1948 m. ten įsikūrusių Rytų apeigų marijonų kunigų gretas. 1962 m. į Adelaidę buvo pasiųsti kunigai Antanas Kazlauskas ir Pranas Dauknys, kurie perėmė iš mirusio kun. Juozo Kungio Šv. Kazimiero parapiją[475].

Kadangi marijonai JAV veikė jau nuo XX a. pradžios, jie įgijo vietinių vyskupų pasitikėjimą. Iš pradžių vyskupai kvietė marijonus perimti medėjančias ar su sunkumais susiduriančias, kol 1950 m. Džolieto vysk. Martinas McNamara patikėjo lietuviams marijonams administruoti Plano, Bristolio ir Osvigo parapijas[476]. Tai atvėrė naują pastoracijos kryptį ir suteikė galimybę puoselėti marijonišką charizmą ne tik tarp tautiečių, bet ir platesnėje JAV visuomenėje.

Naujų provincijų steigėjai – pranciškonai ir jėzuitai

[472] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 233.
[473] Ibidem, p. 230.
[474] Ibidem, p. 256.
[475] *Australijos lietuvių metraštis*, II d., sud. Viktoras Baltutis, 1983, p. 113; 1969 m. prie marijomų prisijungė kun. Albinas Spurgis, kuris 1974–1983 m. ėjo klebono pareigas.
[476] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 248.

Nepriklausomoje Lietuvoje veikusios vyrų vienuolijos, tokios kaip pranciškonai, marijonai ir jėzuitai, vadovavo privačioms gimnazijoms. Nors pagrindinės pajamos buvo gaunamos iš mokesčių už mokslą ir aukų, papildomų lėšų neretai tekdavo ieškoti užsienyje. Ketvirtajame dešimtmetyje pranciškonai ir jėzuitai pradėjo misijas JAV lietuvių parapijose, kur pamokslavo ir rinko aukas gimnazijų veiklai bei studentų studijoms užsienio universitetuose paremti. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui JAV pasiliko jėzuitų misionierius J. Kidykas, kuris toliau rinko pinigus, o 1944 m. įgijo JAV pilietybę[477]. Po karo, Apaštalų Sostui ir jėzuitų vadovybei pritarus, dauguma lietuvių jėzuitų įsitraukė į tautiečių pastoraciją išeivijoje. Kiti jėzuitai, pavyzdžiui, P. Rabikauskas ir A. Liuima dirbo Grigaliaus universitete Romoje, o Antanas Slapšys 1950 m. išvyko misionieriauti į Indiją[478]. 1948 m. įkurta lietuvių jėzuitų viceprovincija *in dispersione*, subūrusi Vakaruose atsidūrusius narius, suteikė institucinius rėmus jų veiklai. Tam tikra prasme sukurtas vienetas buvo virtualus, nes, nors formaliai priklausė viceprovincijai, praktiškai jėzuitai buvo pavaldūs vietinių rezidencijų, namų, kolegijų vyresniesiems[479]. 1948 m. rugsėjo 25 d. pasinaudojus sukauptais indėliais banke bei Čikagos jėzuitų provincijolo paskola pietinėje Čikagos miesto dalyje buvo įsigyti pirmieji namai. 1955 m. lietuvių jėzuitų viceprovincijai išeivijoje priklausė visi Vakaruose po Antrojo pasaulinio karo atsidūrę lietuvių kilmės jėzuitai: 28 kunigai, 5 studentai ir 4 broliai[480].

Jėzuitai savo veiklą išplėtė 1974 m. Klivlande, Ohajo valstijoje, perimdami tarnystę Švč. Mergelės Marijos Nepaliaujamosios Pagalbos lietuvių parapijoje. Nuo 1939 m. jai vadovavo JAV gimęs kun. Juozas Angelaitis, tačiau sulaukęs 70 metų, pagal vyskupijos nuostatus, jis privalėjo pasitraukti iš pareigų. Sprendimą keisti kleboną lėmė ne tik formali amžiaus riba, bet ir pačių parapijiečių iniciatyva. Po Antrojo pasaulinio karo Klivlande apsigyveno daugiau nei 3000 lietuvių pabėgėlių, kurie įkūrė savas organizacijas ir kėlė naujų iššūkių nusistovėjusiam vietiniam lietuvių bendruomenės gyvenimui. 1957–1972 m. kas kelerius metus ten darbavosi net trys lietuviai pabėgėliai kunigai (Kazimieras Širvaitis, Jonas Grigonis, Petras

[477] Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, p. 80.
[478] Ibidem, p. 84.
[479] Ibidem, p. 82.
[480] *Sacerdotum saecularium et regularium. Provinciae Ecclesiasticae Lituanae extra patriam degentium propter circumstantias II belli universalis et Sacerdotum lituanorum*, Saleziečių spaustuvė, 1955, p. 27–28. Plg. kun. Antanas Saulaitis nurodo 37, bet nenurodomas laikotarpis, in: Antanas Saulaitis, „Lietuvių jėzuitų misijos XX-XXI a.“, in: *Laiškai bičiuliams*, Nr. pavasaris-vasara, 2019, p. 16.

Dzegoraitis), tačiau dėl klebono taupumo bei nenoro sudaryti tinkamų sąlygų vikarams vyskupija buvo priversta atsisakyti naujų paskyrimų[481]. Susiklosčius palankiai situacijai ir parapijiečiams prašant, buvo nutarta pakviesti jėzuitus iš Čikagos, kurie jau buvo pelnę gerą vardą tarp DP kartos lietuvių. Naujuoju parapijos klebonu tapo kun. G. Kijauskas ir šias pareigas ėjo iki 2009 m., kuomet parapija buvo sujungta su Šv. Jurgio lietuvių parapija[482].

Skirtingai nei jėzuitai, lietuviai pranciškonai pasirinko JAV rytinę pakrantę. Lietuvos pranciškonų vadovybė, nujausdama sovietų okupacijos grėsmę vienuolijos ateičiai, dar 1940 m. pavedė kun. Justinui Vaškiui suburti brolius Amerikoje. 1941 m. jis įsteigė pirmąją rezidenciją Pitsburge, o 1944 m. Meino valstijos Grino miestelyje – pirmąjį nuolatinį lietuvių pranciškonų vienuolyną. 1946 m. įkurta Lietuvos pranciškonų provincija JAV tapo ne tik institucinės plėtros ženklu, bet ir bandymu įtvirtinti savarankišką lietuvišką provinciją tarptautiniame ordino tinkle[483]. 1955 m. išeivijoje buvo 32 pranciškonų kunigai, 5 klierikai ir 9 broliai[484].

Pagrindiniu pranciškonų centru Šiaurės Amerikoje tapo Kenebankportas, kur 1948–1958 m. buvo įkurti Šv. Antano vienuolyno namai, taip pat buvo įrengta koplyčia, atidaryta gimnazija (plačiau gimnazija aptariama poskyryje 2.5.3.). Čia buvo šaukiami provincijos kapitulos ir tarybos posėdžiai, gyveno provincijolas. 1953 m. išeivijos pranciškonams negalint palaikyti ryšių su broliais Lietuvoje, pagrindiniu lietuvių vienuolijos centru buvo laikomas Šv. Antano vienuolynas, o Šv. Kazimiero komisariatas tapo kustodija su provincijos teisėmis[485].

Pranciškonams buvo patikėta kultūrinių žurnalų leidyba. 1949 m. jie perėmė Vokietijoje atgaivinto žurnalo „Aidai“ rengimą, o atvykus į JAV Šv. Juozapo draugija Bostone, susidūrusi su sunkumais išlaikant spaustuvę ir namus, perdavė jiems laikraščio „Darbininkas“ leidybą[486]. Tikėtina, kad tai buvo viena iš priežasčių, paskatinusių pranciškonus ieškoti naujos vietos spaudos veiklai. Pranciškonų provincijolas J. Vaškys, siekdamas konsoliduoti katalikišką spaudą, savo dėmesį nukreipė į Brukliną, kur tuo metu katalikišką

[481] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume III*, p. 68–69.
[482] „Pas Viešpatį iškeliavo t. Gediminas Kijauskas SJ (1930-1960-2023)“, [interaktyvus], in: https://www.bernardinai.lt/pas-viespati-iskeliavo-t-gediminas-kijauskas-sj-1930-1960-2023/ [2026-08-11]
[483] Viktoras Gidžiūnas, *Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai,* p. 8.
[484] *Sacerdotum saecularium et regularium. Provinciae Ecclesiasticae Lituanae extra patriam degentium propter circumstantias II belli universalis et Sacerdotum lituanorum*, Saleziečių spaustuvė, 1955, p. 17–19.
[485] Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p. 49.
[486] L. Šilas, „Kas naujo spaudoj?“, in: *Draugas*, 1950, Nr. 135, p. 3.

laikraštį „Amerika“ globojo lietuvių parapijų klebonai – prel. J. Balkūnas, kun. Jonas Aleksiūnas ir kun. Norbertas Pakalnis. Ten taip pat buvo leidžiama katalikų pasaulėžiūrai prieštaringa spauda: komunistinis dienraštis „Laisvė“ ir liberalus savaitraštis „Vienybė“, kuriame nebuvo vengiama kritikos katalikų organizuojamai veiklai. Dėl šios priežasties J. Vaškys, prašydamas Bruklino vyskupo Tomo E. Moloy leidimo įsikurti, pabrėžė, kad lietuviška katalikiška spauda galėtų ir toliau atlikti svarbų vaidmenį kaip „gynybinis bastionas prieš komunizmo skverbimąsi tarp lietuvių“, kuris reikšmingai prisideda prie bedievybės idėjų sklaidos, kurią „Amerika“ stengiasi neutralizuoti. Nepaisant provincijolo J. Vaškio pateiktų ideologinių argumentų, Bruklino vyskupija pranciškonams leido užsiimti tik spaudos ir leidybine veikla. Vyskupijos sprendimu jie taip pat buvo įpareigoti patys finansiškai išlaikyti spaudos darbą ir privalėjo atsisakyti teisės steigti bažnyčią ar viešą koplyčią Brukline. Tokiu būdu vyskupija siekė išsaugoti stabilų tikinčiųjų skaičių parapijose, išvengti galimo vietos klebonų nepasitenkinimo ir neardyti esamos parapijinės struktūros[487]. 1951 m. pranciškonai įsteigė savo namus Brukline (adresas: 680 Bushwick Avenue), kuriuose beveik du dešimtmečius kryptingai ir nuosekliai plėtojo spaudos bei leidybos veiklą. Taip pat vienuolija reikšmingai palengvino vietos lietuvių klebonų pastoracinį darbą. Šiuo laikotarpiu Bruklino spaustuvėje buvo išleistas platus lietuviškos periodikos ir knygų spektras: „Ateitis“, „Lietuva“, „Jaunimo žygiai“, „Į laisvę“, „Gabija“, „Tėvynės sargas“, „Aidai“, „Darbininkas“, „Šv. Pranciškaus varpelis“, „Lituanus“, „Karys“, „Sportas“ ir kiti neperiodiniai leidiniai[488]. Dėl tokios leidybinės apimties ir intelektualinio produktyvumo Bruklino pranciškonų vienuolynas netrukus įgijo lietuviškos spaudos centro vardą ir tapo vienu svarbiausių lietuvių kultūrinės raiškos židinių išeivijoje.

Svarbu pažymėti, kad prie pranciškonų ordino plėtros JAV prisidėjo lietuvių parapijų bendruomenių siekis išvengti integracijos į teritorinių parapijų tinklą. 1949 m. Bridžvilyje, Pensilvanijoje Šv. Antano lietuvių parapijai likus be kunigo, parapijiečiai pasikvietė pranciškonus. Vienuolių globoje parapija atsigavo: buvo išmokėtos skolos, įvesta daugiau šv. Mišių, pradėjo veikti religinės draugijos, atnaujinta bažnyčia, o 1964 m. čia įkurti Šv. Antano pranciškonų namai. 1971 m. sunkiai susirgus Ročesterio Šv. Jurgio parapijos klebonui Pranui Valukevičiui, vietos vyskupas Josefas L. Hoganas

[487] William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Volume I*, p. 501.
[488] Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p. 54.

pakvietė pranciškonus administruoti parapiją, šalia kurios po metų buvo įkurtas šv. Jurgio pranciškonų vienuolynas[489].

1975 m. senėjant lietuvių dvasininkijai, pranciškonai įsigijo poilsio namus Sent Pitersberge, Floridoje, kur taip pat tarnavo ir vietinėje lietuvių bendruomenėje. 1979 m. buvo įkurta Šv. Kazimiero misija, turėjusi užtikrinti pastovesnę tautiečių pastoraciją – reguliarias sekmadienio pamaldas. Tačiau tai neįtiko vietos vyskupui Charles'ui B. McLauglinui, norėjusiam parapiją paversti teritorine. Galiausiai misiją įgyvendinti leista tik pasitelkus prel. L. Tulabos pagalbą. Per Popiežiškosios migrantų ir keliaujančiųjų sielovados tarnybos vicepirmininką arkivysk. Emanuele Clazicio pasisekė perkalbėti vyskupą[490]. 1973 m. sunykus lietuvių katalikų bendruomenei Grine, Portlando vyskupas pasiūlė steigti vietinę parapiją, tačiau šios minties pranciškonai vienbalsiai atsisakė, o vienuolyno patalpos buvo perduotos vyskupijai[491].

Pranciškonų populiarumą Šiaurės Amerikoje stiprino ir pasauliečių (tretininkų) pranciškonų ordino tinklo plėtra. Kun. J. Vaškiui atvykus į JAV buvo pradėta organizuoti provincija, kuri oficialiai įsteigta 1944 m. Ji apjungė 16 lietuvių tretininkų brolijų ir padėjo užtikrinti finansinį ir idėjinį užnugarį tolimesnei lietuvių pranciškonų vienuolijos plėtrai. Institucinis tinklas plėtėsi itin sparčiai: 1955 m. brolijų skaičius siekė 92, o didžiausios jų, veikusios Čikagoje ir Brukline, jungė po daugiau kaip 150 narių[492]. Tretininkų veikla neapsiribojo vien šv. Pranciškaus dvasinių praktikų puoselėjimu – jie atliko socialinę ir karitatyvinę funkciją, įsitraukdami į ligonių slaugą, paramos vargstantiesiems organizavimą ir materialinį lietuvių pranciškonų institucijų bei jų leidinių rėmimą. Tačiau XX a. septintajame dešimtmetyje brolijų tinklas susidūrė su ryškiu nuosmukiu – 1967 m. jų skaičius sumažėjo iki 43. Šį procesą galima aiškinti keliais veiksniais. Viena vertus, tretininkų narių senėjimas atspindėjo bendrą ikikarinės lietuvių diasporos senėjimą, kuris lėmė dalies išeivijos organizacijų nykimą. Kita vertus, Vatikano II susirinkimo inicijuotas regulos atnaujinimas paskatino diskusijas dėl tretininkų ordino vaidmens ir tapatybės atnaujintoje parapijų struktūroje, silpnindamas jo ankstesnį išskirtinumą[493].

Saleziečiai

[489] Ibidem, p. 59–60.
[490] Ibidem, p. 56.
[491] Ibidem, p. 49.
[492] Ibidem, p. 100–101.
[493] Ibidem, 102.

Skirtingai nei anksčiau aptartos vyrų vienuolijos dar tarpukariu įkūrusios provincijas su vadovybe Lietuvoje, Šv. Pranciškaus Salezo draugija turėjo 3 veiklos centrus-vienuolynus, tačiau visi jie buvo tiesiogiai pavaldūs draugijos vyresnybei Turine, Italijoje. Visi lietuviai, norintys tapti saleziečiais, dažniausiai buvo siunčiami studijoms į Perozos Ardžentinos miestelį šalia Turino. Tolimesnis naujų saleziečių gyvenimo kelias priklausydavo nuo vienuolijos vyresnybės sprendimo: siųsti arba atgal į Lietuvą, plečiant tolimesnę ordino veiklą, arba į misijas Pietų Amerikoje ir Azijoje. Iš Lietuvos per Antrąjį pasaulinį karą pasitraukė tik 4 kunigai saleziečiai. Kiti prieškariu tapę kunigais saleziečiai toliau liko dirbti jiems paskirtose misijose, išskyrus 1952 m. iš Kinijos pas Venesuelos lietuvius darbuotis atvykusį Antaną Perkumą[494]. 1940–1950 m. užsienyje kunigo šventimus gavo 22 lietuviai saleziečiai. Dauguma jų dar tebevykstant karui ir nesant galimybės palaikyti ryšių su okupuota Lietuva vadovybės sprendimu buvo palikti arba naujai paskirti darbuotis misijose: 8 Pietų Amerikos šalyse, 4 Azijoje ir 10 Europoje (5 Portugalijoje, 1 Vokietijoje, 4 Italijoje). Įdomu, kad po karo saleziečių vadovybė neatšaukė misionierių iš misijų tolimuosiuose kraštuose. Tikriausiai tai lėmė jų ilgametis įdirbis. Lietuvių pastoraciją Italijoje pradėjo organizuoti jauni kunigai: Juozas Zeliauskas, 1944–1947 m. dirbęs Turino saleziečių centre bibliotekos vedėju, ir Antanas Naujokas, mokytojavęs Italijos saleziečių mokyklose. Pastarasis galėjo netrukdomas plėtoti švietėjišką veiklą, organizuodamas Pizos lietuvių studentų kolegiją. 1955 m. lietuvių saleziečių užsienyje buvo 26 kunigai, 4 klierikai (2 novicijai) ir 5 broliai[495].

Dar eidamas Venesuelos lietuvių kapeliono pareigas ir retkarčiais lankydamasis JAV, kun. A. Sabaliauskas puoselėjo mintį suburti lietuvius saleziečius ir įsteigti jiems vienuolyną. Atsiminimuose jis rašė, kad jį įkvėpė idiliškas JAV lietuvių vienuolijų vaizdinys – matė, kaip sėkmingai čia dirba vyrų vienuolijos ir moterų kongregacijos. 1952 m. kun. A. Sabaliauskas kreipėsi į tuometinį saleziečių generolą Pedro Riccaldone ir gavo paraginimą konkretizuoti šį planą. Tais pačiais metais generolui mirus, jo vietą užėmė kun. Renato Ziggiotti, kuriam taip pat buvo išdėstyta ta pati vizija. Visgi naujasis generolas neskubėjo palaiminti šios iniciatyvos argumentuodamas, jog svarbu naujos religinės įstaigos poreikį išsiaiškinti tarp lietuvių katalikų išeivijos bei sulaukti JAV saleziečių provincijolo kun. Giovanini pritarimo[496].

[494] Krizantas Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 132.
[495] „Lietuviai saleziečiai tremtyje“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 1, 1950, p. 36–37.
[496] Šiluvos-Cedar Lake, Indiana Lietuvių saleziečių įsikūrimo ir uždarymo istorija. Įvairūs raštai, A. Sabaliausko biografija. 1951–1959;1965 m., *PLA*-f. 13934.

Suprantama, jog generolas pirmiausia norėjo sulaukti ką tik įsikūrusios Kastelnuovo lietuvių saleziečių gimnazijos rezultatų, be to patenkinti ambicingo misionieriaus prašymą galėjo atrodyti per daug rizikinga. 1955 m. vasarą generolui apsilankius JAV, kun. A. Sabaliauskas pakartotinai pateikė pageidavimą[497]. Vysk. V. Brizgys taip pat turėjo panašią mintį ir 1955 m. rudenį rašytame laiške saleziečių generolui išdėstė, kad lietuviai saleziečiai esantys pajėgūs įsteigti mokyklą ar seminariją Čikagos apylinkėse. Įdomu, jog tuomet su vyskupu V. Brizgiu susisiekė JAV saleziečių provincijolas kun. Giovanini ir teiravosi dėl planuojamos įstaigos tarptautiškumo. Vysk. V. Brizgys paprašė, kad įstaigai vadovautų lietuviai, bet kad ji būtų atvira įvairios kilmės katalikams jaunuoliams[498]. Tačiau kun. A. Sabaliauskas nuo pat centro įkūrimo pabrėžė lietuviškumą: centras turėjo būti skirtas tik lietuviams saleziečiams ir lietuvių jaunimui. Vis dėlto reikėjo ir vietinės bažnytinės vyresnybės sutikimo, nes būsimas centras turėjo veikti jis jurisdikcijoje. Vysk. V. Brizgys pasisiūlė patarpininkauti; jam suderinus klausimą su arkivyskupu ir saleziečių provincijolu, leidimas buvo gautas[499]. Egzilio vyskupas taip pat teigia, kad saleziečių vadovybės abejonės dėl steigiamo lietuvių vienuolyno

[497] Ibidem.

[498] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 216.

[499] Egzistuoja ir kita įsikūrimo versija, pateikiama tarp kun. Antano Sabaliausko asmeninių dokumentų, kaip saleziečių istorijos Kedrų ežero vietovėje juodraščių, kuriuose pateikiami epizodai iš įsikūrimo, tiek ištraukos iš susirašinėjimo su Saleziečių generolu R. Ziggiotti. Pasak kun. A. Sabaliausko, nusprendus kurti vienuolyną Kedrų ežero miestelyje, tai turėjo būti suderinta su vietos vyskupu. Dvasininkas teigė, jog net tris kartus buvo kreiptasi į vietos vyskupą, tačiau visais atvejais gautas neigiamas atsakymas. Tik prel. Kazimierui Bičkauskui (Harboro, Ind. Lietuvių parapijos klebonas) dalyvaujant Sutvirtinimo sakramento šventėje šv. Adalberto lenkų parapijoje, paprašius Fort Veino-Sauto Bendo vyskupo Leono Aloyzo Pursley, kitą dieną buvo duotas leidimas. Vyskupui galėjo atrodyti, kad dar vieno tautinio centro steigimas netoli Čikagos prieštaravo Amerikos vyskupų siekiui integruoti tautines mažumas į bendrą pastoraciją, o ir pačios saleziečių vienuolijos užmojis kurti tik lietuviams skirtą religinį centrą galėjo kelti ir tam tikrų abejonių, „Lietuvių saleziečių įsikūrimo ir uždarymo istorija prie Cedar Lake, Indiana – USA, pagal Šiluvos-Cedar Lake, Indiana Lietuvių saleziečių įsikūrimo ir uždarymo istorija. Įvairūs raštai, A. Sabaliausko biografija. 1951–1959;1965 m., *PLA*-f. 13934.); Saleziečių istorijos knygoje, kurioje remiamasi neįvardintais kun. Sabaliausko „Atsiminimais“ teigiama, kad suvirtinimo šventės metu jis pats pietų metu paprašė žodžio ir pasakė: „Jūsų Ekscelencija, mūsų vyskupijoje gavo leidimą įsikurti keli lenkų vienuolynai, kodėl lietuviams nevalia? Gal jie „sun ofbeach“ (kalės sūnųs)?“. Kiek tai realu, taip pat nėra aišku, tačiau akivaizdu, jog vėlesnio gyvenimo eigoje dvasininkas jautė kartėlį dėl to kaip su saleziečiais pasielgė naujoji vietinė vienuolijos vadovybė ir išliejo tai atsiminimuose, daugiau žr.: Krizantas Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 93.

galėjo kilti ir dėl vidinių vienuolijos santykių su Amerikos episkopatu[500]. 1950 m. JAV buvo tik 26 saleziečių namai, o, pavyzdžiui, Argentinoje – 87, Brazilijoje – 78, Indijoje – 51[501].

Gavus atitinkamus leidimus naująjį lietuvių saleziečių centrą pasirinkta 1955 m. pabaigoje įkurti Kedrų ežero vietovėje ir pavadinti Šiluva. Įstaigos vadovu buvo paskirtas salezietis kun. Vincas Endriūnas, iki tol dirbęs Šv. Antano parapijoje Elizabete. Kun. A. Sabaliauskas paskirtas vienuolyno viršininku, o po metų stovyklos vedėjo pareigoms prisijungė kun. Augustinas Sabas[502]. Taip pat kartu gyveno italų kilmės salezietis klierikas, galėjęs veikti kaip provincijolo patikėtinis naujojoje įstaigoje, kurios valdymas iš esmės buvo sutelktas vien lietuvių rankose[503]. Iš pradžių buvo nupirktas 38 akrų sklypas, o kitąmet dar 22 akrai skirti tvenkinių ir sodų sukūrimui[504]. Teritorijoje greitai pastatyti gimnazijos rūmai, paruošta aikštė, iškloti keliai, įkurtos stovyklavietės. Netrukus lietuvių šeimos pradėjo siųsti savo vaikus į vienuolių organizuojamas lituanistines vasaros stovyklas, o 1957 m. priimti mokiniai į pirmąsias gimnazijos klases. Iki įkuriant Dainavos ateitininkų stovyklavietę, saleziečių stovyklavietė tapo populiaria jaunimo organizacijų vasaros stovyklavimo erdve[505]. Buvo net planuojama pastatyti Šiluvos stebuklingosios Švč. Panelės paminklinę-votivinę koplyčią pagal Lietuvoje esančiosios pavyzdį, o paveikslas užsakytas pas dailininką Adomą Varną [506]. 1956 m. vienas iš gyvenamųjų statomo komplekso pastatų patyrė gaisrą: sudegė baldai, rūbai, knygynas ir raštinė. Kadangi turtas buvo apdraustas, tai nesutrukdė vienuoliams tęsti statybas[507]. 1955–1959 m. „Šiluvos“ centro ir koplyčios statybai buvo surinkta 150 tūkst. dolerių aukų[508].

Tačiau lietuviai saleziečiai neilgai pasidžiaugė savo kuriamu centru. Iš kun. A. Sabaliausko archyvinių dokumentų nuotrupų galima susidaryti vaizdą, kad 1959 m. pasikeitus JAV saleziečių provincijolui, vienuolynas buvo performuotas prieš ten šeimininkavusių lietuvių valią. Tiek vysk. V.

[500] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 215.
[501] „Saleziečiai skaičiais“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 1, 1950, p. 60.
[502] „Staiga mirė kun. Endriūnas“, in: *Draugas*, Nr. 119, 1964, p. 1.
[503] Vysk. V. Brizgys įtarinėjo, kad įstaigoje būta nesutarimų tarp trijų lietuvių saleziečių, o jų atgarsiai per italų klieriką galėdavo pasiekti ir provincijolo ausį, in: Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 216.
[504] „Lietuviai Saleziečiai Amerikoje“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 5, 1956, p. 11.
[505] „Akimirkos iš praeities: prel. Ignas Urbonas ir Ateitininkija – vienmečiai“, in: *Draugas*, Nr. 117, 2010, p. 12.
[506] Antanas Sabaliauskas, „Lietuviai Saleziečiai Amerikoje“, in: *Draugas*, Nr. 44, 1956, p. 7.
[507] „Aplink mus“, in: *Draugas*, Nr. 73, 1956, p. 8.
[508] Šiluvos-Cedar Lake, Indiana Lietuvių saleziečių įsikūrimo ir uždarymo istorija. Įvairūs raštai, A. Sabaliausko biografija. 1951-1959;1965 m., *PLA*-f. 13934.

Brizgys, tiek kun. A. Sabaliauskas dėl to kaltina italų-amerikiečių kilmės provincijolą kun. Felixą J. Penna ir centre kartu dirbusį italų kilmės salezietį klieriką. Vis dėlto konkrečios priežastys nenurodomos[509]. Naujuoju įstaigos direktoriumi buvo paskirtas slovakų kilmės salezietis. Kun. A. Sabaliauskui palikta rūpintis gimnazija, kun. V. Endriūnas perkeltas į Tampą Floridos valstijoje, kun. A. Sabas išsiųstas į Kanadą, Žaket Riverį, Naujajame Bransvike, o kun. A. Naujokas paskirtas Kolambuso Ohajo valstijoje kunigų seminarijos dvasios tėvu[510]. Lietuviai saleziečiai bandė siūlyti kompromisą: vietovę padalinti į dvi dalis, namų vyresniuoju būtinai paliekant lietuvį, nes priešingu atveju, kaip jie grasino provincijolui, „tuoj pasipiltų įvairios delegacijos Washingtone pas šv. Tėvo Delegatą, pas mūsų generolą ir Romoje, nes tas viskas ir be mūsų cooperavimo būtų plačiai skelbiama lietuviškoje spaudoje U.S.A., Kanadoje ir visame pasaulyje, kur yra lietuvių“. Tokių laiškų saleziečių vyresniesiems egzistavimą ne juodraščio forma patvirtina ir vysk. V. Brizgys, teigęs, kad „tuos laiškus juodu (A. Sabaliauskas ir A. Sabas – aut. past.) man parodė post factum, klausdami mano nuomonės, kurios neslėpiau, o pasakiau, kad tokie laiškai nerašomi“[511]. Tokių laiškų turinys, akivaizdu, turėjo dar labiau komplikuoti situaciją. Performuoti centrą galėjo paskatinti ne vien nesukontroliuojamas ir vidinio vienuoliško nuolankumo stoka pasižymintis lietuvių saleziečių elgesys, bet ir noras gerinti saleziečių įvaizdį saleziečių mokymo įstaigą padarant atvirą visų tautybių mokiniams.

Tik po daugiau nei trijų dešimtmečių saleziečiai sugrįžo į Šiaurės Ameriką, šį kartą imdamiesi konkrečios pastoracinės veiklos. 1982 m. Monrealio Šv. Kazimiero parapijos klebonui kun. Feliksui Jucevičiui atsistatydinus, Su arkivyskupijos pritarimu parapijiečiai klebono pareigas pakvietė eiti salezietį kun. Stasį Šileiką, tuo metu dirbusį Šv. Kazimiero parapijoje San Paule. Pasirinkimui pastoraciją patikėti saleziečiams galėjo turėti reikšmės jų sukaupta darbo patirtis lietuvių bendruomenėje Brazilijoje. Nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio ten perėmę dalį anksčiau jėzuitų vykdytos pastoracinės veiklos, saleziečiai jau buvo įsitvirtinę lietuvių bendruomenėje ir įgiję pastoracinio darbo patirties. Ji galėjo būti svarbi ieškant dvasininkų, pasirengusių perimti sunkumų patiriančią Monrealio lietuvių parapiją ir sustiprinti jos veiklą. Kun. St. Šileika parapijai vadovavo iki 1990 m., kai išvyko į Lietuvą prisidėti prie saleziečių veiklos atkūrimo[512]. Nuo 1985 m.

[509] Ibidem.
[510] Ibidem.
[511] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 216.
[512] *Montrealio lietuvių šv. Kazimiero parapija: 1907–2007*, sud. Šv. Kazimiero parapijos šimtmečio rengimo komitetas, Montrealis, 2007, p. 59–60.

pastoraciniame darbe jam talkino iš Punsko atvykęs salezietis kun. Izidorius Sabaliauskas[513].

2.3.2. Misionierystė ir geografinių horizontų plėtra

Į Pietų Ameriką lietuvių vienuoliai nevyko savo iniciatyva. Juos dažniausiai pakviesdavo lietuvių kunigai bei vietiniai vyskupai, įžvelgdami jų potencialą imtis pastoracijos tose aplinkose, kur diecezinių dvasininkai nenorėjo ar nesugebėjo pritapti. Ypač svarbų vaidmenį vaidino vienuolių charizma, leidusi jiems peržengti tautinių ar socialinių nesutarimų slenksčius. Lietuvių simpatizavimas komunizmo idėjoms, sekuliarėjimo tendencijos ir senosios laisvamanystės įtaka lėmė, kad vienuoliai būtų laikomi tinkamiausiais tokiam darbui.

Pirmieji bandymai pakviesti daugiau kunigų į Argentiną pastebimi dar 1925 m., tačiau tuo metu menki vienuolijos pajėgumai neleido plėsti veiklos į dar vieną mažai pažįstamą bei ideologiškai prieštaringą kontinentą[514]. Marijonų istorijos apžvalgininkas kun. P. Garšva bandė paaiškinti diecezinių dvasininkų nesėkmę Argentinoje, akcentuodamas nacionalinius prioritetus: „vietos hierarchija labai abejingai žiūrėjo į tautinių mažumų atsiskyrimą, papročiai varžė artimesnį bendravimą su savo parapijiečiais, o priklausymas kuriai nors vietinei parapijai trukdė darbą su savaisiais. Gi neturint artimesnių ryšių su plačiai išsisklaidžiusiais lietuviais, nebuvo įmanoma jiems daryti didesnės teigiamos įtakos“. Kita vertus, 1934–1938 m. Lietuvoje veikusi Draugija užsienio lietuviams remti paskyrė 152 770 litų Argentinos lietuviams, iš kurių 18 933 litų – kunigų algoms[515]. Tam tikras finansinis užnugaris turėjo bent simboliškai paskatinti dvasininkus suburti susiskaldžiusius lietuvius, tačiau net ir Lietuvos diplomatinės misijos Argentinoje iniciatyva 1936–1939 m. leistas laikraštis „Išvien“ nepasiteisino kaip bendruomenę konsoliduojantis projektas[516].

Suformuoti katalikų bendruomenę Argentinoje labiausiai trukdė vyraujantis ideologinis susiskaldymas pačioje šalyje. Turint omenyje, jog į Argentiną XX a. 3–5 deš. plūdo dideli emigrantų srautai iš Europos, o atvykus jų lūkesčiai prasilenkdavo su atrasta krašto realybe, socialistinės idėjos tarp imigrantų kartais susilaukdavo nemažo populiarumo. P. Garšva teigia, kad

[513] Edmundas Venslova, *Tarnystė Dievui ir žmonėms*, „Aušros“ leidykla, Punskas, 2011, p. 14.
[514] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 285.
[515] Alfonsas Eidintas, *Lietuva ir masinė išeivystė: 1868–2020 metais*, Vilnius, p. 207.
[516] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 208.

1938 m. marijonus į Argentiną pasikvietė kun. Juozas Janilionis[517]. Reikia pažymėti, jog kun. J. Janilionis Argentinos lietuvių bendruomenėje buvo pagarsėjęs dėl savo kontraversiško gyvenimo būdo: jis buvo apkaltintas Lietuvos lėšų, skirtų Argentinos lietuvių tautos namų steigimui, pasisavinimu ir už tai net pasodintas į kalėjimą. Pasikviesdamas marijonus dvasininkas dar bandė išgelbėti savo susvyravusią reputaciją. Vėliau Lietuvos pasiuntinio Jono Aukštuolio ir vietos vyskupo padedamas J. Janilionis 1939 m. išvyko į Braziliją kartu su sugyventine ir sūnumi[518]. Taip nuo 1939 m. Argentinoje lietuvių sielovada pradėjo rūpintis lietuviai marijonai, kurių pastangomis 1942 m. buvo užbaigta statyti Aušros Vartų parapijos bažnyčia Aveljanedoje, Buenos Aires priemiestyje. Kartu pastatytas tėvų marijonų namas, kuris veikė kaip lietuvių pastoracinis centras[519]. Ar lietuviai komunistai bandė kaip nors trukdyti misionierių veiklą, P. Garšva marijonų istorijos apžvalgoje neužsimena, o labiau išskiria vienuolijos pasiekimus ir nuopelnus religinėje ir tautinėje veikloje.

Tėvai marijonai Argentinoje rūpinosi ne tik pagrindine Aveljanedos Aušros Vartų parapija, bet ir šalia jos esančiomis lietuvių kolonijomis. Beriso mieste, esančiame apie 60 km nuo Buenos Airių, lietuviams pamaldos buvo laikomos du kartus per mėnesį, o Vilja Lugano ir Temperlio kolonijose – kartą per mėnesį. Kas penkerius metus organizuotos misijos, o 1967 m. net septyniose vietovėse jas vedė jėzuitas J. Bružikas. Rozarijo mieste marijonai pradėjo veiklą 1949 m., o 1954 m. ten buvo iškilmingai pašventinta Šv. Kazimiero bažnyčia. Greta jos įsteigta pradinė mokykla, o vienuolyne veikė ir noviciatas. Kordobos lietuvių koloniją aptarnavo marijonas kun. Vitas Šimanskis, rezidavęs Vilja del Dikės miestelyje, esančiame apie 100 km nuo Kordobos, kur daugiausia gyveno pensinio amžiaus lietuviai. Be šių centrų, lietuvių bendruomenės egzistavo ir Santa Fe, Tukumano, Komodoro Rivadavijos bei Sarmjento miestuose. Ten marijonai apsilankydavo tik kas kelerius metus, tad pastoracija buvo epizodinė. Lietuviškas parapijas ir kolonijas jie laikė prioritetu, vengė mišrių bendruomenių, kur lietuvišką tapatybę buvo sunkiau palaikyti[520].

1975 m. Romoje įvykusiame pasaulio lietuvių kunigų suvažiavime marijonai kun. Augustinas Steigvilas ir kun. Juozas Petraitis parengė pranešimą, kuriame išsamiai pristatė tuometinę misijos Argentinoje būklę.

[517] Ibidem, p. 285.
[518] Alfonsas Eidintas, *Lietuva ir masinė išeivystė: 1868–2020 metais*, Vilnius, p. 210–211.
[519] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 304.
[520] Kun. Augustino Steigvilo ir kun. Juozo N. Petraičio pranešimas apie lietuvių pastoraciją Argentinoje, 1975-03-19, *ECESJ–VA*, f. 5, ap. 6, v. 26.

Anot dvasininkų, XX a. viduryje Argentinoje galėjo gyventi apie 30 tūkst. lietuvių, tačiau visus juos aptarnauti teko 7 marijonų kunigams, kurie fiziškai negalėjo aprėpti tokios plačios ir geografiškai išsisklaidžiusios bendruomenės. Marijonai vylėsi, kad lietuvių pastoraciją Argentinoje galėtų sustiprinti saleziečiai iš San Paulo, tačiau ši idėja taip ir nebuvo įgyvendinta, kadangi netrukus jiems teko perimti visos Brazilijos lietuvių sielovadą iš jėzuitų. Tuo laikotarpiu marijonų veikla buvo aiškiai orientuota į tautiškumo išsaugojimą. Kaip pabrėžė tėvai marijonai, pagrindinis jų rūpestis buvo pavojus, jog išeivijoje gyvenantys lietuviai gali ne tik nutautėti, bet net ir „nužmogėti“[521].

Pradėjus kurtis marijonams Argentinoje, pagalbos ėmė prašyti ir Urugvajuje dirbęs kun. Antanas Tamoliūnas. Nors Montevidėjaus arkivyskupas kvietė marijonus steigti parapiją, tačiau dėl finansinių sunkumų ir narių stokos šiai vienuolijai buvo neįmanoma vienu metu kurtis dvejose valstybėse[522]. Buvo sutarta, jog marijonai iš Argentinos retkarčiais atvyks aptarnauti Urugvajaus lietuvių. Situacija kiek pagerėjo 1943 m., kai iš San Paulo į Montevidėją persikėlė kun. Stasys Grigaliūnas, tačiau vienas jis negalėjo suorganizuoti savarankiškos lietuvių parapijos ir buvo priverstas įsitraukti į vietinės bendruomenės pastoraciją. Katalikiškos veiklos plėtrą dar labiau apsunkino 1945 m. įkurtas Lietuvių centras, apie kurį telkėsi prokomunistinės organizacijos, taip pat menkas pasitikėjimas dvasininkais, kilęs dar XX a. trečiajame dešimtmetyje, kai buvęs kapucinas Zigmantas K. Vipartas, neturėdamas kunigystės šventimų, savavališkai teikė sakramentus lietuvių kolonijoje. Šios aplinkybės ilgą laiką trukdė suburti lietuvių katalikų parapiją. Tik 1949 m., kun. S. Grigaliūnui pasikvietus jėzuitus, pradėta formuoti stabilesnė bendruomenė[523]. Parapijos organizavimą lietuvių vienuoliams palengvino tai, kad jiems nereikėjo ieškotis atskiro būsto – jie galėjo apsigyventi vietinių jėzuitų namuose. 1952 m. įsigyta žemė ir gauta materialinė parama leido pradėti bažnyčios statybą, kuri buvo baigta per dvejus metus ir sudarė institucinius pamatus lietuvių pastoracijos plėtrai Urugvajuje[524].

Saleziečių ordino vyresnieji vienuolius misijoms siųsdavo į menkiau ekonomiškai išsivysčiusius kraštus tam, kad dvasininkai galėtų ne vien skleisti katalikų tikėjimą, bet ir praturtinti savo studijų metu pramoktu amatu vietos gyventojų buitį. 1950 m. Centrinėje ir Pietų Amerikoje veikė net 340 iš 1079

[521] Ibidem.
[522] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, p. 289.
[523] Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, p. 85.
[524] Bruno Markaitis, *Lieutvos jėzuitai: praeitis ir dabartis*, Putnam, 1957, p. 64–65.

saleziečių įstaigų[525]. Čia susikoncentravo nemažas lietuvių saleziečių būrys, kurių dalis aktyviai dalyvavo ir lietuvių diasporos gyvenime. Pirmasis į Kolumbiją 1936 m. atvyko Nikodemas Saldukas, kur mokytojavo, baigė teologijos studijas ir 1943 m. buvo įšventintas kunigu. Kartu su kitais Kolumbijoje dirbusiais lietuviais saleziečiais – kun. Vaclovo Dubinsku ir kun. Stasiu Matučiu – suorganizavo Katalikų komitetą karo pabėgėliams remti (isp. k. *Comité Católico Colombiano pro Refugiados*, pirmininkas – dr. Stasys Sirutis)[526]. Šis komitetas atliko svarbų vaidmenį organizuojant lietuvių migraciją į Kolumbiją. Kun. N. Salduko tarpininkavimo ir plačių pažinčių rato dėka į šalį atvyko apie tūkstantį lietuvių, dauguma jų apsigyveno Bogotoje[527]. Dvasininkas taip pat dirbo Ibagės ūkio mokyklos vicedirektoriumi, kuri jo veiklos metu išaugo iki Žemės ūkio universiteto, o jis pats buvo paskirtas pirmuoju Agronomijos fakulteto dekanu[528].

Atsiradus gausesnei lietuvių išeivių bendruomenei Venesueloje, 1949 m. saleziečių vyriausias rektorius kun. Petras Ricaldone paskyrė kun. A. Sabaliauską lietuvių kapelionu. Pasitelkus platų saleziečių tinklą, Karakase vietinėje saleziečių spaustuvėje pradėtas leisti laikraštis „Tėvų kelias“. Kun. A. Sabaliauskas, keliaudamas lėktuvu ar automobiliu, aptarnavo po visą Venesuelą išsibarsčiusius lietuvius – ne tik Karakase, bet ir Marakajuje, Valensijoje, Barkisimete bei Marakaibe. Po metų netoliese veikiančioje saleziečių „Domingo Savio“ seminarijoje buvo suorganizuota išskirtinai lietuvių berniukų klasė[529]. 1955 m. kun. A. Sabaliauskui išvykus į JAV, jo vietą užėmė 1952 m. čia atvykęs kun. A. Perkumas[530].

Brazilijoje didžioji dalis lietuvių buvo susitelkusi San Paulo mieste. Jų religiniu gyvenimu nuo 1928 m. rūpinosi Šv. Juozapo bendruomenė, kuri 1936 m. Vilja Zelinos priemiestyje pastatė pirmąją to paties vardo lietuvių parapijos bažnyčią. Kol Urugvajuje dar tik formavosi lietuvių katalikų bendruomenė, Brazilijoje misijas periodiškai vykdė jėzuitai, aptarnaudavę lietuvius už Šv. Juozapo parapijos ribų. 1968 m. San Paulo arkivyskupas

[525] „Saleziečiai skaičiais“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 1, 1950, p. 60.
[526] Laura Liutkutė, „Nors gimėme ir gyvename Kolumbijoje, širdyje jaučiamės lietuviai: Trakimų šeimos istorijos pėdsakais“, in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2013, Nr. 15, p. 59.
[527] El. V., „Pirmieji įspūdžiai Kolumbijon atvykus“, Nr. 4, 1951, [interaktyvus],in:https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=4870:mi&catid=310:4-balandis&Itemid=342 [2026-03-14].
[528] *Misijų stotelės: lietuvių misionierių šimtmečio kelias. Antano Saulaičio kolekcija*, sud. Alina Pavasarytė, Bažnytinio paveldo muziejus, 2018, p. 172–173.
[529] *Saleziečių balsas*, 1950, Nr. 1, p. 50.
[530] *Misijų stotelės: lietuvių misionierių šimtmečio kelias. Antano Saulaičio kolekcija*, sud. Alina Pavasarytė, p. 209.

Agnelo Rossi įsteigė Šv. Kazimiero parapiją, apjungusią visus Brazilijoje gyvenančius lietuvius. Kadangi jėzuitai dirbo skirtinguose šalies regionuose, atskiros bažnyčios nestatė – pamaldos vykdavo susitarus su vietos parapijomis, o sakramentai registruojami Šv. Kazimiero parapijos vardu. Tačiau 1977 m. jėzuitai, susidūrę su narių trūkumu, pasitraukė iš Lietuvos išeivių sielovados Brazilijoje. Jų pradėtas darbas – lietuvių pastoracija įvairiose šalies vietovėse, Šv. Kazimiero parapijos priežiūra bei katalikiško žurnalo „Mūsų Lietuva“ leidyba – buvo perduotas saleziečiams. Nors bandymai įsitvirtinti Šiaurės Amerikoje saleziečiams buvo nesėkmingi, aštuntajame dešimtmetyje naujos galimybės atsivėrė Brazilijoje. 1971 m., pablogėjus Šv. Juozapo parapijos klebono Pijaus Ragažinsko sveikatai, į pagalbą buvo pakviesti saleziečiai. Klebonu tapo kun. Martynas Gaidys, nuo 1949 m. dirbęs misionieriumi Brazilijoje, o jam talkino iš Europos atvykę kun. Stasys Šileika ir kun. Pranas Gavėnas, daug dėmesio skyrę lietuvių jaunimo sielovadai ir pastoracinio darbo tęstinumui[531].

2.3.3. Jaunimo centras ir Kultūros židinys

XX a. šeštajame dešimtmetyje JAV įsikūrusios lietuvių apaštalaujančios jėzuitų ir pranciškonų vienuolijos aktyviai įsitraukė į katalikiškos išeivijos gyvenimą, palaikydamos ryšius su lietuvių katalikų inteligentija, leisdamos spaudą, aptarnaudamos diasporą ir rūpindamosi švietimu. Pokario pabėgėliai, nors iš pradžių mėgino įsitraukti į jau veikusias lietuvių parapijas ir organizacijas, neretai susidurdavo su priešiška kai kurių lietuvių parapijų klebonų laikysena, kadangi pabėgėlių visuomeninė veikla daugiausia rėmėsi organizacijų struktūra, o veikimas parapijos rėmuose priklausė nuo jos administratoriaus geranoriškumo. Todėl dar penktojo dešimtmečio pabaigoje kai kurie visuomenės veikėjai skelbė idėją, kad lietuvišką visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą reikėtų kurti ir plėtoti, siejant jį su lietuviškomis vienuolijomis.[532] Būtent šiame kontekste apaštalaujančios vienuolijos tapo pagrindinėmis tokių iniciatyvų nešėjomis. Susiformavo du lietuviškos kultūros centrai išeivijoje, globojami skirtingų vienuolijų – jėzuitų vadovaujamas Jaunimo centras Čikagoje ir pranciškonų įkurtas Kultūros židinys Brukline.

Per visą XX a. Čikagoje buvo susitelkusi didžiausia JAV lietuvių diaspora. Mieste gyveno kelių kartų lietuviai, tarp jų ir čia gimusieji. Veikė

[531] Leonas Zaremba, „Sao Paulo lietuviams“, in: *Mūsų Lietuva*, Nr. 6, 1977, p. 1.
[532] Vytautas Bagdonavičius, „Mūsų religinės kultūros darbo perspektyvos JAV“, in: *Aidai*, Nr. 23, 1949, p. 89–90

įvairios profesinės, verslo ir religinės organizacijos, leidyklos, spaudos leidiniai, net vienuolika lietuvių parapijų. Atvykę lietuviai jėzuitai stengėsi atliepti visų kartų lietuvių tikinčiųjų poreikius, ypač pabėgėlių, kurių požiūris į lietuviškos kultūros puoselėjimą ne visada sutapdavo su nusistovėjusiomis vietinių lietuvių tradicijomis. Papildomai didelį rūpestį katalikų šeimoms kėlė nepakankamas religinis ugdymas viešosiose ar nevartojama lietuvių kalba parapijų mokyklose[533]. 1949 m. atsikūrusi Lietuvių mokytojų sąjunga įsteigė Čikagos aukštesniąją lituanistinę mokyklą, kuriai patalpas pamokoms suteikdavo įvairių Čikagos parapijų klebonai. Tačiau vis daugėjant mokinių ir dėstomų dalykų skaičiui augo didesnių patalpų poreikis, tad 1952–1957 m. kasmet tekdavo pakeisti parapiją[534].

Nepastovi ugdymo situacija neliko nepastebėta jėzuitų, pamažu įsitvirtinančių naujoje pastoracijos aplinkoje. Remdamasis ilgamete pedagoginio darbo su jaunimu patirtimi, jėzuitas kunigas Juozas Beleckas puoselėjo idėją Čikagoje įsteigti gimnaziją, kuri taptų Kauno jėzuitų gimnazijos atitikmeniu išeivijoje. Tačiau šiai idėjai nebuvo lemta materializuotis, kadangi jėzuitų gimnazijoms Amerikoje tuo metu buvo keliami aukšti reikalavimai: turėti bent 500 už mokslą mokančių mokinių, priimti kvalifikuotus amerikiečius jėzuitus mokytojus, kuriems reikėtų perleisti gimnazijos valdymą. Ypač baimintasi, jog kiltų grėsmė dipukų proteguojamai lituanistinio ugdymo idėjai[535]. Išeitimi tapo 1955 m. lietuvių jėzuitų kartu su vysk. V. Brizgiu ir Čikagos lietuviais klebonais parengtas projektas steigti namus, kuriuose galėtų ne tik veikti lituanistinė mokykla, vyktų kultūrinė popamokinė veikla, telktųsi jaunimo organizacijos, bet ir būtų įrengta didesnė rezidencija lietuviams jėzuitams[536]. 1957 m. spalio 6 d. pietrytinėje Čikagos miesto dalyje tarp labiausiai lietuvių apgyvendintų Marketo Parko ir Braitono Parko rajonų duris atvėrė architekto Jono Kova-Kovalskio suprojektuotas Jaunimo centras „Maria della Strada“. Po dešimtmečio jėzuitai pastebėjo, jog esamų patalpų nebeužtenka visoms organizuojamoms veiklos ir nusprendė centro plotą padvigubinti. Jaunimo centras buvo atnaujintas architekto Jono Muloko ir galutinę savo formą įgavo 1973 m.

---

[533] Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, p. 83–84.
[534] Alicijos Rugytės prisiminimai apie Jaunimo Centrą ir Čikagos aukštesnioji lituanistikos mokyklą, *ECESJ–VA*, f. 161, ap. 3, v. 7.
[535] Jonas Kidykas, „Svajonių svajonė – Jaunimo Centras“, in: *Mūsų žinios: lietuvių jėzuitų ir jaunimo centro Čikagoje biuletenis*, Nr. 14, 1977, p. 266.
[536] Ibidem, p. 267.

Pranciškonai nuo 1951 m. Brukline ėmėsi laikraščių leidybos ir knygų spausdinimo. Apie atskirų namų steigimą pradėta galvoti tik atvykus dipukų kartai, tačiau idėjiniame lygmenyje pasiliko visą dešimtmetį. Anot amžininkų, pranciškonais pasitikėta labiau nei ankstesniais tokių namų iniciatoriais, galbūt dėl geresnės pastarųjų reputacijos administruojant spaudos darbą ir įkuriant naujas parapijas. 1964 m. provincijolu tapus L. Andriekui pradėta statyti vienuolyną su patalpomis koplyčiai, spaustuvei, susirinkimų salei ir atskiromis patalpomis organizacijoms[537]. Kultūros židinys atidarytas 1973 m. Hailando bulvare Bruklino rytinėje dalyje.

Abiejuose kultūros centruose nuolat veikė jaunimo skautų ir ateitininkų vienetai, šeštadieninės mokyklos, meniniai kolektyvai (chorai, tautinių šokių grupės, teatro studijos), pomėgių klubai (šachmatininkų, fotografų, filatelistų būreliai), taip pat buvo rengiamos sporto varžybos. Pagrindinis šių centrų skirtumas buvo tas, kad jėzuitų centras labiau orientavosi į švietėjišką veiklą ir tautiškumo puoselėjimą. Jaunimo centre įsteigtas Pedagoginis lituanistikos institutas ruošė mokytojus šeštadieninėms mokykloms, kaupė lituanistinį paveldą ir 1981 m. tapo pagrindu Lituanistiniam tyrimų ir studijų centrui, o Čiurlionio galerija, Muzikologijos ir foto archyvas kaupė ir dokumentavo lietuvių menininkų darbus. Persikėlus į naująsias patalpas, Bruklino Kultūros židinyje buvo sutelkta ir pagrindinė pranciškonų spaudos infrastruktūra – čia perkelta spaustuvė, toliau leidžiami laikraščiai, žurnalai ir knygos, išlaikant Kultūros židinį kaip vieną svarbiausių lietuviškos periodikos centrų išeivijoje. Per pirmąjį veiklos dešimtmetį Kultūros židinio patalpomis pasinaudojo 56 organizacijos, tokios kaip LKMA, BALF, Tautos fondo, LKRŠ, taip pat Niujorko Gydytojų, Inžinierių ir Architektų sąjungų skyriai, kurie reguliariai rengdavo savo susirinkimus, suvažiavimus ir šventes[538]. Kadangi Kultūros židinys buvo įkurtas gerokai vėliau nei Čikagos Jaunimo centras, jo veikla labiau formavosi vyresniosios dipukų kartos poreikių pagrindu, todėl čia dominavo profesinės, kultūrinės ir paramos organizacijos, o ne masinė jaunimo veikla.

Suprantama, kad šiems centrams įkurti ir juos išlaikyti reikėjo didelių lėšų, kurias jėzuitai ir pranciškonai rinko pasitelkdami spaudą ir lankydami įvairias JAV lietuvių bendruomenes. Abu vienuolynai didžiąją dalį lėšų surinko iš rytinių valstijų lankydami senųjų imigrantų bendruomenes[539].

---

[537] *Kultūros židinio 10 metų sukakties minėjimas: 1983 m. gruodžio 3 d.*, sud. Paulius Jurkus, Brooklyn, Tėvų pranciškonų spaustuvė,1983, p. 12–13.
[538] Ibidem, p. 41–45.
[539] Tėvai pranciškonai rinko lankydami vietoves kur jau buvo gerokai pažįstami – Niujorko, Naujojo Džersio, Vašingtono, Filadelfijos, Niu Heiven, Hartfordo ir

Jaunimo centro ir jėzuitų namų statybos išlaidos siekė 1,5 mln. dolerių. 70 proc. lėšų surinkta iš senosios imigracijos lietuvių, o 30 proc. iš dipukų. Net pusę šių lėšų surinko kun. Vaclovas Gutauskas, kuris 1950–1978 m. sukaupė apie milijoną dolerių, skirtų jėzuitų veiklai išeivijoje[540]. Statant Kultūros židinį taip pat buvo pasitelkti bingo žaidimai, kurie gavus leidimus vėliau tapo vienu iš pastovesnių centro egzistenciją užtikrinančių finansinių šaltinių[541]. Tai galima laikyti vienu iš pirmųjų vienuolijos žingsnių siekiant pasidalinti su pasauliečiais centro valdymo rūpesčiais. Vis dėlto pranciškonai, nujausdami savo gretų mažėjimą, o kartu ir persvarstydami Vatikano II susirinkimo dekretus, 1979 m. pasiryžo galutinai perduoti Kultūros židinio administravimą Kultūros fondo tarybai[542]. Tuo pačiu pavyzdžiu po metų pasekė ir jėzuitai Čikagoje perleisdami Jaunimo centrą[543].

2.4. Išeivijos kunigų visuomeninis-kultūrinis vaidmuo

Lietuvių išeivijos dvasininkų veikla neapsiribojo vien tik liturginėmis ar sakramentinėmis pareigomis. Kunigai aktyviai dalyvavo platesniame visuomenės gyvenime: steigė ir rėmė kultūrines bei švietimo iniciatyvas, įsitraukė į pasauliečių organizacijų veiklą, rašė išeivijos spaudoje ir patys užsiėmė kūryba.

Ateitininkų veikloje itin svarbų vaidmenį užėmė dvasinis ugdymas, kurio ėmėsi pabėgėliai kunigai. Jų pareigos Ateitininkų federacijoje (toliau – AF) buvo įvairios. Skirtingai nei dauguma po karo atvykusių pabėgėlių lietuvių kunigų, Amerikos lietuvių kilmės dvasininkai didelio susidomėjimo įsitraukti į veiklą neparodė. Išimtimi galima laikyti žymų JAV lietuvių visuomenės veikėją kaip prel. J. Balkūną, kuris nuo 1948 m. ėjo Ateitininkų šalpos fondo pirmininko pareigas bei tris kadencijas priklausė AF tarybai[544]. Pastebėtina, kad į AF organizacinę veiklą išskirtinai įsitraukė tie dvasininkai, kurie pastoracinį kunigo darbą dirbo tarp lietuvių. Kun. Viktoras Dabušis 1951–1963 m. eidamas Bruklino Angelų Karalienės lietuvių parapijos vikaro

---

Konektikuto, in: *Kultūros židinio 10 metų sukakties minėjimas: 1983 m. gruodžio 3 d.*, sud. Paulius Jurkus, p. 13.

[540] Kun. Antano Saulaičio L. R. K. Federacijos simpoziume „Lietuvių katalikų įstaigų išlaikymas“ pranešimas apie Jaunimo centrą, 1978-11-24, *ECESJ–VA*, f. 161, ap. 3, v. 4.

[541] *Kultūros židinio 10 metų sukakties minėjimas: 1983 m. gruodžio 3 d.*, sud. Paulius Jurkus, p. 13.

[542] Ibidem, p. 24.

[543] Jonas Jasaitis, „Kalėdų Dovana“, in: *Draugas*, 1980, Nr. 295, p. 5.

[544] Ilona Bučinskytė, *Idealų vedami: ateitininkai išeivijoje XX amžiaus 5-7 dešimtmečiais*, p. 314.

pareigas jas derino su žurnalo „Ateitis“ redaktoriaus darbu (1952–1960 m.) ir AF generalinio sekretoriaus pareigomis (1953–1962 m.), o vėliau liko reikalų vedėju (1962–1967)[545]. Neturėdamas tiesioginių parapinių pareigų ir reziduodamas Putnamo vienuolyne, kun. St. Yla galėjo visapusiškai atsidėti išeivijos dvasiniam gyvenimui, ypač jaunimo ugdymui skautų ir ateitininkų organizacijose. Jo indėlis atnaujinant ateitininkų ideologiją bei rengiant metodines priemones vertinamas kaip pamatinis išeivijos pastoracijos darbas. Vėliau, posusirinkiminiu laikotarpiu, šią veiklą tęsė kun. Kęstutis Antanas Trimakas. Remdamasis savo psichologijos mokslų daktaro laipsniu bei dėstytojo patirtimi universitete, jis puikiai suprato specifinius jaunimo socialinius bei psichologinius poreikius. Tai leido jam 1975–1983 m., redaguojant žurnalą „Ateitis“, sėkmingai plėsti ateitininkijos intelektualinius horizontus ir pritaikyti ugdymo metodus prie besikeičiančios išeivijos realybės.

Lietuvių katalikiško jaunimo sielovada išeivijoje buvo glaudžiai siejama su jėzuitų pastoracine vizija. Tai sąlygojo, jog čia dar nuo pirmųjų imigracijos į JAV metų susitelkė nemažai iš Vokietijos atvykusių ateitininkų, kurių jaunimo sąjungos (moksleiviai ir studentai) ir sendraugiai veikė atskirai. Nuo 1957 m. Čikagoje duris atvėręs lietuvių jėzuitų vadovaujamas Jaunimo centras buvo atviras ir ateitininkų susibūrimams[546]. Netrukus patys jėzuitai įsitraukė į organizacijos veiklą prisiimdami ne vien pastoracines, bet ir organizacines atsakomybes. Kun. G. Kijauskas 1970 m. vadovavo AF tarybai bei tais pačiais metais išleido ugdymo priemonę „Jaunučių vadovas“ moksleiviams ateitininkams[547]. Kun. K. Trimakas 1975–1984 m. buvo žurnalo „Ateitis“ redaktorius. Jėzuitų domėjimąsi ateitininkais skatino ir tas faktas, jog 1974 m. kun. G. Kijauskui tapus Klivlando Dievo Motinos Nuolatinės Pagalbos lietuvių parapijos klebonu ten pat, kaip ir Čikagoje, veikė stipri ateitininkų bendruomenė[548].

Nuo 1950 m. ALRKF ir Ateitininkų federacijai priėmus sprendimą steigti nuolatinę stovyklavietę jaunimui, į jos paieškas bei organizacinius darbus aktyviai įsitraukė ir pokario pabėgėlių dvasininkai. Ieškota vietos, kuri būtų prieinama lietuvių bendruomenėms, susitelkusioms didžiausiuose JAV

[545] Ibidem, p. 315.
[546] Vaclovas Gutauskas, „Jaunimo centru 1976 m. naudojosi“, in: *Mūsų žinios: lietuvių jėzuitų ir jaunimo centro Čikagoje biuletenis*, Nr. 14, 1977, p. 274.
[547] „Pas Viešpatį iškeliavo t. Gediminas Kijauskas, SJ (1930-1960-2023)“, [interaktyvus], in: https://www.bernardinai.lt/pas-viespati-iskeliavo-t-gediminas-kijauskas-sj-1930-1960-2023/ [2026-05-02]
[548] Ilona Bučinskytė, *Idealų vedami: ateitininkai išeivijoje XX amžiaus 5-7 dešimtmečiais*, p. 87.

vidurio vakarų miestuose. Jėzuitas kun. J. Borevičius kartu su ALRKF sekretoriumi kun. Antanu Juška apžiūrėjo daugiau kaip trisdešimt galimų sklypų Klivlando, Detroito, Čikagos regione, tačiau tinkamos vietos iš pradžių rasti nepavyko[549]. Situacija pasikeitė atsiradus galimybei įsigyti žemės plotą netoli Detroito. Kad ši vieta nebūtų prarasta, Detroito Šv. Marijos vyskupų rezidencijos kapelionas kun. Bronius Dagilis sumokėjo 300 dolerių pradinį įnašą. Tai tapo atspirties tašku būsimos stovyklos, vėliau pavadintos „Dainava“, kūrimui.

Kaip ir Ateitininkų federacijoje, lietuvių skautų organizacijose dvasininkai neretai prisijungdavo prie vadovybės – jie būdavo įtraukiami į skautų brolijų ir seserijų vadijas, atlikdavo dvasios vadovų, globėjų ar rėmėjų funkcijas. Dažniausiai skautų globėjais tapdavo tie kunigai, kurių aptarnaujamose parapijose veikė skautų vienetai. Pavyzdžiui, „Rambyno“ tuntui patalpas suteikė Šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonas kun. P. Ažubalis, o kun. B. Pacevičius dalyvaudavo darbo sueigose, mokė dainų ir padėdavo ruošiantis viešiems pasirodymams. Reikšmingą vaidmenį skautų religinėje ir organizacinėje veikloje atliko jėzuitas kun. Juozas Vaišnys, 1953 m. tapęs Lietuvos skautų sąjungos vyriausiuoju dvasios vadovu. Jis ne tik rašė metodinius straipsnius, bet ir organizavo stovyklas bei suvažiavimu. Skirtingai nei AF, skautus globojo ir rėmė visų keturių išeivijoje veikusių lietuvių vienuolijų dvasininkai. Pranciškonai kviesdavo skautus naudotis savo stovyklavietėmis[550], Skaučių seserijos dvasios vadovu buvo marijonas kun. P. Garšva[551], T. Žiūraitis[552], Brazilijos lietuvių skautų atgaivinimu rūpinosi jėzuitas kun. A. Saulaitis ir salezietis kun. Jonas Hermanas Šulcas[553].

Besibaigiant Antrajam pasauliniam karui JAV lietuviai pradėjo rinkti lėšas, kurios turėjo būti skirtos laisvos Lietuvos atstatymui. Taip 1944 m. atsirado Bendrasis Amerikos lietuvių fondas (toliau – BALF). Vėliau sužlugus galimybėms šelpti Lietuvoje likusius tautiečius, buvo atsigręžta į pabėgėlius, o postalininiu laikotarpiu vėl pratęsta parama okupuotai Lietuvai. Po karo į BALF veiklą įsijungė ir atvykę pabėgėliai kunigai. Iki 1972 m. vadovaujančias pozicijas užėmė dvasininkai: J. Končius (nuo 1944 m.) ir Vaclovas Martinkus (nuo 1964 m.). Į BALF karitatyvinę veiklą aktyviai

[549] Interviu su Juozu Polikaičiu, 2023-01-20, asmeninis autoriaus archyvas.
[550] Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p. 43, 65.
[551] Alė Namikienė, *Lietuviškoji skautija, 1945-1985,* p. 37, 39.
[552] Ibidem, p. 47.
[553] „Brolis kun. Antanas Saulaitis, SJ ir jo gerieji darbai Lietuvai ir skautams“, [interaktyvus], https://skautai.lt/naujienos/2601-brolis-kun-antanas-saulaitis-sj-ir-jo-gerieji-darbai-lietuvai-ir-skautams [2026-05-13]

įsitraukė kun. Benediktas Sugintas, įsteigęs 50 rėmėjų būrelių, kurie iki 1958 m. surinko 35 tūkst. dol., skirtų Vasario 16-tos gimnazijai Vokietijoje, Saleziečių gimnazijai Italijoje ir įvairioms lietuvių mokykloms[554]. XX a. šeštame dešimtmetyje atkurta Amerikos lietuvių parama stokojantiems okupuotos Lietuvos gyventojams rėžė akį sovietų saugomo tarnyboms, kurios pradėjo ieškoti įvairių priemonių, kaip diskredituoti už tokių iniciatyvų stovėjusius jų vadovus. 1964 m. sovietų saugumo taikinyje atsidūrė vienas iš BALF vicepirmininkų – kun. L. Jankus, pasirūpinęs slaptu keliu iš Sibiro gautos tremtinių maldaknygės vertimu ir perleidimu devyniomis kalbomis. Už tai sovietų okupacinis režimas dvasininką įtraukė į pseudo teisminį procesą už kolobaravimą su naciais Skuodo žydų žudynių metu[555].

1973 m. buvo įkurta Amerikos lietuvių katalikų tarnyba, kuriai vadovavo kun. K. Pugevičius[556]. Tarnyba ne tik rūpinosi parapijų veiklos koordinavimu, bet ir ėmėsi papildomų uždavinių, vienas iš jų – „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ vertimas ir leidyba. Tarnyba atsidūrė ir Amerikos vyskupų akiratyje: ji galėjo būti atstovaujama JAV Vyskupų konferencijoje, Katalikų etninių ir bendruomenių reikalų konferencijoje bei įgijo teisę referuoti rūpimus klausimus Apaštaliniam delegatui Vašingtone[557].

1951 m. pradėjo veikti Vokietijos lietuvių bendruomenėje (toliau – VLB), į kurią aktyviai įsitraukė ir dvasininkai. Pokario lietuvių bendruomenė Vokietijoje nebuvo vienalytė, jai priklausė skirtingas ideologijas bei konfesijas atstovaujantys lietuviai. Kita vertus, katalikų dvasininkai to meto visuomenėje vis dar turėjo autoritetą, buvo užmezgę ryšius su vietinėmis vokiečių institucijomis bei gan gerai susipažinę su lietuvių kolonijų socialine ir moraline būkle turėjo viziją, kaip konsoliduoti diasporą. 1950–1987 m. beveik kasmet Vokietijos lietuvių valdybos sudėtyje buvo po kunigą. Trejus metus pirmininko ir 8 metus vicepirmininko pareigas ėjo Vasario 16-ios gimnazijos mokytojas ir direktorius kun. Bronius Liubinas[558]. 1969 m. iš 15 VLB tarybos narių trečdalis buvo kunigai: A.Bernatonis, A. Bunga, J. Aviža,

[554] Klemensas Jūra, *Tėvynės vaidila*, p. 435, 440.
[555] Gintarė Malinauskaitė, *The Holocaust and Soviet War Crimes Trials in the Cold War Context: The 1964 Klaipėda War Crimes Trial*, Routledge, 2024, p. 167–175.
[556] Kazimieras Pugevičius (1928-2000) – gimė JAV, lietuvių kilmės kunigas, visuomenės veikėjas. 1954–1965 vikaravo amerikiečių ir lietuvių parapijose, o nuo 1965–1974 m. dirbo kaip Baltimorės arkivyskupijos katalikų radijo ir televizijos programų vedėjas. 1973–1988 m. Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos vertėjas į anglų kalbą ir platintojas bei Amerikos lietuvių katalikų tarnybos vadovas (1974–1984), įsteigęs Lietuvių informacijos biurą (1979).
[557] Kunigų Vienybės pirmininko kun. Zenono Smilgos kreipimasis į kunigus, 1977-01-09, *ALKA-ARLKKV*.
[558] Vincas Bartusevičius, *Vokietijos lietuviai, 1950–1990*, p. 144–151.

B. Liubinas, V. Šarka[559]. Ilgiausiai (net 13 kadencijų) VLB tarybai priklausė kun. A. Bernatonis. Jis taip pat buvo nuolatinis Vasario 16-gimnazijos kuratorijos, atsakingos už lėšų mokyklai pritraukimą, narys.

Išeivijos dvasininkija labai vertino spaudą, nes ji padėjo vienyti išsklaidytą diasporą ir priešintis asimiliacijai. Visą XX a. spausdintas žodis išliko svarbiausia religinės ir kultūrinės informacijos priemone – nuo paprastų parapijos biuletenių iki akademinės ar grožinės literatūros. Apskaičiuota, kad apie 25 proc. visų pabėgėlių kunigų aktyviai bendradarbiavo spaudoje, rašydami komentarus bei straipsnius lietuvių kultūros ir religijos temomis, taip pat užsiėmė moksliniais tyrimais ir grožine kūryba. Ypatingą vietą šioje veikloje užėmė Lietuvių katalikų mokslo akademija, kuriai nuo jos atsikūrimo 1956 m. užsienyje iki perkėlimo į Lietuvą 1992 m. vadovavo du dvasininkai – vysk. V. Padolskis ir jėzuitų kun. Antanas Liuima. LKMA vienijo įvairių mokslinių krypčių mokslininkus, o teologijos ir filosofijos sekcija buvo gausiai atstovaujama išeivijos kunigų. LKMA nariai dvasininkai, tokie kaip vyskupas V. Padolskis, J. Vaišnora ir V. Balčiūnas, aktyviai atstovavo organizacijai įvairiuose tarptautiniuose moksliniuose renginiuose. Pranciškonas kun. V. Gidžiūnas dirbo šio ordino istorinių šaltinių redakcijos komisijoje, o jėzuitai pasižymėjo itin svarbiu akademiniu indėliu Romoje: kun. P. Rabikauskas redagavo prestižinį žurnalą „Archivum Historiae Pontificiae“, o kun. A. Liuimos pastangomis buvo užtikrinta, kad LKMA leidiniai pasiektų didžiąsias pasaulio bibliotekas[560].

Daugelis dvasininkų tapo reikšmingais išeivijos informacinio lauko veikėjais ir vadovavo didžiųjų laikraščių redakcijoms. Šiaurės Amerikos didžiuosius katalikų laikraščius kelis dešimtmečius leido ir redagavo daugiausia egzilio kunigai. Kun. P. Garšva dienraščio „Draugas“ vyriausiuoju redaktoriumi buvo net 37 metus (1957–1992), o kun. P. Gaida „Tėviškės Žiburius“ redagavo 27 metus (1961–1981). Išskirtinio produktyvumo pavyzdys buvo kun. Juozas Prunskis, kuris iki 1991 m. spaudoje paskelbė daugiau nei vienuolika tūkstančių tekstų ir parašei bei suredagavo 36 knygas, kurių dauguma skirta komunizmo kritikai[561].

Nors didieji išeivijos laikraščiai dažniausiai orientavosi į universalesnį turinį ir siekė aprėpti bei apibendrinti svarbiausias dienos ar savaitės aktualijas, tyrimui ne mažiau svarbūs ir smulkesni periodiniai leidiniai. Dauguma vienuolijų leistų žurnalų apsiribojo vidine ordinų veiklos

[559] Ibidem, p. 143.
[560] *Lietuvių katalikų mokslo akademija 1922–2012: istorinė apžvalga ir bibliografija*, sud. Ramūnas Labanauskas, Vilnius, 2012, p. 25.
[561] *Egzodo rašytojai: autobiografijos*, sud. A. T. Antanaitis, Vilnius, 1994, p. 615–616.

apžvalga („Pranciškaus varpelis“, „Saleziečių balsas“, „The Marian“), lietuvių diasporos problemų analize bei religinių tekstų sklaida. Išskirtiniu šios nišinės periodikos projektu tapo jėzuitų inicijuotas „Laiškai lietuviams“ leidimas. Šiame žurnale nebuvo apsiribojama vien siauromis diasporos ar visuotinės Bažnyčios gyvenimo refleksijomis – ypatingas dėmesys čia skirtas šeimos ir jaunimo tematikai. Žurnalo pobūdį formavo jo redaktoriai: ilgametis vadovas kun. J. Vaišnys (1950–1963, 1970–2000 m.)[562], savo darbe pritaikęs dvasinio vadovavimo skautams patirtį, ir psichologas kun. K. Trimakas (redagavęs 1964–1969 m.), siekę leidinį paversti aktualia jaunimo diskusijų tribūna.

2.5. Dvasinių pašaukimų ugdymas išeivijoje

2.5.1. Lietuviai klierikai Europos seminarijose 1945–1955 m.

1944 m. iš Lietuvos pasitraukė ne tik kunigai, bet ir egzilio vyskupų iniciatyva vasaros pabaigoje surinkti Telšių kunigų seminarijoje naujiems mokslo metams besirenkantys klierikai. Kol į Vokietija ir Austriją pabėgę kunigai rūpinosi tautiečių pastoracija, klierikams buvo leista mokslus tęsti Eichšteto kunigų seminarijoje, tačiau atvykėliai svetimoje šalyje ilgai pasilikti negalėjo. 1945 metais Eichštete studijavo 85 lietuviai klierikai[563], tačiau netrukus buvo pastebėta, kad sunkioms pokario sąlygos, migracija ir pastovios kunigų seminarijos nebuvimas lėmė šio skaičiaus svyravimą. Vyresnioji dvasininkija buvo priversta ieškoti išeities. 1949 m. Lietuvių tautinė delegatūra teigia turėjusi planų organizuoti Vokietijoje lietuvių seminariją, tačiau dar 1946 m. rugpjūčio mėnesį išsiųstas prašymas seminarijų ir universitetų kongregacijai liko neatsakytas[564]. Galbūt taip buvo todėl, kad tuo metu *de facto* jau veikė būsimosios Šv. Kazimiero lietuvių kolegijos Romoje organizacinė struktūra ir buvo telkiami finansiniai ištekliai pastovių namų įsigijimui. Be abejo, Tautinė delegatūra turėjo žinoti apie vyskupų saviveiklą Romoje, kadangi ten didžiausią susidomėjimą parodė kunigai, norėję tęsti studijas ir taip atsiriboti nuo nepastovaus pabėgėlių stovyklų gyvenimo. 1945 m. pabaigoje jėzuitų vadovaujamoje Lotynų Amerikos kolegijoje Pio Latino glaudėsi 23 lietuviai kunigai ir 19 klierikų[565]. Esant sudėtingai pokario

[562] Juozas Prunskis, *Žurnalistika*, 1974, p. 11; Verta paminėti, kad kun. Juozas Vaišnys 1971 m. buvo išrinktas Lietuvių Žurnalistų Sąjungos pirmininku.
[563] „Religinis lietuvių gyvenimas: Vokietijoje ir Austrijoje“, in: *Auka*, Nr. 4, p. 153.
[564] Ibidem.
[565] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 29.

situacijai, kunigų seminarijos kūrimas Vokietijoje galėjo būti matomas ir kaip laikina išeitis išlaikyti dvasininkus Tautinės delegatūros žinioje, mokytis naujų apaštalavimo metodų pabėgėlių stovyklose. Taip pat seminarijos įkūrimas geografiškai arčiau Lietuvos būtų sudaręs galimybę prireikus lengviau išsiųsti dvasininkus atgal į išlaisvintą iš sovietų okupacijos Lietuvą.

Nors 1947 m. vysk. V. Brizgys laiške arkivysk. J. Skvireckui skundėsi, kad kai kurie Šv. Kazimiero kolegijoje apsistoję ir jokio pastoracinio darbo nedirbantys kunigai neskyrė pakankamai dėmesio doktorantūros studijoms, Vokietijoje keletas dvasininkų, bent tol, kol buvo pastoracijos poreikis tarp lietuvių, sugebėjo suderinti kunigiškąją tarnystę su studijomis (išskyrus Aleksandro Lėvano atvėjį)[566]. Kun. P. Celiešius nuo pat pirmų dienų egzilyje įsitraukė į Vilingeno pabėgėlių stovyklos pastoraciją, o studijuodamas Bonos universitete, kuriame 1949 m. įgijo filosofijos daktaro laipsnį, kartu aptarnavo 32 lietuvių šeimas[567].

Tęsti mokslus krikščioniškosios civilizacijos centre Romoje pavyko tik saujelei gabesnių klierikų ir savarankiškai susiorganizavusių kunigų. Vyresniųjų kursų klierikai kunigo šventimus priėmė dar Eichšteto kunigų seminarijoje, kur vėliau įsitraukė į pabėgėlių sielovadą. Kadangi Eichšteto vyskupijai tiek lietuvių klierikų buvo per daug, todėl jie buvo paskirti į Vokietiją, Belgiją, Prancūziją. Pavyzdžiui, J. Petrošius nuo 1948 m. tęsė mokslus Strasbūro kunigų seminarijoje, kur 1951 m. buvo įšventintas kunigu ir paskirtas dirbti Prancūzijoje Miulūzo apylinkės prieglaudos kapelionu[568], o Jonas Dėdinas išvyko studijuoti teologijos į Mecheleno seminariją Belgijoje, kur 1949 m. gavęs kunigo šventimus toliau studijavo Liuveno universitete[569]. Per pirmąjį pokario penkmetį dvasininkų gretas taip pat papildė ir nauji kandidatai į kunigystę. Aleksandras Gėryba dvasininko karjeros pasirinko siekti Šv. Patriko koledže Airijoje, kur 1954 m. įšventintas kunigu tęsė studijas Romoje, o vėliau prisijungė prie lietuvių ir britų pastoracijos Anglijoje[570]. A. Bunga po gimnazijos 1946 m. įstojo į Tiubingeno universitetą, kur po vienerių metų filosofijos studijų pradėjo mokslus vokiečių Bambergo kunigų seminarijoje[571].

---

[566] Ibidem, p. 38.
[567] Lietuviai britų zonoje 1948 m., *ALKA*-Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas.
[568] Daiva Dapkutė, „Vardas, Atveriantis Prancūzijos lietuvių širdis: kunigas Jonas Petrošius“, [interaktyvus], in: https://pasauliolietuvis.lt/vardas-atveriantis-prancuzijos-lietuviu-sirdis-kunigas-jonas-petrosius/?print=print [2025-09-15]
[569] Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios t. 2*, Chicago 1982, p. 360.
[570] „Mirė kun. Aleksandras Geryba“, in: *Europos lietuvis*, Nr. 10, 2008, p. 7.
[571] „A. A. Prelatas Antanas Bunga“, in: *Draugas*, Nr. 91, 2001, p. 5.

2.5.2. Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje

Per visą tiriamąjį laikotarpį vienintelė išeivijoje lietuvių diecezinių dvasininkų rengimo institucija buvo Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Prie jos įkūrimo ir suorganizavimo labiausiai prisidėjo egzilio vyskupai ir artimas jų aplinkos dvasininkas, ilgametis kolegijos vadovas prel. L. Tulaba. Naujos įstaigos steigimas turėjo būti koordinuojamas šv. Studijų Kongregacijos, todėl egzilio vyskupai ir jų „vietininkas“ kun. L. Tulaba Romoje visais Kolegijos klausimais konsultavosi su minėtos kongregacijos prefektu kardinolu Giuseppe Pizzardo[572].

Svarbiausias rūpestis steigiant lietuvių kolegiją Romoje buvo finansinė parama. Dalis sumos buvo padengta Kauno arkivyskupijos lėšomis, laikytomis Šveicarijos bankuose, bei vysk. P. Būčio aukomis, surinktomis JAV, taip pat paėmus paskolą iš Vatikano banko (Religijos reikalų instituto sąskaitos)[573]. Likusią dalį sudarė Amerikos lietuvio kunigo Antano Briškos surinktos lėšos. Jis steigiamai kolegijai buvo numatęs ypatingas paramos teikimo sąlygas: 1) už jį (gyvą ar mirusį) aukojamos šv. Mišios vardo ir mirties dieną; 2) jo atminimas įamžinamas kolegijos patalpose; 3) pripažįstama, jog jis yra vienintelis kolegijos patalpų pirkėjas ir dovanotojas; 4) į kolegiją negali būti priimami lenkų tautybės asmenys; 5) skiriant rektorių būtina apie tai informuoti kun. A. Brišką[574]. Kun. L. Tulaba kritiškai priėmė siūlomas sąlygas, visiškai nesutiko dėl tautinės diskriminacijos bei rektoriaus skyrimo teisės. Rasti kompromisą rektoriui padėjo kard. G. Pizzardo, drauge parengdamas fundavimo aktą, kuriame buvo „apeita“ tautinė diskriminacija, o prieš skelbiant naujo rektoriaus paskyrimą, vis dėlto įsipareigota apie tai pranešti kun. A. Briškai[575]. 1948 m. gegužės 1 d. kolegija buvo oficialiai pripažinta Šventojo Sosto Seminarijų ir universitetinių studijų kongregacijos dekretu[576].

Šv. Kazimiero kolegijos vadovybė, nors joje gyvenantys dvasininkai studijavo įvairiuose Romos universitetuose, ypatingą dėmesį skyrė jų disciplinos ir patriotiškumo ugdymui. Tai, kad egzilio vyskupai nuo pat

[572] Šv. Kazimiero kolegijos rektoriaus kun. Tulabos laiško nuorašas arkivysk. Skvireckui, 1946-03-09, *PKLKA*.
[573] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 25.
[574] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1, p. 192–193.
[575] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 33.
[576] Šv. Studijų kongregacijos raštas patvirtinantis Šv. Kazimiero lietuvių kolegijos steigimą, 1948-05-01, *PKLKA*.

pirmųjų išvykimo iš Lietuvos metų laikėsi konservatyvaus požiūrio, kaip turėtų būti tvarkoma pastoracija išeivijoje, turėjo įtakos ir Šv. Kazimiero kolegijos veiklos organizavimui. Kunigų auklėjimo metodologija buvo grindžiama iš tarpukario Lietuvos seminarijų atsinešta patirtimi. Kolegijos rektorius kun. L. Tulaba jau buvo įgijęs panašios patirties 1942–1944 m. vadovaudamas Vilniaus kunigų seminarijai. 1952 m. atsakydamas į Studijų kongregacijos užklausą, jis pabrėžė, jog vidaus gyvenimas Romos bažnytinėse institucijose turėtų būti tvarkomas pagal griežtą dienotvarkę: ribojamas naudojimasis telefonu ir radiju, draudžiamas viešas rūkymas, pasaulietinių kolegijų gyventojai privalo dėvėti vienodą uniformą[577]. Kolegijos alumnas kardinolas Audrys Juozas Bačkis, prieš tai studijavęs Paryžiaus kunigų seminarijoje, o 1958-1964 m. tęsęs mokslus kolegijoje, lygindamas abi šias ugdymo įstaigas, pabrėžė, kad kolegijoje daug dėmesio buvo skiriama klierikų drausmei palaikyti, kartu organizuojamos dvasinės pratybos ir nemažai laiko skiriama Lietuvos aktualijų aptarimui[578]. Toks kolegijos vadovybės propaguotas derinys atspindėjo siekį sujungti tradicinę dvasinę formaciją su tautiniu ugdymu, tačiau kyla klausimas, kiek ši metodika atitiko platesnius pastoracinius iššūkius, kurie būsimųjų dvasininkų laukė išeivijoje.

Tokio ugdymo kryptį galėjo lemti siekis atliepti kolegijos rėmėjų – Amerikos lietuvių kunigų – lūkesčius. 1952 m. egzilio vyskupų konferencijoje, tarpininkaujant BALF pirmininkui J. Končiui ir padedant Amerikos lietuvių kunigų vienybei, nuspręsta JAV steigti Šv. Kazimiero kolegijos rėmėjų būrelius[579]. Ilgamečiu kolegijos ir asmeniniu kun. L. Tulabos rėmėju buvo Baltimorės lietuvių parapijos klebonas prel. Liudvikas Mendelis, JAV katalikų visuomenėje plačiai pagarsėjęs kaip aktyvus misijų rėmėjas[580]. XX a. šeštajame dešimtmetyje nemažai finansinio stabilumo kolegija įgavo dėka testamentinių palikimų. 1953 m. mirus fundatoriui kun. A. Briškai, jo palikimas, siekiantis 200 tūkst. Dolerių, metų bėgyje atiteko Šv. Kazimiero kolegijai, 1959 m. mirus Omahos lietuvių parapijos klebonui Juozui Jucevičiui, testamentu kolegijai perleista 100 tūkst. dolerių. 1958 m. Šiaurės Amerikos lietuvių parapijas lankė kolegijos prezidentas vysk. V. Padolskis,

[577] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 46.
[578] *TAIP, LAIMINGAS, kardinolą Audrį Juozą Bačkį kalbina Antanas Gailius*, sud. Antanas Gailius, p. 59–61.
[579] „Žmonės ir įvykiai: Liet. Vyskupų konferencija“, in: *Lux Christi*, 1952, Nr. 1, p. 48.
[580] „Kunigas, kurs daug dirba“, in: *Lux Christi*, 1952, Nr. 3, p. 48–49; Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 146.

kurio vizitų viena iš misijų buvo paraginti lietuvių parapijas uoliau aukoti lietuviškajai kunigų rengimo institucijai Romoje[581]. Ši informacija taip pat buvo paskelbta „Lux Christi“ žurnale, atkreipiant dėmesį, kad negalintys tiesiogiai perduoti pinigų vyskupui turėtų organizuoti atskirą sekmadienio rinkliavą kolegijos išlaikymui[582]. Vis dėlto nėra duomenų, kurių parapijų klebonai kolegijos veiklą rėmė gausiausiai.

Antroji priežastis, lėmusi tautiškumo ugdymo svarbą kolegijoje, siejama su tarp pokario dvasininkų vyravusiu požiūriu, kad reikia ruošti „darbininkus pjūčiai“ viliantis, kad netolimoje ateityje bus galima sugrįžti į Lietuvą. Prie šio požiūrio formavimo ypač prisidėjo dar laisvoje Lietuvoje kunigišką tarnystę spėję patirti dvasininkai. 1951 m. „Lux Christi“ žurnalą pradėjęs redaguoti kun. St. Yla pirmajame numeryje kreipėsi į konfratrus: „Krikščionybė Lietuvoje išgyvena Nerono ir Diokletiano persekiojimo laikus. Jai reikės misionierių, nes kunigų liks nepaprastai maža. Reikės mobilizuoti visas jėgas; reikės grįžti iš dabartinių misijų ir dar šauktis naujų talkininkų iš čia gimusių konfratrų ir seselių. Ar mes kada pagalvojame apie tai? Ar meldžiame pjūties Viešpatį darbininkų tai pjūčiai, kuri bus labai ir labai didelė jau pačioj savo tautoj?“[583]. Tais pačiais metais buvęs Tautinis delegatas Vokietijoje ir Austrijoje kun. F. Kapočius kritikavo amerikietiškai lietuvių dvasininkijai ,su kuria iki tol stengėsi puoselėti draugiškus ryšius, teigdamas kad „lietuviškoms parapijoms reikalinga ir lietuviška kunigija. Suamerikonėjusi, patrijotų kunigų įtakoje, atgaus lietuvišką sąmonę ir dirbs savo žmonėms. Jiems savo lietuvybę pagilinti galėtų daug padėti tremtiniai kunigai, kurie galėtų būt priglaudžiami prie mūsų parapijų. Atsiras pašaukimų į kunigus iš tremtinių tarpo“[584].

1951–1960 m. Kolegijos prezidentu išrinktas vysk. V. Padolskis, o buitiniais ir vidiniais reikalais toliau rūpinosi prorektoriaus pareigoms paskirtas kun. L. Tulaba. Šiuo laikotarpiu kolegija įgavo ir ryškų akademiškumo atspalvį. Tarpukario Lietuvoje vysk. V. Padolskis buvo aktyvus Lietuvos katalikų mokslo akademijos bendradarbis. Prasidėjus karui, LKMA veikla buvo suspenduota. Vyskupui pradėjus darbą kolegijoje, buvo svarstoma galimybė atkurti akademijos veiklą. 1957 m. spalio 2–4 d.

[581] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1, p. 389.
[582] „Paremkime Šv. Kazimiero Kolegiją Romoje“, in: *Lux Christi*, 1958, Nr. 2, p. 94–95.
[583] Svarbu pažymėti, kad pirmojo žurnalo redaktoriaus tekstai buvo neretai nulemti jo paties siauros darbo patirties vien lituanistiniuose diasporos baruose, *Lux Christi*, 1951, 1, p. 12.
[584] Feliksas Kapočius, „Dabarties kunigas – vienytojas“, in: *Lux Christi*, 1951, Nr. 3, p. 9.

kolegijoje buvo surengtas pirmasis atkurtosios LKMA suvažiavimas, kuriame bendrai buvo nutarta remti akademijoje leidžiamą spaudą, išleisti suvažiavimų ir paskaitų tekstus, telkti rėmėjus kitose valstybėse[585]. Kolegijoje gyvenę dvasininkai buvo neabejingi lietuvių katalikiškos spaudos rėmėjai ir skaitytojai: prenumeruojami žurnalai „Aidai“, „Ateitis“, „Laiškai lietuviams“, skaitomos Antano Maceinos knygos. Kurį laiką veikė ir Ateitininkų draugovė, telkusi išeivijos intelektualus ir organizavusi paskaitas bei minėjimus[586].

1952 m. paskelbta apaštalinė konstitucija *Exsul Familia* nustatė, kad Konsistorijos kongregacija turi išduoti leidimus dvasininkams, pasiryžusiems darbuotis tautinėse diasporose, o priimančių vyskupų pareiga buvo užtikrinti, jog tikinčiųjų bendruomenė gautų kunigą tėvynainį, mokantį jų kalbą. Anot istoriko A. Streikaus, tai laikinai turėjo išsklaidyti susirūpinimą, kad neopresbiterių ruošimas pastoracijai tarp lietuvių yra nereikšmingas[587]. Kita vertus, per pirmąjį kolegijos egzistavimo dešimtmetį (1945–1955 m.) iš 79 ją baigusių dvasininkų, iš karto po studijų tautiečių sielovadoje dirbti išvyko tik 6 iš Lietuvos kilę kunigai. Į JAV išvyko tik vienas kunigas[588] – 1949 m. Baltimorėje įsikūręs kun. V. Budreckas. Kadangi jis buvo įgijęs muzikos kompozicijos licenciato ir grigališkojo choralo magistro laipsnius, todėl ėmėsi vadovavo Tremtinių draugijos chorui[589]. 1955–1970 m. šis skaičius išauga iki 6 dvasininkų. Kiti kunigai išvyko dirbti į lietuvių pabėgėlių kolonijas Vokietijoje, Šveicarijoje ir Prancūzijoje. Galima manyti, kad įtakos kunigų siuntimui į lietuviškas parapijas turėjo konkurencija, padiktuota gausaus būrio kunigų, į JAV atvykusių tiesiai iš Vokietijos DP stovyklų. Taip pat prel. L. Tulabos vystoma korespondencija su lietuviškų parapijų klebonais ieškant rėmėjų individualiems kolegijos alumnams, tiek vis labiau kritikos įgaunanti kolegija.

Naujuoju LKMA pirmininku 1959 m. buvo išrinktas jėzuitas A. Liuima, kuris ilgainiui pradėjo nesutarti su prel. L. Tulaba[590]. Viena iš konfliktų priežasčių galėjo būti jėzuito kritika, išsakyta 1964 m. laiške

---

585 Aldona Vasiliauskienė, „Daktaras vyskupas Vincentas Padolskis: veikla Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijoje“, *LKMA metraštis*, t. 25, p. 537.

586 Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 60.

587 Ibidem, p. 43.

588 „Kolegijos alumnų sąrašas 1945–1970 m.“, *PKLKA*.

589 „Mirė a. a. Vladas Budreckas“, in: *Draugas*, 1985, Nr. 24, p. 1.

590 Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 53, kard. A. J. Bačkis užsimena, jog kun. A. Liuima buvo vienas iš trijų Vatikano paskirtų į švietimo tarybą, kuri prižiūrėjo Kolegijos gyvenimo eigą, tačiau nenurodo kuriuo laikotarpiu, pagal *TAIP, LAIMINGAS, kardinolą Audrį Juozą Bačkį kalbina Antanas Gailius*, sud. Antanas Gailius, 2016, p. 62.

tuometiniam ALRKKV pirmininkui prel. P. M. Jurui, jog „Seminarijoje-kolegijoje yra didelė netvarka. Ne tik kunigai iš jos išvykusieji, bet ir patys klierikai atkalbinėja kandidatus, kad į Kolegiją nevyktų, pasirinktų kitą seminariją [...] De opportunitate kelti šitą klausimą seime, tikiuosi bus progos pasitarti paties Akademijos suvažiavimo metu. Monsinjoras Balčiūnas, nors visiškai pripažįsta reikalingumą, nedrįsta, nes sako, sakysią jis ieškąs ko kito, nesitiki gerų pasėkų. Tačiau tokio dalyko liečiančio visos tautos dvasinę gerovę negalima tylomis praeiti. Bent man to sąžinė neleidžia“[591]. Vis dėlto tokį laišką būtina vertinti kritiškai. Kadangi šis klausimas taip ir nebuvo įtrauktas į ALRKKV posėdžių protokolus, lieka neaišku, ar konkreti kritika buvo plačiau svarstyta. Svarbu pažymėti, jog tuo metu kolegijos dvasios tėvu buvęs kun. V. Balčiūnas nuo 1963 m. vedė misijas ir rekolekcijas tarp JAV lietuvių parapijų, o jį kolegijoje pavadavo kun. Stasys Žilys. Galiausiai 1965 m. kun. V. Balčiūnas nusprendė pasilikti JAV ir atsistatydinti iš dvasios tėvo pareigų[592]. 1967 m. Kunigų vienybės Rytų rajono susirinkimo metu pristatytas kolegijos alumno kun. V. Zakaro pranešimas, kurį esą inspiravo dar keli kunigai, 1968 m. Lietuvių katalikų religinės šalpos aplinkraštyje nuskambėjo visos lietuvių katalikų diasporos mastu. Buvo teigiama, kad „Kunigų Vienybė turėtų dėti visas galimas pastangas, kad turintieji pašaukimus gautų pašalpas studijoms ir išeitų mokslą ten, kur jie neprarastų noro dirbti su lietuviais. Šv. Kazimiero kolegija būtų tam tinkamiausia vieta. Tačiau ne paslaptis, kad didelė dalis buvusiųjų toje kolegijoje ją prisimena su neslepiamu kartumu. Kunigų Vienybė turėtų patarti atitinkamiems autoritetams perorganizuoti Šv. Kazimiero kolegiją tuo būdu, kad vienas ir tas pats asmuo nesiimtų atlikti trijų funkcijų: dvasinio auklėjimo, reprezentacijos ir biznio administravimui“[593].

Vis labiau kritikuojamas rekt. kun. L. Tulabos vadovavimas menkino prestižiškos tautinės kolegijos įvaizdį tiek išeivijoje, tiek Romos kurijoje. Matyti, kad ne visiems klierikams pavykdavo užbaigti pasirengimo kunigystei kelią. 1957–1958 m. mokslo metais Šv. Kazimiero kolegiją paliko trys klierikai: „Buivydas dėl stokos pašaukimo, Ramašauskas persikėlė į Brazilijos Kolegiją, K. Žemaitis išvyko į Vokietiją gydytis“[594]. Kad išsilaikytų ir

[591] Kun. Antano Liuimos laiškas neįvardintam prelatui (Pranciškui Mykolui Jurui, kuris 1961–1965 m. buvo Kunigų Vienybės pirmininkas), 1964-08-21, *ALKA-KV*.
[592] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 2, p. 207–208.
[593] Vaclovo Zakaro referatas „Dabartiniai Kunigų Vienybės uždaviniai“ 1967 m. lapkričio 14 d. skaitytas Rytų Rajono susirinkime Putname, *ALKA*-f. ALRKKV; Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 94.
[594] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1, p. 408; Ladas Tulaba, *Romos Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija: 1948–1998*, p. 108; Ignas Stanevičius, *Iš*

atsiskaitytų prieš Studijų kongregaciją, kolegija sumažėjusį studentų skaičių turėjo papildyti užsieniečiais, nuo 8 deš. vidurio jie kolegijoje dominavo[595]. Trūkstant jaunesnių pašaukimų, į kolegiją buvo priimami vyresnio amžiaus kandidatai, dėl kurių tinkamumo kunigystei nemažai abejonių turėjo ir pats rektorius[596]. Itin rezervuotai ir kritiškai Vatikano II susirinkimą vertinęs rekt. L. Tulaba siekė nuo naujovių apsaugoti ir savo auklėtinius. Pavyzdžiui, 1971 m. į Vokietiją atostogoms vykstančius klierikus įspėjo dėl kun. A. Bungos, kad susitikus su juo nesileistų į teologines diskusijas ir neperimtų susirinkimo idėjų[597]. Kun. L. Tulabos vadovavimas truko keturiasdešimt metų, 1985 m. naujuoju rektoriumi išrenkamas A. Bartkus.

2.5.3. Saleziečių ir pranciškonų bandymai rengti jaunuolius dvasinei tarnystei

JAV nuo 1931 m. marijonams perkėlus lietuvišką mokyklą iš Hinsdeilio į Marianapolį toliau veikė berniukų gimnazija. Pokariu lietuvių jaunimo dvasiniu ugdymu susidomi saleziečių ir pranciškonų vienuolijų egzilyje nariai, įkvėpimo sėmęsi iš tarpukariu Lietuvoje veikusių gimnazijų Kretingoje ir Vytėnuose. Vienuoliai vylėsi, jog emigracijos sąlygomis naujai suformuotos mokymosi įstaigos padės užtikrinti naujų kandidatų vienuolijose prieaugį bei deramai sureaguoti į išeivijos katalikų spaudoje eskaluojamą nutautėjimo problemą[598].

Viena pagrindinių saleziečių vienuolijos misijų – jaunimo švietimas ir rengimas dvasinei tarnystei, todėl po karo išeivijoje lietuviai saleziečiai ėmėsi iniciatyvos steigti lietuviškus švietimo centrus. Italijoje atsidūrusiais lietuvių pabėgėliais iš karto pradėjo rūpintis ten jau studijavę lietuvių saleziečiai. Saleziečių išeivijos vyresnysis kun. Juozas Zeliauskas 1945–1947 m. Pizoje suorganizavo kolegiją lietuviams studentams ir jai vadovavo kartu su kun. Antanu Naujoku. Vėliau, studentų skaičiui sumažėjus, kolegija buvo perkelta į Romą ir pavesta rūpintis BALF Italijos skyriui, kuris prisiėmė jos

Lietuvos evakuotų vyskupų (Skvirecko, Brizgio, Padolskio) ganytojiška ir visuomeninė veikla 1944–1960 m.: magistro darbas, p. 51.

595 Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 44–45, 83.

596 Ibidem, p. 92.

597 Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 3, p. 133–138.

598 Kazys Mockus, „Būdai ir priemonės lituanistiniam švietimui sustiprinti“, in: Aidai, 1956, Nr. 7-8, [interaktyvus], https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=6169&Itemid=423 [2026-05-13]

finansinį išlaikymą[599]. Tikėtina, jog įvertindamas lietuvių saleziečių pastangas pagelbėti jaunimui, 1952 m. saleziečių centro generolas kun. Pietro Ricaldone leido įkurti lietuvišką berniukų junioratą-gimnaziją Kastelnuovo, Šv. Jono Bosko gimtinėje, be nuosavybės teisės[600].

JAV Kenebankporto lietuvių pranciškonų namai nuo XX a. 6 deš. pradžios tapo savitu lietuviškos kultūros centru. Vasaros metu organizuotos berniukų, skautų ir ateitininkų stovyklos. Kasmet rengiamas „Lietuvių dienos“ minėjimas suburdavo lietuvius iš Bostono, Niujorko, Čikagos ir Detroito, vykdavo šokių šventės[601]. 1956 m. lietuvių pranciškonų vadovybė, svarstydama vienuolijos ateities klausimą, nusprendė atidaryti Šv. Antano kolegiją tikintis, jog Kenebankporto vienuolijos aplinkoje pavyks išugdyti naujų kandidatų, kurie norėtų darbuotis ir Lietuvoje[602]. Tais pačiais metais buvo paimta 600 tūkst. dolerių banko paskola ir pradėta statyti kolegija. Tačiau vienuoliai netrukus patyrė, kad jų lūkesčiai pritraukti dvasininko karjera susidomėjusių jaunuolių gerokai skyrėsi nuo realybės. Dėl nepakankamo susirinkusių kandidatų skaičiaus teko dar statomą kolegiją perorganizuoti į tik lietuvių tautybės berniukams skirtą Šv. Antano gimnaziją[603].

Naujai įsteigtose gimnazijose mokytojauti ėmėsi patys pranciškonai ir saleziečiai. Pritrūkus kai kurių dalykų mokytojų, vienuoliai juos pasikviesdavo pasauliečius, pavyzdžiui, 1957 m. Kastelnuove lietuvius anglų kalbos mokė Oksfordo universiteto absolventas, užsienio kalbas dėstė įvairių tautų kongregacijos nariai, o papildomai auklėjimo darbe pagelbėdavo „italas ir jugoslavas, abu puikiai išmokę lietuviškai, nes oficiali ir privaloma kalba yra tik lietuvių kalba“[604]. Galima pastebėti, kad skirtingai nei JAV pranciškonų gimnazijoje, Italijoje saleziečiai, nors ir akcentavo lietuvybės puoselėjimą, pokario jaunimui siūlė visapusišką išsilavinimą tarpkultūrinėje

[599] Krizantas Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 227–228.
[600] Galima paminėti, jog saleziečiai tuo metu dar menkai buvo pasižymėję plačiame lietuvių pastoraciniame veikime, o draugijos nariai labiau koncentravosi tarptautiniuose vienetuose ir atsiradus poreikius dalindavosi patalpomis, tad materialinės nuosavybės suteikimas ordino generolui galėjo atrodyti nebūtinas, „Lietuvių saleziečių židinys kun. Bosko gimtinėje“, in: *Saleziečių balsas*, 1951, Nr. 3, p. 60–65.
[601] Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p. 51.
[602] Ibidem, p. 71–72.
[603] Dainius Sobeckis, „Šv. Antano gimnazija Kennebunkporte: religinis ir tautinis ugdymas“, in: *Soter*, Nr. 45 (73), 2013, p. 56–57.
[604] Ibidem; Juozas Vaišnora, „Lietuviškas atžalynas Italijoje“, in: *Saleziečių balsas*, 1957, Nr. 5, p. 22; Žinoma, kad saleziečiams taip pat padėjo salezietė vienuolė Antosė Merčaitytė, in: *Europos lietuvis*, 1989, Nr. 23, p. 4.

aplinkoje. Pasakojama, kad 1965 m. gimnazijoje mokėsi vienas iš pusiau lietuviškos šeimos kilęs tamsiaodis jaunuolis ir vienuoliams teko įdėti nemažai pastangų, kad integruotų naujoką tarp kitų mokinių[605]. Didžioji dalis naujų auklėtinių atvyko iš Vokietijos, kur tuo metu trūko lietuviškų mokyklų, mokytojų bei mokymo priemonių[606]. Prie kandidatų telkimo prisidėjo Vokietijos lietuvių kunigai. Pavyzdžiui, Hamburgo kapelionas kun. V. Šarka savo biuleteniuose platino kvietimus stoti į šią gimnaziją ir pats lydėdavo berniukus į Italiją[607]. Šv. Antano gimnazijoje daugiausia mokėsi jaunimas iš JAV ir Kanados, iš ten, kur lietuviai pranciškonai turėjo savo parapijas ir galėjo tiesiogiai užmegzti ryšį su kandidatais[608].

Kastelnuovo gimnazijoje buvo dėstomas pilnas gimnazijos kursas pagal tarpukario Lietuvos švietimo komisijos programą, papildytą Italijos švietimo inspekcijos reikalavimais. Lotynų kalbos mokymas prasidėdavo jau pirmojoje klasėje; privalomosios užsienio kalbos buvo anglų ir italų, o vokiečių kalba dėstyta tik iš Vokietijos atvykusiems mokiniams[609]. Į įstaigą priimami kandidatai turėjo būti baigę pradinę mokyklą ir ne vyresni nei dvidešimties metų. Auklėtinių gyvenimas buvo grindžiamas salezietiško jaunimo ugdymo tradicija, kurioje derėjo malda, mokslas, darbas ir žaidimai. Kiekvieną rytą buvo laikomos šv. Mišios, kuriose visi dalyviai klausydavosi pamokslų, galėdavo eiti išpažinties ir priimti šv. Komuniją. Vakare visi rinkdavosi į įstaigos koplyčią bendroms maldoms, po kurių direktorius arba kitas salezietis kunigas pasakydavo trumpą pamokymą[610]. Į gimnaziją atvykę kandidatai lankė penkias klases, mokytojais ir auklėtojais dirbo lietuviai saleziečiai. Sėkmingai išlaikę egzaminus jie galėdavo stoti į noviciatą. Atvykę su dalinai baigtu gimnazijos kursu turėjo galimybę įstoti greičiau. Po vienerių metų noviciato tapę saleziečiais, jie tęsdavo mokslus dar devynerius metus, jeigu nebuvo baigę aukštųjų studijų anksčiau. Vaikinai susidomėję amatais ir įgiję italų kalbos pagrindus, būdavo perkeliami į kitus saleziečių amatų skyrius, o vėliau galėdavo stoti į noviciatą ir, jau tapę saleziečiais, grįždavo į specializuotus amato kursus[611]. 1952–1958 m. gimnazijoje mokėsi apie 200 jaunuolių, tačiau dvasininko kelią pasirinko tik penki: keturi tapo saleziečiais,

[605] Lionginas Jankus, „Saleziečių mokyklą aplankius“, *Dirva*, 1965, Nr. 107, p. 4.
[606] 1952 m. Vakarų Vokietijoje iš 2275 lietuvių jaunimo tik 379 lankė lietuviškas mokyklas, pagal Vincas Bartusevičius, *Vokietijos lietuviai, 1950–1990*, p. 102–103.
[607] Vaclovas Šarka, *Aušros Vartai: Lietuvių informacinis lapelis*, 1962, Nr. 14, p. 4. Dainius Sobeckis, „Šv. Antano gimnazija Kennebunkporte: religinis ir tautinis ugdymas“, *Soter*, Nr. 45 (73), 2013, p. 56.
[609] „Kas naujo pas mus“, in: *Saleziečių balsas*, 1953, Nr. 5, p. 14.
[610] „Lietuvių saleziečių židinys kun. Bosko gimtinėj“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 3, 1951, p. 63–64.
[611] „Amatininkų seminarijos“, in: *Saleziečių balsas*, 1955, Nr. 2, p. 1–5.

o vienas – Algis Jurevičius – įstojo į Šv. Kazimiero kolegiją Romoje[612]. 1963 m. buvo svarstoma bendromis pastangomis steigti mažąją seminariją, kurios alumnai galėtų tęsti mokslus kolegijoje, tačiau ši idėja nebuvo įgyvendinta[613].

Šv. Antano gimnazijoje ugdymas buvo organizuojamas atsižvelgus į Maino valstijos švietimo įstaigoms keliamus reikalavimus. Pagrindinė dėstoma kalba buvo anglų, kadangi gimnazijos vadovybė turėjo garantuoti tinkamą jaunuolių paruošimą stojamiesiems egzaminams į JAV koledžus ar universitetus. Šalia pagrindinių mokomųjų dalykų lietuvių kalbai, literatūrai ir istorijai buvo skirta 16 savaitinių pamokų, dainavimui – 2, tautiniams šokiams – 1 pamoka. 1966 m. gimnaziją iš viso jau buvo baigusių 110 gimnazistų[614]. Per visą gimnazijos gyvavimo laikotarpį neatsirado nė vieno kandidato į vienuolyną. Nors 1967 m. rektorius kun. L. Andriekus minėjo, kad keli jaunuoliai iš gimnazijos jau studijavo Romoje, o 1968 m. dar keturi pasiryžo sieti gyvenimą su dvasiniu luomu, tačiau bendras rezultatas išliko labai menkas. Provincija senėjo ir labai trūko jaunų brolių. Pranciškonų gimnazijoje buvo nuolat pabrėžiamas tautiškumas, mokytojai nesistengė suprasti ir prisitaikyti prie populiariąja kultūra besidominčio jaunimo, kas be abejonės formavo ir atitinkamą supratimą apie dvasininko karjerą[615]. Gimnazijos abiturientų pasirinkimą tęsti studijas kitose dvasinėse seminarijose tikriausiai būtų galima vertinti ir kaip protestą prieš atgyvenusią gimnazijos vadovybę, kuri katalikiškumą suprato vien kaip tautiškumo palaikymo formą[616].

Sėsliai gyvendami tarp internato sienų po pamokų mokiniai buvo kviečiami įsitraukti į užklasines veiklas. Abiejose gimnazijose veikė muzikos ansambliai, ateitininkų kuopos, pas pranciškonus dar buvo skautų bei maldos būrelis[617]. Kastelnuovo lietuvių gimnazijos vadovybė siekė papildomai ugdyti gimnazistų tautiškumą. Mokiniai kartu su kitais tikinčiaisiais žygiuodavo vietos katalikų švenčių eisenose, nešini plakatais „Už Tylos Bažnyčią“ ir

[612] „Trys pirmieji ir kas prie to...“, in: *Saleziečių balsas*, 1954, Nr. 4, p. 1.
[613] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 83.
[614] Dainius Sobeckis, „Šv. Antano gimnazija Kennebunkporte: religinis ir tautinis ugdymas“, in: *Soter*, Nr. 45 (73), 2013, p. 56.
[615] Ibidem, p. 60.
[616] Nuo 1964 m. gimnazijos rektoriaus pareigas pradėjusiam eiti pranciškonui kun. Leonardui Andriekui buvo itin svarbu pabrėžti atstovaujamos gimnazijos tautiškumą. Pasak Leonardo Andriekaus biografo Dainiaus Sobieckio „L. Andriekus lietuviškąjį tautiškumą sieja su krikščioniškuoju dvasingumu. Be krikščionybės nebūtų nė lietuvybės“, p. 58.
[617] Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p. 74; „Kas naujo pas mus“, in: *Saleziečių balsas*, 1955, Nr. 2, p. 17–18.

trispalve dalyvavo 1953 m. Italijoje vykusiame Eucharistiniame kongrese ir 1955 m. Šv. Domininko Savio šventėje Asčio mieste[618]. Šv. Antano gimnazijos auklėtiniai pasiekė aukštų rezultatų Meino valstijos tarpmokyklinėse krepšinio varžybose[619].

Abiejose gimnazijose mokslas buvo mokamas. Kad išlaikytų samdomus mokytojus, pranciškonams teko net kelis kartus paimti paskolą. 1956–1969 m. vieno mokinio išlaikymas išaugo nuo 300 iki 750 dol. per metus[620]. Net ir turėdami didelių finansinių sunkumų, pranciškonai leisdavo jaunuoliams tęsti mokslus gimnazijoje su skola, kurią kai kurie abiturientai taip ir palikdavo nesumokėję. Skolas sušvelninti stengėsi Šv. Antano gimnazijos tėvų komitetas, kuris organizuodavo labdaros renginius. Švenčių ir minėjimų metu gimnazijos iždą papildydavo ne tik pinginės aukos, netrūko ir įvairių vaišių[621]. Kastelnuovo lietuvių gimnazija pradžioje gyveno tokiomis pat skurdžiomis sąlygomis kaip ir jų tėvynainiai Vokietijoje, tačiau pamažu susiformavęs rėmėjų tinklas užtikrino stabilumą. 1954 m. kun. A. Sabaliauskas lankėsi JAV, siekdamas surinkti lėšų gimnazijos išlaikymui ir papildomai statomai vasarvietei Alpėse. Tuo metu ypač suintensyvėjo lietuvių saleziečių agitacinė veikla JAV ir Kanados lietuvių bendruomenėse: buvo rengiamos misijos, devyndieniai ir tridieniai, kurių metu platinta gausi saleziečių spauda, taip buvo surinkta 25 tūkst. dolerių[622]. Rėmimo būrelius steigė ir pavieniai asmenys. Čikagoje kun. B. Sugintas subūrė septynis rėmėjų būrelius, aukas per BALF siuntusius gimnazijai. Atsirasdavo ir pavienių aukotojų, kurie prisiimdavo padengti visas penkerių metų Kastelnuovo gimnazijos mokinio pragyvenimo išlaidas – tai siekė 1200 dolerių[623]. Piniginės paramos organizavimo atžvilgiu tarp pranciškonų ir saleziečių galima įžvelgti tam tikrą konkurenciją. Pranciškonai daugiausiai paramos surinkdavo iš rėmėjų Šiaurės Amerikoje. Neigiamos įtakos paramos Kastelnuovo gimnazijai rinkimui galėjo turėti ir nepavykęs saleziečių „Šiluvos“ centro projektas prie Kedrų ežero.

---

618 „Kas naujo pas mus“, in: *Saleziečių balsas*, 1953, Nr. 5, p. 8–9; „Kas naujo pas mus“, in: *Saleziečių balsas*, 1955, Nr. 2, p. 14–15.

619 Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p. 74, 78.

620 Dainius Sobeckis, „Šv. Antano gimnazija Kennebunkporte: religinis ir tautinis ugdymas“, in: *Soter*, Nr. 45 (73), 2013, p. 57.

621 Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p. 78.

622 Šiluvos-Cedar Lake, Indiana Lietuvių saleziečių įsikūrimo ir uždarymo istorija, *PLA*-f. 13934.

623 „Lietuvių saleziečių židinys kun. Bosko gimtinėj“, in: *Saleziečių balsas*, 1951, Nr. 3, p. 64–65.

Nors saleziečių ir pranciškonų vienuolijų išlaikomos gimnazijos aiškiai deklaravo lietuvybės puoselėjimo tikslus, susilaukdavo kritikos ir dėl pasirinktos švietėjiškos krypties dvilypumo. Kastelnuovo gimnazijai priekaištauta, esą ji jaunuolius ruošia tik dvasininkų luomui. Žinoma, prie tokio naratyvo susidarymo prisidėjo ir patys dvasininkai, nuolat akcentavę pašaukimų trūkumą. Šią kritiką 1957 m. atrėmė kun. J. Vaišnora, pabrėždamas, kad pagrindinis tikslas tikrai nebuvo vien pašaukimų ugdymas – siekta, kad mokiniai išaugtų „gerais žmonėmis, susipratusiais lietuviais“[624]. 1965 m. BALF pirmininkas kun. L. Jankus aplankęs gimnaziją pastebėjo, kad saleziečiams labiau rūpėjo lietuvybės išlaikymo problemos, nei religinis jaunuolių gyvenimas[625]. Šv. Antano gimnazija spaudoje sulaukdavo griežtos kritikos tiek dėl mokslo rezultatų, tiek dėl netinkamo lietuvybės puoselėjimo. Buvo priekaištaujama, kad mokykla nepakankamai gerai parengia mokinius studijoms JAV aukštosiose mokyklose, dėl prastų pažymių kaltino pačią gimnaziją ir jos mokytojus. Žinomi išeivijos rašytojai Kazys Bradūnas ir Bernardas Brazdžionis aštriai kritikavo rektorių kun. L. Andriekų, kad šis piktnaudžiauja lietuviška idėja ir nesugeba ugdyti jaunimo lietuviškumo dvasia[626].

XX a. septintojo dešimtmečio pabaiga atnešė skaudžių permainų abiem gimnazijoms. Šv. Antano gimnazija, nepaisant atnaujintos mokymosi programos bei jos rektoriaus kun. L. Andriekaus viešų pareiškimų apie gerėjančią įstaigos būklę, 1969 m. užvėrė duris. Pranciškonai jautė, kad gimnazija neneša pelno ir negražina statybų skolos, be to mažėja mokinių. Galiausiai, pranciškonų planai visus išteklius sutelkti į naujai steigiamą „Kultūros židinį“ Brukline privertė priimti sunkų sprendimą uždaryti vienintelę lietuvių berniukų gimnaziją Šiaurės Amerikoje[627]. Apleistos mokyklos patalpos buvo pritaikytos svečių namams, o Kenebankportas toliau išliko kaip įvairių išeivių organizacijų sambūrių ir stovyklavimo vietovė[628].

Lietuvių gimnazija iš Kastelnuovo 1969 m. persikėlė į Fraskatį, Villa Vendramini, netoli buvusios Mongragone popiežiaus vasaros rezidencijos, ten įsikūrė nuosavas lietuvių saleziečių veiklos centras. Nors įsigytos patalpos buvo kur kas mažesnės nei Kastelnuovo, kartu laikinai apsistojo dalis buvusių

---

624 Juozas Vaišnora, „Lietuviškas atžalynas Italijoj“, in: *Saleziečių balsas*, 1957, Nr. 5, p. 21.
625 Lionginas Jankus, „Saleziečių mokyklą aplankius“, *Dirva*, 1965, Nr. 107, p. 4.
626 Dainius Sobeckis, *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas: daktaro disertacija*, p. 61.
627 Ibidem, p. 62.
628 Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, p, 65.

gimnazistų, veikė spaustuvė. Lietuviai saleziečiai, tais pačiais metais minėdami savo veiklos Lietuvoje 35-metį, naująją įstaigą pavadino „Vytėnais“, pirmojo centro Lietuvoje atminimui. 1971 m. naujuosiuose „Vytėnuose“ gyveno jaunimas iš 11 valstybių, gana nemažai iš Brazilijos ir Venesuelos, ten, kur saleziečiai misionieriavo lietuvių bendruomenėse[629]. Vis dėlto, ar „Vytėnai“ išugdė dvasinių pašaukimų išeivijai, šaltiniai duomenų nepateikia. Atnaujinus ryšius su Punsko lietuvių bendruomene, 1977 m. į Romą atvyko du kandidatai, Antanas Gričiauskas ir Juozas Pečiulis, tačiau dėl pasibaigusio leidimo pasilikti Italijoje, jie turėjo išvykti[630]. 1979 m. Venesueloje gyvenusi lietuvių išeivijos žurnalistė Jūratė Statkutė de Rosales po susitikimo su buvusiais „Vytėnų“ auklėtiniais darė prielaidą, kad Romos „Vytėnų“ vadovybė buvo palyginti stipriai izoliuota nuo Pietų Amerikos lietuvių diasporos problemų, todėl tinkamai nesugebėjo atliepti užsidegusių pokyčiais jaunuolių poreikių[631]. XX a. 8–10 dešimtmetyje lietuvių išeivijos saleziečių centras įgavo vis labiau leidybinio ir katechetinio studijų centro įvaizdį, kuriame italų jaunimas rinkdavosi katechetikos studijoms, rengdavo susitikimus, o lietuviai saleziečiai savo veiklą nukreipė į knygų ir žurnalo „Saleziečių balsas“ leidybą.

2.5.4. Lietuvių kilmės vienuoliniai pašaukimai

Nors saleziečių ir pranciškonų pastangos savo gimnazijose ugdyti naujus lietuvių pašaukimus reikšmingesnių rezultatų nedavė, išeivijoje veikusias lietuvių vienuolijas papildė iš Lietuvos pasitraukę dvasininkai, vienuolinį gyvenimą pasirinkę jau egzilio sąlygomis. Tarp jų buvo tiek Lietuvoje dvasininko keliui rengtis pradėjusių asmenų, tiek jau kunigystės šventimus priėmusių kunigų. Šie atvejai nelaikytini naujais išeivijoje išugdytais pašaukimais, tačiau jie atskleidžia vieną iš egzilio dvasininkijos kaitos formų – dalies iš Lietuvos pasitraukusių dvasininkų įsitraukimą į išeivijoje veikusių lietuvių vienuolijų struktūras.

Marijonus papildė ne tik iš Lietuvos provincijos atvykę nariai, bet ir pabėgėliai kunigai, kurie įstojo jau tiesiai į Šv. Kazimiero provinciją: vysk. P. Būčio seserėnas kun. V. Bagdanavičius (1949 m.), kun. Albinas Spurgis (1953 m.), kun. Jonas Kardauskas (1961 m.)[632]. Taip pat prie kongregacijos 1946 m. prisijungė ir buvę Kauno bei Eichšteto seminarijų klierikai Juozas Budzeika

[629] Vladas Braziulis, „Viliojanti Gegužinė“, in: *Dirva*, 1971, Nr. 67, p. 7.
[630] „Kas naujo pas mus“, in: *Saleziečių balsas*, 1977, Nr. 1, p. 22.
[631] Jūratė Statkutė de Rosales, „Ar ukrainiečiai mus pamokys?“, *Dirva*, 1979, Nr. 41, p. 4.
[632] Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa*, p. 234.

ir J. Petraitis, kurie mokslus tęsė Amerikos marijonų seminarijose. Galima manyti, kad prisijungimas prie didžiausios ir seniausios lietuvių vienuolijos išeivijoje, nors ir duodant neturto įžadus, atrodė perspektyviau[633] nei miglota tarnystė lietuvių ar svetimtaučių parapijose. Pavyzdžiui, vienas iš nedaugelio atsiliepusių į Pietų Amerikos vyskupų kvietimą dirbti jų vyskupijose, kun. J. Kardauskas[634], būdamas 57 m., atvyko į JAV ir prisijungė prie marijonų, kur iki pat gyvenimo pabaigos dirbo Čikagos marijonų namų prie „Draugo“ redakcijos administratoriumi ir ekonomu[635].

Išeivijoje į Jėzaus draugiją įstojo 4 jėzuitai, kurie tapo kunigais: G. Kijauskas, Gintautas Sabataitis, A. Saulaitis, Kęstutis Trimakas. Pašaukimų klausimas lietė visą lietuvių dvasininkiją išeivijoje, o konkurencija vyko ne tik tarp lietuvių vienuolynų ir Popiežiškosios Šv. Kazimiero lietuvių kolegijos Romoje, bet ir su vietinėmis diecezinėmis seminarijomis. Jėzuitų namų konsultorių pasitarimuose neretai būdavo apžvelgiami potencialūs kandidatai[636]. Išeivijos dvasininkai dažnai spaudoje keldavo pašaukimų klausimą, dalyvavo katalikiškos literatūros jaunimui leidime, aktyviai įsitraukė į jaunimo organizacijų ir visuomeninių organizacijų veiklas, taip siekdami patraukti susidomėjusių jaunuolių dėmesį.

Didžiulę įtaką jėzuitų ordinui turėjo Vatikano II susirinkimas, paskatinęs iš naujo persvarstyti priklausymą Jėzaus draugijai. Vien 1966–1974 m. draugiją kasmet palikdavo iki 1000 narių. Nagrinėjamuose šaltiniuose užfiksuota informacija, kad ordiną paliko keturi lietuviai jėzuitai. 1951 m. kunigas Stasys Riukas paliko ordiną ir išvyko dirbti į JAV lietuvių tautinę parapiją. 1971 m. Gintautas Sabataitis gavo dispensą nuo kunigystės ir ruošėsi švęsti vestuves Šv. Jurgio bažnyčioje Čikagoje, tačiau pasipiktinęs Šv. Kazimiero kolegijos rektorius L. Tulaba kreipėsi į Šventąjį Sostą, jog

[633] Reikia pažymėti, kad XX a. 8–9 deš. Šv. Kazimiero provincija, anot kun. V. Rimšelio, atsisakė socialinio, kuriuo įprastai buvo apdraustos visos Amerikos vienuolijos, ir sveikatos draudimo iš Krikščionių Brolių kongregacijos. Taip pat buvo siekiama parduoti nenaudojamą Marian Hills nuosavybę, teikia užuominų, kad vienuolija susidūrė su neįvardintais tam tikrais finansiniais sunkumais. Vargu, jog sprendimas taupyti senėjančioje vienuolijoje galėjo būti padiktuotas vien vienuoliško kuklumo – kaip teigia kun. Rimšelis, referuodamas neįvardintą provincijolą ir provincijos sekretorių: „kurie yra padarę neturto įžadą, netinka ieškoti sveikatos apdraudimo – „Medical Insurance“. 1981 m. Iš Romos grįžęs kun. Rimšelis „Draugo“ namo vyresniojo ir provincijolo pareigoms ėmėsi šią draudimo spragą ištaisyti užsakydamas bent socialinį draudimą ir įmokėdamas 75 tūkst. dolerių, Viktoras Rimšelis, *Nuo Murmų iki Čikagos*, p. 215.

[634] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1, p. 187.

[635] „Su A. A. kun. J. Kardausku atsisveikinant“, in: *Draugas*, 1979, Nr. 143, p. 4.

[636] Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, p. 86.

„nukunigėjimas“ neturėtų būti švenčiamas, todėl santuokos sakramentą buvo leista priimti tik be didesnių iškilmių[637]. 1987 m. Algimantas Kezys, apmąstęs Vatikano II susirinkimo rezultatus, paliko ordiną ir atsisakė kunigystės. Tačiau išėjęs iš draugijos nebuvo atstumtas ir liko dirbti Jaunimo Centro fotografijos archyve, kurį pats ir įkūrė, bei toliau bendradarbiavo jėzuitų veikloje. Nėra žinoma, kada ir kodėl kun. K. Trimakas išstojo iš jėzuitų, tačiau toliau liko kunigu, palaikė ryšius su ordino bičiuliais[638].

Pašaukimą Šv. Salezo draugijos veiklai pokariu atrado 4 nauji nariai. Kazimieras Bėkšta, pasitraukęs iš Lietuvos, kurį laiką studijavo Eichšteto kunigų seminarijoje, o galiausiai nusprendė prisijungti prie saleziečių. 1950 m. draugijos narys Rio Negro vyskupas Jose Domitrovitschius pakvietė kun. K. Bėkštą minionieriauti Brazilijoje. 1956 m. ten jis buvo įšventintas į kunigus. Kiti kunigai – Mečys Burba (1964), Petras Rukšys (1967), Jonas Šulcas (1968) – buvo lietuvių saleziečių Kastelnuovo gimnazijos auklėtiniai, mokslus tęsę Italijos saleziečių rengimo įstaigose ir universitetuose.

Pranciškonus išeivijoje papildė 11 naujų pašaukimų į kunigystę. Dalis jų, pavyzdžiui, būsimas vyskupas Antanas Baltakis, 1952 m. įšventintas kunigu, vienuoliniu gyvenimu susidomėjo studijuodamas teologiją ir filosofiją Liuveno universitete, Belgijoje. Eugenijus Jurgutis, baigęs Eichšteto kunigų seminariją, 1950 m. įstojo pas lietuvius pranciškonus ir 1953 m. tapo kunigu. Tai leidžia manyti, kad prieš įstodamas jis persvarstė diecezinės kunigystės perspektyvas. Prie pašaukimų formavimosi prisidėjo ir šeimos religinė aplinka: Juozas Bacevičius teigė, kad jo motinos, pasaulietės pranciškonės, prenumeruotas „Šv. Pranciškaus varpelis“ paskatino jį apsispręsti dėl vienuolinio gyvenimo[639]. Vienuolijos gretas išeivijoje papildė ir jau įšventinti kunigai, iš diecezinės tarnystės perėję į vienuolinį gyvenimą. Antanas Bučmys, šešerius metus dirbęs kaip diecezinis kunigas JAV, 1961 m. įstojo į vienuoliją; Vytautas Zakaras tą patį žingsnį žengė 1981 m., būdamas 52 metų. Brandžiame amžiuje vienuolinę tarnystę pasirinko ir kai kurie pasauliečiai: Vytautas Gorinas, mirus sutuoktinei ir užauginus dukras, į

[637] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 3, p. 119–120.

[638] Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, p. 87; *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 3, p. 120. Ladas Tulaba nurodo, kad K. Trimakas paliko ordiną neva dėl skandalo apie Gintauto Sabataičio santuoką.

[639] Rita Bagdonaitė, „90-metį švenčiantis tėvas J. Bacevičius OFM: dvasinis žmogaus pasaulis yra tikresnis negu matomas“ [interaktyvus], in: https://www.bernardinai.lt/90-meti-svenciantis-tevas-j-bacevicius-ofm-dvasinis-zmogaus-pasaulis-yra-tikresnis-negu-matomas/ [2026-05-02].

vienuoliją įstojo ir kunigu tapo būdamas (1970 m.), o Tadas Degutis buvo įšventintas 55 metų (1969 m.).

2.5.5.„Tautinių“ pašaukimų problema XX a. 7–9 dešimtmečiuose

Galimybių siekti dvasininko karjeros emigracijoje buvo nepalyginamai daugiau nei tarpukario Lietuvoje. Visuotinės Bažnyčios gyvenimo pulsą klierikai labiau galėjo pajausti pasirinkdami jėzuitiškąją, pranciškoniškąją ar salezietiškąją kryptį – filosofiją ir teologiją besimokydami skirtinguose universitetuose ir vienuolynuose, ten pat gyvendami su kitų tautybių dvasininkais. Tačiau Šv. Kazimiero kolegijos auklėtiniai, nors ir studijavo tarptautiniuose Romos universitetuose, vidinio ugdymo prasme buvo itin priklausomi nuo tautinį dvasininko formavimą prioretizuojančio rekt. kun. L. Tulabos. Išeivijoje veikusios lietuvių vienuolijos, pranciškonai ir marijonai, bent iki XX a. septintojo dešimtmečio pradžios turėjo apylygiai klierikų kaip ir Šv. Kazimiero kolegija (žr. Priedą Nr. 11). Lietuvių išeivijos vienuolijos stengėsi betarpiškai atliepti dipukų kartos lūkesčius: jos puoselėjo lietuvišką spaudą, rūpinosi švietimu ir savo tarnystę skyrė išskirtinai tautiečiams. Šv. Kazimiero kolegija negalėjo užtikrinti savo alumnams tokio tiesioginio ir plataus įsitraukimo į išeivijos kasdienybę. Vienuolijų siūlomas kelias tapo svarbia alternatyva, leidusia jaunuoliams derinti dvasinį pašaukimą su aktyviu darbu lietuvių bendruomenės labui.

Kandidatų pritraukimui užtikrinti buvo reikalinga tinkama strategija bei aktyvi viešoji komunikacija. 1952 m. egzilio vyskupai kartu su įtakingais JAV lietuvių prelatais – J. Balkūnu, A. Briška ir J. Končiumi, siekdami sustiprinti savo sumanymų autoritetą, garbės pirmininku pakvietė Niujorko arkivyskupą kard. Francį Spellmaną ir įkūrė „Komisiją pašaukimams į kunigus Lietuvai ugdyti“[640]. Komisija numatė pašaukimų ieškoti visoje išeivijoje, po to kandidatus siųsti dviejų metų formacijai į Hindsdeilio Tėvų Marijonų seminariją ir tada į Šv. Kazimiero kolegiją, kur kunigai turėtų būti įšventinami į Lietuvos provinciją, o tebesitęsiant sovietų okupacijai, „tokius kunigus Kongregacija Konsistarijale skolintų kitoms vyskupijoms iki Lietuvos išlaisvinimui“[641]. Deja, tokius plačius tikslus kėlusi komisija apsiribojo tik vienkartiniu sutarimu išspausdinti brošiūrėlę lietuvių ir anglų kalbomis, raginančią jaunimą jungtis į dvasininkų luomą[642]. Vėliau panašių

[640] Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje Apaštalų Ugdymo Komisijos Lietuviams Kunigams Laisvame Pasaulyje informacija, 1952-12-24, *PKLKA*.
[641] Kan. Juozo Končiaus laiškas arkivysk. Juozapui Skvireckui, 1951-09-04, *PKLKA*.
[642] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 196.

darbo grupių spręsti pašaukimų klausimą konkrečiomis priemonėmis neatsirado ir tai buvo palikta pačių kunigų atsakomybei.

Prie pašaukimų klausimo buvo sugrįžta Vatikano II susirinkimo priešaušryje, kai katalikišką pasaulį vis labiau veikė sekuliarizacijos procesai, o išeivijoje įšventinamų kunigų skaičius nepateisino aukštų lietuvių kunigų rengimo struktūrų lūkesčių. 1962 m. vysk. V. Brizgys, analizuodamas pašaukimų skaičių tarp lietuvių ,konstatavo, kad „viena – palikti be kunigo globos jie ir dvasiniai ir tautiniai pasimeta greičiau už čia gimusius. Antra – tremtinių vaikai pašaukimui į kunigus ar vienuolių luomą dažniau sutinka kliūčių iš savo tėvų pusės“[643]. Tais pačiais metais panašia tema vysk. V. Brizgys skaitė pranešimą ALRKKV seime, kur apžvelgė ir bendras kliūtis, pasireškiančias visos Šiaurės Amerikos mastu: 1) sekuliarizacija; 2) susilpnėjęs tėvų autoritetas šeimoje; 3) kunigų atsitraukimas iš kontaktinio darbo parapijos mokyklose; 4) ne visada įkvepiantis dvasininkų gyvenimo pavyzdys; 5) silpnas religinis gyvenimas šeimose (paprastai dauguma lietuvių pašaukimų ateidavo iš kasdienę pamaldumo praktiką puoselėjusių šeimų)[644].

Reaguodamas į visuomenėje kilusį susirūpinimą dėl dvasinių pašaukimų stygiaus, Šv. Kazimiero kolegijos dvasios tėvas kun. V. Balčiūnas 1963 m. išvyko į JAV. Vizito tikslas buvo lankyti lietuvių katalikų bendruomenes ir kalbėti apie dvasinio pašaukimo reikšmę. Susidomėjimo rekolekcijomis ir paskaitomis netrūko, tačiau kun. V. Balčiūnas pastebėjo: „Neturiu iliuzijų. Dvasiniams pašaukimams mūsų lietuviškos šeimos yra žalia dirva. Reikia daug ir intensyviai ta kryptimi dirbti, norint sulaukti kiek pozityvesnių rezultatų. Ir tai būtina. Vieno kito kandidato suradimas metų bėgyje, nieko neišspręstų“[645]. Galima manyti, kad kol Šv. Kazimiero kolegijos rekt. kun. L. Tulaba rūpinosi studentų kvotų užpildymu prieš Šv. Studijų Kongregaciją, į JAV atvykęs kun. V. Balčiūnas suprato, jog dvasinių pašaukimų ugdymas egzilio sąlygomis reikalauja nuoseklaus sisteminio darbo.

Siekį giliau suprasti pašaukimų esmę, prasmę ir kilmę liudija tėvų jėzuitų iniciatyva 1964 m. kovo 7–14 d. Čikagoje suorganizuoti „Pašaukimų savaitę“, kurioje atsisakyta propagandos ir pasirinktas intelektualinis kelias. Renginyje pranešimus turėjo skaityti žinomi išeivijos mokslininkai, dvasininkai ir visuomenininkai (J. Girnius, J. Brazaitis, V. Vardys ir kt.)[646].

---

643 Vincentas Brizgys, „Gerbiamiems lietuviams kunigams tremtyje“, in: *Lux Christi*, 1962, Nr. 1, p. 30.
644 *Ibidem*, p. 30–31.
645 Kun. Vytauto Balčiūno laiškas kun. Zenonui Ignatavičiui,1963-11-04, *ALKA*-Vytauto Balčiūno fondas, dėžė Nr. 1.
646 „Pašaukimų arena“, in: *Laiškai lietuviams*, 1963, Nr. 1, p. 3.

Vis dėlto platesnio atgarsio renginys nesusilaukė. Atsižvelgdami į tai, jėzuitai nusprendė patikrinti visuomenės nuomonę ir žurnale „Laiškai lietuviams“ paskelbė anketą pašaukimų klausimu[647]. Į ją atsakė 54 respondentai: 6 kunigai (iš jų 3 vienuoliai), 1 vienuolis brolis, 14 vienuolių seserų ir 33 pasauliečiai. Vertinant respondentų sudėtį, krenta į akis keli svarbūs aspektai. Pirmiausia, absoliučią pasauliečių daugumą sudarė Putnamo mergaičių bendrabučio moksleivės bei studentės (25 iš 33). Tai lėmė, kad gauti atsakymai kur kas geriau reflektavo moterų požiūrį į vienuolinį gyvenimą ir jų santykį su dvasiniu pašaukimu, o vaikinų – iš kurių pirmiausia ir laukta susidomėjimo kunigyste ar vienuolyste – atgarsio beveik nesulaukta. Kita vertus, simptomiška, kad į anketą aktyviai atsakinėjo ir patys dvasininkai (kunigai bei vienuoliai), taip parodydami, jog ši problema kėlė susirūpinimą ir pačios dvasininkijos viduje. Greta bendrų įžvalgų apie išeivijos jaunimui daromą sekuliarizacijos ir vartotojiškumo poveikį, anketos atsakymuose ypač neigiamą pėdsaką paliko pačių dvasininkų įvaizdis. Prie šio sumaterialėjusio ar nuo realybės nutolusio dvasininko įvaizdžio tiesiogiai prisidėjo ir jaunų kunigų paskyrimo problema: nė vienas iš respondentų nepaneigė fakto, kad ne visi naujai įšventinti dvasininkai skiriami dirbti lietuviškojoje pastoracijoje. Kartu itin aiškiai išryškėjo informacijos bei gyvų pavyzdžių stoka – atsakymuose ne kartą pritarta minčiai, kad jaunimui trūksta skaidrios, tikslios informacijos apie dvasinį gyvenimą ir kad jiems reikia ne atsiribojusių „pamokslininkų“, o gyvų, praktiškų bei uždegančių asmenybių[648].

Nerimą dėl parapijų ir kunigų ateities gilino ir bendras senėjimas. Nuo 1955 m. kas šešis metus leidžiami išeivijos kunigų elenchai, o vėliau ir Pasaulio lietuvių katalikų žinynai leido susidaryti vaizdą apie dvasininkijos sudėtį ir pokyčius. 1961 m. elenchas pateikia duomenis ir apie per paskutinį dešimtmetį mirusius kunigus. Tokios informacijos pasirodymas kunigams ne tik teikė žinių apie pažįstamų konfratrų likimą, bet juos jaudino ir nuolat auganti disproporcija tarp mirusiųjų kunigų ir naujų klierikų skaičiaus (žr. Priedą Nr. 12.). 1966 m. iš 723 kunigų 443 buvo vyresni nei 50 metų amžiaus. Palyginimui panaši dvasininkijos senėjimo tendencija buvo matyti ir sovietų okupuotoje Lietuvoje, iš 851 kunigo 531 buvo vyresnis nei 50 metų (žr. Priedą Nr. 13.)[649]. Tokie demografiniai duomenys išeivijos dvasininkams buvo ne vien statistinis faktas, bet ir nesaugumo ženklas. Suvokdama, kad kunigai abiejose geležinės uždangos pusėse sensta, išeivijos dvasininkija jautė dar

[647] „Visuotinės pašaukimų krizės akivaizdoje“, in: *Laiškai lietuviams*, 1966, Nr. 9, p. 358–359.
[648] Kęstutis Trimakas, „Perskaičius anketos 54 atsakymus“, in: *Laiškai lietuviams*, 1966, Nr. 8, p. 313–322.
[649] Sudaryta naudojantis leidinio *Lietuviai kunigai 1966 jaunimo metais* duomenimis.

didesnę atsakomybę už lietuvybės ir bažnytinės tradicijos tęstinumą. Galima daryti prielaidą, jog tai vertė juos aktyviau veikti mobilizacijos sąlygomis, baiminantis, jog be prieaugio per visą amžių puoselėta religinė ir tautinė struktūra gali sugriūti.

1970 m. Vašingtono katalikų universiteto mokslininkai sociologas Raymond H. Potvin ir psichologas Antanas Sužiedėlis paruošė studiją apie JAV kunigų seminarijų studijų lygį ir kokybę. Autoriai kaip vieną pagrindinių kunigystės krizės ir dvasininkų veiklos nesėkmių priežasčių nurodė intelektualinę stagnaciją bei Bažnyčios ir seminarijų nesugebėjimą suvokti dabarties pasaulio. Šias pastabas galima pritaikyti ir lietuvių išeivijos pranciškonų ir saleziečių gimnazijų bei Šv. Kazimiero kolegijos pastangoms tautiniam auklėjimui teikti pirmenybę prieš bendrąjį teologinį ar pasaulietinį išsilavinimą. Šv. Kazimiero kolegijos rekt. kun. L. Tulaba kryptingai stengėsi priešintis susirinkimo atneštoms naujovėms, katalikiško auklėjimo kongregacijai skirtuose ataskaitiniuose pranešimuose kritikuodamas atsinaujinusios Bažnyčios apraiškas Romos popiežiškuose universitetuose[650]. Todėl galima daryti prielaidą, kad rektorius tokia savo pozicija darė įtaką ir kolegijos auklėtinių studijų pasirinkimui, skatindamas juos studijuoti rinktis susirinkimo reformuotuose Šv. Laterano ar Šv. Tomo Akviniečio universitetus[651].

Vatikano II susirinkimo pokyčiai ir vis labiau ryškėjantys lietuviškų parapijų nykimo požymiai vertė dvasininkus naujai permąstyti savo pašaukimą. Pavyzdžiui, 1972 m. ALRKKV posėdyje kun. A. Paškus skaitė pranešimą „Dabarties kunigo krizė“, tačiau dėl laiko stokos spėjo pristatyti tik pagrindines mintis: „Šalia bendrųjų kunigo dvasinės krizės priežasčių, iššauktų laiko dvasios ir besikeičiančios bažnyčios išviršinės struktūros, lietuvis kunigas išeivijoje išgyvenąs įtampą bei jos pasekmes, dirbdamas dviejų kultūrų parapijoje“. Tačiau diskusijos dalyvis vysk. V. Brizgys nesureikšmino konfratro išsakytų pastabų sakydamas, kad „dabarties krizė yra palietusi kitų religijų dvasininkus labiau, negu katalikų“[652]. Daugiausia

[650] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 109.
[651] Ibidem, p. 110.
[652] „Kunigų Vienybės Seimas Marianpolyje, 1971, rugpiūčio 25-26”, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1972, p. 34; plačiau dvasininkijos „krizę“ kun. A. Paškus nagrinėjo „Aidų“ straipsnyje, kuriame atkreipė dėmesį, jog Susirinkimo pokyčiai turėjo dar labiau paaštrinti pokarių imigravusių lietuvių dvasininkų požiūrį į etninės katalikybės puoselėjimą išeivijoje: „Vieni, laikydamiesi „bėdos“ teorijos, siekia greitesnio tautinių parapijų ištirpimo. Kiti, tikėdami į tautinę individualybę, trokšta jų gyvastingumo. Pirmiesiems padeda abejingųjų masė ir vietinės hierarchijos pragmatizmas. Antruosius gi paremia Vatikano II dekretai ir etninės sąmonės

diskusijų šiuo klausimu vyko tarp vyresniosios išeivijos tarpe, tačiau dėmesio susilaukta ir iš jaunesniosios kartos, kuri tarnystę lietuviškose parapijose įsivaizdavo kitaip.

1975 m. „Tėviškės Žiburiuose“ buvo išspausdintas klieriko Jono Abromaičio straipsnis, susilaukęs nemažo atgarsio. Klierikas kėlė klausimus: 1) ar parapija reikalinga, kai vis daugiau lietuvių susibūrimus organizuoja klubuose, viešbučiuose ir restoranuose; 2) parapijiečių gretos retėja dėl lietuvių migracijos tarp didmiesčio rajonų; 3) etninei parapijai atsinaujinti yra būtinas imigrantų prieaugis iš Lietuvos. Apmąstydamas paties dvasininko ateitį klausė, „ar patekęs į lietuvių parapiją jisai, kaip kunigas, taps dvasios vadu ar kultūros ir lietuvių socialinių reikalų centro administratorium?“[653]. Šis straipsnis buvo perspausdintas „Pranciškonų varpelyje“ ir susilaukė net dviejų komentarų, kurių autoriai bandė atremti klieriko pastabas ir paaiškinti, kodėl lietuvių parapijų kunigams buvo keliami tokie dideli lūkesčiai[654]. Č. Senkevičius teigė, kad tokį kunigo įvaizdį suformavo pabėgėlių kunigų karta: „Po II pasaulinio karo pirmose lietuvių atnašautose pamaldose susirinkusius jaudino ne jos kaip tokios, bet lietuvio dvasininko tartas žodis apie savuosius reikalus. Taigi, mano manymu, ir tada, ir dabar lietuvis kunigas mums reikalingas ne tiek dėl pastoracinių dalykų (sakramentus gali teikti ir nelietuvis, ir mes dėlto blogesni nebūsim), kiek dėl tautinių“[655].

Reikia pažymėti, kad tuo metu kunigų trūkumas dar nebuvo stipriai juntamas, tačiau Č. Senkevičius, replikuodamas klieriko J. Abromaičio tekstą, atkreipė dėmesį, kad labai svarbu, ar kunigai buvo aktyvūs ir pasyvūs. Taip pat puikiai žinomas faktas, kad nemažai lietuvių kunigų dirba ne lietuvių misijose ar parapijose. Todėl buvo priekaištaujama vyskupams, kurie kunigams ir visuomenei skleidė ne visai teisingą požiūrį apie kunigų trūkumą. Dvasininkija vis dar turėjo viltį, jog pavyks pritraukti naujų pašaukimu

---

Amerikoje atgimimas. Šitoj dviejų kultūrų sankirtoj konfliktai susikryžiavo įvairiomis kryptimis. Bet kai savieji ima kristi savųjų ugny, tai jau yra ženklas, kad lietuviškos dvasiškijos vadovybė sušlubavo“. Tačiau apibendrindamas savąją refleksiją vienoje iš išvadų pažymėjo, jog praktikoje egzilio dvasininkija pasidarė imlesnė gyvenimo kaitai ir „povatikatinės krizės simtomų juose vargu galima pastebėti“, Antanas Paškus, „Praeities stagnacija – dabarties krizė“, in: Aidai, 1972, Nr. 5, [interaktyvus]https://www.aidai.eu/index.php?view=article&catid=63%3A7206&id=742%3Afi&option=com_content&Itemid=121 [2026-05-11].

653 Jonas Abromaitis, „Ar lietuviams reikia jaunų kunigų?“, *Tėviškės Žiburiai*, Nr. 29, 1975.

654 J. D., „Ar reikia jaunų kunigų? Atsiliepimas į jauno klieriko straipsnį“, *Pranciškaus varpelis*, Nr. 6, 1976, p. 176–179; Č. Senkevičius, „Ar lietuviams reikia jaunų kunigų? Atsiliepimas į ta tema paskelbtą straipsnį“, *Pranciškaus varpelis*, Nr. 7, 1976, p. 208–210.

655 Ibidem, p. 209.

degančių ir ambicingų kunigų, kurie galės padėti administruojant bažnytinius vienetus bei sugebės atliepti jaunosios išeivijos kartos dvasinius poreikius jiems suprantamomis priemonėmis. Pavyzdžiui, J. Statkutė de Rosales, apmąstydama Pietų Amerikos lietuvių dvasininkų bendruomenėje vyravusią nuomonę, kad „jaunimas nuo mūsų tolsta“, atkreipė dėmesį į tai, kad Pietų Amerikoje surengtas Jaunimo kongresas sutraukė nemažai lietuvių jaunuolių. Tai galima laikyti jaunų misionierių, saleziečio kun. Hermano J. Šulco ir jėzuito kun. Antano Saulaičio, nuopelnu[656].

Galima manyti, kad pastarieji pamąstymai spaudoje 1977 m. paragino žurnalo „Laiškai lietuviams“ redakciją paskelbti rašinių konkursą dvasinio pašaukimo tema[657]. Konkurso premiją laimėjęs jėzuitas kun. Anicetas Tamošaitis teigė, jog pašaukimų krizė kilo dėl sekuliarizacijos Bažnyčioje ir dvasininkijos atitolimo nuo pamatinių dvasinių vertybių refleksijos[658]. Šiai nuomonei antrino ir R. Gulbinas, svarstydamas, kad svarbiausia užduotis tenka ne kunigams mokslininkams ar visuomenininkams, o šventiems dvasininkams, pajėgiems sužadinti gyvą žmonių tikėjimą ir įkvėpti jaunimą liudyti dorinį idealą[659]. Česlovas Senkevičius pastebėjo, kad išeivijoje tautiškumo puoselėjimas šeimose neretai užgoždavo dvasinį ugdymą, todėl bendrame ugdyme turėtų daugiau vietos būti skiriama dvasinio pašaukimo temai[660].

Šalia įvairių samprotavimų spaudoje pasirodė konkretūs pasiūlymai, kaip visuomenėje turėtų būti viešai kalbama apie pašaukimus. 1984 m. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo Vargdienių Seserų vienuolijos ses. Ona Mikailaitė, remdamasi įvairia tuometine JAV spauda ir apklausomis bei Bažnyčios hierarchų, popiežiaus Jono Pauliaus II ir Montanos vysk. Thomo Murphy, įžvalgomis siūlė: 1) atsisakyti moralizavimo ir priekaištų dėl jaunimo materializmo ar išlepimo, nes tai tik atstumia idealizmo bei socialinio teisingumo siekiančią kartą; 2) pabrėžė, kad pašaukimo esmė yra sekimas Kristumi, o ne išeivijos institucijų ar parapijų išlaikymas; 3) į jaunimo klausimus atsakinėti atvirai ir paprastai, parodant tikrą, autentišką

[656] Jūratė Statkutė de Rosales, „Ar ukrainiečiai mus pamokys?“, *Dirva*, Nr. 41, 1979, p. 4.
[657] Be pavadinimo, in: *Laiškai lietuviams*, Nr. 1, 1977, p. 34.
[658] Anicetas Tamošaitis, „Dvasinių pašukimų drama“, in: *Laiškai lietuviams*, 1977, Nr. 7, p. 223.
[659] R. Gulbinas, „Rūpestis dėl gyvenimo šviesos ir žemės druskos“, in: *Laiškai lietuviams*, 1978, Nr. 3, p. 97; autoriaus vardas nežinomas.
[660] Česlovas Senkevičius, „Kodėl niekas nenori būti kunigu“, in: *Laiškai lietuviams*, 1977, Nr. 9, p. 293.

žmogiškumą; 4) vengti pseudoidealizmo bei bevaisių kaltininkų paieškų visuomenėje ar šeimose[661].

Vis dėlto šie spaudoje pateikiami pavieniai dvasininkų ir pasauliečių pasvarstymai atskleidė, kad dvasinių pašaukimų krizė nebuvo izoliuota vidinė Bažnyčios problema. Ji tiesiogiai lietė platesnį ir gilesnį lietuvių parapijų atsinaujinimo klausimą. Kadangi parapija buvo viena iš pagrindinių diecezinio kunigo veiklos ir dvasinės realizacijos erdvių, natūraliai kilo klausimas: ar pati tradicinė lietuviška parapija dar gebėjo atliepti jauno dvasininko pašaukimą ir pasiūlyti jam prasmingą pastoracinę viziją?

Ši diskusija iš atskirų spaudos puslapių į visos išeivijos mastą buvo perkelta ir suaktualinta 1982 m., kai JAV Lietuvių bendruomenė, minėdama savo 30-metį ir siekdama mobilizuoti visuomenę pasirengimui Šv. Kazimiero 500 m. mirties sukakčiai, nutarė paskelbti „Parapijų metus“[662]. Ši iniciatyva suteikė oficialų toną išeivijoje garsiau prabilti apie parapijų atsinaujinimą, tačiau taip pat apnuogino kartų atotrūkį. Vyresnioji lietuvių dvasininkija ir bendruomenės vadovai į jaunąją kartą dažniau žiūrėjo ne kaip į dvasinio atsinaujinimo nešėjus, o kaip į pasyvius esamų visuomeninių organizacijų bei bažnytinių struktūrų išlaikytojus. Ryškiausiu pavyzdžiu galima laikyti prel. J. Balkūno raginimus išeiviams grįžti į lietuviškas šventoves. Prelato nuomone, parapija nebuvo tik maldos vieta, ją jis įvardino kaip „bunkerį“ ir „priešakinį fortą“ kovoje su „antikatalikiškumu, su iškrikimu, su ištižimu socialiniame ir politiniame gyvenime“[663]. Šiuo požiūriu, tokia gynybinė retorika atskleidė gilią ideologinę aklavietę: vyresnioji dvasininkija parapijos išlikimą prilygino pačios lietuvybės išlikimui, todėl bet kokį nenorą prisiimti parapijų bei organizacijų išlaikymo naštą priėmė kaip tautinę bei tikėjimo išdavystę.

Pasekę JAV lietuvių pavyzdžiu, Kanados lietuviai taip pat atsigręžė į analogiškas problemas. 1982 m. Kanados lietuvių katalikų centras surengė parapijų ir organizacijų atstovų suvažiavimą – konferenciją „Lietuviška parapija dabar ir ateityje“. Greta siūlymų, kaip gaivinti parapijines veiklas, čia atvirai įvardytos priežastys, kodėl bažnytinis gyvenimas praranda jaunąją kartą. Ses. Ignė Marijošiūtė pabrėžė, kad socialinė aplinka jauno žmogaus formavimuisi daro lemiamą įtaką, dažnai net didesnę nei šeima. Taip pat, dvasiniam gyvenimui trūksta gyvybės, o kur kas didesnio jaunimo

[661] Ona Mikailaitė, „Pašaukimai ir pašauktieji“, in: *Laiškai lietuviams*, 1984, Nr. 9, p. 294.
[662] K. J. Š., „Lietuviškų parapijų metai ir jų vykdymas. Komiteto veiklos informacija“, in: *Mūsų Lietuva*, Nr. 19, 1982, p. 1.
[663] Jonas Balkūnas, „Nauja karta ir parapijų metai“, in: *Draugas*, 1982, Nr. 137, p. 3; „Dievo namų saugojimas. Mintys parapijų metus paversti darbai“, in: *Draugas*, 1982, Nr. 162, p. 3.

susidomėjimo bei populiarumo sulaukia šokių ir dainų šventės. Kartu atkreiptas dėmesys į pačių dvasininkų atsakomybę. Pabrėžta, kad kunigai turi rimčiau ruoštis pamokslams, ieškoti tiesioginio santykio su jaunimu ir mokyti jį gyvų religinių praktikų[664]. Senieji metodai, kurie tiko vyresniesiems parapijiečiams, nebūtinai buvo suprantami jaunimui. Šią takoskyrą 1981 m. iliustravo Pranas Razminas, palyginęs Čikagos jaunimo centro po Mišių plūstančias jaunuolių minias su tuštėjančiomis parapijomis[665]. Toks nostalgija bei nuoskauda nuspalvintas vertinimas atskleidė gilų paradoksą: kadaise senosios lietuvių parapijos, atstūmusios aktyvų dipukų kartos jaunimą ir privertusios jį kurti alternatyvias susitelkimo erdves, vėliau reiškė nusivylimą dėl tuštėjančių bažnyčių. Tai leidžia daryti prielaidą, kad prie parapijų ir dvasinių pašaukimų krizės prisidėjo ne tik paprastas jaunimo atitolimas nuo religijos ar kultūrinė asimiliacija, o pačios dvasininkijos metodinė stagnacija, gynybinė laikysena ir negebėjimas pritaikyti pastoracijos prie kintančių jaunosios kartos poreikių.

Ši pašaukimų krizė XX a. 8 deš. ypač palietė pranciškonus: nors tuo metu brolių vienuolių dar pakako, žvelgdami į ateitį jie suprato, kad be naujų narių išlaikyti platų administruojamų pastoracinių institucijų tinklą (1975 m. 30 lietuvių pranciškonų kunigų aptarnavo 6 pastoracines ir kultūros įstaigas) bus sudėtinga. Po nepavykusio šv. Antano gimnazijos projekto užsiauginti pašaukimų, pranciškonai, iš pradžių vylėsi savo gretas papildyti pasauliečiais kunigais, o vyresnio amžiaus pasauliečiams numatė nuolaidesnes įstojimo ir auklėjimo sąlygas[666]. Tačiau, atrodo, ir tai nesuveikė, tad duris atvėrė kitų tautybių jaunuoliams[667]. 1981 m. kun. L. Andriekus „Pranciškaus Varpelyje“ teigė, kad juos „auklėti lietuviškoj dvasioj, t. y. mokyti lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir įkvėpti meilę pavergtai mūsų tautai. Katalikų Bažnyčioje tai nėra koks nors visiškai naujas reiškinys, nes panašiai auklėjami jaunuoliai apaštalauti misijų kraštuose. Jie supažindinami su tų kraštų kultūra, kalba,

[664] J. Varčius, „Lietuviška parapija dabar ir ateityje. Kanados LK Centro surengtų svarstybų pranešimai, diskusijos, išvados“, in: *Tėviškės žiburiai*, 1982, Nr. 21, p. 3; Straipsnio tęsinys, Nr. 22, p. 5.

[665] Pranas Razminas, „Tolesni pokongresiniai apmąstymai“, in: *Draugas*, 1981, Nr. 260, p. 2.

[666] Jurgis Gailiušis, „Lietuviam rūpi Bažnyčios ateitis“, in: *Pranciškaus Varpelis*, 1977, Nr. 8, p. 235.

[667] Tiksliai nežinoma, kada lietuviai pranciškonai atvėrė duris kitų tautybių kandidatams. Spaudoje pateikiama informacija apie 1985 m. gegužės 18 d. italų kilmės diakoną Joną Colechia liudija jo atvykimą į Kenebankportą prieš 7 metus. Žinoma, jog tuo metu lietuviai pranciškonai dar naujokyno neturėjo, o visi kandidatai buvo siunčiami į lenkų pranciškonų namus ar seminariją Gryn Bėjuje, Viskonsino valstijoje, Leonardas Andriekus, „Kunigo ir diakono šventimai Kennebunkporto vienuolyno“, in: *Pranciškaus Varpelis*, 1985, Nr. 4, p. 109.

papročiais į kuriuos ruošiasi vykti“[668]. 1986 m. lietuviai pranciškonai skaičiavo turintys 30 naujų narių, kurių tik 4 buvo lietuvių kilmės. Daugiausia buvo jau aukštąsias mokyklas baigę kandidatai, tarp kurių „vienas profesorius, medicinos daktaras, architektas, kompiuterių specialistų, dailininkų ir t. t..“[669]. Kun. L. Andriekus stebėjosi, kad pašaukimų kartais net per daug. Pastaruosius atviliojo įsitikinimas, kad būtent lietuvių vienuolijoje dar gyva gilesnė pamaldumo tradicija ir tikroji pranciškoniška dvasia, kurios jie pasigedo kitur[670].

3. IŠEIVIJOS DVASININKAI IR LAIKO ŽENKLAI

XX a. 7–8 dešimtmečiais lietuvių išeivijos dvasininkija atsidūrė dvejopų iššūkių sandūroje, reikalavusioje gebėjimo perskaityti dinamiškus to meto laiko ženklus. Šiame skyriuje atskleidžiama, kaip išeivijos kunigai reagavo į vidinę Bažnyčios transformaciją ir išorinę geopolitinę realybę. Vienas esminių šio laikotarpio uždavinių buvo Vatikano II susirinkimo idėjų priėmimas: praktinis naujovių diegimas bendruomenėse, dvasininkų vertinimai bei švietėjiškas vaidmuo išeivijos spaudoje. Kartu analizuojamas išeivijos kunigų santykis su sovietų okupuota Lietuva, nuo korespondencijos iki kelionių į gimtąjį kraštą bei tiesioginių susitikimų su vietos dvasininkais. Taip pat analizuojama, kaip okupuotos Lietuvos ir persekiojamos Bažnyčios klausimas buvo komunikuojamas išeivijos spaudoje.

3.1. *Ecclesia sempre reformanda* – kunigų reakcija į Vatikano II susirinkimo nutarimus

Septintajame XX a. dešimtmetyje įvykęs Vatikano II susirinkimas tapo lūžio tašku visai RKB, o ypač kunigams. Susirinkimo sprendimai pakeitė ne tik liturginę praktiką, bet ir parapijų administravimą bei dvasininkų pareigų sampratą. Lietuvių išeivijoje šie pokyčiai įgavo ypatingą reikšmę, nes jie skatino iš naujo permąstyti katalikiškų organizacijų veikimo principus, kunigų vaidmenį jų vadovybėje, taip pat derinti modernėjančios Bažnyčios kryptį su nusistovėjusiais tautinio religingumo palaikymo metodais.

1962–1965 m. vykusiame Vatikano II susirinkime dalyvavo vyskupas V. Brizgys, tačiau jo, kaip jokios jurisdikcijos neturinčio egzilio vyskupo,

[668] Leonardas Andriekus, „Lietuvių pranciškonų veiklos Amerikoje 40 metų sukaktis“, in: *Pranciškaus Varpelis*, 1981, Nr. 9, p. 279.
[669] Leonardas Andriekus, „Didžioji pranciškonų iškilmė“, in: *Pranciškaus Varpelis*, 1986, Nr. 9–10, p. 194.
[670] Ibidem.

dalyvavimas buvo labiau nominalus. Vyskupas stebėjo ir sekė visą susirinkimo eigą, perduodavo žinias lietuvių išeivijos katalikams, pirmosios sesijos metu kalbėjo apie žiniasklaidos svarbą, o antrajai sesijai paruošė memorandumą apie Bažnyčios persekiojimą Lietuvoje ir kituose Sovietų Sąjungos kraštuose[671]. Nors memorandumo tekstas susirinkimo sesijos metu viešai nebuvo perskaitytas, kad nekomplikuotų santykių su iš Sovietų okupuotos Lietuvos atvykusiais vyskupijų delegatais[672]. Tačiau vysk. V. Brizgys su mons. V. Mincevičiumi dar prieš sesijos pradžią susirinkimo dalyviams asmeniškai išsiuntinėjo memorandumo tekstą susipažinimui, o po sesijos juo pasidalino įvairi užsienio spauda[673].

Susirinkimo nutarimai siūlė naujas priemones suvienyti susiskaldžiusią lietuvių išeiviją. Daug dėmesio skirta konstitucijai apie šventąją liturgiją *Sacrosanctum Concilium*, kuri atvėrė galimybę plačiau vartoti gimtąsias kalbas liturgijoje. Šis dokumentas išeivijos katalikų bendruomenei teikė viltį, jog taip bus sutvirtintas lietuvių kalbos vartojimas lietuviškose parapijose. Vis dėlto tokiai vizijai įgyvendinti buvo būtinas kruopštus atnaujintų liturginių tekstų paruošimas lietuvių kalba. Vysk. V. Brizgys tam pasiūlė sukurti lietuvių Liturginę komisiją išeivijoje, kurią sudarytų Šv. Kazimiero kolegijos rektorius kun. L. Tulaba, jėzuitų provincijolas kun. Bruno Markaitis ir prof. kun. P. Dambrauskas[674]. Tačiau trečiojoje susirinkimo sesijoje šiai minčiai buvo pasipriešinta, kai Vilniaus arkivyskupijos valdytojas kun. Česlovas Krivaitis viešai apkaltino Šv. Kazimiero kolegijos vadovybę dėl „dezinformacijos“ apie Bažnyčios padėtį Lietuvoje. Tai buvo viena iš priežasčių, dėl kurių Liturginės reformos komisijos darbas oficialiai leistas vykdyti tik Lietuvoje[675]. Nepaisant to, vysk. V. Brizgys nenuleido rankų ir ėmėsi savarankiškai organizuoti šį darbą išeivijoje. 1965 m. Amerikos Kunigų vienybės susirinkimo protokole buvo išdėstyta, kad „dėl įvairių priežasčių darbai užsitęsė, bet skubiai ruošiami“, o

[671] Memorandumą padėjo paruošti mons. Vincentas Mincevičius, kuris išvertė tekstą į italų kalbą. Kaip teigia vysk. Brizgys, memorandumu siekta ne tik informuoti susirinkimo dalyvius apie Sovietų Sąjungos nusikaltimus, bet ir atsakyti į Sovietų okupuotų kraštų katalikų hierarchų kard. Wiszinski ir vysk. Homwaszo „oportunizmą komunistų atžvilgiu“, in: Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 255, 259, 261.

[672] Irena Vaišvilaitė, „Vatikano II susirinkimas ir Lietuva“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 16, Vilnius, 2000, p. 53.

[673] Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai: Atsiminimai*, p. 261.

[674] Vincentas Brizgys, „Lietuviai turi savą liturginę komisiją“, in: *Lux Christi*, Nr. 3, 1964, p. 3.

[675] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, 2024, p. 136.

vysk. V. Brizgys paprašė, jog kas nors išleistų Visuotinio susirinkimo dekretus bei teologinį laikraštį[676]. Verta paminėti, kad 1965 m. paskutiniojoje susirinkimo sesijoje sudalyvavo ir naujai Vakarų Europos lietuviams emigrantams paskirtas marijonas vysk. P. Brazys[677].

Dar iki Vatikano II susirinkimo, 1947 m., kun. Feliksas Bartkus išleido maldaknygę, kuri vėliau keliskart buvo papildoma ir perleidžiama. Reaguojant į susirinkimo nutarimus ir ALRKKV vadovybės siekį kuo greičiau oficialiai pradėti aukoti šv. Mišias gimtąja kalba, 1965 m., padedant Čikagos lietuviams jėzuitams, buvo išleista pagal naujus susirinkimo potvarkius atnaujinta maldaknygė-mišiolėlis, kurios tiražas siekė 50 tūkst. egzempliorių[678]. Tad dar tais pačiais metais Niujorko-Naujojo Džersio lietuvių parapijos liturginėse apeigose pradėta vartoti lietuvių kalba[679]. Tačiau atgyvenusio ir skubotai išleisto maldyno neužteko. ALRKKV nariai ilgai nesutarė, ką pirmiausia reikėtų leisti. Vysk. V. Brizgio projektuojamas mišiolas buvo leidžiamas dalimis. Pirmas išsamesnis leidinys buvo parengtas 1971 m. – „Sekmadieninių ir daugumos šventadienių Mišių ir Šv. Rašto skaitymai“[680], kadangi nuo 1970 m. JAV oficialiai pradėta naudoti naujoji liturgija. Leidinys buvo išsiųstas viso pasaulio lietuvių parapijoms kartu su kun. V. Balčiūno paruoštu priedu „Pasitinkant naująją liturgiją“[681]. Palaipsniui papildant Mišių tekstus, jų visuma kaip atskiras šventinis mišiolas buvo išleista 1982 m., gavus Šv. Tėvo leidimą. Išeivijos dvasininkai planavo parengti ir pilną mišiolą, tačiau dėl užsitęsusių diskusijų su okupuotos Lietuvos vyskupijų liturgine komisija, jis pasirodė tik 1989 m., minint

[676] *Lux Christi*, Nr. 1, 1964, p. 34–35.
[677] Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, p. 71.
[678] „Kunigų vienybės seimo įvykusio rugsėjo m. 8 d., 1964 m., Maspeth, N. Y., protokolas“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1965, p. 60.
[679] Prel. J. Balkūnas New York-New Jersey Lietuvių Kunigų Vienybės provincija, pranešimas KV seimui Čikagoje, 1965, *ALKA*-f. ALRKKV; Svarbu pažymėti, kad ne visose lietuvių parapijose liturgijoje pradėta vartoti lietuvių kalba. Pavyzdžiui, 1968 m. plataus tikinčiųjų nepasitenkinimo susilaukė, kai Detroito Dievo Apvaizdos bažnyčioje švenčiant Mišias už mirusį kun. Bronių Dagilį buvo vartojama anglų kalba, kadangi jos buvo koncelebracinės ir joms dar nebuvo paruošti lietuviški tekstai, žr. plačiau Norbertas Černiauskas, „Lietuvių Katalikų Bažnyčios dvasininkijos visuomeninė – kultūrinė veikla išeivijoje XX a. 5 – 7 dešimtmetyje: bakalauro darbas“, Vilniaus Universitetas, Vilnius, 2007, p. 28.
[680] *Sekmadieninių ir daugumos šventadienių Mišių ir Šv. Rašto skaitymai*, parengė ALRKKV, Putnam: Immaculata Press, 1971.
[681] *Lux Christi*, Nr. 1, 1971, p. 29.

Lietuvos krikšto jubiliejų, kaip perfotografuotas Lietuvoje parengto mišiolo perleidimas[682].

Atrodo, kad išeivijos kunigai, ypač dalyvavę ALRKKV veikloje, Vatikano II susirinkimo reikšmę daugiausiai reflektavo per liturginių naujovių aptarimą kai kuriuose suvažiavimuose ir retkarčiais žurnale „Lux Christi“ skelbtas Bažnyčios aktualijų apžvalgas. Dar nepasibaigus Visuotiniam susirinkimui, kun. Vladas Budreckas, apmąstydamas paskelbtus nutarimus po sesijų, parašė straipsnį „Naujovės mišiose ir mišiole“, kuriame analizavo pokyčius ir ragino konfratrus atsižvelgti į probleminius skirtumus tarp potridentinės ir naujosios liturgijos[683]. 1965–1973 m., kol buvo leidžiamas „Lux Christi“ žurnalas, daugiau dėmesio jame buvo skirta reformų aptarimui. Kunigai paliesdavo Mišių laikymo[684], liturginės estetikos[685] temas, pabrėždami susirinkimo reikšmę lietuviškoms parapijoms išeivijoje[686]. Kun. St. Yla pastebėjo, jog neužtenka kalbėti vien apie susirinkimo dekretus „be ryšio su visa plačia krikščioniškąja pasaulėžiūra, su krikščionybės esmine linkme ir plačia visų vertybių apimtimi bei jų derinimu. Kai jauną žmogų pastatai plačion akiračių skalėn, kai jis gauna pagrindinius atsakymus ar bent orientaciją, tada jam atras tinkamą vietą ir Bažnyčia ir jos atnaujinimas, ir Vatikanas II“[687].

Iš arčiau Romoje susirinkimą stebėję kunigai jį vertino kur kas kritiškiau nei JAV. Vienu ryškiausiu pavyzdžiu galima laikyti itin konservatyvia laikysena pasižymėjusio Šv. Kazimiero kolegijos rektoriaus kun. L. Tulabos pasisakymus. Jis nuolat informuodavo Šv. Sosto dikasterijas apie, jo manymu, klaidingas tendencijas popiežiškosiose institucijose. Tokia pozicija kėlė įtampą tiek Šv. Kazimiero kolegijoje, tiek platesnėje išeivijos kunigų aplinkoje. Nors formaliai naujojo mokymo neatmetė, kun. L. Tulaba reformas diegė vangiai, baimindamasis jų destruktyvaus poveikio Bažnyčiai, o tai galėjo prisidėti prie nuoseklaus studentų skaičiaus mažėjimo[688]. Jo

---

682 Vytauto Zakaro laiško kopija vysk. Antanui Deksniui, 1970-01-21, *ALKA*–f. ALRKKV.

683 Vladas Budreckas, „Naujovės mišiose ir mišiole“, in: *Lux Christi*, Nr. 3, 1964, p. 20–36.

684 Stasys Yla, „Liturginės Problemos: Tikiu į Dievą, ar tikiu dieva?“, in: *Lux Christi*, 1965, Nr. 1, p. 64–72.

685 Alfonsas Grauslys, „Mišių laikymo estetika“, in: *Lux Christi*, Nr. 2, 1972, p. 13–19.

686 Vladas Budreckas, „Naujai įvedamos bendruomeninio dalyvavimo mišios“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1965, p. 2–20.

687 „Pokalbiai aktualiais klausimais“, in: *Lux Christi*, Nr. 3, 1969, p. 33.

688 Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p.76–77.

konservatyvumas ryškėjo ir liturginėje srityje. Prel. L. Tulaba dėl ilgametės vadovavimo kunigų kolegijoje patirties buvo plačiai žinomas lietuvių išeivijoje, todėl kunigai dažnai į jį kreipdavosi įvairiais klausimais, neretai peržengiančiais jo tiesioginės kompetencijos ribas. 1969 m. kun. Robertas Shilala, Šv. Kazimiero lietuvių parapijos klebonas, kreipėsi į prel. L. Tulabą prašydamas patarimo ir paramos, kaip išlaikyti lietuviškas Didžiosios savaitės liturgines tradicijas, nes Skrantono vyskupijos ordinariatas reikalavo laikytis naujų liturginės tvarkos nuostatų. Kaip rašoma kun. L. Tulabos atsiminimuose, šių naujovių įgyvendinimą jis suvokė kaip tam tikrą priešiškumo lietuviškoms parapijoms išraišką. Todėl kreipėsi į Vyskupų kongregacijos kardinolą, prašydamas tarpininkauti sprendžiant šį klausimą ir paraginti Skrantono vyskupą rasti kompromisą dėl lietuvių pastoracijos[689]. Kun. L. Tulaba taip pat rėmė ekskomunikuotą kun. R. Ruscitto, prašydamas jam leisti aukoti Mišias pagal Tridento ritą, tačiau Šv. Sostas tokius argumentus griežtai atmetė. Pasak istoriko A. Streikaus, Šv. Kazimiero kolegija buvo tapusi prieglobsčiu ir kai kuriems tradicionalistų aplinkos veikėjams[690]. Panašias nuostatas atspindėjo ir kiek neįprasta jėzuito kun. Pauliaus Rabikausko laikysena, nors jėzuitai apskritai reikšmingai prisidėjo prie Vatikano II susirinkimo nutarimų įgyvendinimo. Kun. P. Rabikauskas pašaukimų mažėjimą laikė susirinkimo rezultatu ir nevengė išsakyti kritinių pastabų susirašinėjimuose su okupuotos Lietuvos vyskupu Liudviku Poviloniu[691].

Viešai spaudoje apie asmeninį kunigų santykį su susirinkimo naujovėmis beveik nebuvo rašoma. Lietuvių išeivijos kontekste išsiskiria jėzuito kun. Algimanto Kezio (kunigu įšv. 1961 m.) pasidalinimas apie susirinkimo naujovių reikšmę jo paties gyvenime. Jis teigė, kad suformuoti naują požiūrį apie kunigystę jam padėjo pažintis su susirinkimo teologų Edwardo Schillebeeckxo, Johno McKenzie'io ir Hanso Kuengo darbais. Kunigą A. Kezį jaudino ir bendras jėzuitų ordino atsakas į reformas – kasmet ordiną palikdavo didelis skaičius vienuolijos narių. Kun. A. Kezys svarbiausiu susirinkimo pokyčiu įvardino pasikeitusią „Bažnytinio autoriteto"[692] sampratą ir aiškino, kad tokie pokyčiai turėtų būti vykdomi „palaipsniui decentralizuojant dabartinę Bažnyčios vadovavimo Sistemą ir duodant

[689] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 3, p. 46.
[690] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 80.
[691] Kun. Pauliaus Rabikausko laiškas kun. Karoliui Garuckui, in: *ECESJ–VA*, f. 14, ap. 2, v. 193.
[692] Šia pasikeitusią doktriną apibrėžė dogminė konstitucija apie Bažnyčią *Lumen Gentium*.

daugiau svorio pačiai tikinčiųjų bendruomenei, negu iki šiol buvo jai duodama“[693]. Šis atviras jėzuito tekstas „Draugo“ dienraščio skaitytojų rate sulaukė didelio susidomėjimo. Atsakomąjį straipsnį paruošė nuoseklus tradicionalizmo gynėjas kun. L. Tulaba, tekste A. Kezio jis neįvardijo kunigu ir apkaltino erezija. Kun. L. Tulabą ypač erzino, jog kun. A. Kezys rėmėsi teologais, kurių mokymas posusirinkiminiame laikotarpyje sulaukė įvairios kritikos ir skaldė Bažnyčią[694]. Tačiau, nepaisant radikalių kun. L. Tulabos pastabų, kun. A. Kezys sulaukė ir skaitytojų palaikymo. Antanas Dundzila išreiškė padrąsinimą daugiau rašyti tokiomis temomis, o vėliau ėmėsi gynėjo vaidmens, teigdamas, kad kun. L. Tulaba be reikalo ir nepagarbiai klijavo erezijos etiketę jėzuitui, kuris uoliai dirbo Jaunimo centre[695].

Susirinkimo dekretas dėl ekumenizmo *Unitatis Redintegratio* oficialiai paskatino ir įtvirtino skirtingų krikščionių bendruomenių bendradarbiavimą. Vis dėlto pažymėtina, kad tarpkonfesinio bendravimo būta ir ikisusirinkiminėje diasporos visuomenėje. Pavyzdžiui, Vasario 16-osios gimnazijoje Vakarų Vokietijoje ir skautų organizacijoje religiniu ugdymu rūpinosi atitinkamų konfesijų kapelionai. Ekumenizmo idėjų plėtra išeivijoje skatino nuoseklesnį protestantų ir katalikų bendravimą religiniame lygmenyje. Iki tol konfesinės bendruomenės tautinius renginius paprastai organizuodavo katalikiškų parapijų ribose, o po susirinkimo atsirado galimybė nacionalinius minėjimus švęsti kartu skatinant abipusę pagarbą[696]. Galima teigti, kad ekumenizmas atvėrė kelią suartėjimui tarp skirtingų okupuotų kraštų religinių bendruomenių. Pavyzdžiui, 1975 m. Otavoje minint birželio trėmimus į Sibirą ekumenines pamaldas kartu šventė lietuviai, latviai, estai ir ukrainiečiai, o Šventojo Rašto ištraukas tų tautybių dvasininkai skaitė savo gimtosiomis kalbomis[697]. 1980 m. spalio 25 d. kun. V. Šarkos iniciatyva Hanoveryje melstis už persekiojamą Bažnyčią susirinko septynių tautybių (estų, jugoslavų, latvių, lietuvių, lenkų, ukrainiečių ir vengrų) tikintieji, vadovaujami 12 dvasininkų iš keturių konfesijų[698].

1966 m. Čikagoje buvo įsteigtas katalikų-evangelikų ratelis, kurio įkūrimą lėmė jėzuitų kun. Kęstučio Trimako redaguojamame žurnale „Laiškai

---

[693] Algimantas Kezys, „Povatikaninės teologijos kryptys“, in *Draugas*, 1983, Nr. 65, p. 3

[694] Ladas Tulaba, „Povatikaninės teologijos kryptys. Pastabos dėl A. Kezio straipsnio apie tariamus teologinius pasikeitimus, in: *Draugas*, 1983, Nr. 135, p. 5.

[695] Antanas Dundzila, „Nuomones ir pastabos. Dėl spaudos praktikos“, in: *Draugas*, 1983, Nr. 185, p. 3.

[696] „Kronika“, *Mūsų sparnai*, Nr. 35, 1973, p. 100–101.

[697] „Sibiro tremtis paminėta Otavoje: ekumeninėse pamaldose ir koncerte dalyvavo baltiečiai ir ukrainiečiai“, in: *Tėviškės žiburiai*, Nr. 29, 1975, p. 4, 7.

[698] *Europos lietuvis*, Nr. 45, 1980, p. 4.

lietuviams“ išreikštas solidarumas sovietų okupuotoje Lietuvoje persekiojamiems evangelikams. Tai paskatino evangelikų reformatų kun. Povilą Dilį pirmajam susitikimui[699]. Ratelis savo veiklą grindė tarpusavio pažinimu, ekumeninių idėjų sklaida ir bendrų pamaldų organizavimu. Judėjimas aktyviai išnaudojo tuometines žiniasklaidos priemones: periodinę spaudą, radijo ir televizijos programas. Nuo 1969 m. Čikagos ekumeninis ratelis puoselėjo unikalią tradiciją – kasmetines bendras pamaldas per Krikščionių vienybės savaitę, kurių metu katalikų ir evangelikų dvasininkai pasikeisdami sakydavo pamokslus vieni kitų šventovėse. Ši grupė buvo bene vienintelė pasaulyje, organizuotai ir nuosekliai lietuvių krikščioniškajai visuomenei skleidusi suartėjimo idėjas[700].

Kadangi susirinkimo naujovės lietė ne tik dvasininkus, bet ir pasauliečius, kunigų rūpesčiu tapo ir atitinkamas jų paruošimas apaštalavimui. 1967 m. įkurta leidykla „Krikščionis gyvenime“, kurios bendraautoriai buvo vysk. V. Brizgys ir kun. V. Balčiūnas. Jos tikslas – prisidėti prie religinės-teologinės literatūros plėtros. Leidykla darbą pradėjo nuo Vatikano susirinkimo nutarimų spausdinimo, o vėliau leido įvairius istorinius, filosofinius, teologinius katalikų pasaulėžiūrai formuoti veikalus[701]. Kun. V. Balčiūnas ragino konfratrus įdėmiau įsigilinti į nutarimus: „Niekas kitas už mus to neatliks. Neužtenka tik pasiklausyti kitų paaiškinimų, šiaip taip paskubomis sužinoti, kaip ką daryti. Nepašventus kiek daugiau laiko pačiam įsigilinti, pažinti ir pajusti naujųjų apeigų, įvestųjų pakeitimų mintį ir dvasią, visą laiką bus plaukiama paviršiuje, tame paviršiuje liks ir tikintieji. Nuo tikro, II Vatikano Susirinkimo norėtojo, atsinaujinimo būsime labai toli“[702].

„Lux Christi“ žurnalo puslapiuose septintajame dešimtmetyje vis dažniau buvo rašoma apie kunigų ir pasauliečių bendradarbiavimą, kurį skatino Vatikano II susirinkimo nutarimai. 1968 m. pradžioje vysk. V. Brizgys laikėsi konservatyvaus požiūrio, paremto klerikalinio autoriteto viršenybe, kuris prieštaravo susirinkimo rekomendacijoms apie lygiavertį kunigų ir pasauliečių bendradarbiavimą Bažnyčioje. Vysk. V. Brizgys teigė, jog jeigu kunigai neprisiims iniciatyvos, pasauliečių veikla be tinkamos vadovybės gali atnešti nesusipratimų ar net klaidų. Jo nuomone, pasauliečių apaštalavimo tarybas reikia steigti tautiniu, diecezinių ir parapiniu lygmeniu. Vysk. V.

[699] Kęstutis Trimakas, „Kas mus buria į viena: Lietuvių ekumeninis ratelis Chicagoje atspindi pasaulinius krikščionių vienybės siekimus“, in: *Ateitis*, Nr. 7, 1976, p. 209.
[700] Kęstutis Trimakas, „Chicagos lietuvių ekumeninio ratelio 15 m. veikla”, in: *Ateitis*, Nr. 1–2, 1981, p. 49.
[701] „Pokalbiai su mūsų žymesniaisiais: prelatas Vytautas Balčiūnas“, in: *Lux Christi*, Nr. 2, 1969, p. 39.
[702] Vytautas Balčiūnas, „Liturgija Parapijoje“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1972, p. 16–21.

Brizgio siūlymu, lietuviai šiuos principus galėjo pritaikyti jau egzistuojančiose struktūrose, pajungiant vietinius padalinius centrinei vadovybei ir užtikrinant, kad kunigai išliktų vadovaujančiose pozicijose[703].

Diskusijose taip pat ryškėjo idėja steigti religinį centrą, kuris rūpintųsi katalikiškos veiklos koordinavimu išeivijoje ir posusirinkiminio atsinaujinimo kryptimis. Ši idėja buvo iškeliama kasmet, tačiau susirūpinta labiau tik 1969 m., kai Čikagos Kunigų vienybės seime buvo sudaryta speciali kunigų komisija (St. Yla, jėzuitas Juozas Vaišnys, marijonas P. Garšva), kuri vėliau atnaujinta dėl pastarosios neveiksnumo į naują (Petras Patlaba, jėzuitas J. Borevičius, A. Stašys)[704]. Tam tikrų abejonių dėl pirmosios komisijos krypties galėjo kilti ir dėl pakartotinai išsakytų kun. St. Ylos svarstymų, ar lietuvių katalikų organizacijos – ALRKKV ir ALRKF – iš esmės atitinka susirinkimo nutarimus. Jo nuomone, svarbiau šias organizacijas pertvarkyti ir pritaikyti prie naujų poreikių, nei steigti visiškai naujus organus[705].

Apibendrinant galima teigti, kad išeivijoje Vatikano II susirinkimo naujovių recepcija ir įgyvendinimas labiausiai atsiskleidė jaunosios kartos jėzuitų veikloje – jie spaudoje drąsiai reflektavo modernų Bažnyčios požiūrį į asmeninį santykį su tikėjimu bei ekumeninį bendradarbiavimą. Vyresniosios kartos kunigai į šias reformas žvelgė atsargiai. Šią takoskyrą lėmė ne tik asmeninės nuostatos, bet ir griežtas tradicinis ugdymas prieškario Lietuvos seminarijose. Tai leidžia daryti prielaidą, kad Vatikano II susirinkimas išeivijoje tapo ne tik liturgine reforma, bet ir rimtu kultūriniu iššūkiu, išryškinusiu dvasininkijos skirtumus, susijusius su išsilavinimo laikotarpiu ir požiūriu į Bažnyčios atvirumą pasauliui.

3.2. Kunigų ryšiai su sovietų okupuota Lietuva

3.2.1. Išeivijos dvasininkų korespondencija ir tarpusavio mainai

Pirmąjį Šaltojo karo dešimtmetį ženklino Sovietų Sąjungos vykdyta informacinė izoliacija. Vakarų pasaulį pasiekdavo tik pavienės žinutės ar laikraščiai, neoficialiais keliais perduodami iš anapus geležinės uždangos. Sovietų okupacinis režimas bandė įbauginti visuomenę represijomis ir žmogaus teisių ribojimu, todėl žmonės vengė susirašinėti su artimaisiais

[703] Vincentas Brizgys „Kunigų ir pasauliečių bendras darbas“, in: *Lux Christi*, 1968, Nr. 1, p. 2–6.
[704] „Kunigų Vienybės Seimas Marianapolyje, 1971, rugpiučio 25-26“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1972, p. 30.
[705] Stasys Yla, „Pasauliečių apaštalavimo centras, in: *Lux Christi*, Nr. 4, 1969, p. 12.

išeivijoje[706]. Vis tik nemažai žinučių per tarpininkus pasiekdavo Šv. Kazimiero kolegijos rektorių kun. L. Tulabą, kuris bent iki XX a. septintojo dešimtmečio buvo svarbiu Apaštalų Sosto informacijos partneriu apie religijos padėtį sovietų okupuotoje Lietuvoje[707]. Su kun. L. Tulaba informacija dalinosi marijonų generalinis prokuratorius kun. Juozas Vaišnora, gaudavęs žinių iš kongregacijos narių, dirbančių įvairiose Sovietų Sąjungos kraštuose[708]. Vienas iš kun. J. Vaišnoros kontaktų buvo Maskvos Šv. Liudviko lietuvių bažnyčios klebonas, kuris bendradarbiavo su saugumo tarnybomis[709]. Svarbu pažymėti, kad pokariu patirta informacinė izoliacija veikė egzilio dvasininkiją. Ji priimdavo informaciją ne visuomet tinkamai suprasdama savųjų kontaktų ketinimus, atsiųstų žinių patikimumą. Tokiu būdu išeivijoje formuojamas sovietų okupuotos Lietuvos vaizdas ne visada sutapo su realybe.

Postalininiu laikotarpiu atsirado daugiau galimybių atkurti ryšius su sovietų okupuotos Lietuvos tėvynainiais. Išeivijos dvasininkus pradėjo pasiekti jų artimųjų laiškai su paramos prašymais bei sveikinimais įvairių švenčių progomis. Tačiau nuoseklesnė korespondencija tarp išeivijos ir Lietuvos dvasininkų pradėjo plėtotis pasibaigus Vatikano II susirinkimui. Viena iš glaudesnių ryšių priežasčių galėjo būti nuo septintojo dešimtmečio pradžios atsinaujinę kontaktai su Romos lietuvių dvasininkija, kai į Vatikano II susirinkimo sesijas ir kitus Apaštalų Sosto organizuojamus renginius buvo leista vykti Lietuvos dvasininkijos atstovams. Nors tokios kelionės vyko su tam tikrais įsipareigojimais sovietinio saugumo agentūroms, tačiau grįžę kunigai taip pat perduodavo išeivijos dvasininkų susidomėjimą konfratrų padėtimi Lietuvoje. Galima manyti, kad pirmuosius reguliarius korespondencinius ryšius pavyko užmegzti Romoje gyvenusiems kunigams. Marijonų kun. J. Vaišnora artimai bendravo su marijonų kongregacijos nariais kun. Pranu Račiūnu ir kun. Albinu Budrikiu, taip pat dažnai į Romą atvykstančiais vysk. L. Poviloniu ir Liturginės komisijos sekretoriumi kun. Vaclovu Aliuliu. Jėzuitas kun. P. Rabikauskas stengėsi palaikyti ryšius su

[706] Regina Laukaitytė, „Išeivijos vienuolijų ryšiai su Lietuva XX–XXI a.“, in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2014, p. 69.
[707] Nuo XX a. 7 dešimtmečio Apaštalų Sostas siekė atnaujinti diplomatinius santykius su Lietuvos vyskupijų valdytojais bei paskirti naujus vyskupus su lūkesčiu gauti daugiau bažnytinės autonomijos nuo sovietinio režimo. Tačiau ilgainiui pasirodęs naujųjų vyskupų pasyvumas privertė Apaštalų Sostą 8 deš. atsigręžti į senuosius Romos lietuvių kunigų informacinius partnerius, kurie per dešimtmetį užmezgė patikimesnių kontaktų tinklą, plg. Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 193.
[708] Arūnas Streikus, „Ecclesiastical cummunication Between Rome and Soviet Lithuania“, in: *Nuova Storia Contemporanea*, Nr. 26/2, 2022, p. 136.
[709] Ibidem, p. 141.

ordino konfratrais: Ceikinių klebonu kun. Karoliu Garucku, Lietuvos jėzuitų provincijolu kun. Jonu Danyla ir Kazachstane dirbusiu kun. Albinu Dumbliausku[710]. Su pastaruoju korespondenciją buvo užmezgęs ir Indijoje misionieriavęs jėzuitų kun. Donatas Slapšys[711].

Užsimezgusius ryšius išlaikyti padėjo abipusis domėjimasis kultūra, ypač adresatų iš Lietuvos interesas atnaujinti savo bibliotekas naujausiais istoriniais ir religiniais veikalais. 1970 m. Vakarų Vokietijoje lietuvių pastoracijoje dirbęs kun. J. Aviža susipažino su Willy'u Biergansu, kuris tapo svarbiu išeivijos kunigų partneriu, kasdien persiunčiančiu milžiniškas knygų siuntas Lietuvos adresatams, dažniausiai Lietuvos vysk. L. Poviloniui[712] ir vysk. Juozapui Labukui, kurie vėliau pasidalindavo knygomis su kitais kunigais[713]. Daugiausia knygų buvo siunčiama užsienio kalba, nes jos lengviau praeidavo cenzūrą. O išeivijos kunigai prašydavo atsiųsti įvairių sovietinių leidinių, pavyzdžiui, sunkiau gaunamos grožinės ir mokslo literatūros, nuotraukų albumų, atviručių, meno kūrinių reprodukcijų[714]. 1972 m. jėzuitas kun. P. Rabikauskas teigė, kad „čia jau visai įprastas dalykas gauti iš Lietuvos laiškų, knygų, žurnalų. Nepraeina savaitė, kad neateitų man ar T. Liuimai koks iš ten dalykas. Kartais gauni net po kelis tą pačią dieną"[715].

3.2.2. Kunigų bandymai atkreipti pasaulio dėmesį į okupuotą Lietuvą ir religijos laisvės suvaržymus joje

Lietuvių egzilio dvasininkai nuo pat pirmųjų emigracijos metų aktyviai viešino sovietų įvykdytos Lietuvos okupacijos faktą tiek išeivijoje, tiek tarptautiniu mastu. Dar 1946 m. buvo patenkintas Italijoje gyvenančių

---

[710] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 194.

[711] Verta paminėti, jog kun. P. Rabikauskas patarė palaikyti ryšį su kun. Albinu, kol jis darbuojasi Azijoje, kadangi korespondencija galėjo būti mažiau liustruojama nei adresatams į Romą: „Galite viską aprašinėti, ką veikiate, kokios darbo sąlygos ir pan. Gera neminėti per daug vardų, ypačiai tųjų, kurie yra Rusijoje, ir taip pat neliesti politinių klausimų. Galima pasiųsti ir knygų, iliustracinių albumų ir pan.", Kun. P. Rabikausko laiškas kun. Donatui Slapšiui, 1972-04-04, *ECESJ–VA*, f. 149, ap. 2, v. 191.

[712] Vien 1973 m. šiuo kanalu vysk. L. Povilonį pasiekė 787 knygų banderolė, in: Vysk. Liudviko Povilonio dienoraštis, 1973-12-17, *KAKA*.

[713] Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje", in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, p. 89; Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 201.

[714] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 202.

[715] Kun. P. Rabikausko laiškas kun. Donatui Slapšiui, 1972-04-04, *ECESJ–VA*, f. 149, ap. 2, v. 191.

lietuvių prašymas atnaujinti laidų transliacijas per Vatikano radiją. Iš pradžių buvo skirta vos 15 minučių, o vėliau laidos pailgėjo iki pusvalandžio. Į jų rengimą uoliai įsitraukė Šv. Kazimiero kolegijos vadovybė ir dalis gabiausių jos auklėtinių. Vienas jų, kun. Vytautas Kazlauskas, 1950 m. pabaigęs studijas, tapo nuolatiniu lietuviškų laidų redaktoriumi (dirbo iki pat 1990 m. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo). 1958 m., išsiplėtus technologinėms galimybėms, Vatikano radijo vadovybė lietuviškoms transliacijoms skyrė kasdienį eterį, o Vasario 16-osios bei šv. Kazimiero dienos progoms paminėti papildomai skirdavo po pusvalandį[716]. Eteriu buvo dalinamasi ir su kitais Romos lietuvių dvasininkais, pavyzdžiui, 1970 m. jėzuitai turėjo atskirą radijo valandėlę, kurią vedė kun. P. Rabikauskas[717]. Laidos buvo transliuojamos trumposiomis radijo bangomis ir pasiekdavo net sovietų okupuotą Lietuvą. 1979 m. Lietuvoje lankęsis kun. J. Kidykas gavo pageidavimą iš pogrindžio jėzuitų pailginti radijo laidų trukmę iki valandos[718]. Faktas, jog transliacijos buvo girdimos ir Sovietų Sąjungoje, neramino abi puses. Nuo 1970 m. Vatikano radijo lietuviškų laidų redakcija pradėjo susilaukti kritikos iš Lietuvos dvasininkų dėl neatsargaus informacijos panaudojimo pristatant jautrią pogrindžio informaciją, o kai kurių laidų vedėjų vartojama politinė terminologija (okupacija, komunizmas, nepriklausomybė) lėmė griežtesnę turinio kontrolę iš Vatikano radijo vadovybės pusės siekiant Apaštalų Sosto bandymų pagerinti Bažnyčios padėtį Sovietų Sąjungoje[719].

Informacija apie religinę padėtį Rytų Europoje tarptautinėje erdvėje buvo skleidžiama ir per kitus kanalus. 1952 m. pradėti rengti „Už persekiojamą Bažnyčią“ (vok. *Kirche in Not*) organizacijos kongresai tapo svarbia tribūna kalbėti apie tikinčiųjų persekiojimą, o lietuvių išeivijos dvasininkai šiuose susitikimuose pristatydavo pranešimus[720]. Žinoma, kad nemažo atgarsio susilaukė ir Pabaltijo gyventojų apeliacijos į Jungtines Tautas „Baltic Appeal to the United Nation“ judėjimas, susiformavęs po 1965 m. Niujorke vykusių Baltijos šalių išeivijos protestų, nukreiptų prieš Jungtinių Tautų abejingumą individualiam lietuvių, latvių ir estų kreipimuisi dėl

[716] Egidijus Ramašauskas, *Vakarų radijo stočių lietuviškos transliacijos ir KGB atsakas į jas šaltojo karo metais: magistro baigiamasis darbas*, Vytauto Didžiojo Universitetas, Kaunas, 2008, p. 18.
[717] „Vakarų Europos lietuvių sielovada: Misijos ir jų kapelionai“, in: *Krivulė*, Nr. 1, 1970, p. 13.
[718] Kun. Jono Kidyko kelionės Lietuvos apžvalga skirta lietuvių jėzuitų provincijolui kun. Leonui Zarembai, 1979-09-12, *ECESJ–VA*, f. 1, ap. 2, v. 15.
[719] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 155.
[720] Kazimieras Senkus, „Kenčiančios bažnyčios kongresas“, in: *Krivulė*, Nr. 3, 1974, p. 10–11.

nepriklausomybės. Vienas iš šios organizacijos vadovų buvo prel. J. Balkūnas[721]. Kiek tai susiję su platesniu dvasininkų dalyvavimu užsienio organizacijose, šaltiniai išsamios informacijos nepateikia. Visgi galima daryti prielaidą, kad didžioji dalis pokario kartos kunigų daugiausia įsitraukė į lietuvių išeivijos katalikiškas ir bendruomenines institucijas. Tai galėjo lemti ne tik kalbos barjeras, bet ir prioritetas palaikyti religinį ir tautinį gyvybingumą diasporos viduje.

Be kolektyvinių dvasininkų pastangų, svarbų vaidmenį išeivijos veikloje atliko ir pavienės iniciatyvos, kuriomis buvo siekiama atkreipti užsienio valstybių dėmesį. Italijoje gyvenęs prel. V. Mincevičius, pasinaudodamas ryšiais Romos miesto ir Vatikano institucijose, pasirūpino, kad XX a. šeštame dešimtmetyje viena iš Romos aikščių ir Bardi mietelio gatvė būtų pavadinta Lietuvos vardu. Prel. V. Mincevičius 1954–1984 m. leido kasmėnesinį informacinį Elta-Press biuletenį italų kalba, kuriame buvo pateikiamos politinio ir religinio turinio žinios iš Lietuvos ir išeivijos gyvenimo. Šia informacija neretai pasinaudodavo ir vietinė italų žiniasklaida[722]. Vakarų Vokietijoje Hamburgo lietuvių sielovadai vadovavęs kun. V. Šarka rašė privačius laiškus sovietinėms institucijoms, reikalaudamas gerbti religijos laisvę, paleisti politinius kalinius ir sudaryti lietuviams lengvesnes galimybes palaikyti ryšius su artimaisiais. 1976 m. Žmogaus teisių dienos proga jis kreipėsi į SSKP generalinį sekretorių Leonidą Brežnevą, ragindamas panaikinti apribojimus emigrantų kelionėms ir siuntiniams[723]. Dalis jo laiškų buvo grąžinami, dėl to kunigas ėmėsi teisinių veiksmų prieš Vakarų Vokietijos paštą – dokumentai, patvirtinę sovietų atsisakymą priimti korespondenciją, jam tapo svarbia priemone kreipiantis į valstybines institucijas bei tarptautines organizacijas. Kaip teigia kun. V. Šarkos biografas Antanas Suraučius, kai kurie dvasininko laiškai būdavo Sovietų Sąjungos pašto grąžinami be jokio paaiškinimo, todėl jis neretai pareikalaudavo papildomo paaiškinimo iš Vakarų Vokietijos pašto tarnybų[724]. Tokius paaiškinimus kartu su savo komentarais kun. V. Šarka skelbdavo vietinėje vokiečių spaudoje, kas suteikdavo pagrindą kreiptis į užsienio šalių ambasadas, įvairias tarptautines organizacijas su prašymu tarpininkauti perduodant laiškus nurodytiems adresatams.

[721] Norbertas Černiauskas, „Lietuvių Katalikų Bažnyčios dvasininkijos visuomeninė – kultūrinė veikla išeivijoje XX a. 5 – 7 dešimtmetyje: bakalauro darbas“, Vilniaus Universitetas, Vilnius, 2007, p. 39–40.
[722] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 154.
[723] Antanas Suraučius, *Dekanas Vaclovas Šarka*, p. 81.
[724] Ibidem, p. 85.

3.2.3. Išeivijos ir sovietų okupuotos Lietuvos dvasininkų kelionės ir kontaktai

Pirmieji gyvi lietuvių išeivijos ir Lietuvos dvasininkų kontaktai užsimezgė 1959 m., kai į Šv. Kazimiero lietuvių kolegiją atvyko du kunigai iš Lietuvos, Romualdas Krikščiūnas ir Viktoras Butkus, su specialiomis jiems pavestomis sovietų saugumo užduotimis[725]. Nuo pirmųjų dienų Šv. Kazimiero kolegijos bendruomenės nariai neatstūmė naujųjų gyventojų, tačiau juos vertino kritiškai ir nujautė išskirtinio elgesio priežastis. Nors atvykėliai laikėsi rezervuotos informacinės pozicijos, nesileisdavo į vietines gyventojų diskusijas, tačiau negailėjo kritikos kolegijos tvarkai, siekė kurstyti nesantaiką, o tai netrukus pastebėjo rektorius L. Tulaba. Pažymėtina, kad jėzuitui kun. P. Rabikauskui pasisekė iš kun. V. Butkaus, su kuriuo kartu mokėsi Kauno gimnazijoje, išgauti vertingų žinių apie jėzuitus Lietuvoje ir jų misijas, vykdytas tarp Sibiro tremtinių[726].

Išeivijos dvasininkų ryšiai su Lietuvos kunigais kur kas suintensyvėjo 1962 m. prasidėjus II Vatikano susirinkimui. Pirmosios sesijos metu į kolegiją atvyko visa Lietuvos atstovų delegacija, kurią sudarė Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos kapitulinis vikaras kan. Juozapas Stankevičius, Kaišiadorių vyskupijos kapitulinis vikaras kan. Povilas Bakšys, Vilniaus arkivyskupijos valdytojas kan. Č. Krivaitis ir vertėjas marijonas kun. Stasys Mažeika. Tarp svečių ir Romos kunigų tvyrojo įtampa – beveik du dešimtmečius nesimatę kunigai atstovavo skirtingus interesus, o gyvenimas sovietinio režimo kontroliuojamoje šalyje paveikė ir atvykėlių kalbėjimo retoriką (pavyzdžiui, jie buvo linkę daug ką nutylėti), kurią ne visada pavykdavo perprasti egzilio dvasininkams, dėl to kildavo nesusipratimų. Svarbu pažymėti, kad XX a. septintojo dešimtmečio pradžioje išeivija turėjo labai menką patirtį bendraujant su okupuotos Lietuvos gyventojais, o bet kokie ryšiai su Lietuvoje likusiais tautiečiais vis dar buvo vertinami skeptiškai. Prel. V. Mincevičaus redaguojamame „ELTA-Press“ apibūdindamas Lietuvos delegaciją parašė, kad jie „ištikimi režimui“. Tai sukėlė nesusipratimą ir įžeidė delegacijos narius, kurių nuomone, išeivijos dvasininkai neturėtų kištis į Lietuvos tikinčiųjų reikalus. Tai iš dalies rodė tiek sovietinių tarnybų padiktuotą laikyseną, tiek ir realų kultūrinį skirtumą[727]. Svarbu pažymėti, kad į vėlesnes susirinkimo sesijas atvykstantys delegatai iš Lietuvos jau vengė tiesioginių kontaktų su Šv. Kazimiero kolegijos vadovybe,

[725] Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, p. 63.
[726] Ibidem, p. 66.
[727] Ibidem, p. 72.

nors bendravo su kitais Romoje gyvenusiais lietuviais kunigais. Dėl to kildavo nesutarimų tarp skirtingų išeivijos dvasininkų grupių.

Nuo aštuntojo dešimtmečio vidurio ženkliai išaugo iš Lietuvos į užsienį atvykstančių dvasininkų skaičius. 1975 m. JAV propagandiniais tikslais lankėsi 20-ies dvasininkų delegacija iš Sovietų Sąjungos, kurios sudėtyje buvo ir Vilniaus arkivyskupijos valdytojas kun. Č. Krivaitis. Spaudos konferencijos metu jis išsisukinėjo nuo nepatogių kun. K. Pugevičiaus užduodamų klausimų apie LKB kroniką, kas vėliau lėmė tolimesnį išeivijos požiūrį į panašių delegacijų ar atskirų kunigų atvykimą į užsienį[728].

1976 m. devynių kunigų grupė lankėsi JAV ir dalyvavo Eucharistiniame kongrese, vykusiame Filadelfijoje[729]. Nors kunigų vizitas truko dvi savaites, jo metu delegacija turėjo progos pasisvečiuoti Niujorke, Čikagoje, Filadelfijoje, Vašingtone, Marianapolyje ir Putname, tačiau spaudoje pasidalinta skirtinga informacija[730]. Vienur apsiribota tik delegacijos narių išvardinimu[731], kitur publikuota tik vysk. L. Povilonio nuotrauka su prierašu apie jo dalyvavimą[732], o plačiausiai lietuvių šventė kongreso metu aprašyta marijonų redaguojamame „Draugo“ dienraštyje[733]. Kita vertus, lietuviai saleziečiai nevengė „Saleziečių balse“ dalintis nuotraukomis iš bendrų susitikimų su okupuotos Lietuvos dvasininkais[734]. Verta atkreipti dėmesį, kad JAV lietuvių išeivijos spauda į atvykėlius žiūrėjo įtariai, pirmiausia kaip į režimo įrankius. Vengimas plačiau aprašyti susitikimus galėjo veikti kaip „higienos“ priemonė – nenorėta suteikti legitimumo asmenims, kurie bendradarbiavo su sovietų saugumo tarnybomis. Platesnis bendras delegacijos narių ir išeivijos kunigų veiklos aprašymas JAV spaudoje būtų žymiai diskreditavęs pačią JAV lietuvių dvasininkiją, kuri viešai kritikavo ir smerkė sovietinį režimą.

Išskirtinį dėmesį egzilio dvasininkai parodė vysk. L. Poviloniui. Tiek kelionės pradžioje, tiek pabaigoje vyskupas gyveno pas lietuvius pranciškonus Bruklino vienuolyno namuose[735], o viešėdamas Čikagoje kartu su marijonu

[728] Bv (autoriaus inicialai), „Sovietiniai dvasiškiai Amerikoje: Naujas bandymas panaudoti vyskupus maskvinei priespaudai“, in: *Tėviškės žiburiai*, Nr. 12, 1975, p. 1.
[729] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 194.; *Draugas*, Nr. 201, 1976, p. 5.
[730] Vysk. Liudviko Povilonio dienoraštis, 1976 m. liepos-rugpjūčio mėn. įrašai, *KAKA*.
[731] „Atvyksta Lietuvos kunigai“, in: *Keleivis*, Nr. 30, 1976, p. 3.
[732] *Laivas*, Nr. 8, 1976, p. 7.
[733] Br. Vaškaitis, „Čiurlionio ansamblio mišios Philadelphijos katedroje ir koncertai“, in: *Draugas*, Nr. 201, 1976, p. 5.
[734] „Kas nauja pas mus“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 2–3, 1971, p. 18.
[735] Vysk. Liudviko Povilonio dienoraštis, 1976-08-06, *KAKA*.

kun. P. Račiūnu apsilankė vakarienės pas lietuvius jėzuitus[736]. Žinoma, šie svečiai buvo pasirinkti ne atsitiktinai, jie buvo laikomi patikimais išeivijos kunigų informaciniais partneriais[737]. Vizito metu išryškėjo marijonų kongregacijos narių solidarumas: brolišką ryšį palaikė vyskupas L. Povilonis ir kunigas V. Rimšelis, vizito pabaigoje pasirūpinęs svečio itališkomis vizomis bei skrydžio bilietais[738]. Kun. P. Račiunui JAV pavyko apsilankyti dar du kartus: 1979 m. lankė motiną, o 1987 m. – gimines ir susitiko su išeivijos visuomenininkais veikėjais. Paskutinės kelionės metu kun. P. Račiūnas viešėjo Niujorke, kur buvo apsistojęs pas lietuvius pranciškonus. Ten susitiko su vysk. P. Baltakiu, kurio paprašė tarpininkauti perduodant informaciją prel. A. J. Bačkiui apie padėtį Estijoje ir Lietuvoje[739].

Ilgainiui tokie susitikimai išsiplėtė ir į kitas šalis. Kard. A. J. Bačkio liudijimu, 1985 m., eidamas Bažnyčios viešųjų reikalų tarybos pasekretoriaus pareigas, jis paprašė leidimo vykti į Nairobyje organizuotą Eucharistinį kongresą, žinodamas, kad ten dalyvaus vysk. Juozo Preikšo vadovaujama Lietuvos kunigų delegacija. Kongreso metu dvasininkai susitikdavo naktimis, o jų nuomonės ir atsakymai į tuos pačius klausimus akivaizdžiai skyrėsi, todėl popiežiaus delegatui susidarė įspūdis, kad delegacijoje buvo tiek sovietiniam režimui palankūs, tiek priešiški kunigai[740].

XX a. septintajame dešimtmetyje prasidėjusios lietuvių išeivijos dvasininkų kelionės į sovietų okupuotą Lietuvą buvo labiau asmeninio pobūdžio. Tokios išvykos nebuvo skelbiamos spaudoje, nes jų viešas aptarimas galėjo kompromituoti Lietuvoje likusius artimuosius, o tarp konservatyvesnių pažiūrų išeivių, nepalaikiusių bet kokio ryšių atnaujinimo su sovietų okupuota Lietuva, galėjo būti suprastas kaip „nuolaidžiavimas režimui“[741]. Vienas iš tokių atvejų – saleziečio kun. A. Sabaliausko 1968 m.

---

[736] 1976 m. Jėzuitų kun. Juozo Venckaus dienoraštis, *ECESJ–VA*, F. 24, ap. 4, v. 14.

[737] Pasak vysk. L. Povilonio, Kauno kunigų seminarijos rektorius kun. Viktoras Butkus bandė apsistoti pas jėzuitus Čikagoje, tačiau jie griežtai atsisakė dėl menkos rektoriaus reputacijos tenykščių tarpe, in: Vysk. Liudviko Povilonio dienoraštis, 1976-08-06, *KAKA*.

[738] Vysk. Liudviko Povilonio dienoraštis, 1976-08-15, *KAKA*.

[739] Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*, p. 149.

[740] *TAIP, LAIMINGAS. Kardinolą Audrį Juozą Bačkį kalbina Antanas Gailius*, sud. Antanas Gailius, Naujasis Židinys-Aidai, Vilnius, 2015, p. 253.

[741] Daiva Dapkutė, „Lietuvių išeivijos santykių su okupuota Lietuva dinamika XX a. 6–9 dešimtmetyje“, in: *Istorija*, 2001, t. 47, p. 40.; Remiantis Liudviko Povilonio dienoraščio 1978 m. rugpjūčio 28 d. įrašu, vyskupą Kaune aplankė marijonas kun. Jonas Duoba, kuris Čikagoje dirbo „Draugo“ redakcijoje. Tačiau dienraštis atspausdino tik faktą apie atostogas, o ne kelionės tikslą. Panašių paminėjimų apie išeivijos dvasininkų ekskursus į sovietų okupuotą Lietuvą nerandama, rodo, jog tai

kelionė, užfiksuota rankraštyje „12 dienų už geležinės uždangos“, kuris, autoriaus teigimu, nebuvo skelbtas „idant nepakenktų Lietuvoje gyvenantiems artimiesiems“[742]. Kun. A. Sabaliauskas gimtinę aplankė tik 1968 m., nors kelionę buvo planavęs dar 1964 m., tačiau tuomet nuo jos jį atkalbėjo kun. Vaclovas Zakarauskas, argumentuodamas, jog tokia išvyka būtų suprasta kaip prieštara išeivijos antitarybinei pozicijai, ypač po Kersteno komiteto tyrimų JAV Kongrese[743]. Tikėtina, kad kelionės atidėliojimą lėmė ir platesnis kontekstas, pavyzdžiui, sovietų saugumo tarnybų mėginimai kompromituoti išeivijos kunigus Lionginą Jankauską ir Zenoną Ignatavičių[744].

1968 m. A. Sabaliauskas į Lietuvą vyko su turistų grupe, prisistatydamas kaip „dėdė Antanas“, nors sovietų slaptosioms tarnyboms puikiai buvo žinoma tikroji dvasininko tapatybė. Nepaisant to, Vilniuje jam buvo leista susitikti su broliu kunigu saleziečiu Eugenijumi Sabaliausku ir net kartu apsistoti viename viešbučio kambaryje, kuriame artimųjų būrelyje slapta buvo aukojamos šv. Mišios. Be užsieniečiams įprasto „Inturisto“ maršruto po Vilnių, A. Sabaliauskas susitiko su Vilniaus vyskupijos valdytoju prel. Č. Krivaičiu ir aplankė tėvų kapus Jurbarke. Tikėjosi aplankyti ir brolio kun. E. Sabaliausko parapiją Pagiriuose, tačiau tokio leidimo negavo[745]. Duodamas interviu Vilniaus radijui A. Sabaliauskas teigė besidžiaugiantis galimybe aplankyti gimtinę ir išreiškė viltį, kad išeivijos lietuviams kelionės į „Tėvynę“ ateityje būsiančios lengviau prieinamos. Įrašas transliuotas kelis kartus Lietuvoje, o taip pat – kaip rodo užuomina apie naktines transliacijas – tikėtina, kad dalis jo buvo retransliuota ir į užsienį[746]. Tai leidžia manyti, kad sovietų valdžia šį kunigo vizitą mėgino išnaudoti propagandiniams tikslams, demonstruodama, kad išeivijos dvasininkas savo kelionę vertina teigiamai, ir taip bandydama susilpninti išeivijos, nenusiteikusios palaikyti santykių su sovietų valdoma Lietuva, skepticizmą.

Vis dažnesnis ir nekontroliuojamas kunigų keliavimas kartu su išeivių turistinėmis grupėmis kėlė susirūpinimą ir pačių konfratrų tarpe. Šv. Kazimiero kolegijos rektoriaus L. Tulabos nuomone tai buvo „negeistinas dalykas“, kadangi dvasininkai neturėjo aiškių instrukcijų, kaip elgtis sovietų valdomoje gimtinėje, bendrauti ir atpažinti sovietinius agentus, kokia

buvo jautri tema išeivijos katalikiškų dienraščių skaitytojų, in: „Aplink mus“, , *Draugas*, Nr. 196, 1978, p. 6.

[742] „12 dienų už geležinės uždangos“, *PLA*-f. 13934, l. 1.

[743] Ibidem.

[744] Gintarė Malinauskaitė, *The Holocaust and Soviet War Crimes Trials in the Cold War Context: The 1964 Klaipėda War Crimes Trial*, p. 167–168.

[745] „12 dienų už geležinės uždangos“, *PLA*-f. 13934, l. 20.

[746] Ibidem, l. 24.

informacija dalintis[747]. 1970 m. ALRKKV pakvietė vysk. A. Deksnį pasidalinti įžvalgomis apie Vatikano-Rytų politiką ir kunigų keliones. Išlikęs pranešimo juodraštis byloja, kad vyskupas buvo susipažinęs su kunigų-turistų elgesiu ir jį net charakterizavo į tris grupes: bendradarbiaujančius su vyskupais, bėgančius nuo vyskupų ir įtariančius vyskupus bendradarbiaujant su sovietiniu režimu. Jis taip pat pažymėjo, kad vykstantieji į Lietuvą išeivijos kunigai turėtų „kovoti už tiesą be jokių kompromisų, principuose nenusileisti, bet pataikauti dėl išgavimo kokių lengvatų, bendradarbiauti tik su vyskupais, kurie nušalinti nuo administracijos“. Galima teigti, kad vyskupas reflektavo tuometinę Vatikano-Rytų politiką – ieškoti taikaus kompromiso su sovietiniu režimu ir gauti daugiau laisvių tikintiesiems[748].

Kaip pastebėjo istorikas A. Streikus, XX a. aštuntajame dešimtmetyje sovietų slaptųjų tarnybų pastangos išeivijoje trikdyti egzilio dvasininkų veiklą galėjo sumenkti dėl saugumo tarnybų suvokimo, jog pralaužti aplink Vatikano institucijas besiburiančią dvasininkų rikiuotę dėl griežtos bažnytinės disciplinos bus gana sudėtinga. Nepasiteisinęs sovietų agentų infiltravimasis į Romos lietuvių židinius, galėjo sovietų režimą paskatinti ieškoti alternatyvių priemonių, kaip trikdyti išeivijos katalikų vienybę leidžiant kai kuriems kunigams net po porą kartų paviešėti gimtinėje. Pavyzdžiui, dažnai sovietų Lietuvoje lankėsi Fordamo universiteto Šiuolaikinės Rusijos studijų institutui iki 1969 m. vadovavęs jėzuitas kun. Vladas Jaškevičius[749]. Jėzuitas kunigas J. Kidykas Lietuvoje apsilankė du kartus 1979 ir 1981 m., o kun. V. Pupinis, darbavęsis tarp Brazilijos rusų diasporos, į sovietų okupuotą Lietuvą keliavo 1972 m. ir 1981 m. Įprastai dvasininkams buvo leidžiama reziduoti tik Vilniuje. V. Pupiniui, kuris 1972 m. kelionės pabaigoje jau buvo Rygoje, sužinojus apie tėvo mirtį, buvo leista sugrįžti ir aukoti šv. Mišias Linkuvos bažnyčioje. Nors archyviniai šaltiniai tokio sovietinių tarnybų „atjautos“ veiksmo plačiau neatskleidžia, galima daryti prielaidą, kad leidžiant V. Pupiniui atvykti į Lietuvą, buvo siekiama paveikti ne tik lietuvių, bet ir rusų išeivijos požiūrį apie sovietų režimą. Antroji V. Pupinio viešnagė Lietuvoje

[747] Kun. Lado Tulabos laiškas vysk. Vincentui Brizgiui, 1968-07-27, *PKLKA*.

[748] ALRKKV Sekretoriaus kun. Vytauto Zakaro laiškas vysk. Antanui Deksniu, 1970-07-05; LKSA-b. vysk. Antanas Deksnys-VELKS archyvas, Taip kilo minčių, kad visi keliaujantieji turėtų „nusivežti nors po vieną religinę knygą ir padovanoti ją artimiesiems; klausti dėl šv. Mišių laikymo viešbučiuose; išdrįsti viešai valgykloje persižegnoti prieš valgant; nesigailėti pasakoti apie lietuvių kovą už lietuviškas pamaldas ir kad religija visi ypač jauniams domisi; matant bažnyčias uždarytas ar neremontuojamas nusistebėti, kad Vakarų Europoje karo sugriautos šventovės atstatytos puošią kraštą“.

[749] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 194.

įvyko 1981 m., jam jau einant Vatikano radijo Rusų skyriaus vadovo pareigas. Šį kartą vizitas buvo gerokai trumpesnis – sovietų saugumas leido jam pasilikti tik Vilniuje[750]. Atsižvelgus į kai kurių išeivijos jėzuitų pasikartojančius apsilankymus Lietuvoje, galima daryti prielaidą, kad sovietų saugumo tarnybos specialiai įsileisdavo dvasininkus vildamosios taip išsiaiškinti jų slaptus kontaktus su pogrindžio Bažnyčia.

Remiantis vysk. L. Povilonio dienoraščiu, 1974–1982 m. Kaune apsilankė bent 20 Amerikos lietuvių išeivijos kunigų. Svečiams vyskupas parodė išskirtinį svetingumą dovanodamas „amerikonišku papročiu“ nuo 200 iki 500 rb., Mišių stipendijas, o 1977 m. apsilankiusiems kunigams Kajetonui Sakalauskui ir Petrui Šakaliui įteikė po „tautinę juostą, kurios teprimena jiems Lietuvą“. Tiek išeivijoje, tiek Lietuvoje tarp kunigų dėl nuolaidžiavimo sovietų valdžiai nevienareikšmiškai vertinamas vysk. L. Povilonis stengėsi formuoti svetingo ganytojo įvaizdį. Kai 1974 m. Lietuvoje viešėję Panevėžio vyskupijai priklausantys egzilio kunigai K. Balčys ir Petras Jonaitis vizito metu tikėjosi aplankyti tuometinį Panevėžio ordinarą vysk. R. Krikščiūną, vysk. L. Povilonis išdrįso paskolinti jiems kurijos automobilį. Deja, negavus leidimų iš sovietų valdžios, išvyka taip ir neįvyko[751].

Be asmeninių ryšių puoselėjimo, dvasininkai atvykdavo ir turėdami specifinių užmojų. 1983 m. gegužės 19 d. Kauno arkikatedroje simboliškai auksinį kunigystės jubiliejų paminėjo Kauno arkivyskupijai priklausę egzilio kunigai Viktoras Dabušis ir Ignas Urbonas[752]. 1979 m. sovietų okupuotą Lietuvą aplankė jėzuitų kun. J. Kidykas ir pranciškonų kun. Viktoras Gidžiūnas, turėję papildomą tikslą surinkti informaciją apie savųjų vienuolijų padėtį. Išeivijos jėzuitai vylėsi, kad siaurėjančias jų viceprovincijos gretas galėtų papildyti jaunesni tėvai iš Lietuvos. Vis dėlto tai buvo neįmanoma tiek dėl sunkumų išvykstant iš Lietuvos, tiek dėl išaugusio misionierių poreikio Gudijoje ir Ukrainoje. Vizito metu paaiškėjo, jog Lietuvos jėzuitams piniginės paramos netrūksta ir net išvažiuojančiam J. Kidykui buvo siūloma dolerių, taip pat pasidalinta Mišių stipendijomis su išeivijos jėzuitais. Kita vertus, provincijolas Jonas Danyla konstatavo, kad trūksta apaštalavimo priemonių: naujausios religinės literatūros, garso įrašymo įrangos, reikalingos misijų vedimui. Pranciškonui V. Gidžiūnui buvo leista apsilankyti Lietuvos

[750] Stasys Tumėnas, „Kunigas jėzuitas Vincentas Pupinis“, in: *Žiemgala*, 2014, Nr. 2, p. 42, 45.
[751] Vysk. Liudviko Povilonio dienoraštis, 1974-07-10, *KAKA*.
[752] Vysk. Liudvikas Povilonis taip pat mini, jog 1979 m. birželio 6 d. koncelebravo Kauno arkikatedroje kartu mišias su 15 kunigų minėjusius 40 metų kunigystės jubiliejaus sukaktį, iš kurių net 5 buvo iš Amerikos. Po kelių dienų, neįvardinti dvasininkai turėjo ir privatų vizitą pas vyskupą.

bibliotekose ir rinkti medžiagą apie pranciškonų istoriją, tačiau uždrausta aplankyti pranciškonus Telšiuose ir Kretingoje, tad susitikimai su konfratrais kun. A. Puodžiūnu, kun. Laurencijumi Daugnora ir br. Jokūbu Skačkausku įvyko Vilniuje[753]. 1983 m. gegužės-birželio mėnesiais Lietuvoje lankėsi Amerikos marijonų provincijolas kun. V. Rimšelis, kurio vizitu Kaune ir Marijampolėje rūpinosi konfratras marijonas vysk. L. Povilonis[754].

Po abiejų kelionių kun. J. Kidykas paruošė ne tik sistemingas ataskaitas viceprovincijolui Leonui Zarembai[755] ir tėvui Generolui Pedro Arrupei[756], bet ir skundą, besiremdamas dviejų, vietinio ir išeivio, kunigų liudijimais, adresuotą Šventajam Tėvui dėl neblaivaus Panevėžio vyskupo Romualdo Krikščiūno elgesio religinių apeigų metu[757]. 1981 m. rugpjūčio 15–22 d. jėzuitas kun. J. Kidykas, lydimas brolio Petro Kleinoto, pakartotinai apsilankė Lietuvoje. Vizito metu jie susitiko su 15 kunigų, kurie išsakė savo nuomonę apie vyskupus ir kandidatus į vyskupus[758]. Tais pačiais metais iš Lietuvoje viešėjusių jėzuitų J. Kidyko, P. Kleinoto bei atskirai apsilankiusio V. Pupinio pasienio kontrolė konfiskavo kenksmingą sovietiniam režimui medžiagą[759]. Neretai kunigai grįždami iš kelionės sustodavo Romoje, kur savo įspūdžiais pirmiausiai pasidalindavo su vietine dvasininkija. Tokie kunigų-„turistų“ pranešimai Šv. Kazimiero kolegijos rektoriui prel. L. Tulabai buvo vienas pagrindinių tiesioginių šaltinių, kuriais jis remdavosi informuodamas Apaštalų Sostą apie Bažnyčios padėtį sovietų okupuotoje Lietuvoje. 1969 m. po kelionės į gimtinę kun. Vytauto Pikturnos Gabrielis Motalvo, Valstybės Sekretoriato atstovas Rytų bloko šalių santykiams, paprašė paruošti ataskaitą, kuri per kun. L. Tulabą buvo perduota Bažnyčios viešųjų reikalų tarybos sekretoriui arkivysk. Agostino Casaroli[760]. Nežiūrint įrodymų medžiagos trūkumo, paruoštos vienuolių ataskaitos Apaštalų Sosto institucijoms leido

[753] Arūnas Streikus, *Iš sovietinės patirties į laisvės erdvę: vienuolijos Lietuvoje XX a. antroje pusėje*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, p. 160.
[754] Vysk. Liudviko Povilonio dienoraštis, 1984-06-03, *KAKA*.
[755] Kun. Jono Kidyko kelionės Lietuvos apžvalga skirta lietuvių jėzuitų provincijolui kun. Leonui Zarembai, 1979-09-12, *ECESJ–VA*, f. 1, ap. 2, v. 15.
[756] Kun. Jono Kidyko laiško jėzuitų ordino generolui Pedro Arrupe kopija, 1979-09-14, ibidem.
[757] Kun. Jono Kidyko laiško Šventajam Tėvui Jonui Pauliui II kopija, 1979-09-14, ibidem.
[758] Kun. Jono Kidyko laiško Audriui Juozui Bačkiui kopija, 1981-09-29, *ECESJ-VA*, f. 1, ap. 2, v. 36.
[759] Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, p. 90.
[760] Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 3, p. 12; Taip pat kun. L. Tulabos žiniomis 1973 m. lankėsi V. Cukuras ir K. Širvaitis, kurie taip pat perdavė informaciją, ibidem, p. 191.

susidaryti įvairiapusiškesnį vaizdą apie Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtį okupuotame krašte nei vien tik remiantis lietuvių kolegijos Romoje rektoriaus prel. L. Tulabos informacija ar tiesioginiais besilankančių Romoje LKB delegatų liudijimais iš Lietuvos.

Nagrinėjant sovietų saugumo pastangas infiltruoti išeivijos struktūras, išskirtinio dėmesio reikalauja kun. Kęstučio Balčio atvejis. Nors nėra tiksliai žinoma, kokiomis aplinkybėmis buvo užmegztas pirmasis ryšys, socialistiniame laikraštyje „Naujienos“ pasirodęs atsiliepimas apie kun. K. Balčio simpatijas Vilniaus arkivyskupijos valdytojo kun. Č. Krivaičio vizitui išdavė neįprastą kunigo laikyseną visos išeivijos dvasininkijos atžvilgiu[761]. 1971 m. į JAV atvykusi oficiali delegacija išeivijos akyse buvo vertinama kaip propagandinė misija, todėl galima daryti prielaidą, kad palanki kunigo pozicija buvo viena iš priežasčių, dėl kurių 1982 m. KGB užmezgė su juo operatyvinį kontaktą. Susitikimų metu kun. K. Balčys neslėpė susidomėjimo galimybėmis silpninti išeivijos dvasininkų pastangas leisti bei platinti „LKB kroniką“. Po kelerių metų kunigas KGB ataskaitose jau buvo įvardijamas „Dekano“ slapyvardžiu ir teikė sovietų saugumui informaciją apie iškilias išeivijos asmenybes, tarp jų – ir apie vyskupą P. Baltakį[762].

1989 m. Niujorke veikusi Sovietų Sąjungos saugumo tarnyba rekomendavo penkiems lietuvių išeivijos atstovams: vysk. P. Baltakiui, kun. L. Andriekui, Vytautui Alksniniui, Juozui Kazickui ir Gintei Damušytei asmeniniais tikslais leisti vykti į Lietuvą, tačiau pasitarus su sovietų saugumo įgaliotiniais nuspręsta leisti atvykti tik dvasininkams, kuriuos buvo norima panaudoti propagandiniais motyvais – kad tai sušvelnintų „ekstremistines“ Sąjūdžio nuotaikas[763]. 1989 m. rudenį žurnalo „Aidai“ redaktoriaus kun. L. Andriekaus dalyvavimas Vilniaus rašytojų ir menininkų namuose specialiai jam Lietuvos rašytojų sąjungos suorganizuotame autoriniame kūrybos vakare žymėjo ir kultūrinių ryšių atnaujinimą[764]. Taip pat tais pačiais metais į Kauno kunigų seminariją atvyko dėstyti kun. Domininkas Valenti[765].

---

761 K. Strėva, „Msgr. Česlovas Krivaitis ir jo patikėtinis“, *Naujienos*, Nr. 61, 1971, p. 4.

762 Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*, p. 62–63; Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 243–244.

763 Ibidem, Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*, p. 127.

764 Dainius Sobeckis, *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas: daktaro disertacija*, p. 74.

765 Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 261.

Atsižvelgiant į žinomus kunigų vizitus, sovietų okupuotoje Lietuvoje dažniausiai lankėsi vyresnio amžiaus lietuvių kunigai arba tie, kurie apsilankymo metu neužėmė svarbių pareigų išeivijos organizacijose. Tai leidžia daryti prielaidą, kad sovietų saugumo tarnybos vyresniosios kartos dvasininkijoje įžvelgė didesnes manipuliavimo galimybes, laikydamos ją saugesne ir lengviau kontroliuojama režimo tikslams. Kadangi šie kunigai nedalyvavo aktyvioje išeivijos organizacijų veikloje, sovietų saugumo tarnybos jų nelaikė tiesiogine grėsme. Išimtimi tapo P. Rabikausko atvejis. Jam leidimas apsilankyti sovietų okupuotoje Lietuvoje buvo suteiktas tik po penkių bandymų, 1989 m., kai Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio kvietimu jis atvyko į vasario 5 d. vykusias Vilniaus arkikatedros grąžinimo tikintiesiems iškilmes. Priešingai nei vyresni, aukštų pozicijų išeivijoje neužėmę kunigai, P. Rabikauskas užsienyje buvo įtakingas Grigaliaus universiteto profesorius Romoje, tad sovietų saugumas jo vizitą vertino kaip potencialią grėsmę, nes Vakaruose jis galėjo objektyviai liudyti tikrąją Bažnyčios padėtį Lietuvoje[766]. Asmeninių dvasininkų kelionių į Lietuvą ypač padaugėjo nepriklausomybės priešaušryje 1988–1989 m., kai sovietų slaptųjų tarnybų prižiūrima užkarda, trukdžiusi tiek komunikaciją, tiek keliones tarp Lietuvos ir išeivijos dvasininkų, sparčiai ėmė trauktis[767]. Vysk. P. Baltakis, pirmasis išeivijos vyskupas, tų pačių metų balandį atvykęs į Lietuvą, skirtingai nei anksčiau atvykę dvasininkai, galėjo nevaržomai bendrauti su šalies katalikais, dalyvauti pamaldose Vilniaus arkikatedroje, Klaipėdos, Kretingos ir Troškūnų bažnyčiose, susitikti su LKB vyskupais ir valdžios atstovais. Vysk. P. Baltakis susilaukė ypatingo televizijos ir radijo žurnalistų dėmesio, tačiau nepaisant jų pastangų, vyskupas išliko rezervuotas ir vengė atgimimo dvasiai prieštaraujančių teiginių[768]. Kur kas mažiau dėmesio buvo skirta tais pačiais metais į Lietuvą atvykusiems vyskupams A. Deksniui ir A. Bačkiui. Galbūt taip buvo dėl to, kad vienas jų jau buvo senyvo amžiaus, o kitas kaip oficialus Apaštalų Sosto diplomatinės tarnybos narys neatrodė esantis tinkama figūra propagandiniams tikslams siekti. P. Baltakis, nesenai paskirtas vyskupu, Lietuvos visuomenei dar nebuvo plačiau žinomas, todėl sovietų slaptųjų tarnybų akyse tikriausiai atrodė lankstesnis komunikacijai.

[766] Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, p. 90.
[767] Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, p. 260.
[768] Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*, p. 127–130.

IŠVADOS

1. Pirmoji sovietų okupacija 1940–1941 m. sutrikdė Bažnyčios gyvenimą Lietuvoje: nujausdami tiesioginį pavojų gyvybei, pirmieji dvasininkai iš Lietuvos pasitraukė dar sovietų okupacijos pradžioje. Nors vėliau vyskupijų ordinarai siekė sugrąžinti šiuos kunigus, dalis jų atsisakė grįžti – mokėdami vokiečių kalbą jie lengviau rasdavo tarnybą vietos parapijose, dirbdavo tarp tautiečių ir turėjo geresnes sąlygas palaikyti ryšius su Vakarų Europa. Be to, nuo savo gimtųjų provincijų buvo atskirti ir dvasininkai bei klierikai, kurie dar iki Antrojo pasaulinio karo ar jo pradžioje buvo išsiųsti studijuoti ar į komandiruotes užsienyje ir, prasidėjus karo veiksmams ir okupacijos grėsmei, nusprendė į Lietuvą nebegrįžti. Tai rodo, kad pradinėje karo stadijoje dvasininkų pasitraukimą lėmė individualus apsisprendimas, kurį skatino išankstinės antisovietinės nuostatos ir pirmieji represijų signalai.
2. Vokiečių okupacijos metu, 1941–1944 m., artėjant antrajai sovietų okupacijai 1944 m., vyko masinis dvasininkijos pasitraukimas: Lietuvą paliko apie septintadalis kunigų ir trys aukščiausieji ganytojai. Sprendimą pasitraukti iš vyskupijų lėmė pirmosios sovietinės okupacijos metais įgytos patirtys ir lūkestis, kad karo eiga dar gali pasikeisti, o tai sudarytų sąlygas grįžti į Lietuvą. Dvasininkų pasirinkimui įtakos turėjo ir kartu pasitraukę Kauno arkivyskupas Juozapas Skvireckas, jo augziliaras vysk. Vincentas Brizgys bei Vilkaviškio vyskupijos koadjutorius vysk. Vincentas Padolskis – būtent iš šių vyskupijų išvyko didžiausia kunigų dalis. Daugumą pasitraukusiųjų sudarė 1930–1944 m. dvasininko kelią pradėję vikarai, kapelionai ir vienuoliai, kadangi jų administraciniai įsipareigojimai buvo mažesni nei klebonų, rektorių, kurijos darbuotojų ar vienuolynų vyresniųjų. Lietuvoje veikusios vyrų vienuolijos (jėzuitai, pranciškonai, marijonai) dar ankstyvoje Antrojo pasaulinio karo stadijoje išsiuntė klierikus tęsti studijų į užsienio universitetus, taip siekdamos išsaugoti naujus narius ir sukurti vienuolijų rezervą išeivijoje. Taigi, nuo 1940 m. vasaros iki 1944 m. vasaros pasitraukusios dvasininkijos branduolį sudarė jauna kunigų karta, dar neužėmusi reikšmingų administracinių pareigų, tačiau subrendusi stiprioje nacionalinėje terpėje dvasininkų karta.
3. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, egzilio dvasininkai (esantys už Lietuvos bažnytinės provincijos ribų) daugiausia susitelkė Vokietijoje bei Austrijoje ir įsitraukė į karo pabėgėlių sielovadą. Siekdamas suvaldyti įvairių tautybių išeivių pastoraciją, Apaštalų Sostas suorganizavo Trečiąją popiežiaus misiją, kurios pagrindu nuo 1946 m. įsteigtos Tautinės delegatūros ir paskirti Tautiniai delegatai. Delegatas buvo paskirtas ir lietuvių karo pabėgėliams, jo

jurisdikcijai buvo pavaldūs visi lietuviai kunigai. Priklausomai nuo gyvenamosios vietos, dvasininkams buvo pavedamos lietuvių stovyklų kapelionų pareigos: jie ne tik rūpinosi tikinčiųjų religiniu gyvenimu, bet ir dėstė tikybą stovyklų mokyklose. Nors egzilyje atsidūrusių Lietuvos vyskupų faktinė valdžia savo diecezijų kunigams buvo apribota, jie siekė patys vadovauti pabėgėlių sielovadai. Dėl to pirmaisiais pokario metais išryškėjo ganytojų tarpusavio konkurencija, neigiamai veikusi Tautinės delegatūros darbo efektyvumą. Kunigų materialinis aprūpinimas bei teisinis statusas priklausė nuo okupacinės zonos: britų zonoje kapelionai gaudavo oficialų atlyginimą ir būstą, o kitose zonose jų gerovė priklausė nuo gebėjimo prisitaikyti, susirasti paramos šaltinių, o retais atvejais – imtis papildomų darbų ar net atsisakyti tautinio kapeliono pareigų ir rinktis materialiai stabilesnę tarnystę vietos parapijose. Nors 1946 m. pabaigoje prasidėjusi reemigracija į kitas šalis įnešė sumaišties į stovyklų gyvenimą, dvasininkams kelti aukšti reikalavimai. Iš jų tikėtasi ne tik sakramentinės tarnystės, bet ir lyderystės sprendžiant kasdienes stovyklose kylančias problemas. Nuolatinis stovyklų kilnojimas, nepriteklius, įvairialypė bendruomenės socialinė sudėtis, moraliniai iššūkiai ir religinių apeigų atlikimas nepritaikytose patalpose vertė keisti įprastą gyvenseną. Perkeltųjų asmenų stovyklų kasdienybė ardė tradicinį, tarpukario Lietuvos kaime bei miesteliuose susiformavusį kunigo autoritetą, juo grįstą hierarchinį santykį su eiliniais tikinčiaisiais ir vertė dvasininkus kurti naują, labiau lygiavertį santykį su pasauliečiais.

4. Prasidėjus masinei migracijai iš Vokietijos, nepaisant Apaštalų Sosto rekomendacijų vykti į Pietų Ameriką, didžioji dalis dvasininkų rinkosi emigracijai JAV. Tyrimo duomenys rodo, jog tik mažiau nei trečdaliui kunigų pavyko įsidarbinti lietuviškoje sielovadoje – kiti tapo vietinių parapijų vikarais, o tik nedaugelis išvyko į nuo pagrindinių diasporos židinių nutolusias valstijas. Net sulaukę pensinio amžiaus, JAV lietuvių parapijose dirbę dvasininkai savo ateitį siejo su lietuviška aplinka ir keldavosi gyventi į tautiečių administruojamus vienuolynus ar globos namus. Skirtingai nei JAV, kur jau gyvavo platus lietuviškų parapijų tinklas, Kanadoje ši infrastruktūra tik kūrėsi, todėl čia lietuviai dvasininkai, net turėdami karjeros perspektyvų vietinėse diecezijose, prioritetą teikė tautiečių pastoracijai. Kanadoje imigrantai turėjo geresnes sąlygas materialiai įsitvirtinti, o tai suteikė galimybių statyti nuosavas bažnyčias. Europoje ir Australijoje, nesant pastovios infrastruktūros, kunigai privalėjo imtis lanksčios, misionieriškos tarnystės – telkti išsibarsčiusias bendruomenes ir kurti jų pastoracijos tinklą, o Vokietijoje, masiškai nykstant lietuvių bendruomenėms, dalis dvasininkų apleisdavo tautiečių sielovadą ir pereidavo į vietines parapijas. Šie procesai rodo, kad geografinė regionų specifika tiesiogiai keitė dvasininkų kasdienio

darbo pobūdį ir vertė ieškoti vis kitokių būdų prisitaikyti. Atlikta analizė atskleidžia, kad egzilio sąlygomis lietuviai kunigai neturėjo daug teisių: tiek galimybė gauti parapiją Šiaurės Amerikoje, tiek darbo efektyvumas Vakarų Europoje itin priklausė nuo asmeninių dvasininko santykių su vietine Bažnyčios hierarchija.

5. Pokariu po pasaulį išsisklaidę dieceziniai kunigai užsienio vyskupijose dažniausiai tarnavo svečių teisėmis. Nors dvasininkų materialinis aprūpinimas bei socialinės garantijos skirtingose šalyse buvo nevienodos, kunigo išlaikymas ir teisinė apsauga daugiausia priklausė nuo jo inkardinacijos į konkrečią vietos vyskupiją. Oficialų poreikį inkardinuotis formavo Apaštalų Sosto išleistos specialios migrantų sielovados konstitucijos, įpareigojusios vietos ordinarus užtikrinti tautiečių pastoracijoje dirbančių dvasininkų išlaikymą. Vis dėlto dėl duomenų fragmentiškumo tikslaus inkardinavusių dvasininkų skaičiaus nustatyti nepavyko – šis procesas vyko individualiai ir tiesiogiai priklausė nuo kiekvieno kunigo asmeninių santykių su vietos Bažnyčios hierarchija. Tai, kad ne visi kunigai formaliai įsijungė į užsienio vyskupijas, rodo ne tik nevienodą vietos Bažnyčios pasirengimą migrantų sielovados naujovėms, bet ir paties dvasininko asmeninį apsisprendimą išlaikyti kanoninį ryšį su gimtąja vyskupija kaip tam tikrą protesto ir ištikimybės Lietuvos Katalikų Bažnyčiai formą.

6. Pirmaisiais pokario metais egzilio vyskupai savo elgesiu faktiškai atmetė Apaštalų Sosto sprendimą sielovadą organizuoti Tautinių delegatūrų pagrindu – savo ganytojiškąjį autoritetą jie vertino aukščiau už Romos nustatytas administracines struktūras. Kadangi pagal kanonų teisę vyskupai neturėjo juridinės galios svetimose diecezijose, savo misiją jie reorientavo: neoficialią įtaką realizavo aktyviai įsitraukdami į lietuvių diasporos visuomeninį gyvenimą. Vis dėlto toks bažnytinės hierarchijos įsitraukimas į išeivijos judėjimus vertintas nevienareikšmiškai ir dažnai išprovokuodavo interesų konfliktus tarp skirtingų katalikiškų ideologinių srovių. Situacija pasikeitė po Vatikano II susirinkimo, kuomet paskirti naujieji išeivijos ganytojai jau pasižymėjo ilgamete vadovavimo pastoracinėms struktūroms patirtimi egzilyje. Skirtingai nei pirmtakai, jie gavo realią teisinę jurisdikciją, leidusią kryptingai rūpintis diasporos sielovados institucijų išlaikymu, veiklos koordinavimu ir jų atnaujinimu.

7. Emigracijoje dvasininkams buvo itin svarbus tautinis bei profesinis solidarumas, todėl jie kūrė naujas arba jungėsi į jau veikiančias išeivijos lietuvių kunigų savitarpio paramos organizacijas. Visos šios struktūros buvo orientuotos į vidinių diasporos problemų sprendimą – tautiškumo išsaugojimą ir religinio gyvenimo palaikymą. Jei senoji dvasininkų karta siekė išlaikyti nusistovėjusią, prie vietos sąlygų prisitaikiusią parapijinę tvarką, tai naujoji

egzilio dvasininkija siekė aktyvesnio, tradicines parapijos ribas peržengiančio ir platesnės aprėpties katalikiškomis egzilio organizacijomis besiremiančio religinio gyvenimo. Siekdami šio tikslo, egzilio dvasininkai stengėsi įsitraukti į išeivijos jaunimo organizacijų veiklą, taip pat užimti administracines ir redakcines pareigas diasporos katalikiškoje ir kultūrinėje spaudoje. Įsitraukti į šių organizacijų veiklą dvasininkus skatino ne tik siekis padėti tautiečiams, bet ir patiriami kultūrinės adaptacijos sunkumai svetimoje, daugiakultūrėje aplinkoje. Nors dvasininkų susibūrimai garantavo tarpusavio materialinę paramą ir stiprino tautinę vienybę, kartu jie veikė kaip izoliacinis veiksnys: stabdė etninių parapijų integraciją į vietos Bažnyčios struktūras, didino dvasininkų atotrūkį nuo vietos katalikiškojo gyvenimo aktualijų ir išlaikė tradicines, prie naujos emigracinės tikrovės sunkiai prisitaikančias sielovados formas.

8. Tarp JAV senosios ikikarinės ir naujai atvykusios pokario dvasininkijos išryškėjo požiūrių skirtumai dėl lietuvių religinės kultūros ir tapatybės puoselėjimo krypčių. Vis dėlto skirtingų emigracijos bangų kunigus vienijo pagalba tėvynainiams: Lietuvos katalikų religinė šalpa tapo pagrindine platforma, leidusia, nepaisant vidinių nesutarimų dėl išeivijos ateities, kolektyviai telkti ir teikti paramą sovietų okupuotos Lietuvos gyventojams bei Bažnyčiai.

9. Vyrų vienuolijos išeivijoje pasižymėjo didesniu lankstumu nei parapijų kunigai. Jose telkėsi skirtingų kartų išeiviai, buvo kuriami kultūros centrai, leidyklos, taip pat plėtojami misijų tinklai iki pat Pietų Amerikos. Perimdamos nykstančias parapijas, vienuolijos kompensavo dvasininkų trūkumą ir padėjo išlaikyti etninę katalikybę išeivijoje, nors ir pačios ilgainiui susidūrė su išlikimo iššūkiais. Vis dėlto ši veikla atskleidžia bendrą pasitraukusios dvasininkijos bruožą. Nors egzilyje ar Lietuvoje gavę kunigystės šventimus jėzuitų, pranciškonų, saleziečių ir marijonų vienuoliai ir dirbo aktyviai ir plačiu mastu, jų veikloje dominuojančia kryptimi išliko lietuvių bendruomenė. Jie rūpinosi lietuviškos kultūros išsaugojimu, o ne įsitraukimu į vietos šalies ar Bažnyčios gyvenimą.

10. Egzilio dvasininkijos užmojai kurti atskirus lietuvių kunigų rengimo centrus pirmiausia buvo nulemti neapibrėžtos pirmųjų pokario metų situacijos ir lūkesčio greitai sugrįžti į laisvą Lietuvą. Ši sugrįžimo iliuzija suformavo požiūrį, kad naująją dvasininkų kartą reikia ugdyti darbui uždaroje tautinėje aplinkoje. Vis dėlto vėlesnė padėtis parodė, kad lietuviškose parapijose laisvų vietų neužteko, o Šv. Kazimiero kolegijos alumnai turėjo įsidarbinti kitataučių pastoracijoje. Nepaisant augančios išeivijos kritikos dėl tokio atotrūkio nuo tikrovės, dvasininkų ruošimo institucijų vadovybė nesiėmė jokių ugdymo krypties reformų. Susidomėjimui dvasininko karjera įtakos turėjo ir po

Vatikano II susirinkimo visoje Bažnyčioje išryškėjusi masinė dvasininkų sekuliarizacija; vienuolijų gretose situaciją kurį laiką švelnino tik vėlyvi, jau brandžiame amžiuje pašaukimą pasirinkę dieceziniai kunigai ir pasauliečiai. Galiausiai didžiausios dvasininkų rengimo institucijos – Šv. Kazimiero kolegija ir pranciškonų vienuolija siekdamos išlikti ir kompensuoti tautinių pašaukimų stoką, buvo priverstos atverti savo įstaigas kitų tautybių kandidatams. Kita vertus tam, kad išlaikytų Šv. Kazimiero kolegiją, pagrįstų jos svarbą Šv. Sosto akyse ir išsaugotų savo autoritetą, vadovybė naudojosi tautinės tapatybės išsaugojimo naratyvu, o JAV lietuviai kunigai tariamą pašaukimų trūkumą pavertė argumentu derybose su užsienio vyskupais dėl lietuviškų parapijų išsaugojimo. Tai atskleidžia dar vieną ryškų šios dvasininkų kartos kolektyvinį bruožą – nors dvasininkija atkakliai gynė sugrįžimo iliuziją, grįstą uždara tautine pastoracija, susidūrusi su gilia struktūrine krize, ji gebėjo pragmatiškai panaudoti tą pačią „tautinio pavojaus“ retoriką kaip įrankį savo pačios įtakai, statusui ir institucijoms egzilyje išlaikyti.

11. Vatikano II susirinkimo reformos didžiausią poveikį padarė jaunajai dvasininkų kartai, pradėjusiai tarnystę jau egzilyje: pokyčiai vertė juos iš naujo permąstyti savo pašaukimą, o dalį – net palikti kunigystę. Vyresnioji dvasininkų karta, išugdyta griežtoje tarpukario Lietuvos seminarijų disciplinoje, išliko daug atsparesnė sekuliarizacijai. Atsinaujinimo kontekste kunigai išeivijos spaudoje tapo pagrindiniais reformų aiškintojais, tačiau pačios dvasininkijos viduje kilę nesutarimai dėl naujovių tiesiogiai skaldė ir pačią tikinčiųjų visuomenę. Tai atskleidžia gilią vidinę išeivijos Bažnyčios diferenciaciją: tradicinė ugdymo patirtis veikė kaip barjeras nuo vertybinių sukrėtimų, tačiau kartu užkirto kelią vieningam požiūriui į modernėjančios Bažnyčios pokyčius.

12. Sovietų okupuotoje Lietuvoje postalininiu laikotarpiu atsiradusios galimybės veikti tarptautiniu lygmeniu pakeitė išeivijos dvasininkijos veiklą. Vakaruose išplėtotas tarpusavio ryšių tinklas peraugo į tiesioginį ir slaptą bendradarbiavimą su Lietuvos religiniu pogrindžiu. Šiuo abipusiu ryšiu remdamiesi, egzilio kunigai padėjo į tarptautinę erdvę iškelti nutildytą Lietuvos katalikų balsą. Kartu jie patys įgijo stiprų moralinį bei politinį autoritetą Vakaruose, grįstą autentiškais liudijimais apie persekiojamą Bažnyčią ir tikinčiuosius. Vis dėlto ši misija atskleidė ir sudėtingą dvasininkų padėties dvilypumą. Kelionių metu jie turėjo nuolat saugotis sovietų saugumo tarnybų spąstų, o pati išeivijos visuomenė kėlė griežtus ideologinius reikalavimus. Dėl šios priežasties ryšiai su okupuota Lietuva ne suvienijo išeiviją, bet tapo naujų vidinių įtampų šaltiniu.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Nepublikuoti, archyviniai šaltiniai

Amerikos lietuvių kultūros archyvas (ALKA):
Tautinio Delegato kun. Felikso Kapočiaus fondas;
Kun. Vytauto Balčiūno fondas;
Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Kunigų Vienybės fondas.

Centrinės Europos jėzuitų provincijos Vilniaus archyvas (ECESJ-VA):
f. 149 – t. Paulius Rabikauskas;
f. 14 – t. Bruno Markaitis;
f. 161 – Čikagos rezidencija ir kt. lietuvių jėzuitų namai JAV;
f. 5 – t. Antanas Liuima;
f. 1 – t. Jonas Kidykas;
f. 24 – t. Juozas Venckus.

Lietuvių išeivijos instituto archyvas (LIIA):
f. 1. – Bronius Kviklys.

Pasaulio lietuvių archyvas (PLA):
Prunskis Foundation, Inc. (Prunskio Fondas);
f. 13946 – Kunigas Antanas Sabaliauskas.

Vilniaus Universiteto Bibliotekos Rankraščių skyriaus (VUB RS):
f. 267 – Paulius Jatulis;
f. 198 – Zenonas Ivinskis.

Vatikano Apaštalinis Archyvas (VAA):
f. 11 – Berlyno nunciatūros-Trečiosios Popiežiaus misijos archyvas;
f. 109 – Berlyno nunciatūra;
f. 215 – Šveicarijos nunciatūra.

Popiežiškosios Šv. Kazimiero lietuvių kolegijos Romoje archyvas (PKLKA).

Vokietijos lietuvių katalikų sielovados centro archyvas (LKSA).

Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas (KAKA).

Egodokumentai

Vincentas Brizgys, *Gyvenimo keliai*: *Atsiminimai*, Vilnius, 1993.
Jonas Burkus, *Pietvakariuose*, Vilnius, 1999.
Prelato Kazimiero Šaulio dokumentai, sud. Algimantas Katilius, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2023.
Antano Maceinos laiškai prel. Pranciškui Jurui, sud. Antanas Liuima, Lietuvos Katalikų Mokslo Akademija, Vilnius, 1997.
TAIP, LAIMINGAS. Kardinolą Audrį Juozą Bačkį kalbina Antanas Gailius, sud. Antanas Gailius, Naujasis Židinys-Aidai, Vilnius, 2015.
„Arkivyskupo Juozapo Skvirecko atsiminimai ir traukimosi iš Lietuvos dienoraštis, sud. Algimantas Katilius, in: *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 15, Vilnius, 1999, p. 637–673.
Boleslovas Pacevičius, *Žingsniai prieš nevilt*į, Toronto, 1980.
Bėgome nuo teroro, sud. Juozas Prunskis, Čikaga: Vytauto Didžiojo Šaulių rinktinė, 1980.
Viktoras Rimšelis, *Nuo Murmų iki Čikagos*, Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2002.
Ladas Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, t. 1–4, 1993–1997.Mykolas Vaitkus, *Atsiminimai*, London: Nida, t. 1–8, 1962–1972.

Publikuoti šaltiniai

Anykštėnų biografijų žinynas, [interaktyvus]: https://www.anykstenai.lt/asmenys/.
Jungtinių Amerikos Valstijų lietuviai: biografijų žinynas, sud. Antanas Balašaitis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998-2002; t. 1–3.
Auksinis Šv. Kazimiero parapijos jubiliejus: 1911-1961, sud. Vincentas Brizgys, Paterson, 1961.
Lietuvos Bažnyčios, t. 1–6, sud. Bronius Kviklys, Chicago, Ill.: Amerikos lietuvių Bibliotekos leidykla, 1986.
Diamond jubilee of Saint Casimir's Parish, 1894-1969, sud. Jonas Juknevičius, Worcester, 1969. *Kanados lietuvių organizacijų žinynas*, sud. Rasa Mažeikaitė, Torontas, 2002.
Elenchus. Sacerdotum Lituanorum In Variis Statibus, Immaculata Press, Putnam, Connecticut, sud. Titas Narbutas, 1961.
Elenchus. Sacerdotum Lituanorum In Variis Statibus, Immaculata Press, Putnam, Connecticut, sud. Titas Narbutas, 1966.

Lietuviai kunigai 1966 jaunimo metais, Jaunimo Žygio Už Tikėjimo Laisvę Komitetas Clevelande (be autoriaus), Beverly Hills-Euclid, Ohio, 1970.
Lietuvių Katalikų Religinės Šalpos veiklos fragmentai 1961 m. – 2011 m., sud. Monika Paulavičiūtė, Maspeth, 2012.
1975 m. Pasaulio lietuvių katalikų žinynas, sud. Kazimieras Pugevičius, Putnam, 1975.
1979 m. Pasaulio lietuvių katalikų žinynas, sud. Kazimieras Pugevičius, Putnam, 1978.
1981 m. Pasaulio lietuvių katalikų žinynas, sud. Kazimieras Pugevičius, Brooklyn, 1981.
1986m. Pasaulio lietuvių katalikų žinynas, sud. Kazimieras Pugevičius, Putnam, 1986.
Sacerdotum saecularium et regularium. Provinciae Ecclesiasticae Lituanae extra patriam degentium propter circumstantias II belli universalis et Sacerdotum lituanorum, red. Klemensas Razminas, Saleziečių spaustuvė, 1955.
Šventasis sostas ir Lietuva popiežiaus Pijaus XII pontifikato metais, sud. Arūnas Streikus, Vilniaus universiteto leidykla, 2024.
Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos choro 25 metų jubiliejus, sud. Juozas Tininis, Los Angeles, 1967.
Ignas Urbonas, *Laiko ženklai*, Kaunas: Naujasis lankas, 2008;
Ignas Urbonas, *Meno ir istorijos trupiniai*, Kaunas: Naujasis lankas, 2009.
Australijos lietuvių metraštis, I d., sud. Julius Veteikis, 1961.
Australijos lietuvių metraštis, II d., sud. Viktoras Baltutis, 1983.
Visuotinė lietuvių enciklopedija, [interaktyvus], in: https://www.vle.lt/.

Periodinė spauda

„A. A. Prelatas Antanas Bunga“, in: *Draugas*, Nr. 91, 2001.
Jonas Abromaitis, „Ar lietuviams reikia jaunų kunigų?“, in: *Tėviškės Žiburiai*, Nr. 29, 1975.
Minijos Alkis, „Kun. Valerijono Sobuto kunigystės jubiliejus“, in: *Draugas*, Nr. 130, 1958.
„Mirė a. a. Vladas Budreckas“, *Draugas*, Nr. 24, 1985.
„Amatininkų seminarijos“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 2, 1955.
„Akimirkos iš praeities: prel. Ignas Urbonas ir Ateitininkija – vienmečiai“, in: *Draugas*, Nr. 117, 2010.
„Aplink mus“, in: *Draugas*, Nr. 73, 1956.
„Atvyksta Lietuvos kunigai“, in: *Keleivis*, Nr. 30, 1976.
„Bostono žinios“, in: *Darbininkas*, Nr. 28, 1962.

„Bostono lietuvių žinios“, in: *Dirva*, Nr. 54, 1962.
Rita Bagdonaitė, „90-metį švenčiantis tėvas J. Bacevičius OFM: dvasinis žmogaus pasaulis yra tikresnis negu matomas“ [interaktyvus], in: https://www.bernardinai.lt/90-meti-svenciantis-tevas-j-bacevicius-ofm-dvasinis-zmogaus-pasaulis-yra-tikresnis-negu-matomas/
Vytautas Balčiūnas, „Liturgija Parapijoje“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1972.
Ona Bartusevičienė, Prelatas Antanas Bunga. Šalia didžios energijos – visuomet geras ūpas, giedras žvilgsnis ir optimizmas, [interaktyvus], in: https://www.bernardinai.lt/prelatas-antanas-bunga-salia-didzios-energijos-visuomet-geras-upas-giedras-zvilgsnis-ir-optimizmas/
Vladas Braziulis, „Viliojanti Gegužinė“, in: *Dirva*, Nr. 67, 1971.
Vincentas Brizgys, „Gerbiamiems lietuviams kunigams tremtyje“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1962.
Vincentas Brizgys, „Lietuviai turi savą liturginę komisiją“, in: *Lux Christi*, Nr. 3, 1964.
„Brolis kun. Antanas Saulaitis, SJ ir jo gerieji darbai Lietuvai ir skautams“, [interaktyvus], https://skautai.lt/naujienos/2601-brolis-kun-antanas-saulaitis-sj-ir-jo-gerieji-darbai-lietuvai-ir-skautams [2026-05-13]
Vladas Budreckas, „Naujai įvedamos bendruomeninio dalyvavimo mišios“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1965.
Vladas Budreckas, „Naujovės mišiose ir mišiole“, in: *Lux Christi*, Nr. 3, 1964.
Bv (autoriaus inicialai), „Sovietiniai dvasiškiai Amerikoje: Naujas bandymas panaudoti vyskupus maskvinei priespaudai“, in: *Tėviškės žiburiai*, Nr. 12, 1975.
„Clevelando trupiniai“, in: *Naujienos*, Nr. 261, 1952.
Daiva Dapkutė, „Vardas, Atveriantis Prancūzijos lietuvių širdis: kunigas Jonas Petrošius“, [interaktyvus], in: https://pasauliolietuvis.lt/vardas-atveriantis-prancuzijos-lietuviu-sirdis-kunigas-jonas-petrosius/?print=print
J. D. (autoriaus inicialai), „Ar reikia jaunų kunigų? Atsiliepimas į jauno klieriko straipsnį“, *Pranciškaus varpelis*, Nr. 6, 1976.
Antanas Dundzila, „Nuomones ir pastabos. Dėl spaudos praktikos“, in: *Draugas*, Nr. 185, 1983.
Europos lietuvis, Nr. 45, 1980.
Europos lietuvis, Nr. 23, 1989.
Alfonsas Grauslys, „Mišių laikymo estetika“, in: *Lux Christi*, Nr. 2, 1972.
Jonas Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo, in: *Aidai*, Nr. 26, 1949.
Vaclovas Gutauskas, „Jaunimo centru 1976 m. naudojosi“, in: *Mūsų žinios: lietuvių jėzuitų ir jaunimo centro Čikagoje biuletenis*, Nr. 14, 1977.

„Iš kunigo rūpesčių tremtyje“, in: *Auka*, Nr. 1, 1947.
Stasys Yla, „Feliksas Kapočius“, in: *Aidai*, 1972, Nr. 1–2, [interaktyvus], in: http://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=59.
Stasys Yla, „Pasauliečių apaštalavimo centras, in: *Lux Christi*, Nr. 4, 1969.
Jonas Jasaitis, „Kalėdų Dovana“, in: *Draugas*, Nr. 295, 1980.
Lionginas Jankus, „Saleziečių mokyklą aplankius“, *Dirva*, Nr. 107, 1965.
Feliksas Kapočius, „Dabarties kunigas – vienytojas“, in: *Lux Christi*, Nr. 3, 1951.
„Kas nauja pas mus“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 2–3, 1971.
„Kas naujo pas mus“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 1, 1977.
Algimantas Kezys, „Povatikaninės teologijos kryptys“, in *Draugas*, 1983, Nr. 65.
J. Kj, „Introibo ad Altare Dei: Prelatas J. Kučingis 40 metų Dievo ir tautos tarnybos“, in: *Lietuvių Dienos*, Nr. 5, 1977.
„Kunigas, kurs daug dirba“, in: *Lux Christi*, Nr. 3, 1952.
Kunigų Vienybės Biuletenis, Balandis, 1941.
Kunigų Vienybės Biuletenis, liepos mėn. Nr, 1947.
Kunigų Vienybės penkioliktojo seimo protokolas : rugpjūčio 20 d., 1946, Thompson, Marianapolis, 1946.
„Kunigų Vienybės Seimas Marianpolyje, 1971, rugpiūčio 25-26”, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1972.
„Kunigų vienybės seimo įvykusio rugsėjo m. 8 d., 1964 m., Maspeth, N. Y., protokolas“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1965.
„Kunigų Vienybės Seimas Marianapolyje, 1971, rugpiučio 25-26“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1972.
Laivas, Nr. 8, 1976.
„Lietuvių jaunimo žygis už tikėjimo laisve. Kas jis, ko jis siekia ir kaip?“, *Laiškai lietuviams*, Nr. 20, 1969.
„Lietuvių Romos Katalikų Kunigų Vienybės Metinio Seimo įvykusio 1956 m. spalio 11 d. New Yorker viešbutyje, New York protokolas“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1957.
„Lietuviai saleziečiai tremtyje“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 1, 1950.
„Lietuviai Saleziečiai Amerikoje“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 5, 1956.
„Lietuvių saleziečių židinys kun. Bosko gimtinėje“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 3, 1951.
„Lietuvių kunigų mažiausiai turi New Jersey, Kiek Amerikoje yra lietuvių kunigų lietuviškų parapijų?“, in: *Darbininkas*, Nr. 78, 1970.
Lux Christi, Nr. 1, 1964.
„Mirė kun. Aleksandras Geryba“, in: *Europos lietuvis*, Nr. 10, 2008.

„Mirė kun. Vytautas Zakaras OFM“, in: *Darbininkas*, Nr. 42, 1995.
„Mirė mons. K. Razminas“, *Tėviškės Aidai*, Nr. 19, 1980.
Vincas Misiulis, „Nesibraukim per dūmtraukį, kur dėl mūs yra atviros durys“, in: *Naujienos*, Nr. 8, 1952.
Kazys Mockus, „Būdai ir priemonės lituanistiniam švietimui sustiprinti“, in: Aidai, Nr. 7-8, 1956.
„Paieškoma redaktoriaus-skaitytojų balsai“, in: *Naujienos*, Nr. 239, 1951.
Emil. M. Paukštis, „Atsakomybė: referatas skaitytas Kunigų Vienybės Seime rugpiūčio 20 d., 1935 m. Philadelphia, Pa.”, in: *Kunigų Vienybės Forum*, Nr. 1, 1935.
„Pas Viešpatį iškeliavo t. Gediminas Kijauskas SJ (1930-1960-2023)”, [interaktyvus], in: https://www.bernardinai.lt/pas-viespati-iskeliavo-t-gediminas-kijauskas-sj-1930-1960-2023/ https://www.aidai.eu/index.php?view=article&catid=98%3A197908&id=419%3Apo&option=com_content&Itemid=102.
Viktoras Pavalkis, „Vatikano misija pokarinėje Vokietijoje“, in: *Aidai*, Nr. 8, 1979.
„Religinis lietuvių gyvenimas: Vokietijoje ir Austrijoje“, in: *Auka*, Nr. 4, 1949.
„Saleziečiai skaičiais“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 1, 1950.
Antanas Sabaliauskas, „Nuo Nemuno krantų iki tropinės Venecuelos“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 1, 1950.
Antanas Sabaliauskas, „Lietuviai Saleziečiai Amerikoje“, in: *Draugas*, Nr. 44, 1956.
Antanas Saulaitis, „Lietuvių jėzuitų misijos XX-XXI a.“, in: *Laiškai bičiuliams*, Nr. pavasaris-vasara, 2019.
Č. Senkevičius, „Ar lietuviams reikia jaunų kunigų? Atsiliepimas į ta tema paskelbtą straipsnį“, *Pranciškaus varpelis*, Nr. 7, 1976.
Kazimieras Senkus, „Kenčiančios bažnyčios kongresas“, in: *Krivulė*, Nr. 3, 1974.
Jūratė Statkutė de Rosales, „Ar ukrainiečiai mus pamokys?“, *Dirva*, 1979, Nr. 41.
K. Strėva, „Msgr. Česlovas Krivaitis ir jo patikėtinis“, *Naujienos*, Nr. 61, 1971.
„Su A. A. kun. J. Kardausku atsisveikinant“, in: *Draugas*, Nr. 143, 1979.
„Sukaktuvininkai: Tėvui Tasiui Ereminui 60 metų amžiaus“, in: *Krivulė*, Nr. 3, 1975.
„Staiga mirė kun. Endriūnas“, in: *Draugas*, Nr. 119, 1964.
Vaclovas Šarka, *Aušros Vartai: Lietuvių informacinis lapelis*, Nr. 14, 1962.
L. Šilas, „Kas naujo spaudoj?“, in: *Draugas*, Nr. 135, 1950.

Jonas Šlekys, „Kunigas, poetas, tremtinys“, in: *Naujasis Židinys–Aidai*, Nr. 9–10, 1994.
Žiniaraštis. Pasaulio lietuvių katalikų kunigų vienybė, red. J. Staškus, Nr. 1–2, 1978.
Antanas Paškus, „Praeities stagnacija – dabarties krizė“, in: Aidai, Nr. 5, 1972.
„Pokalbiai aktualiais klausimais“, in: *Lux Christi*, Nr. 3, 1969.
„Paremkime Šv. Kazimiero Kolegiją Romoje“, in: *Lux Christi*, 1958, Nr. 2.
Juozas Prunskis, *Žurnalistika*, 1974, p. 11.
Stasys Yla, „Liturginės Problemos: Tikiu į Dievą, ar tikiu dievą?“, in: *Lux Christi*, 1965, Nr. 1.
„Sibiro tremtis paminėta Otavoje: ekumeninėse pamaldose ir koncerte dalyvavo baltiečiai ir ukrainiečiai“, in: *Tėviškės žiburiai*, Nr. 29, 1975.
„Pokalbiai su mūsų žymesniaisiais: prelatas Vytautas Balčiūnas“, in: *Lux Christi*, Nr. 2, 1969.
Tėviškės žiburiai, Nr. 12, 1975.
Kęstutis Trimakas, „Chicagos lietuvių ekumeninio ratelio 15 m. veikla“, in: *Ateitis*, Nr. 1–2, 1981.
Kęstutis Trimakas „Kas mus buria į viena: Lietuvių ekumeninis ratelis Chicagoje atspindi pasaulinius krikščionių vienybės siekimus“, in: *Ateitis*, Nr. 7, 1976.
Kęstutis Trimakas, „Perskaičius anketos 54 atsakymus“, in: *Laiškai lietuviams*, 1966, Nr. 8.
„Trys pirmieji ir kas prie to...“, in: *Saleziečių balsas*, 1954, Nr. 4.
Ladas Tulaba, „Povatikaninės teologijos kryptys. Pastabos dėl A. Kezio straipsnio apie tariamus teologinius pasikeitimus, in: *Draugas*, Nr. 135, 1983.
El. V., „Pirmieji įspūdžiai Kolumbijon atvykus“, Nr. 4, 1951.
Juozas Vaišnora, „Lietuviškas atžalynas Italijoj“, in: *Saleziečių balsas*, Nr. 5, 1957.
„Vakarų Europos lietuvių sielovada: Misijos ir jų kapelionai“, in: *Krivulė*, Nr. 1, 1970.
Br. Vaškaitis, „Čiurlionio ansamblio mišios Philadelphijos katedroje ir koncertai“, in: *Draugas*, Nr. 201, 1976.
„Visuotinės pašaukimų krizės akivaizdoje“, in: *Laiškai lietuviams*, Nr. 9, 1966.
„Vysk. A. Deksnio invokacija J.A.V. atstovų rūmuose“, in: *Krivulė*, Nr. 1, 1971.
Leonas Zaremba, „Sao Paulo lietuviams“, in: *Mūsų Lietuva*, Nr. 6, 1977.
„Žmonės ir įvykiai: Liet. Vyskupų konferencija“, in: *Lux Christi*, Nr. 1, 1952.

Literatūra

Petras Adamonis, *Montrealio lietuvių šv. Kazimiero parapija: 1907–2007*, Montréal, 2007.

Povilas Aleksandravičius, *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius: Versus aureus, 2013.

Juozas Aleksūnas, *Deimantinis Angelų Karalienės parapijos jubiliejus, 1888–1963*, Brooklyn, 1964.

Egzodo rašytojai: autobiografijos, sud. A. T. Antanaitis, Vilnius, 1994.

Krikščionybės Lietuvoje istorija, sud. Vytautas Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2006.

„Draugui" – 100. Už tikėjimą ir lietuvybę, sud. Marija Bareikaitė-Remienė, Vilnius, 2009.

Vincas Bartusevičius, *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*, Vilnius, Versus Aureus, 2012.

Vincas Bartusevičius, *Vokietijos lietuviai, 1950–1990*, 2021.

Saulius Bytautas, *Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940-1990 metais: daktaro disertacija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2011.

Jurgita Blažytė, Religinis lietuvių gyvenimas DP stovyklose 1945–1950 m., in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, Vilnius: Versus Aureus, 2008, Nr. 1 (5), p. 83–103.

Reda Bružaitė, *Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapinė dvasininkija XV–XVI a. trečiajame ketvirtyje: daktaro disertacija*, Vilniaus Universitetas, 2012.

Ilona Bučinskytė, *Idealų vedami: ateitininkai išeivijoje XX amžiaus 5–7 dešimtmečiais*. Versus aureus, 2008.

Angelė Buškevičienė, *Monsinjoras Vytautas Kazlauskas: tiesa padarys jus laisvus*, Pasaulio lietuvių centras, 2010.

Jūratė Caspersen, *Kunigas, mąstytojas, mokytojas. Jonas Jūraitis*, Pasaulio lietuvių centras, 2020.

Deborah Cohen, *Braceros: Migrant Citizens and Transnational Subjects in the Postwar United States and Mexico*, University of North Carolina Press, 2011.

Norbertas Černiauskas, *Lietuvių Katalikų Bažnyčios dvasininkijos visuomeninė – kultūrinė veikla išeivijoje XX a. 5 – 7 dešimtmetyje: bakalauro darbas*, Vilniaus Universitetas, 2007.

Milda Danys, *Dp, Lithuanian Immigration to Canada After the Second World War*, Canada, 1986.

Milda Danytė, „Komunistinė propaganda tarp Kanados lietuvių II pasaulinio karo metais“, in: in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, Nr. 1, p. 29–39.
Daiva Dapkutė, „Lietuvių išeivijos santykių su okupuota Lietuva dinamika XX a. 6–9 dešimtmetyje”, in: *Istorija*, 2001, t. 47, p. 34–47, 78–79.
Alfonsas Eidintas, *Lietuva ir masinė išeivystė 1868–2020 metais*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2021.
James Franklin, Calwell, Catholicism and the Origins of Multicultural Australia, in: Catholics in: *Australian public life*, ACHS Conference 2009, p. 41–55.
Pranas Garšva, *Negęstanti šviesa: marijonų veikla Amerikoje*, Draugas, Chicago, 1964.
Viktoras Gidžiūnas, *Trečiasis Šv. Pranciškaus ordinas*, Bruklinas, New York, 1971.
Viktoras Gidžiūnas, *Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai*, Bruklinas, New York, 1987.
Artūras Grickevičius, *Užsienio lietuvių vyskupas Paulius Antanas Baltakis OFM: tarnystės Bažnyčiai ir Tėvynei kelias*, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2018.
Michael Hirschfield, *Katholishes Milieu und Vertriebene: Eine Fallstudie am Beispiel des Oldenburger Landes, 1945–1965*, Cologne, 2002.
Emilia Hrabovec, „Die III. Päpstliche Mission in Deutschland (1945–1950)”, in: *Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte*, 2023, t. 118, p. 87–128.
Lietuvos balsas Šaltojo karo metais: lietuvių koplyčios Nacionalinėje šventovėje Vašingtone ir Šv. Petro bazilikoje Vatikane; parodos katalogas, sud. Giedrė Jankevičiūtė, Bažnytinio paveldo muziejus, Vilnius, 2024.
Krizantas Juknevičius, *Lietuvos saleziečių istorija,* Kaunas, *2000*.
Egidijus Juodis, „Zenonas Ignatavičius. Ar galima išlikti žmogumi, kai aplink vien neteisybė“, [interaktyvus], in: https://www.prodeoetpatria.lt/?view=article&id=326:egidijus-juodis-zenonas-ignatavicius&catid=21 [2026-05-13].
Paulius Jurkus, *Šv. Andriejaus parapijos auksinis jubiliejus: 1924–1974*, Philadephia, 1974.
Klemensas Jūra*, Monsinjoras*, New York, 1979.
Klemensas Jūra, *Tėvynės Vaidila: 60 metų amžiaus sukaktuvinis leidinys*, Sao Paulo: Garnys, 1972.
Vaida Kamuntavičienė, *Krakių kotryniečių vienuolynas: nuo dievotų bendruomenės iki Lietuvos kotryniečių provincijos: mokslo monografija*, Kaunas, 2019.

Zdzisław Komosiński, „Działalność o. Kasjana Wolaka wśród Polonii Australijskiej“, in: *Studia Polonijne*, Lublin, 1982, t. 5, p. 191–206.
Bronius Krištanavičius, *Tėvas Jonas Bružikas S. J.*, Čikaga, 1974.
Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971.
Ramūnas Labanauskas, *Lietuvių katalikų mokslo akademija 1922–2012: istorinė apžvalga ir bilbiografija*, Vilnius, 2012.
Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*, Vilnius, 1997.
Regina Laukaitytė, *Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010
Regina Laukaitytė, „Išeivijos vienuolijų ryšiai su Lietuva XX–XXI a.“, in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, Nr. 17, 2014, p. 67–75.
Regina Laukaitytė, *Marijos nekaltojo prasidėjimo vargdienių seserų vienuolijos šaka Amerikoje*, Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012.
Regina Laukaitytė, *Londono lietuvių Šv. Kazimiero bažnyčios šimtmetis*, Lietuvos katalikų mokslo akademija, 2018.
Regina Laukaitytė, „Paskutiniai vokiečių okupacijos mėnesiai Lietuvoje: gyventojų bėgimas į reichą ir politiniai lūkesčiai 1944 metais“, in: *Lietuvos istorijos metraštis,* 2020/2,Vilnius, 2020, p. 125–145.
Regina Laukaitytė, *Panevėžio vyskupijos šimtmečio istorijos bruožai, Panevėžio vyskupija*. *Praeitis ir dabartis: 1926–2026*, sud. J. Lebednykienė, Panevėžys: Amalkera, 2026.
Laura Liutkutė, *„*Nors gimėme ir gyvename Kolumbijoje, širdyje jaučiamės lietuviai: Trakimų šeimos istorijos pėdsakais“, in: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2013, Nr. 15, p. 57–71.
Petras Maldeikis, *Mykolas Krupavičius*, Čikaga, 1975.
Gintarė Malinauskaitė, *The Holocaust and Soviet War Crimes Trials in the Cold War Context: The 1964 Klaipėda War Crimes Trial*, Routledge, 2024.
Bruno Markaitis, *Lietuvos jėzuitai: praeitis ir dabartis*, Čikaga, 1957.
Frank Mecham, *The Church and migrants 1946–1987*, Haberfield, 1991.
Kazys Misius, „Pivašiūnų praeities puslapiai“, in: *Pivašiūnai. Gyvenvietė, bažnyčia, Dievos Motinos paveikslas*, Vilnius, 2013, p. 15–49.
Henryk Misztal, Duszpasterstwo Polonii Włoskiej, in: *Studia Polonijne*, Lublin, 1976, t. 1, p. 183–187.
Montrealio lietuvių šv. Kazimiero parapija: 1907–2007, sud. Šv. Kazimiero parapijos šimtmečio rengimo komitetas, Montrealis, 2007.
Alė Namikienė, *Lietuviškoji skautija, 1945-1985*, Westford, 1996.
Roman Nir, „Status of Polish Priests in the United States 1956–1977”, in: *Studije Polonijne*, t. 42, 2021, p. 459–475.

Misijų stotelės: lietuvių misionierių šimtmečio kelias. Antano Saulaičio kolekcija, sud. Alina Pavasarytė, Bažnytinio paveldo muziejus, 2018.
Monika Pocienė, *XX a. I pusės Lietuvos katalikų kunigų kolektyvinė biografija: magistro darbas*, Vilniaus Universitetas, 2021.
Aivas Ragauskas, *Tarp pašaukimo ir profesijos. Evangelikų reformatų dvasininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI-XVIII amžiuje,* Vilnius, Vilniaus Universiteto leidykla, 2023.
Matas Raišupis, *Dabarties kankiniai Lietuvos vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų kryžiaus kelias pirmojoje ir antrojoje sovietų okupacijoje*, Čikaga, 1972.
Egidijus Ramašauskas, *Vakarų radijo stočių lietuviškos transliacijos ir KGB atsakas į jas šaltojo karo metais: magistro baigiamasis darbas*, Vytauto Didžiojo Universitetas, Kaunas, 2008.
Antanas Sabalis, *Šv. Jurgio parapija ir Rochesterio lietuviai*, Rochester, 1983.
Valdas Selenis, *Lietuvos istorikų bendrija 1918 – 1944 m.: kolektyvinės biografijos tyrimas*, Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.
Dainius Sobeckis, *Leonardo Andriekaus gyvenimas ir kūryba: asmenybė ir krikščioniškasis universalizmas: daktaro disertacija*, Vytauto Didžiojo universitetas, 2013.
Dainius Sobeckis, „Šv. Antano gimnazija Kennebunkporte: religinis ir tautinis ugdymas“, in: *Soter*, Nr. 45 (73), 2013, p. 53–67.
Ignas Stanevičius, „Features of the activities of the Lithuanian American Roman Catholic Priest Union in 1909-1951“, in: *Lituanus*, Nr. 69, 2023, p. 60–88.
Ignas Stanevičius, *Iš Lietuvos evakuotų vyskupų (Skvirecko, Brizgio, Padolskio) ganytojiška ir visuomeninė veikla 1944–1960 m.: magistro darbas*, Vilniaus Universitetas, 2020.
Vitalija Stravinskienė, *Pasaulio Lietuvių Bendruomenė*, Vilnius, 2004.
Arūnas Streikus, „Ecclesiastical cummunication Between Rome and Soviet Lithuania“, in: *Nuova Storia Contemporanea*, Nr. 26/2, 2022, p. 133–143.
Arūnas Streikus, *Iš sovietinės patirties į laisvės erdvę: vienuolijos Lietuvoje XX a. antroje pusėje*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija.
Arūnas Streikus, *(Ne)meilės trikampis. Šventojo Sosto Rytų politika, sovietų režimas ir Lietuva*, Aidai, Vilnius, 2024.
Arūnas Streikus, *Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija Romoje. Istorijos eskizas*, Aidai, Vilnius, 2024.
Simon Strobl, Flüchtlingsnot als Prüfstein für eine katholische Seelsorge. Die seelsorgliche Integration der katholischen Vertriebenen im Erzbistum München und Freising nach 1945, in: *Beitrage zur altbayerishen Kirchengeschichte*, München*,* 2017, Band 57, p. 129–227.

Antanas Suraučius, *Dekanas Vaclovas Šarka*, Vilnius: Logos, 2002.
Jonas Šlekys, „Kunigas, poetas, tremtinys“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, Nr. 9–10, 1994, p. 60–76.
Piotr Taras, „Problemy duszpasterstwa polonijnegona przykładzie sytuacji w USA“, in: *Studia Polonijne*, Lublin, 1977, t. 2, p. 181–205;
Piotr Taras, „Parafia polonijna jako instytucja duszpasterska i problemy wynikające z jej struktury i funkcji“, in: *Studia Polonijne*, 1979, t. 3, p. 79–85.
Ladas Tulaba, *Romos Popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija: 1948–1998*, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Vilnius, 1998.
Stasys Tumėnas, „Kunigas jėzuitas Vincentas Pupinis“, in: *Žiemgala*, Nr. 2, 2014, p. 39–48.
Irena Vaišvilaitė, „Vatikano II susirinkimas ir Lietuva“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 16, Vilnius, 2000, p. 49–56.
William Lawrence Wolkovich-Valkavičius, *Lithuanian Religious Life in America, A Compendium of 150 Roman Catholic Parishes and Institutions. Norwood: Lithuanian Religious Life in America*, 1991–1998, Vol. 1–3.
Aldona Vasiliauskienė, *Gyvenimas Dievui ir Lietuvai: daktaras prelatas Juozas Prunskis švenčia 65 metų kunigystė ir 90 metų amžiaus jubiliejų*, Utena, 1997.
Aldona Vasiliauskienė, *Kunigas Jonas Steponavičius – švietėjas ir lietuvybės puoselėtojas*, Utena, 2023.
Aldona Vasiliauskienė, „Daktaras vyskupas Vincentas Padolskis: veikla Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijoje“, *LKMA metraštis*, t. 25, 2004, p. 25, 527–560.
Edmundas Venslova, *Tarnystė Dievui ir žmonėms,* „Aušros“ leidykla, Punskas, 2011.
Petras Vilutis, *Kunigas Petras Ažubalis karo sukūriuose*, Torontas, 2015.
Indrė Vitkuvienė, *Lietuvių emigrantų katalikų pastoracijos vakarų Europoje teorinio modelio metmenys: daktaro disertacija*, Vytauto Didžiojo Universitetas, 2021.
Sabine Voßkamp, *Katholische Kirche und Vertriebene in Westdeutschland: Integration, Identität und ostpolitischer Diskurs 1945 bis 1972*, 2007.
Ulrike Winterstein, *Vertriebener Klerus in Sachsen 1945-1955*, Paderborn, 2010.
Tadeusz Zasępa, „Radiowa godzina różańcowa w USA i Kanadzie oraz liga katolicka z pomocą Polsce“; in: *Studia Polonijne*, Lublin, 1986, t. 10, p. 309–322.
Enrika Žilytė, *Lietuvos partizanų vadovybės kolektyvinė biografija: bakalauro darbas*, Vilniaus Universitetas, 2014.

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1. 1944 m. pasitraukę katalikų diecezinių kunigai.
2. Diecezinių kunigų kunigystės šventimai.
3. Diecezinių kunigų pareigybių rūšys iki 1944 m.
4. Diecezinių kunigų geografinė kilmė.
5. 1948 m. darbo pasiskirstymas tarp kunigų Vokietijoje ir Austrijoje.
6. Pabėgėlių stovyklų aprūpinimas kunigais 1947 m.
7. Kunigų pasiskirstymas zonomis 1946–1947 m.
8. Kunigų pasiskirstymas vyskupijomis 1947 m.
9. Dvasininkų pasiskirstymas pasaulyje 1955 m. pagal kunigystės šventimų datas ir vietas.
10. ALRKKV seimo dalyvių skaičius 1949–1984 m.
11. Lietuvių kilmės klierikai 1955–1970 m.
12. Lietuvių kilmės kunigų prieaugis ir mirtingumas XX a. 6–9 dešimtmetyje.
13. Lietuvių kilmės kunigai pagal gimimo metus 1966 m.
14. 1944 m. iš Lietuvos vyskupijų pasitraukusių diecezinių dvasininkų biograma.

Priedas Nr. 1. 1944 m. pasitraukę katalikų diecezinia kunigai.

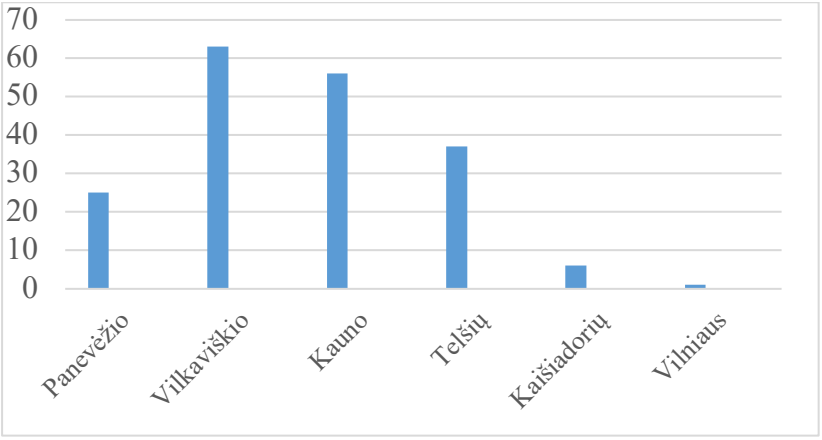

Pagal priedą Nr. 14.

Priedas Nr. 2. Diecezinių kunigų kunigystės šventimai.

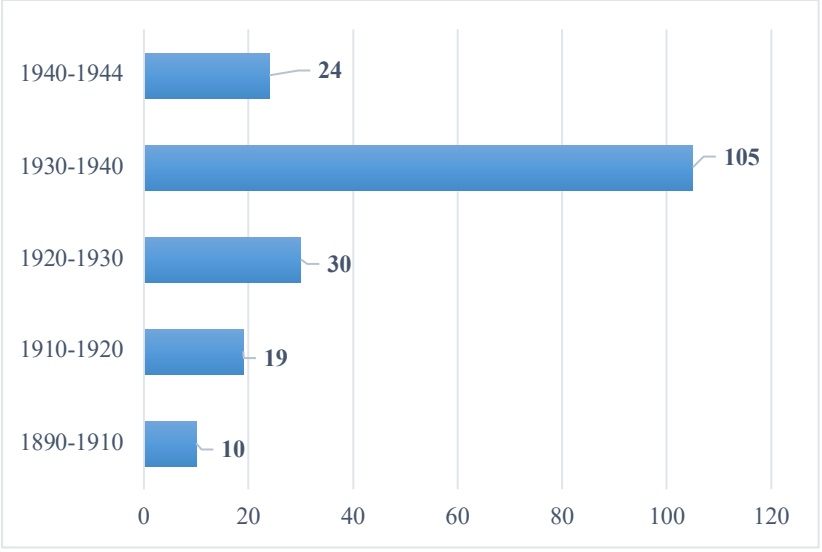

Pagal priedą Nr. 14.

Priedas Nr. 3. Diecezinių kunigų pareigybių rūšys iki 1944 m.

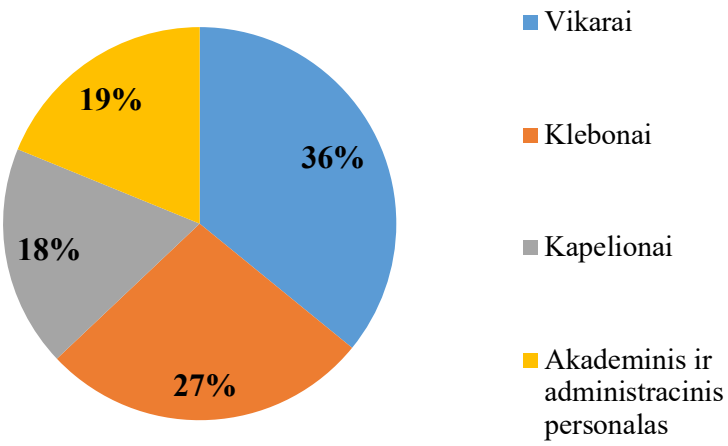

Pagal priedą Nr. 14.

Priedas Nr. 4. Diecezinių kunigų geografinė kilmė.

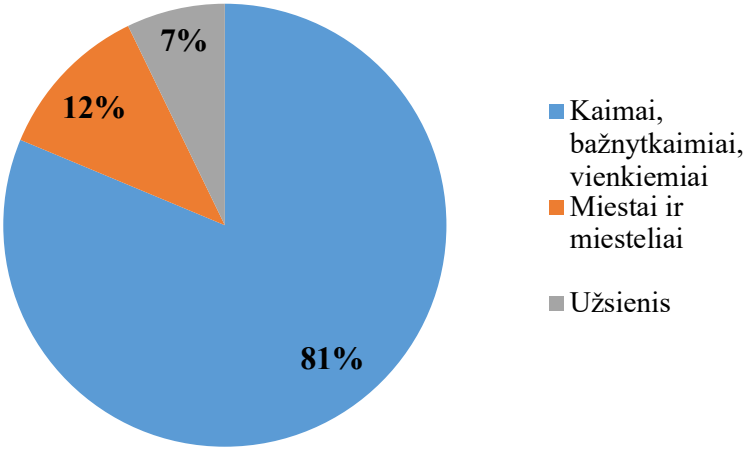

Pagal priedą Nr. 14.

Priedas Nr. 5 1948 m. darbo pasiskirstymas tarp kunigų Vokietijoje ir Austrijoje.

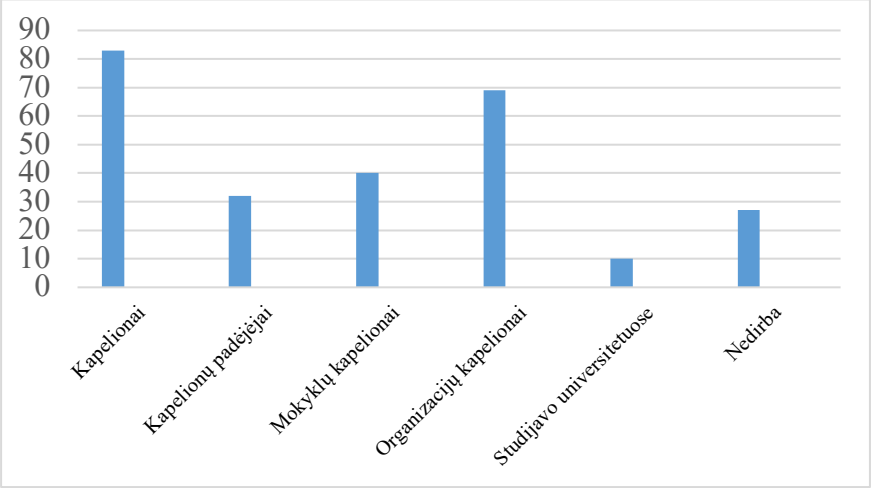

Pagal: „Religinis lietuvių gyvenimas: Vokietijoje ir Austrijoje“, in: *Auka*, 1949, Nr. 4, p. 152.

Priedas Nr. 6. Pabėgėlių stovyklų aprūpinimas kunigais 1947 m.

	Stovyklų skaičius	Turi savus kunigus	Aptarnauja iš šalies
Anglų z.	55	32	23
Amerikiečių z.	53	49	4
Prancūzų z.	14	9	5
Austrijoje	10	5	5
Viso:	132	95	37

Pagal: „Religinis-moralinis gyvenimas tremtyje,“, in: *Auka*, Nr. 1, 1947, p. 5.

Priedas Nr. 7. Kunigų pasiskirstymas zonomis 1946–1947 m.

	Viso	Nedirba	Dirbančių	1 kun. tenka tikinčiųjų
Amerikiečių	130	41	89	330
Anglų	50	7	43	380
Prancūzų	19	6	13	146
Austrijoje	10	3	7	184
	209	57	152	

Pagal: „Religinis-moralinis gyvenimas tremtyje“, in: *Auka*, Nr. 1, 1947, p. 4.

Priedas Nr. 8. Kunigų pasiskirstymas vyskupijomis 1947 m.

	1945–1946	1946–1947	Dirba pastoracijoje	Nedirba	Išvyko
Kn.	49	47	33	14	2
Vln.	7	7	5	2	-
Vlk.	68	61	42	19	7
Tlš.	47	45	37	8	2
Pvž.	21	20	16	4	1
Kš.	6	6	5	1	-
Klp. prl.	3	2	2	-	1
Vienuoliai	22	21	12	9	1
Viso:	223	209	152	57	14

Pagal: „Religinis-moralinis gyvenimas tremtyje“, in: *Auka*, Nr. 1, 1947, p. 4.

Priedas Nr. 9. Dvasininkų pasiskirstymas pasaulyje 1955 m. pagal kunigystės šventimų datas ir vietas.

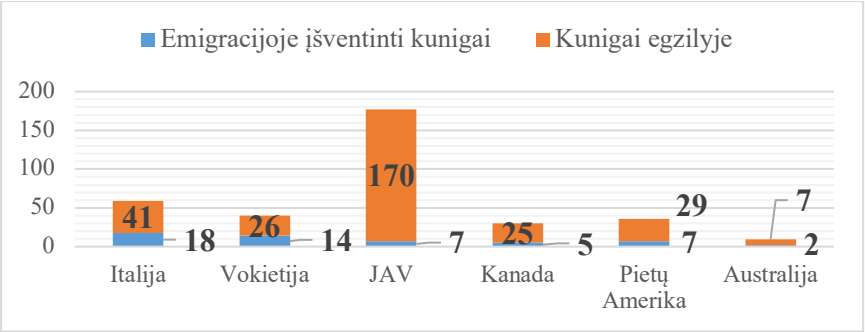

Pagal 1955 m. kunigų elenchą.

Priedas Nr. 10. ALRKKV seimo dalyvių skaičius 1949–1984 m.

ALRKKV seimas	Vieta	Dalyvių skaičius	JAV kunigai	Egzilio dvasininkai
1949 m. spalio 5 d.	Filadelfijoje	37	29	8
1951 m. liepos 18 d.[769]	Niujorke	42	21	21
1956 m. spalio 11 d.	Niujorke	51	19	32
1958 m. rugsėjo 25 d.	Niujorke	41	21	20
1959 m. rugsėjo 23 d.	Čikagoje	72	16	56
1961 m. liepos 19–20 d.	Marianapolyje	36	20	16
1962 m. rugsėjo 11 d.	Niujorke	44	18	26
1970 m. rugsėjo 22–23 d.	Kenebankporte	36	18	18
1984 m. rugpjūčio 29–30 d.[770]	Toronte	61	6	54

Pagal ALRKKV susirinkimų protokolus *Lux Christi* ir *ALKA*.

[769] Dalyvavo ir kun. Ladas Tulaba, tik neaišku, kiek jis buvo narys, tačiau jei prenumeratorius laikysime nariais, tai užsienyje gyvenantys ir prenumeruojantys žurnalą dvasininkai irgi galėjo būti laikomi nariais.
[770] Kartu vyko ir Pasaulio lietuvių katalikų kunigų seimas; Kaip svečias buvo pakviestas Toronto vysk. Aloyzas Ambrosic pasakyti sveikinimo kalbą.

Priedas Nr. 11. Lietuvių kilmės klierikai 1955–1970 m.

	1955	1961	1966	1970
Kolegija	5	6	6	7
OFM	5	7	7	1
MIC	9	5	-	-
SDB	2	3	-	-
SJ	5	2	1	2
Kitos sem.	-	-	-	3

Pagal 1955–1970 m. elenchus.

Priedas Nr. 12. Lietuvių kilmės kunigų prieaugis ir mirtingumas XX a. 6–9 dešimtmetyje.

K. – klierikų sk., N. – naujai įšventinti kunigais, M. – kunigų mirtys., S. – kunigų skaičius, n. – nežinomas skaičius; Duomenys pateikiami elenchuose yra apytikriai, neretai nulemti jos sudarytojų atnaujinamu dvasininkų kontaktinių sąrašu. Todėl 1966–1979 m. galima pastebėti egzistavusį skaičiaus netolygumą, kai bendras kunigų skaičius išaugo ar liko toks pats.

	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
K.		10	-	-	-	13	n.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N.	5	4	3	5	8	2	n.	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M.	12	14	16	15	n.	n.	n.	18	19	13	8	17	11	2	19	17	13	14
S.	n.	723	n.	n.	n.	772	731	n.	n.	n.	n.	731	n.	662	n.	n.	n.	631

Pagal kunigų elenchus, Pasaulio lietuvių katalikų žinynus ir *Lux Christi* žurnalo informaciją.

Priedas Nr. 13. Lietuvių kilmės kunigai pagal gimimo metus 1966 m.

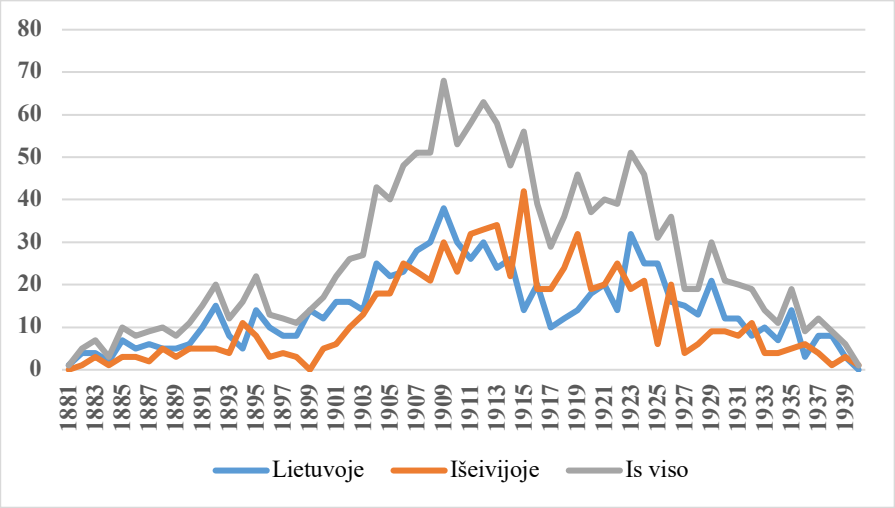

Sudaryta naudojantis leidinio *Lietuviai kunigai 1966 jaunimo metais* duomenimis.

Priedas Nr. 14. 1944 m. iš Lietuvos vyskupijų pasitraukusių diecezinių dvasininkų biograma.

Biograma sudaryta remiantis skirtingais informacijos šaltiniais: Broniaus Kviklio šešiatomiu „Lietuvos bažnyčios“, kunigų elenchais, pasaulio lietuvių katalikų žinynais, LKMA virtualia „Lietuvos katalikų dvasininkai XIV – XXI amžiuje“ istorine biogramų duomenų baze, išeivijos spauda bei archyvine medžiaga. Šioje biogramoje pateikiami duomenys išskirtinai tik apie diecezinius kunigus, pasitraukusius 1944 m. Čia neįtraukti dvasininkai, palikę Lietuvą 1940–1941 m., taip pat išvykusieji pirmaisiais vokiečių okupacijos metais (išsiųstieji studijoms ar internuotieji). Kolektyvinėje biogramoje nurodomi kunigo pravardė ir vardas, vyskupija, gimimo ir mirties datos, kunigystės šventimų data, gimimo vieta ir eitos paskutinės žinomos bažnytinės ar pasaulietinės pareigybės iki 1944 m. pasitraukimo iš Lietuvos.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Aleksa Pijus	Vlk.	1894-05-05 - 1958-11-30	1917	Pilviškių par., Paežerių vlsč., Vlk. Apskr.	1924–1944 m. Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius; Vilkaviškio vyskupijos kurijos vedėjas ir oficialas 1930-1944 m.
Aleksiejus Stanislovas	Tlš.	1916-04-11 - 1966-08-11	1942-05-14	Pužuose, Skaudvilės vls., Tauragės aps.	1942–1944 m. buvo Nemakščių Švč. Trejybės parapijos vikaras
Aleksonis Vladas	Vlk.	1909-07-27 – 2002-12-06	1934-06-17 (12)	Liškiavos par., Leipalingio vlsč., Lazdijų aps.	Buvo Kalvarijos Švč. Mergelės Marijos Vardo, nuo 1935 m. Bartininkų Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus parapijos vikaras.
Aviža Jonas	Kn.	1913 11 08 - 1983 10 17	1938-06-11	Žemaitkiemio par.	Nuo 1938 m. Kauno arkivyskupijos notaras. Kauno Karmerlitų bažnyčios vikaras.
Bacevičius Jonas, Adolfas (Bačius)	Vlk.	1910-02-28 - 1981	1936-06-11	Bublelių vlsč., Šakių aps.	Iki 1944 Virbalio Šv. Arkangelo Mykolo parapijos vikaras
Bačinskas Petras	Kš.	1912 05 18 - 1993 04 01	1935-06-15	Babronio k., Jiezno vlsč. Prienų aps.	
Bagdonavičius Vytautas, Jonas	Vlk.	1908-12-26 - 2001 02 27	1936 06 11	Slavikų k., Šakių raj	Nuo 1942 m. Kaune pranciškonių kapelionas.
Balčiūnas Vytautas	Pvž.	1910 11 21 - 2003 05 28	1933 07 23	Rėčiūnų k., Višty čio vls., Kupiškio raj.	1940–1944 m. Kauno kunigų seminarijos dvasios vadas.
Baltinis Andrius	Tlš.	1909 10 12 - 1975 09 05	1936 05 30	Leitiškio k., Biržų aps.	Nuo 1936 m. Mosėdžio, Rietavo, Sedos, Švėkšnos, Gaurės parapijų vikaras.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Baltutis Vytautas	Vlk.	1915 12 14 - 1968	1940	Maišimų k.	Gražiškių, Kazlų Rūdos vikaras.
Bajerčius Pranas	Tlš.	1894 06 02 - 1967 09 23	1919 05 12	Stanaičiai; Gelgaudiškio par. ir vlsč., Naumiesčio apskr.	1930–1934 m. buvo Klaipėdos Vytauto Didžiojo bei Pagėgių g-jų kapelionas ir tikybos mokytojas, nuo 1935 – Pagėgių Šv. Kryžiaus parapijos klebonas. Rūpinosi katalikų teisėmis Klaipėdos krašte.
Baltrumas, Baltrimas Pranas (Pranciškus)	Tlš.	1906 12 01 - po 1997	1932 06 12	Panemunėlio par., Vegerių vlsč.	1942–1944 m. Telšių kunigų seminarijos prokuratorius.
Barčaitis Simonas	Vlk.	1885 10 06 - 1978 02 03	1923 07 06-15	Kidulių vlsč., Naumiesčio apskr.	
Bartkus Feliksas	Vlk.	1894 10 10 - 1973 03 06	1917 04 14	Griškabūdžio par., Griškabūdžio vlsč.	Vilkaviškio kunigų seminarijos rektorius.
Bartuška Vincas Jonas	Vlk.	1917 10 21 - 2010 04 29	1942 05 10	Šunskų par. ir vlsč., Marijampolės apskr.	Šakių Šv. Jono Krikštytojo parapijos vikaras.
Bastakys Pranciškus	Tlš.	1915 03 21 - 1957 10 28	1937 06 06	Žemaičių Naujamiestis	
Bertašius Antanas	Kn.	1901 05 05 - 2004 11 25	1937 05 22	Žirnainių k., Stulgių par.	Nuo 1942 m. prekybos mokyklos ir suaugusiųjų gimnazijos kapelionas.
Bertašius Justinas	Tlš.	1915 03 21 - 1999 10 09	1942 05 14		Viekšnių Šv. Jono Krikštytojo parapijos vikaras.
Bičiūnas Jonas	Pvž.	1908 06 24 - 1975 04 06	1938 06 13	Gintautų k., Panemunio vlsč., Rokiškio aps.	1942–1944 – Vilniaus arkikatedros vikaras, Vilniaus aukštosios technikos mokyklos kapelionas, dirbo Vilniaus arkivyskupijos kurijoje.
Bielskus (Bielskis) Albinas	Vlk.	1907 04 02 - 1975 06 29	1933 06 11	Plimutas, JAV	1937–1944 m. Vilkaviškio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo katedros vikaras.
Brazauskas Pijus	Vlk.	1905 11 28 - 1990 03 01	1930 06 22	Bartininkų k., Pilviškių vlsč., Vlk. aps.	1936–1944 m. buvo Pajevonio, Bartininkų, Šakių, vikaras.
Brizgys Vincentas	Kn.	1903 11 10 - 1992 04 23	1927 06 05	Plynių k., Liudvinavo vlsč., Marijampolės aps.	1941–1944 m. VDU Teologijos fakulteto dekanas. Kauno arkivyskupijos vyskupas.
Budreckas Vladislovas (Vladas)	Kn.	1905 10 24 - 1986 02 01	1928 11 11	Gimė Gomelyje, Baltarusijoje, augo Kaune	Nuo 1939 m. dėstė Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultete grigališkąjį choralą ir bažnytinės muzikos istoriją, vadovavo kunigų seminarijos ir arkikatedros bazilikos chorams. Kauno kunigų seminarijos profesorius.
Burkus Jonas	Pvž.	1913 12 03 - 2012 01 20	1940 06 18	Barysai, Linkuvos vlsč., Šiaulių apskr.	1940–1944 m. Viešintų Šv. Mykolo arkangelo parapijos vikaras.
Buikus (Buikis) Jonas	Vlk.	1904 02 11 - 2002	1934 06 17	Radžiūnų k., Alytaus par.	Nuo 1941 m. Akmenynų parapijos klebonas.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Butkus Petras	Tlš.	1914 01 19 - 1993 04 14	1938 04 16	Lekavo k., Nemakščių vlsč.	1938–1944 m. Tauragės ir Telšių mokytojų seminarijų kapelionas.
Būdavas Stasys	Kn.	1908 03 05 - 1966 09 09	1933 04 01	Papilės par. ir vlsč., Šiaulių apskr.	Kauno aukštųjų mokyklų tikybos dėstytojas, kapelionas.
Celiešius Petras	Kš.	1906 07 03 - 1986 01 01	1933 04 01	Apušoto k., Jiezno par., Alytaus aps.	1941–1944 m. – Merkinės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonas ir Merkinės dekanato dekanas.
Čegis Ladas	Kn.	1884 08 13 – 1953 03 14	1912 12 08		Nuo 1936 m. Meškučių parapijos klebonas.
Chomskis Boleslovas	Kn.	1907 09 09 - 1978 04 13	1932 05 21	Rietavas, Rietavo vlsč., Raseinių aps.	Viduklės bažnyčios vikaras.
Cukuras Valdemaras	Kn.	1915 04 11 - 1996 07 19	1938 06 11	Gimė Barbelėje, Bauskės vlsč. (Latvija), augo Nemunėlio Radviliškyje	1938–1944 m. Šėtoje, Jurbarke, Ukmergėje, kur dirbo kapelionu mokytojų seminarijoje.
Čekavičius Juozas	Vlk.	1909 08 29 - 1976 06 26	1940 06 09	Garliava, Kn. aps.	Višakio Rūdos Šv. vyskupo Stanislovo, Prienų Kristaus Apsireiškimo parapijų vikaras.
Čeponis Juozas	Vlk.	1912 10 08 - 1997 07 11	1940 06 09		1943–1944 m. Alytaus Šv. Angelų Sargų parapijos vikaras.
Čyvas Matas	Kn.	1916 04 30 - 2016 05 02	1941 01 26	Leliūnai, Pagirių vlsč., Ukmergės apskr.	Nuo 1944 m. arkivysk. Juozapo Skvirecko sekretorius.
Dabašinskas - Dabušis Viktoras	Kn.	1910 12- 08 - 1990 11 09	1935 06 15	Graužų k., Girkalnio par.	1940–1944 m. Pagirių parapijos klebonas.
Dagilis Bronius	Kn.	1908 07 29 - 1968 07 09	1932 05 21	Paužiškiai, Javaravo vlsč., Marijampolės apskr.	1941–1944 m. Joniškio gimnazijos kapelionas.
Dakinevičius (Daknys, Dakin, Dakins) Juozas	Tlš.	1894 12 09 - 1969 02 03	1918 06 05	Trečionys, Stakliškių vlsč.,, Trakų raj.	1936–1944 m. buvo Laukžemės Šv. apaštalo Andriejaus ir Žemalės Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai parapijų klebonas.
Dambrauskas Pijus	Vlk.	1892 09 13 - 1988 06 20	1915 09 01	Ožkabaliai, Vlk. vlsč. ir apskr.	1941–1944 m. Marijampolės mokytojų seminarijos inspektorius.
Danielius Juozas	Vlk.	1885 08 22 - 1968 10 07	1909 03 2	Pavytė, Fredos vlsč., Kn. apskr.	Patilčių klebonas.
Danys Bronius S., Zdanavičius-Danis	Tlš.	1907 12 15 – po 1993	1933 06 10	Telšiai	1938–1944 m. Pajūrio Švč. Trejybės parapijos klebonas.
Dapkus Antanas	Kn.	1900 10 23 – 1978 02 16	1927 04 02	Paškonių sodyba, Lyduokių par.;	Šimkaičių bažnyčios klebonas.
Delininkaitis Vladas	Vlk.	1919 07 27 – 2007 08 18	1944 05 07		

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. D.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Demikis Vytautas	Vlk.	1906 08 04 – 1963 03 04	1934 06 17	Liepalotų k., Būblelių vlsč.	1943–1944 m. Valakbūdžio Švč. Mergelės Marijos Angeliškosios parapijos klebonas.
Dieninis Lionginas	Kš.	1910 04 14 - 1998 10 17	1938 06 11	Pupeikių k., Antazavės par., Zarasų raj	1942–1944 m. Semeliškių Šv. Lauryno parapijos vikaras.
Dobrovolskis Kazimieras	Vlk.	1911 12 16 – 2016 07 09	1936 06 11	Varnabūdė, Marijampolės aps.	1936–1944 m. buvo Kudirkos Naumiesčio Šv. Kryžiaus Atradimo parapijos vikaras.
Domeika Juozas	Vlk.	1918 05 02 – 1992 04 18	1944 05 07		Sudargo Šv. Jono Krikštytojo parapijos vikaras
Dziegoraitis, Dzegoraitis Petras	Kn.	1909 04 19 – 1978 06 04	1939 06 03		Buvo paskirtas Šiaulių Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus parapijos vikaru.
Francūzevičius Vilnius	Kn.	1892 04 10 – 1963 11 04			
Gasiūnas Jonas	Pvž.	1904 09 20 – 1998 03 09	1928 03 24	Urboniškyje, Biržų raj.	Panevėžio vyskupo Kazimiero Paltaroko sekretorius, vyskupijos Tribunolo teisėjas ir kancleris.
Glaveckas (Gleveckas) Alfonsas	Kn.	1905 07 06 – 1985 01	1930 06 14	Pašvitinio vlsč., Šiaulių apskr.	Buvo Kauno Švč. Trejybės parapijos vikaras, Jurbarko gimnazijos kapelionas.
Grauslys Alfonsas	Kn.	1902 04 16 – 1988 09 14	1925 06 14	Telšiai	Dirbo kapelionu Kauno gimnazijose.
Gelažius Zenonas	Kn.	1903 06 23 – 1985 06 16	1927 04 02	Joniškis, Joniškio par., Šiaulių apskr.	1935–1944 m. Girdžių Šv. Marijos Magdalietės parapijos klebonas.
Gerulis Jonas	Kn.	1887 12 18 – 1960 01 15	1913 05 26		1941–1944 m. buvo Juodaičių Nukryžiuotojo Jėzaus parapijos klebonas.
Gronis Vladas (Ladas, Ladislovas)	Vlk.	1896 09 11 – 1963 08 20	1920 07 04	Maštalieriai, Krokialaukio par., Kalvarijos apskr.	1942–1944 m. buvo Vilniaus kunigų seminarijos profesorius.
Grigaitis Antanas	Kn.	1901 09 21 – 1989 12 18	1931 05 30	Paskynų k., Eržvilko vlsč., Raseinių aps	1939–1944 m. Vertimų Šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonas.
Grigaitis Justinas	Vlk.	1902 04 28 – 1957 09 17	1925 07 26	Gudaičių k., Būblelių vlsč., Šakių aps	1941–1944 m. Vilkaviškio kunigų seminarijos vicerektorius
Griganavičius-Grigonis Jonas	Kn.	1921 01 21 – 1980 08 13	1944 04 10		Nuo 1944 Raudondvario Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės parapijos vikaras
Gutauskas Jonas	Pvž.	1906 01 16 – 1986 09 17	1932 05 21	Katlėriškių k., Debeikių par., Anykščių raj.	1941–1944 m. – VDU Teologijos-filosofijos fakulteto profesorius
Ignatavičius Zenonas	Kn.	1908 12 19 – 1975 05 21	1934 05 26	Vilkija, Kn. Apskr.	Iki 1941 m. buvo Kauno kunigų seminarijos dėstytojas ir prefektas, per Antrąjį pasaulinį. Karą liet. Savisaugos dalinių kapelionas.
Jankus / Jankauskas Lionginas	Tlš.	1912 01 27 – 1968 02 04	1939 06 03	Pagomerčių k., Radviliškio raj.	1940–1943 – Kretingos gimnazijos kapelionas; Skuode vadovavo Lietuvių Raudonojo Kryžiaus Kretingoje – Savitarpinės pagalbos skyriui.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. D.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Jakulevičius (Povilas) Paulius	Vlk.	1904 05 04 – po 1981	1928 06 14	Raudiškė, Lazdijų vlsč. Seinų apskr.	Nuo 1940 m. – Alksninės Kristaus Atsimainymo parapijos klebonas; čia pastatė bažnytėlę.
Jaunius Aloyzas	Kn.	1895 06 04 – 1976 11 25	1921 05 05	Lembas, Kvėdarnos vlsč., Raseinių apskr.	1930–1940 m. Kėdainių šv. Juozapo bažnyčios klebonas.
Jokubaitis Pranas (Pranciškus)	Kn.	1908 09 17 – 1989 01 24	1935 06 15	Varčiulių k., Gelgaudiškio par., Šakių aps.	1942–1944 m. buvo Ukmergės Šv. Apaštalų Petro ir Povilo parapijos vikaras.
Jokubauskas Feliksas	Pvž.	1915 09 15 – 1994 06 30	1939 06 03	Zarasai	Pasvalio Šv. Jono Krikštytojo ir Saločių Šv. Juozapo parapijų vikaras.
Juknevičius Povilas (Paulius)	Kn.	1904 02 11 – 1977 10 30	1930 06 14		1940–1944 m. buvo Kauno kunigų seminarijos prokuratorius.
Jonaitis Petras	Pvž.	1919 – po 1970	1944 03 25		
Juodeika Jonas	Kn.	1902 09 05 – 1969 10 11	1927 04 02	Grinkiškis, Grinkiškio par. Ir vlsč., Kn. Apskr.	Rumšiškių Šv. Arkangelo Mykolo parapijos administratorius.
Juozevičius Juozas (Juozapas)	Pvž.	1909 11 03 – 1998 04 27	1936 01 05	Smilgių k., Kupiškio raj.;	1936–1944 m. Troškūnų Švč. Trejybės parapijos vikaras. Dėstė tikybą Vilniaus amatų mokykloje, buvo Vilniaus 3-ųjų vaikų namų bendrabučio vedėjas.
Juršėnas Kazimieras	Pvž.	1889 10 07 – 1974	1912	Daugėliškio vlsč. Švenčionių apskr.	Vokiečių okupacijos metais buvo Žiobiškio Šv. arkangelo Mykolo parapijos vikaras.
Juška Antanas	Pvž.	1906 04 28 - 1991 02 15	1940 06 15	Subačius, Panevėžio. aps	1940–1944 m. Šeduvos gimnazijos kapelionas.
Kapočius Feliksas	Kn.	1895 05 31 - 1971 07 12	1918	Voltūnai, Ukmergės apskr.	1927–1944 m. Kauno Mažosios Kristaus Prisikėlimo bažnyčios klebonas, 1944 m. Kauno arkivyskupijos kapitulos kanauninkas.
Karalevičius Vladas Vaclovas, Laidslaus	Vlk.	1911 10 30 - 1982 06 07	1937 06 13	Bayonne, NJ, JAV	1937–1944 m. – Kybartų gimnazijos kapelionas.
Karalius Pijus	Vlk.	1887 12 11 - 1955 07 31	1914 06 11	Lankupėnai, Vlk. apskr.	1941–1944 – Lankeliškių Švč. Trejybės parapijos klebonas.
Kardauskas Jonas	Vlk.	1904 12 14 - 1979 06 16	1928 06 24	Pentiškių k., Griškabūdžio par.;	1940–1944 m. – Vilkaviškio klebonas.
Kardauskas Kardas Antanas Kazimieras	Vlk.	1912 03 04 - 1988 04 10	1939 06 11	Pentiškių k., Griškabūdžio par.;	1939–1944 m. buvo Liudvinavo Šv. Liudviko, Šakių Šv. Jono Krikštytojo parapijų vikaras.
Kavaliauskas Kazys (Kazimieras)	Kn.	1911 02 15 - 1972	1936 06 21	Lygumos	Buvo Balninkų Šv. vyskupo Stanislovo parapijos vikaras.
Kazlauskas Vytautas	Vlk.	1919 09 05 - 2008 09 26	1944 05 07	Avikilai, Marijampolės apskr.	1944 05 07 įšventintas kunigu ir paskirtas Pajevonio Šv. Jono Krikštytojo parapijos vikaru.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Kemėšis Lionginas	Vlk.	1914 08 22 - 1978 11 12	1942 05 10		
Kenstavičius Domininkas	Tlš.	1910 08 01 - 2010	1936 06 06	Žarėnų vlsč., Tlš. apskr.	Buvo vikaras Laukuvoje, Užventyje, Barbėnuose.
Kireilis Fabijonas	Pvž.	1912 04 06 - 2001 04 05	1939 06 03		1943–1944 m. F. Kireilis tarnavo Svėdasų Šv. arkangelo Mykolo parapijose vikaru, Svėdasų progimnazijos kapelionas.
Kirvelaitis Pijus	Vlk.	1896 10 03 - 1953 10 25	1919 10 12	Šakmušys, Marijampolės apskr.	
Klimas Aloyzas	Kn.	1907 05 20 - 1971	1932 05 21	Gulbiniškių k., Liudvinavo vlsč., Marijampolės aps.;	1942–1944 m. buvo Jonavos Šv. apaštalo Jokūbo parapijos klebonas.
Klimas Leonas	Vlk.	1907 01 09 - po 1981	1933 06 11	Būdininkai, Marijampolės apskr.	Nuo 1937 Kampiškių Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapijos klebonas-administratorius.
Klumbys Justinas	Kn.	1912 03 02 - 1977 06 16	1939 06 03	Čikaga	Šiaulių amatų mokyklos kapelionas.
Klumbys Romanas	Kn.	1914 09 19 - 1991 10 11	1937 05 22	Čikaga	Buvo Veprių Švč. Mergelės Marijos Rožančinės, Šiaulių, Ukmergės Šv. apaštalų Petro ir Povilo, Kelmės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Pagirių Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo, Lygumų Švč. Trejybės parapijų vikaras ir mokyklų tikybos dėstytojas.
Korsakas Julijonas	Kn.	1895 02 25 - 1957 01 18	1921 05 08		1941–1944 m. Lygumų Švč. Trejybės parapijos klebonas.
Krasauskas Rapolas	Kn.	1913 11 01 - 2007 02 27	1937 05 22	Džiugų k., Kurklių par., Anykščių raj.;	1942–1944 m. – Šiaulių Šv. Jurgio parapijos vikaras.
Kučingis (Kučinskas) Jonas Antanas	Tlš.	1908 12 23 - 2009 01 06	1937 06 06	Šnypšlių k., Švėkšnos vlsč., Tauragės aps.	1941–1944 m. Telšių amatų mokyklos ir gimnazijos kapelionas.
Kuzmickis Jonas	Kn.	1913 02 08 - 1982 03 20	1936 06 21	Kunigiškių k., Svėdasų vlsč., Rokiškio aps.;	1941–1944 – Merkinės gimnazijos vicedirektorius.
Kuzminskas Kazimieras	Pvž.	1906 10 26 - 1999 10 29	1932 05 21	Baluškiai, Naujamiesčio vlsč., Panevėžio. apskr.	Paskirtas 1940 m. rugpjūtį, 1940–1942 m. K. Kuzminskas tarnavo Surdegio (Anykščių r.) Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonu.
Lapelis Petras	Tlš.	1889 08 24 - 1950 07 30	1914 08 22	Panemunėlyje, Rokiškio raj.	1942–1944 m. Švėkšnos Saulės gimnazijos kapelionas ir klasės auklėtojas.
Lengvinas Domininkas	Tlš.	1911 07 13 - 1982 05 22	1940 05 23		Gargždų Šv. arkangelo Mykolo parapijos vikaras.
Leščinskas Vincas (Vincentas)	Tlš.	1904 08 21 - 1976	1935 04 20		Nuo 1940 m. Mitkaičių Švč. Mergelės Marijos koplyčios rektorius.
Levanas Aleksandras	Pvž.	1905 05 08 - 1978	1935	Šikšniai, Šiaulių apskr.	Nuo 1942 m. buvo Vilniaus kunigų seminarijos profesorius.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Lukošiūnas (Lumas) Leonas	Pvž.	1905 12 14 - 1988 12 12	1929 05 25	Ryga	1941–1943 m. Kauno kunigų seminarijos vicerektorius.
Mačiulaitis Juozas (Juozapas)	Vlk.	1903 12 23 - 1967 12 23	1927 06 05	Kybartų vlsč. Vlk. apskr.	Vikaro pareigas ėjo Rudaminos, nuo 1935 Miroslavo, nuo 1938 – Alvito parapijose.
Maknavičius (Maknys) Jonas	Tlš.	1908 02 02 - po 1981	1931 02 18	Gražiškių vlsč.;	1937–41 Klaipėdos Švč. Trejybės parapijoje vikaru, dirbo Klaipėdos prelatūroje.
Manelis Pranas Antanas	Vlk.	1907 09 22 - 1977 04 10	1931 06 21	Pranckabūdžio k., Žvirgždaičių vlsč., Šakių aps.;	1941–1944 m. Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius.
Mankeliūnas Matas, Vytautas	Kš.	1912 07 27 - 1993 12 21	1936 08 02	Jieznas	
Marčiulionis Juozas	Vlk.	1909 02 15 - 1977 06 28	1934 06 17	Užnemunė	1940 m. – Rumbonių Švč. Trejybės parapijos vikaras.
Martinkus Vaclovas	Tlš.	1909 03 15 - 1980 11 18	1935 04 24	Vaitelių k., Ylakių vlsč	1940–1944 m. Židikų Šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonas
Martišiūnas Martis Albinas	Vlk.	1915 10 28 -	1943 06 06	Lankeliškiai, Vlk. apskr.	Paskirtas Alvito Šv. Onos parapijos vikaru.
Matusas Jonas	Vlk.	1899 10 26 - 1962 06 26	1924 08 31	Vaiguviškiai, Plokščių par. ir vlsč., Šakių apskr.	1936–1940 m. VDU Humanitarinių mokslų fakultete dėstė kultūros istoriją, Pajūrio ir Prūsijos žemių istoriją
Meškauskas Juozapas	Kn.	1889 04 16 - 1957 11 30	1914 06 13	Panevėžys	Nuo 1941 m. – Kauno Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčios rektorius ir Lietuvos savisaugos dalinių vyr. kapelionas, 1944 vasarį – Žemaičių pulkų vyr. kapelionas.
Miliauskas Kazimieras (Kazys)	Vlk.	1913 03 14 - 1968 07 24	1937 06 03	Dzingiškiai, Alytaus apskr.	
Milius Antanas	Vlk.	1907 04 14	1933 06 11	Sutrės k., Seirijų vlsč., Alytaus aps.;	1942–1944 m. – Alytaus g–zijos ir mokytojų seminarijos kapelionas.
Mockus Jonas	Vlk.	1903 06 01 - 1960 01 17	1928 06 24	Užnemunė	1936–1939 m. buvo Šv. Onos parapijos vikaras ir Lazdijų gimnazijos kapelionas.
Morkūnas Simonas	Kn.	1902 02 16 - 1997 07 05	1933 04 01	Valtūnų k., Žemaitkiemio vlsč., Ukmergės aps.;	Vilijampolės bažnyčios klebonas.
Musteikis Leonardas	Pvž.	1911 08 16 - 2005 03 28	1938 06 11	Laučiūniškių k., Salako par.;	Šeduvos parapijos vikaras
Narbutas Titas	Pvž.	1913 05 23 - 1972 05 19	1937 05 18	Užunevėžio k., Raguvos vlsč., Panevėžio. aps.	1937–1944 m. Panevėžio Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaras.
Narkus Petras	Tlš.	1919 01 13	1934 05 30		Nušalintas nuo pareigų.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Navickas Juozas	Vlk.	1906 12 06 – 1974 06 22	1932 09 04		Dirbo Vilkaviškio katedroje ir kunigų seminarijoje.
Neverauskas Augustinas	Vlk.	1887 06 27 - 1964 05 05	1910 07 17		1929–1943 m. Marijampolės berniukų bei mergaičių gimnazijų ir mokytojų seminarijos kapelionas.
Pacevičius Boleslovas	Tlš.	1909 01 29 - 1987	1936	Pašilės k., Ukmergės raj.	Nuo 1939 m. Viekšnių gimnazijos kapelionas.
Padolskis Vincentas	Vlk.	1904 04 21 - 1960 05 06	1927 08 21	Virbalis, Vlk. aps.;	Vilkaviškio vyskupas koadjutorius
Pakalniškis Jonas	Kn.	1915 01 01 - 2000 06 26	1939 06 03	Niujorke, 1921 grįžo į Lt.;	Pagirio bažnyčios vikaras.
Patašius Jonas	Vlk.	1913 12 13 - 1977 04 03	1937 06 13	Šukėtų k., Griškabūdžio vlsč.;	1937–1941 m. buvo Balbieriškio vikaras
Patlaba Petras	Tlš.	1909 05 01 - 1986 04 25	1934 05 14	Varsėdžių k., Tauragės aps.;	Gimnazijos kapelionas
Paulauskas Vaclovas	Tlš.	1910 01 15 - 1995 01 16	1938 04 16	Padvarelių k. (Viekšnių sen.)	1944 m. Pirmojo žemaičių savanorių pulko kapelionas.
Penkauskas Pranas	Kn.	1889 02 24 - 1950 12 01	1913 05 13		Nuo 1940 buvo Bažnytinio meno draugijos pirmininkas. Sinodalinis teisėjas, bažnytinių turtų valdymo tarybos narys, sinodalinis egzaminatorius, narys komisijos ruoštis dekanalines kunigų konferencijas.
Petraitis Alfonsas	Kš.	1905 08 06 - 1989 11 07	1933 06 11		1935–1941 m. Semeliškių vikaras.
Petraitis Antanas	Kn.	1896 06 13 – 1955 04 03	1924 06 14		
Petrėnas Jonas	Pvž.	1911 04 07 - 1967 12 17	1935 06 15	Gulbinų k., Paberžės par., Biržų r.;	1939–1944 m. J. Petrėnas buvo Linkuvos Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės parapijos vikaras ir Linkuvos gimnazijos kapelionas.
Plankis Jonas (Snaigė)	Kn.	1911 02 26 - 1991 10 25	1935 06 15	Pagirio par.;	Betygalos bažnyčios vikaras.
Povilaitis Andrius	Vlk.	1876 10 10 - 1953 01 12	1901 09 21		Tarpukariu buvo Lankeliškių, Alvito klebonas ir Kalvarijos dekanas.
Povilaitis Simonas, Adomas	Vlk.	1869 11 21 - 1948 03 05	1892 11 27	Leitmargiai	1935–1940 m. Vilkaviškio vyskupijos generalvikaras, Vilkaviškio klebonas.
Pragulbickas Juozas	Tlš.	1903 04 08 - 1991	1931 05 30	Viršilų k., Skuodo vlsč.;	1939–1944 m. Batakių parapijos klebonas.
Pranys Jonas	Kn.				Skaistgirio bažnyčios vikaras.
Prunskis Juozas (Juozapas)	Pvž.	1907 12 22 - 2003 04 26	1932 05 22	Žvilbučių k., Daugailių par., Utenos aps.;	Laikraščio „XX amžius“ redaktorius.
Račaitis Antanas	Vlk.	1911 09 04 - 1965 03 29	1936 06 11		Buvo paskirtas Keturvalakių vikaru.
Račkauskas Antanas	Tlš.	1907 010 21 - 1989 01 30	1934 05 26	Medininkų k., Platelių vlsč., Kretingos aps.	1940-1942 m. pasitraukė į Berlyną, grįžęs buvo vikaru Veiviržėnuose.
Radvinauskas Vincentas	Vlk.	1911 07 20 - po 1986	1936 06 11		1936 m. Metelių vikaras.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Ragažinskas Povilas (Paulius)	Pvž.	1912 06 21 - 1989 09 11	1938 06 11	Sabonių k., Joniškėlio par., Pasvalio r	Utenos „Saulės“ gimnazijos kapelionas.
Raštutis Nikodemas	Vln.	1881 01 25 - 1947 06 16	1903 11 02		Benediktinių bažnyčios kapelionas.
Razminas Klemensas	Kn.	1912 11 08 - 1980 04 30	1936 06 21	Kelmės par.;	Kapelionas Radviliškyje.
Razutis Jurgis	Tlš.	1911 06 15 - 1977 08 31	1934 07 08		Iki 1944 m. profesoriavo Telšių kunigų seminarijoje.
Ražaitis Mykolas	Vlk.	1893 11 23 - 1959 09 18	1916 05 08		1940–1941 buvo Kauno seminarijos profesoriu.
Riauba Jurgis	Vlk.	1910 10 10 - 1962 08 19	1934 06 17	Prūselių k., Šakių vlsč.;	Buvo Gelgaudiškio, Prienų (minimas 1940), Kriokialaukio, Alytaus, Daukšių vikaras.
Riauba (Rauba) Stasys (Stanislovas)	Vlk.	1883 02 01 - 1947 08 03	1906 02 04		Nuo 1929 Bartininkų klebonas ir dekanas.
Rickus Kazimieras	Kn.	1890 12 04 – 1961 08 18	1914 03 13		Vadžgirio, Butkiškių parapijų klebonas.
Riškus Alfonsas	Tlš.	1908 11 06 - 1995 12 25	1936 04 05	Purvaičių k., Žlibinų sen., Plungės raj.;	Raudėnų parapijos klebonas.
Rubikas Augustinas	Vlk.	1915 08 19 - 1985 07 22	1942 05 10	G. Skaisgirių k. Sintautų vals.	Vikaras.
Rudžinskas, Rudzinskas Vincas (Vincentas)	Kn.	1901 07 26 - 1972 05 04	1927 06 13	Lukšių k., Šiaulių vlsč.	Alėjų parapijos klebonas.
Ruibys Kazimieras	Tlš.	1911 07 01 - 1990 10 02	1935 03 17	Olgapilio k., Švėkšnos vlsč., Tauragės aps.;	Telšių seminarijos profesorius, dėstė filosofijos istoriją.
Ruokis Jonas	Kn.	1897 09 25 - 1987 03 25	1928 03 24	Feliksovo vienk., Babinavičių par., Mogiliovi gub., Oršos apsk., Rusija;	1940–1944 m. Vadžgirio Šv. Juozapo parapijos administratorius.
Sabas Antanas	Kn.	1907 07 20 - 1982 07 25	1936 07 05	Gelgaudiškio vlsč.;	Lygumų bažnyčios vikaras.
Sandanavičius Mečislovas	Kn.	1900 11 18 - 1964 05 07	1925 06 14		Paskutinis arkivyskupo sekretorius, garbės kauninkas Kauno kunigų seminarijos profesorius.
Senkus Andrius	Vlk.	1901 08 24 - 1990 10 16	1924 10 26		Buvo Šventežerio, Liškiavos, Miroslavo, Plokščių vikaras.
Sidaravičius Antanas	Vlk.	1902 04 07 - 1951 09 21	1925 07 26	Liepalotų k., Lukšių vlsč., Šakių aps.	1941–1944 dėstė vokiečių kalbą Vilniaus policijos kursuose.
Skvireckas Juozapas +	Kn.	1873 09 18 – 1959 12 03	1899 06 24	Rinkūnai, Pasvalio raj.	Kauno arkivyskupas.
Spurgis Albinas	Pvž.	1907 09 06 - 1985 10 07	1932 05 23	Šilai, Panevėžio. aps.;	Šimonių parapijos klebonas.

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Starkus Ignas Ignotas	Vlk.	1888 07 31 - 1956 09 10	1911 08 06		1932–1944 m. Virbalio klebonas.
Stanevičius Anatolijus (Antanas)	Kn.	1902 07 01 - 1973 06 22	1933 03 01	Leckavos par.	Jurbarko Švč. Trejybės bažnyčią klebonas.
Steponaitis Antanas	Vlk.	1883 06 03 - 1964 05 29	1908 03 22		Nuo 1941 m. Kybartų klebonas
Steponaitis Justinas	Vlk.	1912 09 01 - 1994 11 29	1937 06 13	Skaisgirių k., Sintautų vlsč., Šakių aps.;	Nuo 1939 m. Vilkaviškio katedros vikaras.
Steponavičius, Steponis Kazimieras	Tlš.	1904 03 03 – 1968 03 23	1929	Vėlaičių k., Naujosios Akmenės kaimo sen.	Telšių kunigų seminarijos vicerektorius.
Steponavičius Jonas	Pvž.	1880 03 10 - 1947 12 08	1906		
Sugintas Benediktas	Kn.	1895 01 03 - 1972 04 20	1919	Vytogalos k., Skaudvilės vls., Tauragės aps.	1943 m. Kauno III mergaičių gimn. Kapelionas ir vokiečių k. dėstytojas.
Sušinskas Alfonsas	Pvž.	1909 01 25	1934 05 26	Ryga	Panevėžio berniukų ir mergaičių gimnazijų kapelionas 1941–1944 m.
Šantaras Stasys (Stanislovas)	Tlš.	1909 01 25 - 1976 06 19	1934	Plaštakos k., Balninkų par., Anykščių r.	1944 m. buvo Tryškių Švč. Trejybės bažnyčios klebonas.
Šateika (Schaten) Bronislovas (Bronius)	Pvž.	1910 10 03 - 1970 09 30	1937 06 20	Dvariškių k., Subačiaus par., Kupiškio r.;	Anykščių parapijos vikaras
Šaulys Kazimieras	Kn.	1872 01 16 – 1964 05 09	1899 06 29		VDU Teologijos-filosofijos fakulteto profesorius
Šeštokas Juozas (Juozapas)	Vlk.	1906 05 06 - 1979 10 09	1933 06 11		Nuo 1935 m. buvo Daukšių vikaras. 1940 buvo Gudlaukio parapijos administratorius.
Šidlauskas Antanas	Kn.	1914 03 24 – 1954 02 11	1936		Kauno kurijos notaras
Širka Vacys	Kn.	1913 10 18 – 1981 01 14	1939	Šėtoje, Kėdainių aps.	
Šuminas Vaclovas	Vlk.	1911 09 28 – 1981 10 06	1935 06 16		Nuo 1936 m. kurijos sekretorius, tribunolo notaras, vyskupijos katalikiškosios akcijos koordinatorius, Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios rektorius.
Tadarauskas Juozas (Juozapas)	Tlš.	1913 09 23 – 1993	1939 06 06	Vilnius	1942 m. Vilniaus „Birutės“ gimnazijos kapelionu ir Pedagoginio instituto lektoriumi.
Tautkevičius Jonas	Kn.	1915 03 06	1941 12 26		Šiaulių šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaras
Tautkus Juozas	Tlš.	1901 04 01 – 1986 01 29	1924 06 14		Švėkšnos klebonas ir Tauragės dekanas
Totoraitis Petras	Vlk.	1909 06 21 – 1973 10 30	1934 06 17	Barkių k., Šakių aps.	1940 m. buvo Pilviškių vikaras.
Treška (Traškevičius) Antanas	Pvž.	1913 08 09 – 1984 01 20	1940 06 16		Panevėžio Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaras

Pavardė, Vardas	Vysk.	Gim. mir. d.	Kun. Švent.	Gim. viet.	Pareigybės iki 1944 m.
Tulaba Ladas	Vlk.	1912 04 28 - 2002 06 16	1934 09 16	Barčių k.., Metelių par., Alytaus aps.	1942–1944 m. Vilniaus kunigų seminarijos rektorius ir dėstytojas, kartu dirbo Šv. Jonų bažnyčios rektoriumi.
Urbonas (Urbonavičius) Ignas	Kš.	1910 12 05 - 2012 05 19	1935 06 15	Valėniškių k., Nemunaičio vlsč.;	1940–1944 dirbo Aukštadvario progimnazijos ir Mergaičių Žemės ūkio mokyklos kapelionu
Vaičiūnas Vaclovas	Vlk.	1909 07 07 - 1983 05 02	1934 06 17	Skaistgirių k., Sintautų vlsč.	
Vaitkus Mykolas	Kn.	1883 10 27 - 1973 05 20	1908 05 31	Gargždai, Kretingos aps.	1936–1944 m. dėstė Kauno kunigų seminarijoje
Valevičius Valys Vincas	Vlk.	1907 04 24 - 1970 01 09	1934 06 17	Kampinių k., Lukšių vlsč.;	1939 m. Aukštosios Panemunės vikaras. 1940–1941 kalintas.
Valiušaitis Stasys (Stanislovas)	Tlš.	1910 08 13 - 1971 04 11	1939 06 03	Juodupių k., Baisogalos vlsč., Kėdainių aps.;	Vikaras Papilėje, Mažeikiuose
Valiuška Antanas	Tlš.	1915 12 20 - 1998	1940 05 23	Laumaičių k., Mosėdis, Kretingos apskr.	1943–1944 m. – Palangos gimnazijos kapelionas.
Vaseris Pranas	Tlš.	1915 04 01 - 1987 09 29	1940 05 23	Igariai, Mosėdžio valsčius, Kretingos apskr.	Vikaras Tirkšliuose.
Vasiukevičius Stasys	Vlk.	1897 11 16 - 1954 04 14	1924 10 26		Nuo 1941 Vilkaviškio seminarijos prokuratorius.
Vembrė Mykolas	Pvž.	1904 01 05 - 1971 10 30	1927 06 11	Kolyčių k., Pakruojo vlsč., Šiaulių aps.;	1933–1944 Sidabravo parapijos klebonas.
Vėlutis Jonas	Tlš.	1908 10 17 - 2006 10 17	1932 06 12	Užpaliai, Utenos r.;	Tauragės gimnazijos kapelionas.
Vilkaitis Antanas	Vlk.	1894 10 21 - 1975 02 23	1924 10 26	Šunskų k., Mokulų vls., Marijampolės aps.	nuo 1934 Slavikų administratorius, Alksnėnų, Alvito klebonas.
Zakaras (Zakarevičius) Vytautas	Kn.	1918 08 08 - 1995 10 15	1944 03 25		
Zakarauskas Vaclovas	Kn.	1906 11 06 - 1997 12 08	1931 05 30	Pievelių k.,Rumšiškių par.;	1931 m. ir paskirtas Kauno Arkikatedros Bazilikos vikaru. 13 m. kun. V. Zakarauskas sakė pamokslus per Lietuvos radiją. 1933-1940 m. buvo Kauno „Aušros“ berniukų ir mergaičių gimnazijų kapelionu.
Znotinas Jonas	Tlš.	1913 1 03 -	1940 05 23		Telšių kunigų seminarijos ekonomas.
Žvinklys Antanas	Tlš.	1912 10 27 - 2003 11 12	1939 06 03	Mosėdis, Skuodo raj.;	
Žvirblis (Žvirblys) Jonas	Tlš.	1911 09 18 - 1997 03 04	1938 06 03	Debeikių k., Utenos r./ Mikniūnų k. Anykščių r.;	1938–1944 m. dirbo Šačių (Skuodo r.) Šv. Jono Krikštytojo, Kruopių (Akmenės r.) Šv. Onos, Gargždų Šv. arkangelo Mykolo parapijose vikaru.

SUMMARY

Research Object. The synthesis of Catholicism and Lithuanian identity which forms the core of the activities of Lithuanian diaspora's Catholic parishes and religious and civic organisations, remains the foundation of Lithuanian public life. This connection between faith and heritage helped Lithuanians stay united and preserve their national culture far away from home. At the turn of the 20th century, the first Lithuanian parishes in the United States were established on an ethnic basis, unifying immigrants under a shared faith, language, and culture. Parish schools, fraternities and sororities, and mutual aid societies provided vital moral, intellectual, and material support to the growing immigrant population. During the interwar period, as US immigration restrictions tightened, migration flows shifted toward South America, leading to the creation of new ethnic parishes there. In Brazil and Argentina, parishes became crucial support networks for families struggling with economic hardship and cultural isolation. Meanwhile, in Canada and Australia, Lithuanian religious life gained momentum primarily after World War II with the arrival of displaced persons.

As the diaspora expanded, an increasing number of Lithuanian priests sought to serve abroad. Historiography, notably by Fr. William Wolkovich-Valkavičius, categorizes the diasporic clergy into distinct groups based on where their vocation was formed—ranging from those ordained in Lithuania to those trained in the US to American-born clergy. A priest's pastoral approach within the Lithuanian diaspora was directly shaped by his educational background and level of cultural preservation. Following World War II, the new wave of displaced clergy stood out for their intense commitment to preserving the national and religious identity formed during the interwar Republic of Lithuania. Perceiving themselves primarily as political exiles, these priests played a key role in rebuilding organisations, founding schools, publishing Lithuanian media, and raising international awareness about Soviet-occupied Lithuania. However, existing historiography often focuses strictly on their civic achievements, leaving their internal status as a distinct clerical order, their pastoral adaptations, and their personal identity transformations largely unexamined.

The study focuses primarily on the personal dimension of the clergy, addressing institutional parish matters only to the extent that they serve the primary investigation. Consequently, the dissertation examines the post-World War II global dispersal of priests, their pastoral practices, interpersonal relationships, public activities beyond the parish grounds, the impact and

reception of the Second Vatican Council, and their connections with the people of Soviet-occupied Lithuania

Relevance and Novelty. Investigating the post-war exile clergy provides a fresh perspective on the cultural, national, and religious conditions of the Lithuanian diaspora, as well as the Universal Church's response to Catholics under totalitarian regimes. It shows how Rome and local Western dioceses handled large groups of political refugees who wanted to keep their own national churches rather than quickly blend into local parishes. Understanding these historical dynamics offers valuable insights into contemporary European migration and the interplay between religion and national identity. Lithuanian socio-cultural life unfolded in two parallel spaces: Soviet-occupied Lithuania and the diaspora. While the Church in Lithuania was silenced and controlled by the Soviet state, the diaspora Church became its free voice in the Western world, sharing information about religious persecution and human rights. The exile, especially its Catholic community, played a pivotal role in laying the foundation for the restored independent Lithuanian state and its Catholic culture after 1990, therefore, analyzing the clergy is essential for understanding the broader processes of post-communist transition.

Research Objective and Tasks. The main objective of this study is to reconstruct the collective portrait of Lithuanian Catholic priests in exile. To achieve this overarching goal, the dissertation addresses several interconnected research tasks. Firstly, it begins by analyzing the primary factors and motivations driving the migration of clergy from Soviet-occupied Lithuania and their subsequent geographical dispersal across the globe. Secondly, the study examines the pastoral and social activities of priests within the Displaced Persons (DP) camps in Germany and Austria, before expanding into a comparative analysis of clerical pastoral strategies across various diaspora regions, including Western Europe, North and South America, and Australia. Furthermore, the dissertation investigates the unique characteristics of clerical formation, institutional self-organisation, and public civic engagement pursued by exiled priests outside traditional parish boundaries. Thirdly, the study evaluates how exiled clergy received and responded to the reforms of the Second Vatican Council—a process that reveals their ability to adapt to a modernizing Church and reflects their broader integration into foreign host dioceses decades after emigration. Finally it concludes an exploration of the covert transnational connections established between the diaspora' clergy and Soviet-occupied Lithuania. It investigates how priests organized the clandestine transfer of religious literature and

intelligence across the Iron Curtain, while simultaneously serving as international advocates for religious freedom and human rights.

Chronological and Geographical Scope. The chronological framework begins in 1944 with the third migration wave and the retreat of the Nazi army from Lithuania (while also accounting for select cases of priests who fled during the early war years). The timeline concludes in 1990 with the restoration of Lithuanian independence, after which many exiles, including those belonging to the clergy, returned to Lithuania. Geographically, the study encompasses the primary centers of the Lithuanian diaspora across North and South America, Western Europe, and Australia.

Methodology. To thoroughly analyze this multi-faceted topic, the dissertation employs a comprehensive, multi-methodological framework. The interpretive-descriptive method is applied to systematically categorize, synthesize, and evaluate extensive empirical source material, providing a nuanced depiction of clerical activities and their social influence within the diaspora. Complementing this, critical source analysis is employed to rigorously cross-examine memoirs, official ecclesiastical documents, and archival records within their broader historical context. To identify regional variations and adaptational patterns, the comparative method is implemented across different geographical centers of the Lithuanian diaspora. Finally, the prosopographical method serves as a primary analytical tool to construct a collective biography of the exiled clergy, aggregating individual data points regarding their educational backgrounds, career trajectories, pastoral assignments, and public initiatives.

Conclusions. The first Soviet occupation (1940–1941) disrupted ecclesiastical life in Lithuania, prompting the initial wave of clergy to flee due to immediate threats to their lives. Although local bishops urged them to return, several priests chose to remain abroad. Leveraging their German language skills to secure positions in local foreign parishes, serve compatriots, or maintain connections with Western Europe. Additionally, priests and seminarians sent abroad for studies or assignments before or during the early stages of World War II chose not to return as military action and occupation threats escalated. This demonstrates that during the initial wartime phase, clerical departure was driven by individual choices informed by pre-existing anti-Soviet stances and early indicators of impending repression.

As the second Soviet occupation approached in 1944, mass exodus occurred: approximately one-fifth of Lithuania's clergy and three high-ranking hierarchs fled the country. This decision was shaped by traumatic experiences from the first Soviet occupation and the expectation that the war's outcome might still shift, allowing for a swift return. The departures were

heavily influenced by the flight of key hierarchs – Archbishop Juozapas Skvireckas, Bishop Vincentas Brizgys, and Bishop Vincentas Padolskis – resulting in the highest emigration rates from their respective dioceses. The core group of emigrants primarily comprised vicars, chaplains, and monastics ordained between 1930 and 1944 who faced fewer administrative ties than pastors or curia officials. Furthermore, religious orders (Jesuits, Franciscans, Marian Fathers) proactively dispatched seminarians to foreign universities early in the war to secure future members. Thus, the core group of post-war exile clergy consisted of a young, highly nationalistic generation formed during the interwar period who had not yet assumed major administrative roles.

Following World War II, exiled clergy concentrated in Germany and Austria to provide pastoral care in DP camps. To manage multi-ethnic refugees, in 1946, the Holy See established the Third Papal Mission, creating National Delegations; the Lithuanian Delegate held jurisdiction over all Lithuanian priests. Chaplains administered sacraments, taught religion in camp schools, and managed daily relief efforts. However, because exiled bishops lacked formal territorial jurisdiction over their priests, rivalry emerged between hierarchs and the Delegation, undermining administrative efficiency. Chaplains' material well-being varied by occupation zone: British-zone chaplains received official salaries and housing, whereas others relied on personal adaptability, external aid, or moving to local German parishes. The chaotic environment and social diversity of DP camps fractured the traditional, hierarchical authority priests, in rural interwar Lithuania, compelling them to build a more egalitarian relationship with the laity.

Seeking existential stability, fewer than one-third secured positions in Lithuanian-American pastoral care; the majority served as assistants in local parishes, remaining closely tied to Lithuanian centers even into retirement. During the mass post-camp emigration, most clergy preferred the United States, despite the Holy See recommendations favouring South America. In Canada, where ethnic church infrastructure was still developing, Lithuanian priests prioritized building ethnic parishes over personal career advancement in local dioceses. Conversely, in Western Europe and Australia, the absence of fixed infrastructure required a flexible, missionary approach to gather dispersed communities, whereas in West Germany, declining Lithuanian populations led many priests to transition into local German parishes. Across all regions, exiled clergy possessed limited formal rights: securing a parish in North America or operating effectively in Europe depended heavily on a priest’s personal relationship with local ordinaries.

Displaced diocesan priests serving in foreign dioceses functioned mostly under guest status, whereas financial maintenance and legal protection depended on formal incardination into local host dioceses. The widespread hesitation or refusal of many priests to formally incardinate into host dioceses reflected not only varying local readiness for migrant pastoral care, but also a deliberate personal choice. Maintaining canonical ties with their home Lithuanian dioceses served as a form of protest against Soviet occupation and a gesture of canonical loyalty to the Church in Lithuania.

In the early post-war years, exiled bishops prioritized their personal pastoral authority over the Holy See's National Delegation model. Lacking canonical jurisdiction in foreign dioceses, they reoriented their mission toward unofficial public leadership within the diaspora, a move that frequently triggered conflict between competing Catholic political factions. This dynamic shifted following the Second Vatican Council, when a new generation of exiled bishops – possessing extensive leadership experience within DP and diaspora structures – was appointed. Unlike their predecessors, these new bishops received formal canonical jurisdiction, enabling them to systematically maintain, coordinate, and modernize pastoral institutions of the diaspora.

To fight against cultural exclusion and professional insecurity in multicultural host societies, exiled priests established mutual aid associations (such as the *Lithuanian American Roman Catholic Priest Union*, the *Catholic Priests' Union* in Western Europe, and the *Catholic Priests' Secretariat* in Australia). While the older generation sought to preserve established parish models, post-war exiled clergy favoured broader organisational engagement, assuming leadership roles in youth movements and the diaspora's Catholic media. Although these clerical networks provided essential material solidarity and preserved national unity, they simultaneously acted as an insulating factor. They slowed the integration of ethnic parishes into local diocesan frameworks, widened the gap between exiled clergy and local Catholic realities, and prolonged traditional pastoral models ill-suited to new emigrant conditions.

A clear intergenerational rift emerged in the United States between pre-war economic emigrant clergy and post-war displaced priests regarding the preservation of Lithuanian religious culture. The older generation favored a localized, parish-centric model adapted to American life, whereas the newly arrived exiled clergy advocated for an active, organisation-based religious movement. Despite these deep-seated disagreements over the diaspora's future direction, both factions were united by a shared commitment to providing aid to their homeland. The *Lithuanian Catholic Religious Aid* served as the primary consolidating platform, enabling priests across generational divides

to collectively organise and deliver material and moral support to the persecuted Church and people in Soviet-occupied Lithuania.

Male religious orders operated with greater structural flexibility than diocesan clergy. By creating autonomous cultural centers, publishing houses, and an intercontinental mission network extending to South America, they compensated for the shortage of parish priests and preserved ethnic Catholicism – even while facing their own existential survival challenges. However, this extensive broad scope of activity revealed a fundamental limitation shared by the post-war clergy. Although Jesuit, Franciscan, Salesian, and Marian monks – whether ordained in exile or in Lithuania, worked actively, their primary focus remained directed toward the Lithuanian diaspora despite their wide geographic reach, prioritizing the preservation of ethnic heritage over integration into the host country's Church or civic life.

The initiative to establish independent exile seminary training centers (such as St. Casimir's College in Rome) stemmed from early post-war instability and the expectation of a quick return to a liberated Lithuania. This illusion of returning fostered an insular educational model tailored exclusively for ethnic pastoral work. As Lithuanian parish vacancies dwindled and vocations declined – further exacerbated by post-Vatican II secularization – d institutions like the St. Casimir's College and the Franciscans were forced to admit non-Lithuanian candidates to survive. This trajectory highlights a key collective trait of institutional pragmatism masked by nationalist rhetoric. Seminary leaders and clergy skilfully weaponized the narrative of "preserving national identity" as a bargaining tool to justify their relevance to the Holy See and retain control over ethnic parishes in negotiations with foreign bishops.

The reforms of the Second Vatican Council most deeply impacted younger clergy who had begun their ministry in exile, prompting theological re-evaluations and, in some cases, laicization. Conversely, the older generation – formed under the strict discipline of interwar Lithuanian seminaries – proved far more resilient to secularizing trends. Although exile priests actively interpreted conciliar reforms through the diaspora press, internal clerical disagreements over these changes directly divided the laity. This highlights a profound internal differentiation within the exiled Church: while traditional interwar formation served as a protective shield against theological instability, it simultaneously obstructed a unified approach toward ecclesial modernization.

In the post-Stalin era, new opportunities for transnational activity transformed the nature of exile clerical engagement. Established Western networks evolved into covert cooperation with the religious underground in occupied Lithuania. Through this reciprocal link, exiled priests amplified the

voice of persecuted Lithuanian Catholics on the international stage, gaining significant moral and political authority in the West grounded in authentic testimonies. However, this mission exposed a complex dilemma: priests had to navigate operational traps set by Soviet security services during travel while satisfying strict anti-communist expectations within the exile community. Consequently, contacts with the occupied homeland did not consolidate the diaspora, but instead became a frequent cause of internal ideological tension.

Summarizing, the collective portrait of the exiled Lithuanian priest is defined by an idealised, nostalgic attachment to Soviet-occupied Lithuania, which served as both an emotional anchor and a primary ideological force throughout decades in exile. Emerging from the interwar Republic, these clergy viewed the preservation of national identity not merely as a pastoral duty, but as a sacred trust. This deep nostalgic commitment directly shaped their response to the 20th-century transformations: their resistance to post-Vatican II reforms, their hesitation to fully integrate into host-country dioceses, and their reliance on insular parish networks were all deliberate strategies to safeguard an uncorrupted image of Lithuania. Yet, far from being purely backward-looking, this nostalgic identity evolved into an active, transnational mission. By serving as civic anchors in DP camps, establishing autonomous diaspora institutions, and maintaining dangerous underground links with Soviet-occupied Lithuania, the exiled clergy turned their longing for the homeland into a lifelong defense of a suppressed nation. In doing so, they ensured that ethnic Catholicism remained an essential pillar of national continuity, legal resistance, and moral support until the ultimate restoration of Lithuanian independence in 1990.

PADĖKA

Mamai ir tėčiui – už rūpestį ir palaikymą.

Lietuvos katalikų mokslo akademijai išeivijoje ir Nekaltojo Prasidėjimo vienuolyno seserims Putname – už apgyvendinimą ir galimybę tyrinėti ALKA.

Pal. Jurgio Matulaičio misijos bendruomenei Lemonte – už apgyvendinimą ir šefavimą Čikagoje.

Lietuvos kultūros institutui Vokietijoje – už apgyvendinimą ir kuravimą Hiutenfelde.

Vadovui – už patarimus ir kryptį.

CURRICULUM VITAE

IGNAS STANEVIČIUS

Išsilavinimas:

2014–2018 m. – Bakalauro studijos: Istorija, Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas.

2017–2018 m. rudens semestras – Gdansko universitetas, Istorijos fakultetas (*Erasmus*).

2018–2020 m. – Magistro studijos: Istorija, Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas.

2019 m. pavasario semestras – Miunsterio universitetas, Istorijos-Filosofijos fakultetas (*Erasmus*).

2020–2025 m. – Doktorantūros studijos: Istorija ir archeologija, Vilniaus universitetas-Lietuvos istorijos institutas.

Darbas:

2025–2028 m. – Vilniaus universitetas, LMT mokslo projektas: „Ateitininkija išeivijoje 1945-2025 m.: diasporos rūpesčiai ir globalūs iššūkiai“, jaunesnysis mokslo darbuotojas.

Nuo 2026 m. – Ukmergės kraštotyros muziejus, ekskursijų vadovas-muziejininkas.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. Ignas Stanevičius, „Pirmieji pokario lietuvių katalikų dvasininkų integraciniai iššūkiai Vakaruose“, *Migracija: sampratos ir patirtys*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2022, p. 180–203, 487.
2. Ignas Stanevičius, „Features of the Activities of the Lithuanian American Roman Catholic Priest Union in 1909-1951“, *Lituanus*, Summer 2023, vol. 67:2, p. 60–88.
3. Ignas Stanevičius, „Lietuvių jėzuitų įsikūrimas Amerikoje: veiklos kryptys ir problemos XX amžiuje“, *Lietuvos istorijos studijos*, 2024, t. 53, p. 74–92.

UŽRAŠAMS

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
bookshop.vu.lt, journals.vu.lt
Tiražas 12 egz.